

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Tradicions i transmissions iconogràfiques dels manuscrits de la Ribagorça entre els segles X – XII

Rebecca Swanson Hernández

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0. Spain License.**

Tradicions i transmissions iconogràfiques dels manuscrits de la Ribagorça entre els segles X – XII.

Volum II

**CATÀLEG DE MANUSCRITS DE L'ANTIGA BIBLIOTECA DE
RODA D'ISÀVENA
ss. X-XII**

Tesi presentada per optar al títol de doctor 2016

Doctoranda

Rebecca Swanson Hernández

Directors

Dra. Milagros Guardia Pons

Dr. Carles Mancho Suarez

Tutora

Dra. Milagros Guardia Pons

**UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història de l'Art
Programa de Doctorat d'Història de l'Art

Índex

Nota introductòria al catàleg	5
Sigles i acrònims emprats	15
Còdexs conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL), ss. X-XII	
1. Priscianus <i>de Institutiones Grammaticae, Quaestiones Orosii</i>	19
2. <i>Horatius Epistulae. Allegoriae super Ovidii Metamorphosin</i>	27
3. <i>Glosulae de Magno Prisciano, versio altera</i>	37
4. Iohannes Cassiani. <i>De institutis coenobiorum</i>	43
5. Leccionari de l'Ofici o Santoral.....	51
6. "Sanctoralem". Bifoli.	53
7. "Sanctoralem".	55
8. <i>Expositorium Eptatici</i>	63
9. <i>Summum Bonum</i> (còdex miscel·lani).	77
10. <i>Brevarium Rotensis</i> (Factici, miscel·lani).	89
11. Missal.	113
12. Leccionari pel cicle temporal. " <i>Lectionario de Tempore</i> ".....	119
13. "Collectarium", "Martyrologium".	131
14. Leccionari de l'Ofici.....	139
15. Pontifical ("Ordinale")	151
16. <i>Tractatus Sancti Augustini</i>	169
Fragments conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL), ss. X-XII	
Fr1. Fragment d'antifoner.....	187
Fr2. Fragment d'antifoner.....	189
Fr3. Fragment de breviari.....	193
Fr4. Fragment de leccionari.....	195
Fr5. Fragment de leccionari.....	199
Fr6. Fragment de leccionari.....	203
Fr7. Fragment. Leccionari?	207
Fr8. Fragments de missal.....	211
Fr9. Fragment d'antifoner.....	215
Fr10. Fragment d'antifoner.....	219
Fr11. Fragment d'antifoner.....	223
Fr12. Fragment d'antifoner.....	225
Fr13. Fragment d'antifoner.....	229

Fr14. Fragment d'antifoner.....	233
Fr15. Fragment d'antifoner.....	235
Fr16. Fragment d'antifoner.....	239
Fr17. Fragment d'antifoner.....	243
Fr18. Fragment d'antifoner.....	247
Fr19. Fragment d'antifoner.....	251
Fr20. Fragment d'antifoner.....	255
Fr21. Fragment d'antifoner.....	259
Fr22. Fragment d'antifoner.....	263
Fr23. Fragment d'antifoner.....	267
Fr24. Fragment d'antifoner.....	271
Fr25. Fragment d'antifoner.....	275
Fr26. Fragment d'antifoner.....	279
Fr27. Fragment d'antifoner.....	283
Fr28. Fragment d'antifoner.....	287
Fr29. Fragment d'antifoner.....	289
Fr30. Fragment d'antifoner.....	293
Fr31. Fragment d'antifoner.....	295
Còdexs conservats a la Biblioteca Pública de Tarragona (BPT) ss. X-XII	
Burchardus excerpta. "Compilatio Canonica".....	301
<i>Diversorum Patrum Sententiae</i> . "Collectanea Canònica. Rituale...".....	323
Còdexs conservats a la Real Academia de la Historia (RAH) ss. X-XII	
19. "Missale".....	353
20. <i>Storie Pauli Horosi</i> . Codex Miscellaneus.....	363
Fragments conservats a l'Arxiu Parroquial de Roda d'Isàvena (APRI) ss. X-XII	
Fr32. Fragment d'antifoner.....	393
Fr33. Fragment de bíblia.....	397
Fr34. Fragment de leccionari.....	401
Fr35. Fragment de santoral.....	405
Imatges	409

Nota introductòria al catàleg de manuscrits de l'antiga biblioteca de Roda d'Isàvena

El següent volum és un catàleg dels còdexs conservats de l'antiga seu de Roda d'Isàvena. S'ha ordenat per l'actual lloc de conservació dels manuscrits, respectant les signatures de cadascuna de les biblioteques o arxius que han preservat evidències físiques: l'Arxiu Catedralici de Lleida (ACL), la Biblioteca Pública de Tarragona (BPT), la Real Academia de la Historia de Madrid (RAH) i l'Arxiu Parroquial de Roda d'Isàvena (APRI). Per cada manuscrit s'ha realitzat un apartat descriptiu on s'especifiquen les característiques codicològiques i paleogràfiques, seguit per un estat de la qüestió on s'explica la història i les vicissituds des d'època medieval fins l'actualitat. S'acaba la fitxa indicant les fonts on es mencionen cadascun dels manuscrit, així com les fonts de referència dels textos que aquests contenen i una llista bibliogràfica específica.

Pel que fa la paleografia i la transcripció de textos s'ha seguit els criteris establerts pel grup de recerca d'Innovació Docent [contra]TAEDIUM del Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona. Pel que fa la codicologia i la descripció dels trets ornamentals s'han seguit els criteris establerts per Denis Muzerelle al *Vocabulaire codicologique: répertoire méthodique des termes français relatifs aux manuscrits, avec leurs équivalents en anglais, italien, espagnol, édition hypertextuelle*, version 1.1, 2002-2003 (Paris, Editions CEMI, 1985), de l'Institut de recherche et d'histoire des textes pertanyent a Le Centre national de la recherche scientifique (CNRS).

Per l'elaboració del catàleg, les evidències físiques actualment preservades s'han posat de conjunt amb les fonts i notícies documentals existents des del s. XII. S'han emprat els testimonis i documents al nostre abast per tal d'identificar la història de cadascun dels llibres, configurant el recorregut per tal de reconèixer possibles canvis i transformacions (afegits i/o pèrdues) fins l'actualitat. Les diverses fonts també ens han dotat d'informació referent a còdexs perduts i sobre la primitiva configuració de la biblioteca de Roda d'Isàvena, descripció exhaustiva que s'inclou al capítol 3 de la present tesi doctoral.

En referència a les diferents fonts consultades, la primera i principal és l'inventari de l'antiga catedral de Roda d'Isàvena inclòs al cartoral petit de la catedral. Aquest còdex actualment és perdut però disposem de quatre còpies diferents: dues realitzades per M. Abad y Lasierra l'any 1772 (annex 1) i dues realitzades per J. Pasqual pocs anys després (annex 2). Les còpies que realitza el primer es conserven a la Real Academia de la Historia. Les dues còpies que realitza J. Pasqual formen part de l'obra *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* i semblen ser les més fidels a l'original. S'arriba a aquesta conclusió després de realitzar un exercici de comparació entre els quatre documents conservats. Tot i que les transcripcions reproduïxen els mateixos llibres sense cap diferència, hi ha alguna variació pel que fa als objectes de tresor, essent la versió del volum VIII de la SACM la més exhaustiva. Les quatre transcripcions s'han adjuntat a l'annex perquè tot i que l'inventari s'ha publicat diverses vegades,¹ la més rellevant la de M. Gros i Pujol (2007a, p. 339-356), les còpies de M. Abad y Lasierra no havien sigut encara objecte d'estudi, ni les diverses transcripcions havien estat posades en comparació les unes amb les altres.

La segona font consultada és la relació de llibres de l'antiga seu de Roda inclosa a la visita pastoral de l'any 1445 (ACL, VP_0002, f. 56-69v).² No s'ha transcrit a l'annex atès que va ser publicada de manera completa per F. Castellón Cortada a la revista *Argensola* l'any 1991 en un article dedicat a la canònica que inclou una relació de documents on hi consta l'esmentada visita amb la referència número 45. Tanmateix, s'ha preferit recórrer en paral·lel, a la consulta del document original conservat a l'Arxiu Capitular de Lleida perquè existeixen certs dubtes en la transcripció d'algunes entrades, com podria ser el cas per exemple del manuscrit de Burchard. Les possibles discrepàncies amb la transcripció de F. Castellón Cortada s'esmenten en cada cas particular proposant-ne esmenes o aclariments.

La tercera font consultada són les diverses notícies no publicades en relació als còdexs de Roda de M. Abad y Lasierra durant la visita a l'antiga catedral l'any 1772 (annex 1). Entre les diferents còpies que realitza de la documentació, el principal objecte de la seva recerca, també fa una detallada descripció d'alguns dels còdexs que es trobaven

¹ ANGLÈS, 1935 p. 126. GROS I PUJOL, 2007a.

² A partir d'ara s'utilitzaran les sigles VP per fer referència a la Visita Pastoral

a l'arxiu rotense. Sovint fa transcripcions literals d'alguns dels manuscrits. Totes les seves anotacions es conserven actualment a la Real Academia de la Historia i la major part no han estat publicades, motiu pel qual s'ha realitzat una transcripció parcial dels fragments on es menciona important informació rellevant per la nostra reconstrucció.³ També ens proporciona notícies de l'antiga biblioteca rotense J. Traggia, qui visita l'antiga seu l'any 1788, i, tot i que no tan extensa com la informació del primer, aporta algunes dades significatives. Els seus documents manuscrits també es conserven a la Real Academia de la Historia i s'ha inclòs la transcripció dels fragments que fan referència a l'antiga biblioteca a l'annex documental (annex 3).

Destaquen en la mateixa línia les publicacions de Jaime Villanueva i J. de la Canal. El primer, al volum XV del seu *Viage Literario*, va fer una valuosa i exhaustiva descripció de la biblioteca i l'antiga seu de Roda, realitzada durant una visita els mesos de juliol i agost de l'any 1806. L'autor fa una exposició dels còdexs més importants, i transcriu parcialment el contingut d'alguns d'ells. Descriu llibres que no són mencionats 34 anys abans per M. Abad y Lasierra, com per exemple el manuscrit d'Horaci (RC_0004) o el manuscrit de Terenci, aquest últim avui perdut. Tanmateix, es deixa molts altres, els quals, segurament, ja havien desaparegut. Són exemple el manuscrit de Virgili o el manuscrit de Burchard. Del primer M. Abad y Lasierra va realitzar una descripció detallada, i el segon el va transcriure de manera completa. Cap d'aquests volums és mencionat per J. Villanueva, fet excepcional si considerem que els manuscrits eren de considerable importància, el segon prou destacable com per fer una transcripció completa. Menys exhaustiu pel que fa la biblioteca és J. de la Canal, atès que la descripció publicada a la *España Sagrada* (1836) se centra principalment en la documentació. Tot i així l'obra ens aporta dades importants per alguns dels còdexs, transcrivint parcialment el contingut en alguns dels casos (ACL RC_0029).

Una altra obra de referència són els documents manuscrits de J. Pasqual dins de la *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta*, conservats a la Biblioteca de Catalunya (BC Ms. 729) i recopilats al voltant de l'any 1785. S'inclouen escrits, resums, còpies i alguna transcripció dels documents de Roda d'Isàvena als següent volums: II (ff. 166-177r, 203r, 223 - 225), VIII (ff. 116-161r), IX (ff. 410 - 416) i XI (ff. 156-168).

³ Existeix alguna excepció, perquè el mateix M. Abad y Lasierra publica alguns fragments del seu estudi, com és el cas del Pontifical Rotense (RC_00036) inclòs al volum de Lleida de la *España Sagrada*.

Malauradament, el primer volum que incloïa una descripció minuciosa dels còdexs de la seu actualment s'ha perdut. Hem conservat però, també a la Biblioteca de Catalunya, una recopilació manuscrita descrivint dos dels còdexs de Roda (BC Ms. 2564), obra d'un autor anònim que devia ser poc posterior a J. Pasqual, atès que el cita durant la descripció que fa del còdex ACL RC_0029 (annex 5).

Una font principal pel nostre estudi és l'inventari realitzat l'any 1864 amb motiu del trasllat dels còdexs des de Roda d'Isàvena a l'Arxiu Capitular de Lleida al 1863 (annex 4). És un document inèdit realitzat per Mateo de Lasala y Villanova conservat a l'Arxiu Capitular, on es registren un total de 46 còdexs i 106 entrades de documents pergamins. L'inventari s'ha transcrit de manera parcial a l'annex, incloent les notícies referents als còdexs. Crida l'atenció que alguns dels volums transferits des de l'arxiu rotense siguin breviaris de la catedral de Lleida (entrades 12 i 13), testimoniant l'estret vincle que històricament ha existit entre les dues seus. Els llibres anotats per M. Lasala y Vilanova s'han comparat amb un inventari posterior, realitzat l'any 1954, que va ser publicat per F. Castellón Cortada en un article a la revista *Aragonia Sacra* l'any 1994 (p. 133-192). Les anotacions manuscrites per l'elaboració d'aquest inventari encara es conserven a l'Arxiu Capitular de Lleida amb la signatura "Carpeta 23, 2 y 3". Es llisten un total de 12 còdexs procedents de l'antic fons de Roda d'Isàvena, en comparació als 14 que mencionava M. Lasala y Vilanova, mancant el tractat de sant Agustí (ACL LC_0025) i el manuscrit de Joan Cassià (ACL RC_0007). Així mateix, també hem consultat els diferents inventaris i llistats que es van realitzar durant els anys de la Guerra Civil, quan els còdexs del fons de Roda van ser transferits a Saragossa.

Finalment s'ha realitzat també la consulta de l'abundant documentació conservada de l'antiga seu de Roda d'Isàvena, la major part publicada, per tal de localitzar notícies, principalment a donacions i testaments, de llibres o còdexs a la catedral i els possibles actors involucrats en la quotidianitat de la seva cura. La documentació de Roda d'Isàvena ha estat editada i publicada de manera reiterada des del segle XVI fins a l'actualitat. A continuació es proporciona una llista de les fonts publicades consultades que ens han proveït de dades per tal de realitzar el catàleg de l'antic fons:⁴

⁴ Aclarim que en aquest llistat no es mencionen les diverses fonts citades més amunt, atès que és una

ABADAL I DE VINYALS, Ramon, 1952. "Origen y proceso de consolidación de la sede Ribagorzana de Roda", *Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. V, p. 7-82 [reed. 1970. *Dels Visigots als Catalans, la formació de la Catalunya independent*, Barcelona: Edicions 62, Estudis i Documents, vol. II, p. 57-140].

___ [1955] 2007. *Catalunya Carolíngia, Els comtats de Pallars i Ribagorça* (Ed. Facsímil), Barcelona: Institut d'Estudis Catalans

___ 1957. "Pallars i Ribagorça en els segles IX i X", *Pirineos*, vol. XIII, núms. 43-46, p. 5-104.

___ 1969. *Dels Visigots als Catalans i la Hispania visigòtica i la Catalunya Carolíngia*, Barcelona: Edicions 62, Estudis i Documents, vol. I, p. 241-260

HISPALENSI, Nicolao Antonio, 1788. *Biblioteca Hispana Vetus*, Madrid: Apud Viduam et Heredes D. Ioachimi Ibarrae Regii Quondam Typographi, vol. II.

BALAGUER SÁNCHEZ, Federico, 1950. "La ciudad de Barbastro y las negociaciones diplomáticas de Ramiro II", *Argensola- Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 2, p. 133-158

___ 1960. "El Obispo de Huesca - Jaca y la elevación al trono de Ramiro II", *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 44, p. 325-330.

BIELSA, María Asunción 1961. "Notas sobre la repoblación de Barbastro en el siglo XII", *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 47-48, p.187-222.

BLASCO DE LANUZA, Vicencio, 1622. *Historias eclesiásticas y seculares de Aragon en que se continuan los annales de Çurita, des de el año 1556 hasta el de 1618*, Zaragoza, Ivan de Lanaia y Quartenet Impressor del Reyno de Aragon y de la Universidad, vol. II.

bibliografia complementària que compren exclusivament les diverses publicacions mencionant documentació de Roda d'Isàvena i que hem consultat per la realització del catàleg. Cadascuna de les entrades disposa de la seva pròpia bibliografia específica, així com les fonts documentals corresponents. Així mateix, s'inclou una bibliografia completa de la tesi doctoral a l'annex.

BOIX I POCIELLO, J. C., 1984. "Les persones pobres e miserables a la Ribagorça Medieval", *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 5-6, p. 185-209

___ 1998. *De Roda a Lleida. La fi d'un somni heroic*, (ed.) Vielha: Institut d'Estudis del Baix Cinca.

___ 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé].

CARRILLO, Martin, 1615. *Historia del glorioso san Valero Obispo de la ciudad de Çaragoça*, Zaragoza: Juan de Lanaia y Quartenet Impressor del Reyno de Aragon y de la Universidad.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1978. "Los Abades de Alaon: Jurisdicción y Prerrogativas", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 85, p. 42 - 123.

___ 1981. "La enfermería Medieval de la Catedral Altoaragonesa de Roda de Isábena", *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 92, pàg. 227-266.

___ 1984. "Lucero del canónigo sacristan de la Catedral de Roda de Isábena (Huesca)", *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, nº 49-50, p. 205-252.

___ 1989. "El refectorio medieval de la Catedral de Roda de Isábena (Huesca)", *Hispania Sacra* 41:83, p. 35-77.

___ 1990. "La cofradía de San Ramón, obispo de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra*, 5, p. 63-80.

___ 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120

___ 1992. "La Carnicería de la Catedral de Roda de Isábena", *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios*, 106, p. 9-22

CORRAL LAFUENTE, José Luis, 1984. *Cartulario de Alaón (Huesca)*, (Col. Textos Medievales, 65), Zaragoza: Anubar Ediciones.

DE AYNSA, Diego, 1619. *Fundacion excelencias grandezas y cosas memorables de la antiqúisima ciudad de Huesca*, Huesca: Pedro Cabarte

DE HUESCA, Ramon 1796. *Teatro histórico de las iglesias del Reyno de Aragon, Estado Moderno de la Santa Iglesia de Huesca*. Pamplona: Imprenta de la Viuda de Longás, é Hijo, vol. VI

___ 1807. *Teatro histórico de las iglesias del Reyno de Aragon, de las Iglesias Catedrales y diócesis de Roda y Barbastro*, Zaragoza: Oficina de Miedes, vol. IX.

___ 2007. *Teatro histórico de las iglesias del Reyno de Aragon, Estado antiguo de la Santa Iglesia de Huesca* (ed. Facsímil). Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses, vol. V.

DE LA CANAL, Fr José, 1836. *España Sagrada, de las Santas Iglesias de Lérida, Roda y Barbastro en su estado antguo*, Madrid: Imprenta de los Herederos de D. José del Collado, vol. 46.

DE LATASSA, Felix, 1798. *Biblioteca nueva de los escritores aragoneses que florecieron desde el año de 1500 hasta 1599*, Pamplona: Oficina de Joaquin de Domingo Calle del Carmen Calzado, vol. I.

DURÁN GUDIOL, Antonio, 1962. *La Iglesia de Aragón durante las reinados de Sancho Ramirez y Pedro I (1062?-1104)*, Roma: Publicaciones del Instituto de Estudios Eclesiasticos en Roma, Iglesia Nacional Española.

___ 1965. "La Santa Sede y los obispados de Huesca y Roda en la primera mitad del siglo XII", *Anthologica Annua*, 13, p. 35-135

___ 1994. *Los obispos de Huesca durante los siglos XII y XIII*, Zaragoza: Diputación General de Aragón, Departamento de Educación y Cultura

GALTIER MARTÍ, Fernando, 1981. *Ribagorza, condado independiente*, Zaragoza: Libros Pórtico

GIMÉNEZ BARATECH, Concepción, 1984. "Un documento inédito de Alfonso I el Batallador", *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 98, p. 307-314

GRAU QUIROGA, Nuria, 2010. *Roda de Isábena en los siglos X-XIII. La documentación episcopal y del cabildo catedralicio*, (ed.) Zaragoza: Institución Fernando el Católico (CSIC), Exma. Diputación de Zaragoza.

HENSCHENIO, Godofredo, PAPERBROCHIO, Daniele, BAERTIO, Francisco, IANNINGO, Conrado, 1867. *Acta Sanctorum (Junii Tomus quintus)*, Paris - Roma: Victorem Palmé.

IGLESIAS COSTA, Manuel, 1991. "El Cartulario de Roda según Abad y Lasierra", *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 121-164.

___ 2001. *Historia del condado de Ribagorza*, Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses, Diputación de Huesca.

KEHR, Paul, 1946. "El papado y los reinos de Navarra y Aragón hasta mediados del siglo XII", *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, II, Sección Zaragoza, p. 74-186.

___ 1992. "Como y cuándo se hizo Aragón feudatario de la Santa Sede", *Estudios de edad media de la Corona de Aragón, sección Zaragoza*, I, p. 206-209.

LACARRA DE MIGUEL, Jose María. 1960 [1972]. "Aragon en el pasado", *Aragón, cuatro ensayos*, Zaragoza: Espasa-Calpe, vol. I, p. 127-343.

___ 1972. *Historia política del Reino de Navarra des de sus orígenes hasta su incorporación en Castilla*, Pamplona: Arazandi - Caja de Ahorros de Navarra, vol. I

MARTÍN Duque, Angel, J., 1957. "Colección Diplomática de San Victorian de Sobrarbe y Santa María de Obarra", *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 29, p. 1-12.

NIETO Callén, Juan José; SÁNCHEZ Molledo, José María, 2011. *Barbastro ciudad episcopal: historiografía de la diócesis de Barbastro. El manuscrito de Gabriel de Sesé*, Barbastro: Ayuntamiento de Barbastro.

PACH Y VISTEUR, Pedro, 1899. *Reseña Histórica de la Antigua e Ilustre Ciudad Ribagorzana hoy Villa de Roda*, Barcelona: Tipografía Berdós y Feliu.

___ 1925. "El Bisbat de Roda", *Butlletí Excursionista de Catalunya*, 361-362, Any XXXV, p. 181-202

PASQUAL, Jaime, 1785. *El antiguo obispado de Pallás en Cataluña*, Tremp: Pablo Gallifa Impresor y Librero.

PESQUÉ Lecina, José Miguel, 1995. “Documentos del priorado de Roda: siglos XI al XX”, *Homenaje a Don Antonio Durán Gudiol. Instituto de Estudios Altoaragoneses*, Homenajes, 5, p. 675-690.

RUBIO GARCÍA, L., 1960. “Problemas y cuestiones de la sede de Roda hasta su traslado definitivo a Lérida”, *Ilerda*, 24, p. 85-125

SAINZ DE BARANDA, Pedro, 1850. *España Sagrada continuada por la Real Academia de la Historia, de la santa iglesia de Lérida en su estado moderno*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, vol. 85.

SERRANO Y SANZ, M., 1912. *Noticias y Documentos históricos del condado de Ribagorza hasta la muerte de Sancho Garcés III (año 1035)*, Madrid: Junta para Ampliación de Estudios é Investigaciones Científicas, Centro de Estudios Históricos.

TAMAYO SALAZAR, Juan, 1651. *Anamnesis sive Commemorationis sanctorum Hispanorum (Martyrologii Hispani)*, Lyon: Phil. Borde, Laur. Arnaud & Cl. Rigaud, 6 vols.

UBIETO ARTETA, Antonio, 1957. “El origen ilerdense de la sede de Roda-Barbastro”, *Ilerda*, 20-21, p. 325-337

___ 1981. *Historia de Aragón, Literatura Medieval I*, (ed.) Zaragoza: Anubar Ediciones.

___ 1988. *Documentos de Ramiro II de Aragón*, Zaragoza: Anubar Ediciones.

VALLS I TABERNER, Ferran 1915-1916. “Els orígens dels comtats del Pallars i la Ribagorça”, *Estudis Universitaris Catalans*, IX, p. 1-104.

VILLANUEVA, Jaime, 1851a. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, v. XV.

___ 1851b. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Lérida*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, vol. XVI.

___ 1851c. *Viage Literario a las Iglesias de España, Viage á Tarragona*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, v. XX.

YELA UTRILLA, Juan Francisco, 1932. *El Cartulario de Roda, transcripción por Juan Francisco Yela Utrilla*, (ed.) Lérida: Imprenta Mariana

ZURITA, Jerónimo, 1562-1580, *Anales de Aragón* (Ed. Canellas López, Ángel, ed. elec. Iso, José Javier (coord.), Yagüe, María Isabel, Rivero, Pilar), Zaragoza: Excma. Diputación de Zaragoza, Institución «Fernando el Católico».

Sigles i acrònims emprats

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona.

ACH: Archivo Capitular de Huesca, Osca.

ACL: Arxiu Capitular de Lleida, Lleida

APRI: Arxiu Parroquial de Roda d'Isàvena.

BC: Biblioteca de Catalunya, Barcelona

BnF: Bibliothèque Nationale de France, París

BPT: Biblioteca Pública de Tarragona, Tarragona.

IEL: Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida

MDL: Museu Diocesà de Lleida, Lleida

RAH: Real Academia de la Historia, Madrid.

VP: Visita Pastoral de 1445 (Arxiu Capitular, ACL VP_0002), Lleida.

Còdexs conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL)

ss. X-XII

1. Priscianus de Institutiones Grammaticae. Quaestiones Orosii et Augustini. Quaestionum in Heptateuchum libri septem. Factici. Miscel·lani

Ms. RC_0001 (antic R-04)⁵
Pergamí. 243 x 149 mm. 12 fols.
[s. XII]

Manuscrit factici i miscel·lani que reuneix el tractat *De Institutiones Grammaticae* de Priscia, concretament un fragment del llibre XVII, *De constructione uel syntaxi* (ff. 1-2) [fig.1], les *Quaestiones Orosii et responsiones Augustini*⁶ (ff. 3-6) [fig. 2], les *Quaestionum in Heptateuchum libri septem* (llibres I i II,31) de sant Agustí d'Hipona (ff. 6-9) i les *Quaestiones in Exodum* de sant Isidor de Sevilla (ff. 9v - 12).

Descripció codicològica i paleogràfica

El manuscrit està format per un sol quadern de 12 folis que agrupa quatre obres diferents que semblen realitzades per una mateixa mà al s. XII. Els folis que incloen l'obra de Priscia (ff. 1 - 2) i els últims capítols de l'obra de sant Isidor (ff. 11 i 12) mesuren 233 x 145 mm, i pertanyen al mateix bifoli, mentre que els que corresponen a les *Quaestiones Orosii* i l'inici del *Questionum in Heptateuchum* de sant Agustí són de dimensions majors, mesurant 243 x 149 mm.

La foliació del manuscrit és moderna, realitzada al marge superior dret en llapis i en xifres aràbigues. No es conserven restes de foliació antiga. No conté reclams, ni ex-libris, tot i que hi figuren diverses notes de lectura i anotacions contemporànies a la realització del còdex, destacant la del foli primer que es remarca per mitjà d'una línia vermella. El payoutat està realitzat a partir de línies tirades en punta seca, algunes de gran profunditat. El text es distribueix alternant folis d'una o dues columnes. Les mesures de la mise-en-page són les següents:

⁵ Sota l'antiga signatura Roda 04 (R-04) J. Boix i Pociello (2005, vol. II, p. 293) i M. Gros (2007, p. 349) descriuen el manuscrit de Donat (actualment perdut).

⁶ Tal i com afirma J. Amengual (2002, p. 10, esp. n. 16), a la Península Ibèrica només s'han conservat un total de 13 manuscrits que contenen les *Quaestiones Orosii et responsiones Augustini*, entre ells el de Roda d'Isàvena.

A una columna:

ff. 1-2: 16 + 100 + 30 mm.: 34 - 35 línies

ff. 11-12: 10 + 100 + 25 mm.: 57 línies

A dues columnes:

ff. 3-10: 10 + 60 . 5 . 60 + 10 mm: 54 a 67 línies

El manuscrit presenta una escriptura minúscula carolina de mòdul molt petit del s. XII. Les astes de les tipografies *-b*, *-d*, *-h* i *-l* es caracteritzen per ser poc allargades i es distingeixen per acabar en un reforç descendent vers la dreta, mentre que en canvi, la lletra *-f* s'allarga significativament per sota de la caixa d'escriptura, tret que també s'aprecia per la tipografia *-s*. S'observa com el nexa *-ae* es redueix a una "e caudata" en forma de llamp. S'utilitzen amb abundància els enllaços superiors carolingis *-ct* i *-st*, així com les abreviatures *-et* (7) i *-est* (7, e). S'empra amb molt freqüència l'abreviatura *-con* (9) a principi de paraula i la contracció *-nt* a final de mot. El text, en tinta negra, es combina amb la tinta vermella, utilitzada per les rúbriques dels folis 1 i 3, així com per ressaltar petites inicials o destacar paraules importants.

La relligadura és posterior a la realització del manuscrit. No conté folis de guarda. L'enquadrernació és de tipus monàstica en pergami flexible. Les tapes han estat recobertes amb paper a la part interior, les quals contenen una marca d'aigua figurant un àncora on es llegeix "Salvador", i en un costat, en majúscules grans "Pedro". Al marge superior dret del foli primer, en ploma, s'indica un número 4, de grans dimensions, fent referència a la signatura antiga del llibre.

Contingut

f. 1: "Incipit Priscianus de Constructionibus. Quoniam in ante expositis libris [...] partibus orationis in plerisque" (CGL 3,107)

f. 2v: El text de Priscia acaba: "Quippe cum nulla oratio sine his completum, quod licet ostendere" (CGL 3,116) queda tallat.

ff. 3 - 5v: En rúbrica: “*Questiones Orosi et sancto Augustinii in multis*”, segeuix “*Licet multi et probatissimi viri...*” (PL 40, 733).

f. 6. “*Finit Orosius*”. En la mateixa columna comença el text: “*Incipit Augustini in libro questionibus in Genesi. Quomodo Cayn potuerit condere civitate[m]...*” (PL 34, 547)

f. 9: “*Quid est quod dicit Dominus ad Moysen et ad Aaron*” (*Questionem in Heptateuchum, Liber II, CLII*. PL 34, 647).

f. 9v: “*Primo omnia LXXta animae cum Iacob*” (*Questiones in Exodum, Caput I*. PL. 83, 287)

f. 12v: acaba tallat: “*Cui convenit in gemmis apostolicus sermo tam [...]*” (*Questiones in Exodum, caput LIX*, 8).

Està inacabat.

Decoracions i caplletres

f. 1. Q “*Quoniam*”, realitzada a una tinta, en color vermell, i emmarcada per una línia negra que sembla contemporània a l'escriptura per tal de preveure la inserció de la caplletra (el marc és contemporani a l'escriptura, la caplletra no). La decoració és formada per roleus vegetals de tendència geomètrica al cos central. La caplletra es realitza en un moment posterior al text, atès que aquesta envaeix la caixa d'escriptura i el marge superior del foli.

Manquen algunes caplletres secundàries, com per exemple la P de “*Primo*” del foli 9v, on s'ha disposat un buit diagonal al text per la projecció.

Historia del manuscrit

Aquest manuscrit no es cita a l'inventari de la catedral de Roda d'Isàvena del segle XII, tot i que a partir de les dades proporcionades pels historiadors de finals del segle XVIII, hi hauria la possibilitat que les *Quaestiones Orosii et responsiones Augustini*, el *Questionum in Heptateuchum libri septem*, i les *Questiones in Exodum* formessin part, en origen, d'un exemplar de Burchard que hi havia a l'antiga catedral rotense.

Al catàleg realitzat durant la visita pastoral de l'any 1445 (VP, f. 59) es cita «Item alius liber pergamini ab ses posts de fusta ab cinc claus. Incipit in nigro Brutardus solo nomine et finit ante IIII cartas cum copertis ex fuste de vitis patrum de litera gotica et hec sancta evangelia».⁷ Aquest manuscrit correspon a un exemplar de Burchard de Worms llistat a l'inventari del segle XII de la catedral, que per l'antiguitat es descriu al segle XV com un llibre escrit en “litera gotica”. Segons la informació proporcionada per aquesta font, el còdex de Burchard es completava amb 4 “cartes” dels Sants Pares i dels evangelis. La descripció es molt similar a la que realitzarà M. Abad y Lasiera l'any 1772, quan va descriure un *Quaestiones Orosii* enquadernat juntament amb l'obra de Burchard de Worms. L'autor descriu el còdex de la següent manera:

Nuestra coleccion [Burchardus] se halla en el folio 198 de un codice de la Santa Iglesia de Roda manuscrito en pergamino su forma en quarto con unas cubiertas de tabla groseras y muy cansadas, no tiene ni rubrica ni data: por la letra se colige se escribio a fines del siglo doce, ó principios del trece, cuyo especimen puede verse en la coleccion bibliográfica; las fuentes de donde Burchardo compilo sus canones las cita al margen de cada uno de ellos, es de advertir que en el mismo codice se hallan varios opúsculos de Sn. Gregorio, S. Agustin y otros padres, y tambien las preguntas de Orosio a Sn Agustin, y sus respuestas que algunos tienen por apocrifas, pero todo el escrito de un mismo tiempo, y el libro de los canones puesto aqui sin otro titulo ni expresion.⁸

ABAD Y LASIERRA 1772, f. 247.

Ambdues descripcions, tant la proporcionada al segle XV com la de M. Abad y Lasiera especifiquen que l'obra de Burchard de Worms estava copiada juntament amb altres textos. El darrer autor especifica que s'iniciava al foli 198 d'un còdex que formava una unitat amb les *Quaestiones Orosii et responsiones Augustini*, que l'autor establí com de la segona meitat del s. XII, juntament amb altres obres dels Sants Pares. El còdex RC_0001 analitzat, actualment incomplet, conté tant les *Quaestiones Orosii* com les obres de sant Agustí i de sant Isidor. Per tant, creiem versemblant proposar que les

⁷ F. Castillon (1991, p. 106) transcriu “Brutardus Solonerem”. Després d'analitzar la documentació original, s'aprecia clarament com l'inventari està fent clara referència a l'incipit de l'obra de Burchardus “Burchardus **solo nomine** Wormaciensis episcopus Brunichoni [...]” deixant un espai entre “solo” i la paraula abreviada “*nomine*”.

⁸ El subratllat és nostre.

Quaestiones Orosii et responsiones Augustini descrites per M. Abad y Lasierra formant una unitat amb el manuscrit de Burchard són les que es actualment conserven al còdex RC_0001. En contra però d'aquest argument, caldria destacar que cap de les descripcions esmentades menciona l'obra de Priscià, avui incompleta, i que sembla formar part del mateix bifoli que conté les *Questiones in Exodum* d'Isidor de Sevilla. Podria ser que aquesta obra s'enquadrés amb les *Quaestiones Orosii et responsiones Augustini* en una data posterior a la pèrdua del text de Burchard de Worms.

Ni el manuscrit factici que conté el Priscià, ni l'obra de Burchard, són descrites anys després per J. Traggia (1788) o J. Villanueva (1806) durant les respectives visites a l'antiga catedral de Roda, fet bastant insòlit ja que, si més no, el Burchard era un manuscrit prou important com per a que M. Abad y Lasierra en realitzés una reproducció fidel.⁹ Tampoc es mencionen aquestes obres als catàlegs que es van realitzar en motiu del trasllat de manuscrits a la catedral de Lleida l'any 1864, o a l'inventari que es va fer de l'arxiu l'any 1954. Sí que s'ha pogut constatar un «còdice en visigòtica "incipit priscianus"» mencionat als expedients realitzats durant la guerra civil en motiu del trasllat del fons a Saragossa (1938), el qual creiem correspon a l'obra factícia avui conservada amb la signatura ACL RC_0001, tot i que no podem assegurar si estava enquadrada amb l'obra de Burchard de Worms. Opinem que el Burchard suara mencionat va ser desmembrat, desapareixent en algun moment entre els anys 1772 - 1788, poc després o durant la visita de M. Abad y Lasierra, i abans del trasllat de llibres del fons de Roda a l'Arxiu Capitular de Lleida.

Fonts

Fonts documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Penintenciar y cánones de la Yglesia de Roda*, RAH 9/9/3979, tomo 5, fondo Abad y Lasierra, f. 240.

⁹ La reproducció de M. Abad y Lasierra del Burchard de Roda actualment es conserva a la Real Academia de la Historia amb el títol *Penintenciar y cánones de la Yglesia de Roda*, tomo 5, ms. 9/3979, ff. 244 - 325.

INVENTARI 1938. *Inventario del traslado del depósito instalado en el Museo Morera de Lérida al de la Iglesia del Carmen de Zaragoza. Lérida, septiembre de 1938.* Dipòsit Antic Hospital C2/19, núm. 1284, IEC (sense foliar).

VP, 1445. *Visita pastoral a Roda.* ACL, VP_0002, f. 56-69v.

Fonts de referència

CGL, 1855-1880. *Corpus Grammaticorum Latinorum*, Martin Hertz for Heinrich Keil (ed.), Grammatici Latini, Leipzig, 6 vols.

PL 34, 1841-1849. S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, “Quaestionum In Heptateuchum Libri Septem”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus XXXIV.

PL 40, 1841-1849. S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, “Dialogus Quaestionum LXV subtítulo Orosii percontantis et Augustini respondentis”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus XL.

PL 83, 1849-1855. Sancti Isidori Hispalensis Episcopi, “Mysticorum Expositiones Sacramentorum Seu Quaestiones In Vetus Testamentum”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXXIII.

Bibliografia específica.

AMENGUAL I BATLE, Josep, 2002. “Les Quaestiones Orosii et responsiones Augustini, obra de Consenci?”, *Arxiu de textos catalans antics*, 21, p. 7-121.

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé].

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. “La fraternidad medieval de Roda de Isábena”, *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. “La Biblioteca de la Catedral de La Seu d’Urgell als segles X-XII.” *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101–124.

____ 2007. “L’inventari de l’antiga biblioteca de la catedral de Roda d’Isàvena”, *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

JEUDY, Colette, 1982. “Complément à un catalogue récent des manuscrits de Priscien” *Scriptorium*, 36, p. 313-325.

ZIMMERMANN, Michel, 2003. *Écrire et lire en Catalogne: IXe-XIIIe siècle*, Madrid: Casa Velazquez, vol. II, p. 676.

2. Horatius Epistulae. Allegoriae super Ovidii Metamorphosin (Accessus). Lectionario.

Ms. RC_0004 (antic R-07/Castillón 2)

Pergamí. 212 x 147 mm. 17 fols.

[s. XI] i [s. XII ex.]

Manuscrit que conté les *Epístoles* completes d'Horaci en dos llibres, seguit per un fragment dels *Accessus* que introdueixen el comentari a les *Metamorfosi* d'Ovidi d'Arnulf d'Orleans.¹⁰ Ambdues obres s'han enquadrernat amb un bifoli procedent d'un leccionari de l'ofici del segle XI.

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit format per un total de 17 folis repartits en dos quaderns, en quart. Conté les *Epístoles* completes d'Horaci en dos llibres (I: ff. 1 - 15v, II: ff. 15v-17) i l'inici dels *Accessus* a les *Metamorfosi* d'Ovidi d'Arnulf d'Orleans (f. 17v). Ambdues obres són copiades per una mateixa mà. Els quaderns es distribueixen al manuscrit formant quaternions, sense reclams, seguint el següent esquema:

Q1: ff. 1 - 8: quaternió.

Q2: ff. 9 - 17: quaternió.

No es conserven traces de foliació antiga. El text es distribueix al foli mitjançant una sola columna, variant entre les 42 i les 45 línies, excepte el foli 17r, organitzat per mitjà de dues columnes. Les mesures de la mise-en-page són: 27 + 70 + 40 mm. El pautat es realitza a partir de línies tirades en punta seca. S'usa solament la tinta negra i no presenta rúbriques.

¹⁰ Obra escrita a l'entorn de l'any 1175-1180 concebuda com una introducció a les *Glosulae* que realitza aquest autor a les *Metamorfosi* d'Ovidi. És un text escrit en clau moral i filosòfica, girant entorn el tema central de la transformació. Arnulf està clarament influenciat per l'escola platònica de Chartres. Per una explicació sobre l'estructura de l'obra, les seves principals característiques, quines repercussions té a Roda d'Isàvena, així com la bibliografia principal en referència a aquest autor medieval, consultar el cap. 4.2.1.

Conté abundants gloses i notes de lectura que comenten els versos d'Horaci, la majoria contemporànies a la realització del text, tot i que en trobem d'altres molt posteriors, com per exemple la del marge del foli 14v que destaca en una grafia moderna "molt magnífico". També s'observen multitud de correccions realitzades al text original, diferenciades per la tonalitat de la tinta i el tipus d'escriptura, clarament posterior. L'últim foli, que conté l'*Accessus* a les *Metamorfosi* d'Ovidi, (17v) conté afegides diverses anotacions al marge corresponents a diferents moments, que es situarien entre els segles XIII i XV [fig. 3].

El manuscrit presenta dues mans en una minúscula carolina força angular, característica de l'escriptori Ribagorçà al s. XII. Per una banda la del text principal, de mòdul mitjà i força regular. Per una altra les gloses, les quals es realitzen amb un mòdul més petit i presentant un ductus més irregular. Les dues grafies semblen realitzades, però, de manera contemporània. Respecte a la mà principal, la grafia *-a*, de tipus uncial, presenta un ull de traços força angulars, mentre que la grafia *-d* només es representa amb la forma uncial. La *-g* es caracteritza per l'obertura de l'ull inferior, realitzada mitjançant traços angulars. La grafia *-r* s'observa tant en la vessant carolina, com per mitjà de la rotunda formant enllaç amb altres lletres. La *-s* es distingeix per l'allargament superior del traç per sobre de la caixa d'escriptura. Les abreviatures presenten les tipologies carolines per *-us*, *-per* i *-pro*, i *-er* sovint s'abreua mitjançant la grafia "i".

Cal destacar la doble enquadernació d'aquest còdex [fig. 4]. Per una banda conté una enquadernació moderna de tipus monàstica, en pergamí flexible i clar, amb paper encolat en la part interior, que conté una filigrana figurant una àncora i la inscripció "PEDRO". A la part exterior s'indica l'antiga numeració del manuscrit en llapis blau, "RODA 7". Aquesta enquadernació està protegint una altra d'anterior, realitzada a partir del reaprofitament d'un leccionari, els extrems del qual han sigut doblegats i cosits per tal d'enquadernar l'obra d'Horaci. El text del leccionari es distribueix a dues columnes de 28 línies cadascuna, realitzat amb un pautat molt marcat a punta seca, mesurant la mise-en-page 20 + 65 + 7 + 65 mm. Aquest és realitzat a partir de dues tintes, negre pel text i vermell per les rúbriques i les capitals.

El fragment de leccionari presenta una minúscula carolina rodona d'un mòdul major, poc angulara i de ductus més pesat, que podria datar-se al s. XI. Es caracteritza per l'ús

de la grafia *-a* tancada, d'ull apaïsat, amb l'element de tancament superior acabat en forma de punta. No trobem, en canvi, aquesta tipografia en la vessant uncial. La grafia *-f* es realitza per mitjà d'astes horitzontals força obertes, traçant un arc la forma superior, mentre que la *-g* presenta un ull inferior també força obert. La *-s* s'executa mitjançant un eix vertical pronunciat, que freqüentment s'allarga per sobre de la caixa d'escriptura, mentre que la *-t*, en canvi, no sobresurt d'aquesta. Trobem pocs elements d'enllaç. No s'observa l'ús de la lligadura superior *-ct* ni *-st*, mentre que la *-r* rotunda normalment forma enllaç amb *-o*. Les abreviatures són pràcticament inexistent.

Contingut

f. 1-15v: Primer llibre de les *Epístoles* d'Horaci: “Prima dicte michi summa dicende camena” (HORACE 1926, p. 250). El primer llibre acaba al foli 15v: “collegam Lepidum quo duxit Lollius anno” (HORACE 1926, p. 391) [fig. 5].

f. 15v-17: Segon llibre de les *Epístoles* d'Horaci: “Cum tot sustineas et tanta negotia solus” (HORACE 1926, p. 396). El segon llibre acaba al final del foli 17: “rideat et pulset lasciua hecencius¹¹ etas. Finiunt libri Epistolarum. Finitur liber quem scripsit pugnes et ancestor” (HORACE 1926, p. 441).

f.17v: *Acessus* a les *Metamorfosi* d'Ovidi d'Arnulf d'Orleans:¹²

Circa hunc librum hec breviter inquirenda sint: que materia, que utilitas, que intencio, |² et cui [parti] philosophie supponatur et quis sit titulus. Intencio sua |³ est [transmu]tare graecas fabulas in latinas. Materia sua est dii |⁴ et dee et heroes et facta eorum. Utilitas est incognito more |⁵ falsorum deorum ut cognicionem veri Dei abeant. Et cui |⁶ parti philosophie supponatur, partim supponitur etice, |⁷ partim fisice, et quis sit titulus (sic) talem: Incipit |⁸ liber Ovidii Puplii Nasonis Metamorfoseos, id est de |⁹transmutacione. Transmutacio IIIIor modis sit. De re |¹⁰animato ad animatum. Sicuti de Liquaone qui primitus humanam |¹¹ formam habuit postea lupinam; de animato in [in]animatum uti |¹² fuit de Batto quem Attallanciades in duram scilicem |¹³ transtulit. De inanimato ad

¹¹ Al text d'Horaci “decencius”.

¹² La transcripció del text és de S. Cingolani, qui molt amablement em va ajudar amb l'anàlisi d'aquest manuscrit. Per l'excepcionalitat de l'obra es dona la transcripció completa del fragment d'Arnulf d'Orleans.

animatum uti fuit de Picme |¹⁴ lione. Et videns mulieres bacantes marmoream in |¹⁴ imaginem conformavit. Et rogatu deorum umana |¹⁵ta est. De animato ad inanimatum uti fuit de Coraulis |¹⁶ quando erant in aqua erant flexibiles admodum vimi |¹⁷nis et quando erant extra aqua erant dures admodum |¹⁸ scilicis. Et sequitur morem ceterorum auctorum. Primitus |¹⁹ proponit, postea invocat, deinde narrat, in no |²⁰va fert animus muttatas differentie formas.

Continua 23 línies més, en una mà diferent, de tinta més obscura. Semblen ser fragments de les *Glosulae* que segueix a l'*Accessus* d'Arnulf d'Orleans.

L'obra està incompleta.

Leccionari de l'Ofici:

Fragment que conté les lliçons segons l'evangeli de Mateu "Cum adpropinquasset" (Mt 21, 1-2) seguit del comentari que fa sant Joan Crisòstom a les seves homilies: "Incipit. Puto res ipsa exigit ut queramus" (homilia 37).

Decoracions i caplletres

El leccionari no conté decoracions més enllà de les rúbriques en vermell. En canvi, els llibres d'Horaci contenen una multitud de caplletres, executades a una sola tinta i formades, o bé per decoracions de tipus geomètric, o bé per rostres de personatges omplint les capitals al principi de cada poema. Els rostres que omplen les caplletres del còdex són de nassos amples, ulls grans i boques fines, adquirint una aspecte gairebé caricaturesc. Els trets facials queden emmarcats dins del traç de les lletres, que solen ocupar unes tres línies d'escriptura, i són tant de tipus masculí com femení. Les caplletres de motius geomètrics es realitzen mitjançant bandes paral·leles que s'omplen amb motius de ziga-zaga, les quals deixen entreveure el color del pergami de fons. El perfil exterior es ressegueix amb una línia fina que regularment està trencada per uns ressalts que es projecten enfora. En destaquen les següents:

f. 1: P, "Prima"; 8 línies de text: Caplletra geomètrica, a una sola tinta. És la de major dimensió del manuscrit per ser la que dóna inici a l'obra d'Horaci.

- f. 2v: I, “Iuli flore”; 4 línies de text: Caplletra geomètrica, a una sola tinta.
- f. 4v: Q, “Quinquam”; 2 línies de text: Rostre de personatge omplint la capital.
- f. 6: V, “Vrbis”; 3 línies de text: Caplletra geomètrica, a una sola tinta.
- f. 6v: Q, “Quid”; 2 línies de text: Rostre de personatge omplint la capital.
- f. 7: F, “Fructibus”; 4 línies de text: Caplletra geomètrica, a una sola tinta.
- f. 7v: U, “Ut”; 2 línies de text: Caplletra geomètrica, a una sola tinta.
- f. 7v: V, “Villice”; 4 línies de text: Caplletra geomètrica, a una sola tinta.
- f. 8: Q, “Que”; 3 línies de text: Capital omplerta amb motius geomètrics.
- f. 8v: M, “Mensius”; 2 línies de text: Rostre de personatge omplint la capital.
- f. 9v: Q, “Quam”; 3 línies de text: Rostre de personatge omplint capital, diferent a la resta demostrant unes faccions d’angoixa o malestar.
- f. 11v: P, “Prisco”; 4 línies de text: Caplletra geomètrica, a una sola tinta.

Historia del manuscrit

No es menciona cap obra d’Horaci a l’inventari del segle XII. Existeix la possibilitat que, com s’està realitzant un inventari dels llibres que es troben al tresor, el manuscrit que ens ocupa estigués en aquell moment en alguna de les altres dependències de la catedral, possiblement a l’“armarium” del claustre, o bé al dormitori, el refectori o la sala capitular, indrets on també s’acostumaven a guardar els llibres. Tanmateix, les obres incloses al còdex ens permeten establir una datació de finals del segle XII, amb posterioritat al 1180, data en que Arnulf d’Orléans elaborà les *Glosulae* a l’obra d’Ovidi. Per tant el còdex no hauria estat inclòs a l’inventari, atès que el recompte de béns va ser elaborat amb anterioritat a l’entrada d’aquest llibre al fons de la catedral rotense.

La visita pastoral del segle XV, tot i que molt exhaustiva, no fa menció de llibres d’autors llatins o grecs.

M. Abad y Lasierra no menciona l'Horaci durant la visita que va fer a la catedral. J. Traggia, l'any 1788, descriu un manuscrit incloent l' *Ilias Latina*,¹³ llistant després altres obres: «parte de la Iliada en verso hexámetro latino, las poesias de Arator, de Ovidio [...]» (TRAGGIA 1788, f. 153). No menciona però les *Epístoles* d'Horaci.

Anys després, durant la visita de l'any 1806, Jaime Villanueva descriu tant l'*Ilias Latina* com les *Epístoles* d'Horaci, sense mencionar però l'*Accessus* d'Arnulf d'Orléans a les *Metamorfosi* d'Ovidi. L'autor afirma que a Roda hi havia «Fragmentos abundantes de las epistolas de Horacio, ms. del siglo XII, y otros de Homero» (VILLANUEVA 1851, p. 171).

Amb posterioritat, l'inventari de manuscrits que es realitza en motiu del trasllat del fons de Roda a l'arxiu Capítular de Lleida menciona un manuscrit d'Horaci, tot formant una unitat amb obres d'Homer i Terenci. A l'entrada número 7 de l'inventari de M. Lasala i Vilanova s'especifica: «Fragmentos de las ipistolas de Horacio manuscrito del siglo 12 algunos de Homero; comentarios de algunas comedias de Terencio. Consta de 17 fojas con cubiertas de pergamino». (LASALA 1864, ref. 7). El número de folis coincideix amb les analitzades per aquest manuscrit, però tal i com s'ha pogut comprovar, les *Epístoles* d'Horaci es conserven senceres, incloent la totalitat dels dos llibres que formen l'obra i no en estat fragmentari com s'especifica. En canvi, han desaparegut els textos en referència a l'*Ilias Latina* i els comentaris de les *Comèdies* de Terenci.

Caldria aclarir què les *Comèdies* de Terenci van ser analitzades anys abans per Jaime Villanueva, qui va descriure l'obra encara unitària i amb la pròpia enquadració (un antifonari visigòtic, segons especifica aquest autor). J. Villanueva detalla el següent:

Breve comentario incógnito de algunas comedias de Terencio, ms. en el siglo XIII. Al fin se leen estos versos sobre dicho poeta: Natus in excelsis tectis Carthaginis altae/Romanis Ducibus bellica praeda fui/Descripsi mores hominum iuvenumque senumque/Qualiter et servi decipiant dominos/Quid meretrix, quid leno doli confingat avarus;/Haec quicumque

¹³ El manuscrit que inclou l'*Ilias Latina* també és descrit anys abans per M. Abad y Lasierra: «un tomo en 8º, son poesias de Homero en latin: supongo sera tradicion de su celebre Yliada Griega: tiene muchas notas marginales, pero no hai tiempo para medirle versos. La letra de dicho Homero es del siglo XII» (1772, 9/3980, f. 355).

leget, sic putet, doctus erit. Este librito tiene por cubiertas parte de un antifonario gótico del siglo X, de que he recibido una muestra”.¹⁴

VILLANUEVA 1851, p. 171

En conseqüència, producte de l'anàlisi directa del còdex conservat a l'Arxiu Capitular, i després d'haver observat les descripcions de J. Villanueva, considerem que M. Lasala i Vilanova no va consultar el còdex descrit, i que va copiar les dades directament de l'obra del primer, atès que les descripcions d'aquest autor en referència a l'obra de Terenci s'especifiquen immediatament a continuació dels fragments d'Horaci i d'Homer. M. Lasala i Vilanova degué copiar erròniament les tres obres en una única entrada.

En un moment posterior, durant la Guerra Civil, el manuscrit que ens ocupa serà citat com a part del lot expedit a l'església del Carmen de Saragossa. A la caixa número 4 se cita la següent referència: «libro incompleto obras de Horacio anotadas 31,5 por 20,5 cms» (INVENTARI 1938, caixa 4).

Una vegada retornat el còdex rotense a Lleida, la descripció de M. Lasala i Vilanova suara mencionada es reproduí a l'inventari de l'any 1954, on es torna a mencionar una única entrada: «Horacio. Homero. Terencio. Fragmentos de sus obras» (INVENTARI 1954, ref. 2). A. Ubieto Arteta, al volum que dedica a la literatura aragonesa l'any 1981, menciona les notícies de J. Villanueva en referència a l'Horaci i l'Homer, i reproduïx els versos del volum de Terenci que va copiar aquest autor. Després afirma «de la misma forma, en Roda también se copiaban por esas fechas las comedias de Plauto» (1981, p. 70), notícia que no hem pogut corroborar amb l'estudi actual de l'antiga biblioteca i que altres autors tampoc han mencionat.

¹⁴ El fragment que va emportar-se J. Villanueva i que es conservava a la RAH sota la signatura 9-24-6-4579 actualment és perdut, i tan sols se'n conserva una reproducció, juntament amb una nota de l'autor que especifica «Este fragmento de canto gótico lo rasgue de las tapas de un codice de la Igl^a de Roda». Per més detalls consultar ALTÉS I AGUILÓ 2003. Segons A. Ubieto Arteta (1981, p. 70, i nota 3) existeixen evidències que durant el s. X a Ribagorça es van copiar les obres de Terenci, de qui es conserven alguns fragments. Un d'aquests fragments afirma que va ser localitzat per M. Díaz i Díaz a Roma (no es cita la referència ni el lloc de conservació del fragment manuscrit), i esmenta que es coneixen altres fragments del s. X en una biblioteca particular de Pamplona, que podrien pertànyer a un mateix manuscrit i que van ser donats a conèixer a la *XIV Semana de Estudios Medievales* de l'any 1978, per José Goñi Gaztambide. Aquests fragments no s'han pogut localitzar i en conseqüència no podem confirmar aquestes dades.

J. Boix i Pociello al segon volum de la tesi doctoral, a la catalogació que realitza del manuscrit *De Actibus Apostolarum*,¹⁵ i a continuació de la descripció d'aquest, afegeix: «Altrament, en un Epistolari del segle XII recull de fragments de les lletres d'Horaci, d'Homer i d'altres, d'una notable perfecció. Finalment comentaris incògnits de les *Comèdies* de Terenci amb uns versos dedicats a aquest poeta, de gran il·lustració, del s. XIII» (BOIX I POCIELLO 2005, vol. II, p. 293). D'aquesta afirmació es podria deduir que l'autor situa les *Comèdies* de Terenci al final del manuscrit d'Horaci, on també inclou fragments de *Ilias Latina*. La descripció indica que molt probablement pren la referència de l'inventari de Roda de l'any 1954, conjuntament amb l'especificació que realitza J. Villanueva de les *Comèdies*, sense analitzar el còdex de primera mà. A aquesta conclusió s'hi arriba perquè, per una banda, i tal i com s'ha pogut determinar per l'anàlisi del còdex, no s'ha conservat restes de *Ilias Latina* dins dels textos d'aquest manuscrit, i per una altra, a partir de les notícies que ens proporciona X. Altés i Aguiló (2003). Aquest autor va estudiar l'antifonari que enquadernava el manuscrit de Terenci poc abans de l'estudi de J. Boix i Pociello, afirmant que les *Comèdies* ja no es trobaven a l'arxiu Capítular de Lleida, i les dona per perdudes.

És molt probable, donades les evidències recollides, que tant el manuscrit de Terenci descrit per J. Villanueva, com *Ilias Latina* mencionada per aquest autor, i anteriorment per M. Abad y Lasierra i J. Traggia, van desaparèixer durant el trasllat del fons de Roda a Lleida, i que l'inventari de M. Lasala, tot i mencionar l'obra de Terenci, estigués descrivint únicament el manuscrit d'Horaci, fet que es corroboraria per la coincidència amb el número de folis que es citen. Cap dels autors, amb excepció de J. Traggia (qui cita que observa "poemes d'Ovidi", però tampoc en fa una referència directa), menciona l'*Accessus* d'Arnulf d'Orléans a les *Metamorfosis*, que fins ara han restat inèdites, les quals són una mostra del dinàmic ambient intel·lectual i cultural de la seu de Roda d'Isàvena a finals del s. XII.

¹⁵ J. Boix i Pociello descriu aquest manuscrit sota l'antiga signatura ms. Roda 6, signatura que realment correspon al Cartoral Major de la catedral. El descriu com a un còdex distribuït en quaderns en 8° prolongats i el data entre els ss. XI-XIII (BOIX I POCIELLO 2005, vol. II, p. 293). Hem pogut comprovar com el manuscrit *De Actibus Apostolarum* es va perdre abans del trasllat del fons de Roda a Lleida, atès que no es menciona per l'inventari M. Lasala del 1864, fet que determina que J. Boix i Pociello no va poder consultar-lo. Per més informació en referència a aquest còdex veure cap. 3.2.4 i 4.2.1.

Fonts

Fonts documentals

INVENTARI 1938. *Inventario del traslado del depósito instalado en el Museo Morera de Lérida al de la Iglesia del Carmen de Zaragoza. Lérida, septiembre de 1938*. Dipòsit Antic Hospital C2/19, núm. 1284, IEC (sense foliar).

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*, ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 2

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, f. 3. ref. 7.

TRAGGIA, Joaquín, 1788. RAH, Fondo Joaquín Traggia, tomo 8, 9-5226, f. 153

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 171

Fonts de referència

HORACE 1926. *Satires, Epistles, The Art of Poetry*, (Translated by H. Rushton Fairclough, Loeb Classical Library 194), Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bibliografia específica

ALTÉS I AGUILÓ, F. X. 2003. “El retall testimonial d'un full d'antifoner visigòtic (s. X - XI) procedent de l'antic arxiu de la Seu de Roda d'Isàvena (Madrid, Acadèmia de la Història, Ms. 9/4579)”, *Miscel·lània litúrgica catalana*, p. 33-50.

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé].

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1995. "Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 133-192

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

____ 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos Litúrgicos de Las Bibliotecas De España*. Vol. II. Burgos: Ediciones Aldecoa. Ref. 553. p. 142.

MESTRE TIBAU, Angel: "Un manuscrito horaciano en Lérida", *Ilerda*, núm. XII-XIII, 1949. p. 73-81.

RUZ CHUPS, Angel, 1963. *Descripción del ms. "Rotensis 7" del Archivo de la Catedral de Lérida*, Universidad de Barcelona, [obra inèdita].

UBIETO ARTETA, A. 1981. *Historia de Aragon, Literatura Medieval I*, Zaragoza: Anubar Ediciones, p. 70-71.

3. Glosulae de Magno Prisciano, versio altera. Guillelmi de Conchis

Ms. RC_0005 (antic R-04)¹⁶
Pergamí. 147 x 245 mm. 96 fols.
[s. XII ex. – s. XIII in.]

Manuscrit d'estudi que conté l'obra *Glosulae de magno Prisciano, Versio altera* de Guillem de Conches (1140) [fig. 6]. El llibre conté textos en referència a la gramàtica, l'ortografia i l'oratoria, amb consells sobre la pronunciació i dicció, sobre quina ha de ser la modulació de la veu i l'accentuació de les paraules, tot indicant les preocupacions lingüístiques i filosòfiques dels canonges de la catedral. Era un manuscrit d'estudi d'ús intensiu i continuat, que complementaria l'obra de Priscia parcialment conservada (ACL RC_0001) tal i com ho demostren les abundants notes de lectura i els quaderns afegits en segles posteriors.

Descripció codicològica i paleogràfica

El manuscrit conté dues foliacions diferents. Per una banda una de tipus moderna, realitzada en llapis blau, que numera els folis al final de cada quadern, des del foli 1 fins al 96. Per altra banda es conserva a la part superior dreta una numeració per llibres, que sembla ser del moment de la realització del manuscrit, però que no correspon amb la separació dels quaderns, fet que ens està indicant que el manuscrit va ser desenquadernat i desordenat en un moment posterior. Els diferents llibres de l'obra actualment es distribueixen al còdex de la manera següent:

ff. 5-25: 1r llibre

ff. 26-49: 2n llibre

ff. 50-57: 3r llibre

ff. 58-62: 8è llibre

¹⁶ L'antiga signatura Roda 04 (R-04) també comprenia el manuscrit de Priscia (avui RC_0001) abans de la realització de la catalogació moderna, motiu pel qual M. Gros (2007a, p. 349) i J. Boix i Pociello (2005, vol. II, p. 293) identifiquen erròniament el manuscrit de Guillem de Conches amb aquest manuscrit.

ff. 63-70: 9è llibre

ff. 71 i 72: 6è llibre

ff. 73-79: no llegible, números cancel·lats.

ff. 80-87: 8è llibre

ff. 93v: acaba “*proximus nonis libro*”.

Els quaderns del manuscrit es distribueixen com segueix, amb la presència de reclams que indiquen l’inici i final de cadascun d’aquests:

Q1: ff. 1-7: quaternió. Al marge inferior del f. 7v es llegeix, en llapis blau “8”, en tinta i escriptura del moment original: “i”

Q2: ff. 8-15: quaternió. Al marge inferior del f. 15v es llegeix, en llapis blau “16”, en tinta i escriptura del moment original “ii”.

Q3: ff. 16-23: quaternió. Al marge inferior del f. 23v es llegeix, en llapis blau “24”, en tinta i escriptura del moment original “iii”

Q4: ff. 24-31: quaternió. Al marge inferior del f. 31v es llegeix, en llapis blau “32”, en tinta i escriptura del moment original “iiii”.

Q5: ff. 32-39: quaternió. Al marge inferior del f. 39v es llegeix, en llapis blau “40”, en tinta i escriptura del moment original “v”.

Q6: ff. 40-47: quaternió. Al marge inferior del f. 47v es llegeix, en llapis blau “48”, en tinta i escriptura del moment original “vi”.

Q7: ff. 48-50: quaternió. Folis de una mida inferior (15mm per la part baixa i 5 mm en la part superior).

Q8: ff. 51-58: quaternió. Al marge inferior del f. 58v es llegeix, en llapis blau “59”, en tinta i escriptura del moment original “viii”.

Q9: ff. 59-66: quaternió. Al marge inferior del f. 66v es llegeix, en llapis blau “67”, en tinta i escriptura del moment original “viii”.

Q10: ff. 67-72: quaternió. Al marge inferior del f. 72v es llegeix, en llapis blau “73”, en tinta i escriptura del moment original “x”.

Q11: ff. 73-80: quaternió. Al marge inferior del f. 80v es llegeix, en llapis blau “81”, en tinta i escriptura del moment original “xi”. S’observa el reclam “varietas quo”.

Q12: 81-88: quaternió. Al marge inferior del f. 88v es llegeix, en llapis blau “89”, i escriptura del s. XIV: “xii”.

Q13: 89-96: quaternió. Al marge inferior del f. 96v es llegeix, en llapis blau “97”, en tinta i escriptura del moment original: “xiii”.

Els folis de quadern 7 són d’una mida inferior a la resta del manuscrit, i sembla que tot el quadern és un afegit posterior, com si s’hagués volgut afegir un capítol al contingut preexistent. El pergami també és diferent, de color més blanc, així com l’escriptura, que sembla una gòtica de finals del XIII o principis del XIV, amb una abundància d’abreviatures volades. L’última paraula del foli (i quadern) es rasca i rectifica, per tal de fer-la coincidir amb el foli del quadern següent, de més antiguitat: “*nomen ditens*”, s’afegeix a més a més, un reclam a la part inferior que dóna continuïtat amb el text del foli següent.

El text principal del còdex es distribueix al foli per mitjà de dues columnes, variant entre les 36 i 48 línies d’escriptura, amb una gran abundància de notes de lectura. L’escriptura és una minúscula carolina de finals del XII – inicis del XIII, regular i de mòdul petit, molt trencada i amb abundants abreviatures, d’una sola mà. En general la lletra sobresurt poc de la caixa d’escriptura, tal i com s’observa per les grafies *-b*, *-d* i *-l*, d’astes poc allargades i ulls força triangulars, tret que també s’observa per la lletra *-f*, inscrita perfectament dins la caixa d’escriptura amb un element de reforç distintiu a l’asta inferior, que s’eleva vers l’interior de la lletra, com també ho és la grafia *-h*, la qual es distingeix per l’allargament inferior que es replega sobre la lletra. El manuscrit destaca per l’ús abundant d’abreviatures d’origen carolingi per *-us*, *-er*, *-ur* i *con-*, amb la presència de l’*-et* tironià i l’afèresi *-vel*. S’utilitza en abundància la grafia ÷ per representar *-est*. Les mesures de la mise-en-page són les següents: 250 + 60 . 110 . 60 + 250

El manuscrit ha passat per diverses enquadracions. Una d’elles molt probablement es va dur a terme a finals del s. XIII o ja al s. XIV, moment quan es va afegir el quadern número 7, i alguns dels reclams més moderns (f. 88v). L’enquadració actual sembla

recent, i inclou una teuleta en paper on figura l'antiga signatura del manuscrit (Roda 4). Aquesta està realitzada en pergamí rígid sense cap tipus de decoració ni elements de tancament, amb un foli de guarda captiu encolat a l'interior del llom. Els folis de guarda són en paper, incloent marques d'aigua que representen un elefant emmarcat per un escut, acompanyat per unes grans lletres en majúscules que especifiquen "Española [...]lbao". A l'anvers del llom, en llapis blau, es torna a anotar la signatura antiga del manuscrit, dues vegades, una més gran al centre, i una altra, més petita, a la cantonada superior esquerra. S'observa, també en llapis blau, una anotació al llom, que no es pot llegir perquè està completament esvaïda.

Contingut

f. 0: Text en molt molt mal estat. S'inicia amb una capital ornamental "Q" molt senzilla, en tinta vermella, amb una llarga cua que descendeix al marge dret del foli ocupant 13 línies de text. Incipit: Q[...]¹⁷ in humanis vi[...]¹⁸ *perparte*¹⁹ *est perfectu*²⁰/ teste prisciano cognoscim[.....]²¹ *quod invenies/ semiplenu*²² *scripsimus...*"

f. 96v: el manuscrit acaba: "vel *nomen aliud est nomen participum fillos que volebant participium esse nomen vocantes...*"

L'obra està incompleta.

Decoracions i caplletres

No conté cap tipus d'element de decoració més enllà de les capitals que marquen l'inici d'alguns capítols de l'obra, amb inicials de tipus cal·ligràfic traçats mitjançant ornaments lineals en tints vermelles o blaves, que dibuixen figures geomètriques senzilles.

¹⁷ Ms. BnF Latin 15130: [Q]uonius

¹⁸ Ms. BnF Latin 15130: *viventionibus nichii ex omni parte posse esse est perfectum*

¹⁹ Ms. BnF Latin 15130: *nichii ex omni parte posse esse*

²⁰ Ms. BnF Latin 15130: *perfectum*

²¹ Ms. BnF Latin 15130: *cognoscimus non est incongruum si quod*

²² Ms. BnF Latin 15130: *semiplenum*

Historia del manuscrit

Aquest còdex, atès que és de finals del segle XII és posterior a la realització de l'inventari de manuscrits de Roda d'Isàvena i per tant no figura entre els llibres llistats. El manuscrit correspon a l'època de més esplendor de l'escola catedralícia, produït durant el canvi del segle XII al XIII, formant conjunt amb les obres d'autors antics llatins i "libri artium" que es documenten al mateix moment, tals com el Terenci, el Virgili o l'Horaci.

La visita pastoral del s. XV ja no menciona aquesta obra, tampoc els diversos autors que visiten la catedral amb posterioritat. J. Villanueva en descriure un manuscrit de Donat, prèviament documentat per M. Abad y Lasierra, i avui perdut, afirma «Otro cod. 8º, saec. XI, que contiene un largo tratado de gramatica, y me parece ser la de Donato» (VILLANUEVA 1851, p. 172). La descripció prèvia del prior de Meià, on copiava l'incipit i explícit de l'obra, indicava que el Donat era una obra del s. XII, característica que no coincideix amb les afirmacions de J. Villanueva. És probable que Villanueva no estigués descrivint el mateix manuscrit que M. Abad y Lasierra, sinó l'obra de Guillem de Conches que ens ocupa i que "li va semblar" que era la de Donat. Posteriorment, i copiant la descripció de J. Villanueva, aquest manuscrit constava com la quarta entrada de l'inventari realitzat per M. Lasala y Vilanova en motiu del trasllat del fons de Roda a Lleida. El manuscrit es descriu de la manera següent: «Otro códice que contiene un largo tratado de gramática que, en concepto de P. Villanueva es la de Donato. Esta escrito en el s. 11, en octavo» (LASALA 1864, ref. 4). L'any 1954 el manuscrit no va ser mencionat per l'inventari que va realitzar el canonge D. Antonio Peguera Magrí i el rector de la catedral lleidetana D. Laurentio Castán Lacoma i actualment figura al fons de Roda d'Isàvena amb la referència "Tractat de Gramàtica".

Cal destacar que l'obra *Glosulae de magno Prisciano Versio altera* de Guillem de Conches, obra elaborada vers l'any 1140, i posterior a les *Glosulae de magno Prisciano Versio prior* (1120)²³ no disposa de cap estudi monogràfic o edició crítica, i és una obra encara inèdita. Fins aquest moment, només es coneixia una còpia conservada a la Bibliothèque National de France i datada al s. XIII amb la signatura Latin 15130.²⁴ Les

²³ Les *Glosulae de magno Prisciano Versio prior* es conserven al manuscrit San Marco 310 de la Biblioteca Laurenziana de Florencia.

²⁴ El manuscrit BnF Latin 15130 es menciona a les següents publicacions: ROSIER Irène, 1993. "Le commentaire des *Glosulae* et des *Glosae* de Guillaume de Conches sur le chapitre de *Voce* des *Institutiones*

seves característiques paleogràfiques són similars a l'exemplar de Roda d'Isàvena, i tanmateix, sembla d'una mà un xic posterior. En conseqüència, el manuscrit rotense seria el segon exemplar conegut d'aquesta obra.

Fonts

Fonts documentals

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, f. 3. ref. 4.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 172.

Fonts de referència

GUILLELMUS DE CONCHIS *Glosulae de magno Prisciano [Institutiones I–XVI]. Versio altera*. Paris: Bibliothèque nationale, Ms. Latin 15130.

grammaticae de Priscien”, *Cahiers de l’institut du Moyen Age grec et latin*, 63, p. 115-144, qui publica i edita els ff. 3-4v. També és mencionat per BADIA Lola, PUJOL Josep, 1997. *Summa de philosophia in vulgari*, (Corpus Chistianorum Continuatio Mediaevalis, 152), Turnhout: Brepols. FREDBURG Karin Margareta, 1999. «The Promisimus» *Medieval Analyses in Language and Cognition*, Ed. S. Ebbesen i R. L. Friedman, Copenhagen: C.A. Reitzels forl., p. 191-205. GRONDEUX Anne, 2003. “Turba ruunt Ov. Her. 1, 88 ? : Histoire d’un exemple grammatical”, *Archivum latinitatis medii aevi*, 61, p. 175-222. Més recentment els folis 3-4v han sigut editats, seguint la versió de I. Rosier, per JAMES HICKS, Andrew 2012. *Music, Myth, and Metaphysics: Harmony in Twelfth-Century Cosmology and Natural Philosophy* (Thesis), University of Toronto: Centre for Medieval Studies, p. 119-128. Actualment la col·lecció *Corpus Chistianorum Continuatio Mediaevalis* prepara una edició crítica de les obres completes de Guillem de Conches, *Guillelmi de Conchis Opera omnia*, on s’hi està elaborant una obra en tres volums sobre les diferents *Glosae super Priscianum*: I) *Glosulae de magno Prisciano [Institutiones I–XVI]. Versio altera*. Ed. Édouard Jeuneau, Andrew Hicks, Michael Elliot i Stephen Pelle. II) *Glosae super Prisciani Librum Constructionum [Institutiones XVII–XVIII]*, Ed. Édouard Jeuneau, Winston Black i Andrew Hicks. III) *Glosulae de magno Prisciano [Institutiones I–XVI]. Versio prior* (encara no es disposa d’editor per aquesta obra).

4. Iohannes Cassiani. De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remedies, Libri XII. Caesarius Arelatensis, Sermones (Homilia VI) [fig. 7].

Ms. RC_0007 (antic R-03)
Pergamí. 282 x 190 mm. 80 fols.
[s. XI in.]

Manuscrit de 80 folis en bon estat de conservació que conté còpia de l'obra de Cassià en dotze llibres *De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis*, continuat per algunes de les homilies del bisbe Cesari d'Arle (468-543)

Descripció codicològica i paleogràfica

El manuscrit està format per un total de 80 folis, amb una numeració moderna, doble i realitzada en llapis al marge superior dret, sense que existeixin restes de foliació antiga. El pautat és a punta seca, distribuint-se el text al foli per mitjà d'una sola columna de 30 línies. Les mesures de la caixa d'escriptura són les següents: 40 + 120 . 12 . 12 + 120 + 40 mm. Cadascun dels llibres de Cassià s'indiquen per mitjà d'un títol corregut, especificant el nom del capítol al marge superior esquerre del foli, mentre que el número s'indica al marge superior dret.

El còdex es divideix en 10 quaderns complets formant quaternions, els quals conserven la majoria dels reclams per l'enquadració primitiva. La distribució és la següent:

Q1: ff. 1-8: quaternió. El reclam especifica "Omnis cordis".

Q2: ff. 9-16: quaternió. El reclam especifica "mundi".

Q3: ff. 17-24: quaternió. El reclam especifica "qualitate".

Q4: ff. 25-32: quaternió. Sense reclam.

Q5: ff. 33-40: quaternió. El reclam especifica "ab sequentia".

Q6: ff. 41-48: quaternió. El reclam especifica "ignis".

Q7: ff. 49-56: quaternió. El reclam especifica "abstracta".

Q8: ff. 57-64: quaternió. Sense reclam.

Q9: ff. 65-72: quaternió. El reclam especifica “tempestas”.

Q10: ff. 73-80: quaternió. Sense reclam.

L'escriptura, la mateixa mà per la totalitat del còdex, és una carolina minúscula de mòdul mitjà força regular i un ductus cuidat. Conté una gran abundància d'arcaïsmes visigòtics, fet que porta a A. Millares Carlo a datar el manuscrit al segle X (1999, p. 80, ref. 102). La lletra *-a* es presenta majoritàriament en la variant uncial, d'ull rodó i tancat a la part inferior. La *-b* presenta una asta vertical que sovint s'allarga de manera perllongada per sobre de la caixa d'escriptura, amb reminiscències visigòtiques, acabant a l'extrem superior per mitjà d'un reforç bifurcat, característica que també s'observa per la lletra *-d*. També d'influència visigòtica és la lletra *-e*, la qual, tot i també presentar-se en la variant carolina, la majoria de vegades s'observa en una variant uncial formada per dues corbes obertes que presenten un traç central horitzontal força perllongat. La *-d* s'observa tant en la variant uncial com normal, aquesta última de llarga asta ascendent vertical. La lletra *-f* poques vegades presenta enllaç a l'asta superior, mentre que la *-g* es caracteritza per tenir un ull inferior tancat. La lletra *-h* presenta generalment un cos inferior ample i de pronunciada corba, i sovint s'observa rematat amb un element de reforç a l'asta superior. La lletra *-t* presenta sovint enllaç amb altres grafies, caracteritzada també per una corba pronunciada vers l'esquerra de l'asta ascendent. El text es caracteritza per contenir poques lligadures. Generalment podem observar l'ús de la *-st* i *-ct* i no s'observa l'ús de la *-r* rotunda. Així mateix, les abreviatures tampoc són gaire abundants, les quals generalment observem a partir de lletres volades o per síncopa. S'observa l'ús de l'abreviatura carolina *-per* i *-pro*, així com *-us* i *-ur* a final de paraula. La forma *-et* generalment s'utilitza mitjançant la grafia *-&* i no s'observa l'ús de la forma tironiana. Finalment el nexa *-ae* es redueix a una “e caudata” en forma de llamp.

El manuscrit conté una abundància de notes de lectura i correccions al text principal, tant contemporànies a la realització del còdex com de moments posteriors. Algunes han estat retallades, com per exemple les dels ff. 49 i 50, possiblement per una enquadració més tardana. Existeix la voluntat de destacar alguns dels comentaris amb decoracions de tipus figuratiu o vegetal.

La relligadura està cosida mitjançant 4 nervis, i s'entreveu una llopera enganxada amb dues tires de pergamí que subjecta el còdex. L'enquadernació és moderna, realitzada mitjançant tapes de pergamí rígides. Els folis primer i últim s'han restaurat amb tires de pergamí. Els folis de guarda són de paper, encolades a les tapes. Al primer foli de guarda es llegeix en llapis el títol del llibre: “Reglas de los canónigos regulares del Beato Casiano”. Poden observar-se les marques d'aigua al paper de guarda, indicant “PARERA”, sense escut ni dibuix. A la tapa frontal, en blau i al centre, s'indica el número 3 fent referència a la signatura antiga, indicant en llapis i al marge esquerre inferior la signatura nova.

Contingut

f.1v: Prefaci a les *Institutis Coenobiorum* en XII llibres de Cassià: “Incipit institutio monachorum de libri primo beati Cassiani” (CSEL 17, p. 3).

f. 2v: Final del prefaci i inici del primer llibre de l'obra de Cassià: “Explicit prephatio. Incipit de Institutis de Regulis Monasteriorum” (CSEL 17, p. 7).

f. 5v: Final del primer llibre i inici del segon: “Explicit de habitu monachorum. Liber I. Incipit de canonico nocturnariim oracioniim et psalmorum modo” (CSEL 17, p. 16).

f. 10v: Final del segon llibre i inici del tercer: “Explicit de canonico nocturnariim orationum et psalmorum modo. Liber II. Incipit de canonico diurnariim missorum et psalmorum modo. Liber III” (CSEL 17, p. 32).

f. 14r: Final del tercer llibre i inici del quart: “Explicit de canonico diurnariim orationum et psalmorum modo. Liber III. Incipit de institutis renuntiantum. Liber IIII” (CSEL 17, p. 45).

f. 24r: Final del quart llibre i inici del cinquè: “Explicit de institutis renuntiantum. Liber IIII. Incipit de spiritu gastrimargie liber quintus” (CSEL 17, p. 78).

f. 34v: Final del cinquè llibre i inici del sisè: “Explicit de spiritu gastrimargie liber V. Incipit de spiritu fornicationis liber VI” (CSEL 17, p. 113).

f. 31v: Final del sisè llibre i inici del setè: “Explicit de fornicatione liber VI. Incipit de filargiriae liber VII” (CSEL 17, p. 128).

f. 44r: Final del setè llibre i inici del vuitè: “Explicit de filargiriae liber VII. Incipit de ira liber VIII” (CSEL 17, p. 149).

f. 48v: Final del vuitè llibre i inici del novè: “Explicit de ira liber VIII. Incipit de spiritu tristicie liber VIII” (CSEL 17, p. 166).

f. 50r: Final del novè llibre i inici del desè: “Explicit de spiritu tristicie liber VIII. Incipit de spiritu de acedie. Liber X” (CSEL 17, p. 172).

f. 55v: Final del desè llibre i inici de l'onzè: “Liber XI. Explicit de spiritu acedie liber X. Incipit de spiritu cenodoxies” (CSEL 17, p. 193).

f. 58v: Final de l'onzè llibre i inici del dotzè: “Explicit de spiritu cenodoxie liber XI. Incipit de spiritu superbie liber XII” (CSEL 17, p. 204).

f. 66v: Final de les *Institutis Coenobiorum* en XII llibres de Cassià: “Explicit de spiritu superbie liber XII legem monachi in Christo fidelitis”. Inici de les Homilies del bisbe Cesari d'Arle: “Incipiunt homelie sancti Cesari sicut a nobis dominus...” (PL 67 1056C - 1059B).

f. 80r: Final de les Homilies del bisbe Cesari d'Arle: “Quid in cogitare et dicere et facere de beatis pro assidua lectione Deo insinuante cognoscant. Amen. Finit.”

Decoracions i caplletres

Tal i com s'ha indicat més amunt, el manuscrit conté una gran abundància de notes de lectura i correccions al marge, algunes d'aquestes amb decoració figurativa i/o de tipus vegetal realitzades a ploma, a una sola tinta de color negre i amb el fons pergamí en reserva, contemporànies a l'escriptura del còdex. Destaquem les següents:

f. 17: Marge superior dret. Figura ornitomòrfica, amb bec i alat, caracteritzat per una cua vegetal culminada amb palmeta que envolta la nota de lectura “alumni idest filii vel servi ab alendo dicti”

f. 17v: Marge superior esquerre. Dues figures zoomorfes amb la boca oberta i una gran llengua que emmarca el comentari “uspiam idest alicubi”

f. 18v: Dues notes de lectura al marge esquerre del foli. A l'extrem superior una au amb cos vegetal que emmarca el comentari “detria lenticula”. Al marge inferior s'observa el

cap d'una figura zoomòrfica amb la boca oberta i una gran llengua, unida per una fina línia a un cap d'au. Ambdós éssers envolten la inscripció: “Ubi fratres spinulas colligunt in coquinam vicis sue obtentu mercedis”.

f. 19: Marge superior dret. Nota de lectura envoltada de decoració vegetal formada per dues grans semi-palmetes: “aput egipcios uniprobatisimo cellaru vel coquine cura comitatus”.

Destaquen al manuscrit caplletres d'entrellaçats i combinacions de formes geomètriques molt riques, similars a les que s'observen als primers manuscrits de Beatus i als manuscrits insulars dels ss. VIII i IX,²⁵ realitzats mitjançant tintes de diversos colors. S'observa l'ús del groc lluent, el vermell i el negre sobre el fons pergamí. L'única caplletra figurativa del còdex es troba al foli 45r. Una U que ocupa 4 línies de text mesurant 32 mm. Les seves formes són molt similars a les notes d'escriptura comentades anteriorment, formada per dos caps entrellaçats, un caní i un ocell, els quals dibuixen amb el cos la forma de la lletra, realitzada a una sola tinta de color negre i amb el fons pergamí en reserva.

Historia del manuscrit

L'inventari de finals del segle XII no menciona cap manuscrit de Cassià, tot i que per les condicions codicològiques i paleogràfiques observades podria ser que aquest còdex ja es trobés a la catedral des de principis del segle XI, d'abans o poc després de la ràtzia musulmana de l'any 1006. Estaria vinculat amb aquells manuscrits que molt probablement provenien de la seu d'Urgell, la qual presumptament va dotar de llibres a la catedral de Roda durant els anys posteriors a la primera consagració, atès que les característiques paleogràfiques són properes al Pontifical (ACL RC_0036) i al leccionari de l'ofici (ACL RC_0035), ambdós còdexs lligats al moment de domini urgellenc a Roda. J. Boix i Pociello degut al seu contingut afirma que el còdex hauria estat importat des d'un centre monàstic, probablement d'Alaó (BOIX I POCIELLO 2005, p. 293).

Particularment proposem el monestir de Sant Serni de Tavèrnoles com a lloc d'origen del manuscrit, atès que les característiques paleogràfiques i ornamentals presenten

²⁵ Les caplletres es troben als folis següents: f. 5v., 10v, 14r, 24r, 34v, 38v, 44r, 45r, 48v, 50r, 55v, 58v, 66v, 68r, 69v, 72r, 72v, 73v, 75 r, 77v, i 79r.

moltes similituds amb els manuscrits realitzats durant el període d'influència urgellès a la seu ribagorçana. La relació estreta que mantenia el bisbe Arnulf de Ribagorça durant la primera meitat del s. XI amb el cenobi suara mencionat, avalada per la documentació, proporciona solidesa a la nostra proposta, tanmateix, però, no podem confirmar plenament aquesta hipòtesi.

És probable que el còdex, que ja devia de ser present a la catedral quan es va realitzar l'inventari de béns, no hi figurés perquè no es conservaria al tresor, sinó en algun altre espai de la catedral, on es destinaria a la lectura col·lectiva diària del capítol. Tampoc s'hauria de descartar l'entrada del manuscrit a la catedral en dates posteriors a la realització d'aquest.

El catàleg de la visita pastoral de l'any 1445 sembla que tampoc menciona aquest manuscrit. Tanmateix, M. Abad y Lasiera sí que l'esmenta durant la visita a la catedral l'any 1772, descrivint el còdex tal i com segueix:

Las reglas monacales de Sn Casiano en 12 libros en pergamino letra del siglo XII bien conservado en forma 4ª mayor: empieza: Incipit institutio Monachorum de libro primo Beati Cassiani, Veteris testamenti narrat historia. Acaba pro asidua lectione Deo insinuante cognoscant Amen. Finit. Se léen al margen algunas adiciones que quizas las escribió por aquel tiempo alguno que cotejó el Mss con otro.

ABAD Y LASIERRA 1772, f. 353v

Poc després, l'any 1788, el manuscrit és mencionat per Joaquin Traggia (1788, f. 153), tot i que no el descriu. Sí que el descriurà Jaime Villanueva al 1806, encara que de manera molt breu i confonent l'obra, mencionant les *Col·lacions* en canvi de les *Institucions*: «Otro cod. Ms. del siglo XI contiene las Collaciones de Casiano en XII libros con este epígrafe: Incipit Institutio monachorum de libro primo Beati Cassiani» (1851, p. 172). L'afirmació de l'autor portarà a equivocacions posteriors, i a l'inventari que es fa en motiu del trasllat del fons de Roda a Lleida també es cita l'obra com les *Col·lacions*. És interessant destacar que la descripció de M. Lasala i Vilanova menciona l'obra de Cesari d'Arle, la qual va passar desapercibuda per anteriors autors:

3º. Otro códice manuscrito del s. 11 sin cubierta que en doce libros contiene las Collaciones de S. Casiano con el siguiente epigrafe Incipit Institutio monachorum de libro primo Beati

Cassiani. A continuació hi ha diverses homilies de S. Cesareo. Consta de 80 pàgines de les quals [f. 2] hi ha 66 col·lacions referides.

LASALA 1864, ref. 3

La historiografia posterior a l'inventari de M. Lasala i Vilanova continuarà citant el manuscrit com a *Collationes*, seguint els escrits de Jaime Villanueva.

Fonts

Fonts documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 353v

TRAGGIA, Joaquín, 1788. RAH, Fondo Joaquín Traggia, tomo 8, 9-5226. f. 153.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 172

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, ref. 3

Fonts de Referència

CSEL 17, 1888. Iohannis Cassiani, "De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis", *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, PETSCHENIG Michel (ed.), Viena: F. Tempsky.

PL 67, 1841-1849, S. Caesario Arelatensi Ascripti, "Operum pars prior sermones, Homilia VI", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S.*

Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima, tomus LXVII.

Bibliografia específica

ALTISENT I JOVÉ, Joan, 1925. “Pontifical de Roda (segle XI)”, *Analecta Sacra Tarraconensia* II, 1925, p. 523 - 551.

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II. p. 293.

GARCÍA VILLADA, 1923. *Paleografia Española precedida de una introduccion sobre paleografia latina* (PE), Madrid, núm. 56, p. 102.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. “La Biblioteca de la Catedral de La Seu d’Urgell als segles X-XII.” *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101–124.

___ 2007. “L’inventari de l’antiga biblioteca de la catedral de Roda d’Isàvena”, *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

MILLARES CARLO, Agustín, 1983. *Tratado de Paleografía Española* (TPE), Espasa-Calpe: Madrid, 3 vols. núm. 66, p. 457.

___ 1999. *Corpus de Códices Visigóticos*. Las Palmas de Gran Canaria, 2 vols. Estudio (I). Ref. 102. p. 80.

MUNDO, Anscari M., 1956. “El Commicus palimpsest Paris lat. 2269. Amb notes sobre litúrgia i manuscrits visigòtics a Septimània i Catalunya”, *Liturgica I. Cardinali I.A. Schuster in moemoriám* (In abbatia Montiserrati), p. 174.

5. Leccionari de l'Ofici o Santoral. Fragments. [fig. 8]

Ms. RC_0012 (antic RH-01)
Pergamí. 350 x 250 mm. 6 fols.
[s. XII].

Conjunt de 6 folis no enquadernats i en estat de conservació deficient, que probablement provenien d'un leccionari de l'ofici o santoral atès que conté diverses festivitats, destacant la *Passio Sancti Bartholomaei Apostol* (25 d'agost) i l'*Exaltatio Sancta Crucis* (14 setembre).

Descripció codicològica i paleogràfica

Un total de 6 folis no lligats que provenen d'un manuscrit de gran format, mesurant 350 x 250 mm. No es conserva rastre de la foliació antiga, i la foliació nova, a llapis, se situa al marge superior dret. Tampoc conté reclams ni marques d'enquadernació de cap tipus. L'escriptura es distribueix al foli mitjançant dues columnes de 46 línies cadascuna pautades amb punta seca, amb una mise-en-page que mesura 10 + 95 . 10 . 95 + 30 mm.

L'escriptura és una minúscula carolina de mòdul petit i regular del s. XII, amb una tendència als traços angulars, pròpia de Roda, a una sola tinta negra. La *-a* es presenta tant en la variant tancada com uncial, aquesta última amb un ull força ample i una asta vertical curta. També es presenta en la doble variant la lletra *-d*, tant normal com uncial. La tipografia *-g* presenta un ull inferior força tancat, i s'observa que la lletra *-h* té un cos inferior de pronunciada corba amb tendència a tancar-se. En general presenta pocs elements que sobresurtin de la caixa d'escriptura i les astes verticals són de poca alçada, amb excepció de la grafia *-s*, força esvelta. S'utilitzen abundants abreviatures per suspensió a final i principi de paraula (*-us*, *-er*, *-ur*), així com les abreviatures *-per* i *-pro* carolines. L'*et* es troba amb la doble forma (tironiana i &). També s'observen les lligadures carolines superiors *-st* i *-ct*.

Els folis no estan enquadernats i l'estat de conservació és molt precari, mancant part d'algun d'ells: al foli 4 li falta l'extrem inferior dret i del foli 6 només se'n conserva la meitat.

Contingut

Els folis, desordenats, contenen les següents festivitats:

f.1: Text en molt mal estat: “[...] sed si uis *probare ita esse* [...] *statuam suam et factam eum confiteri hoc* [...] *religatus et responsa dare non possit*”. Correspon a la *Passio Sancti Bartholomaei Apostoli*

f.1v: “Post Ascensionem. In natale *sancti* Mathei apostoli et evangeliste”

f. 2: “In natale Symonis et Iude”

f. 2v: “In natale *sancti* Iohannis apostoli et evangeliste”

f. 3v: “In natale *sancti* Mathie apostoli”

f. 4: “In natale *sancti* Marchi evangeliste”

f. 4v: “Filippi et Iacobi”

f. 5v: “Exaltatio Sancta Crucis”

Decoracions i caplletres

Es conserven algunes capitals i rúbriques en vermell tot i que de formes molt senzilles, sense cap tipus d'ornamentació destacada.

Historia del manuscrit

L'inventari del segle XII menciona la presència a la catedral de diversos leccionaris de l'ofici i *storiales* per al desenvolupament de la litúrgia de hores, sense que poguem concretar si aquest fragment podria haver-ne format part d'algun d'ells. Pel que fa a les posteriors notícies historiogràfiques conservades no hi ha menció a cap llibre que es pugui identificar amb aquest fragment. La visita pastoral del 1445 llista diversos llibres litúrgics, però pels pocs indicis conservats no podem relacionar els folis que ens ocupen amb cap de les entrades esmentades. Els historiadors del segle XVIII i XIX tampoc mencionen aquests folis durant les visites a la catedral, així com tampoc l'inventari de M. Lasala i Vilanova en motiu del trasllat del fons rotense a l'Arxiu Capítular de Lleida. El fragment tampoc es cita a l'inventari de l'any 1954.

6. Sanctoalem. Bifoli.

Ms. RC_0015 (antic RH-02)

Pergamí. 303 x 221 mm (plegat). 1 bifoli.

[s. XII ex.].

Bifoli d'un manuscrit en pergamí que fa la funció de foli de guarda del manuscrit de Roda ACL RC_0015, el qual porta per títol *Inventario de las jocalías de la sacristía de la Santa Iglesia de Roda, del mes de mayo de 1776*. Correspon al foli 113 del manuscrit de Roda RC_0016 [fig. 9]

Descripció codicològica i paleogràfica

Bifoli en pergamí plegat als seus extrems exteriors. El text es reparteix al foli mitjançant dues columnes de 30 línies cadascuna, realitzades mitjançant un pautat de punta seca a línia tirada. Les mesura de la mise-en-page és 23 + 81 . 18 . 78 + 24 mm (plegat). No conté reclams ni identificacions de quaderns. Sí que s'observen restes de l'antiga foliació del manuscrit al qual pertanyia, indicant el número 113.

L'escriptura és una minúscula carolina de mòdul gran, de ductus solemne i lent, i d'una mà regular i angulosa, de la segona meitat del s. XII. La grafia *-a* es presenta tant en la variant tancada com uncial, aquesta última amb l'element de tancament superior acabat en forma apuntada. També es presenta en la doble variant la lletra *-d*, tant normal com uncial. La tipografia *-g* presenta un ull inferior majoritàriament tancat, i la lletra *-h* té un cos inferior de pronunciada corba que es tanca a la part inferior amb un traç allargat. La grafia *-s* presenta una pronunciada verticalitat. S'utilitzen abundants abreviatures per suspensió a final i principi de paraula (*-us*, *-er*, *-ur*), així com les abreviatures *-per* i *-pro* carolines. L'et s'observa amb símbol tironià. També s'observen les lligadures carolines superiors *-st* i *-ct*, i el nexa *-ae* amb la forma d'una "e caudata" en forma de llamp.

El bifoli es conserva en bon estat, i està cosit a l'inventari del segle XVIII per mitjà de tres teulettes en cuir distribuïdes al llarg del llom.²⁶

²⁶ Aquesta manera d'enquadernar manuscrits moderns emprant teulettes en cuir cosides a fragments de còdexs reaprofitats, s'ha pogut observar en altres manuscrits de l'arxiu parroquial de Roda d'Isàvena.

Contingut

La coberta conté part de la passió del màrtir sant Ponç de Cimiez, enterrat a Thomières, i escrita pel bisbe Valeri de Cimiez al segle V. Continua amb tres lliçons corresponents a les festivitats dels sants Nereu i Aquileu: “*Sanctorum Nerei et Aquillei lectio prima - lectio IIa - lectio IIIa*”. La contraportada inclou les tres primeres lliçons per a les festivitats dels màrtirs Tiburci, Valerià i Maximia.

Destaca la nota al marge superior dret, que queda amagada sota el plegat del pergami [fig. 10]. La nota de lectura està escrita al final de la festivitat de sant Ponç. El comentari afirma: “*repeties evangelium in festo Sancti Vicentis. Folio 42*”. L’ anotació marginal, realitzada amb una mà d’època posterior, com a mínim del s. XVI, està transcrivint el text del s. XII del final de la festivitat del sant: “*Evangelii Requiri retro in sancti Vincentii*”. Aquesta dada demostra la íntima relació existent entre les festivitats de sant Vicenç i sant Ponç a la catedral de Roda, així com l’afiliació amb els territoris del sud francès. L’ anotació marginal, al ser posterior, i amb una voluntat aclaridora, també indica la continuïtat que aquesta celebració va tenir a la catedral rotense.

Decoracions i caplletres

El bifoli conté capitals en vermell i groc. Es conserva també una gran caplletra R per *Rome* la qual ocupa 5 línies d’ escriptura. Aquesta es resol per mitjà d’ una decoració de tipus vegetal, en vermell el cos de la lletra i les dues grans palmetes. L’ interior es reomple de verd i groc, colors que es combinen amb el fons pergami en reserva.

Historia del manuscrit

Conté al marge superior dret, el qual queda plegat, una important anotació que, entre altres factors, ens permet associar el bifoli amb el manuscrit de Roda ACL RC_0016. L’ anotació fa referència a la festa de sant Vicenç màrtir, indicant que es troba al foli 42 del manuscrit esmentat. És per tant un bifoli extret d’ aquest volum, que s’ hauria deslligat al segle XVIII per tal d’ enquadrar documentació de la catedral rotense

7. Sanctoralem.

Ms. RC_0016 (antic Roda 15)
Pergamí. 410 x 270 mm. 109 fols.
[s. XII, ex.]

Santoral amb les lectures de matines a l'ús de Roda d'Isàvena. Hi ha una dedicació especial a la festa de sant Vicenç Màrtir [fig. 11] i a sant Agustí [fig. 12]. En forma part d'aquest manuscrit el bifoli que enquaderna el manuscrit ACL RC_0015 on es fa menció de la festa de sant Vicenç Màrtir. De caràcter marcadament romà conté, entre altres, les homilies de Beda (f. 27v, f. 39v, f. 54v, f. 76), la "vita" de sant Agustí (ff. 31 - 38v) i textos de sant Gregori papa (f. 47r).

Descripció codicològica i paleogràfica

És un manuscrit de grans dimensions per ser llegit durant l'ofici litúrgic. Actualment es conserva molt desordenat, i la numeració dels quaderns és irregular, no corresponent a l'enquadernació original. Falten molts folis, que segurament, igual que el bifoli del còdex ACL RC_0015, van ser reaprofitats per a l'enquadernació de manuscrits posteriors. Un d'aquests folis actualment es conserva a l'arxiu parroquial de Roda d'Isàvena amb la signatura 49/23.

El volum ha conservat dues foliacions, la moderna, que numera un total de 109 folis, en llaips a l'extrem superior dret; i la del moment original. Aquesta última s'inicia al primer foli indicant el número 168, i continua a intervals irregulars: 168-173; 175-190; 192-197; 199-214; 216-217; 220-246 (el foli 229 està retallat al marge dret, mentre que el foli 239 està estripat); 248-253 (el foli 250 està retallat i ha desaparegut, quedant el testimoni de la tatxa); 253; 255-269; 271; 280-281 (el marge dret del foli 281 està retallat). Conserva una gran varietat de folis reparats amb manuscrits més moderns, principalment amb cantoral i còdexs que semblen per l'escriptura dels segles XIII - XIV, tot i que també hi ha altres fragments de més antiguitat. Aquest fet demostra un ús intensiu i continuat del llibre a la catedral, fet que també queda palès per l'abundància d'anotacions i les moltes taques i restes de cera que conté.

El quaderns, actualment desordenats, es distribueixen segons l'ordre següent:

Q1: f.1 (antic f.168) - f. 6 (antic f. 173).

Q2: f.7 (antic f. 179) - 14 (antic f. 182).

Q3: f.15 (antic f. 183) - f. 22 (antic f. 190): es conserva el reclam de quadern, tallat, el qual no correspon amb l'inici del quadern posterior, per la foliació es dedueix que falta un foli (f. 191).

Q4: f. 23 (antic f. 192) - f.28 (antic f. 197).

Q5: f. 29 (antic f. 199) - 37 (antic f. 207).

Q6: f.38 (antic f. 208) - 43 (antic f. 213).

Q7: f.44 - 49 (antic f. 222).

Q8: f.50 (antic f. 123) - 57 (antic f. 230): Al foli 57v es conserva reclam d'enquadernació "esequta est".

Q9: f. 58 (antic f. 231, numeració esvaïda) - 65 (antic f. 238): El foli 238v conserva el reclam d'enquadernació "retulerat".

Q10: f. 66 (antic f. 240) - f.72 (antic f. 246): es conserva el reclam de quadern, tallat, que no correspon a l'inici del quadern següent.

Q.11: f. 73 (antic f. 248) - f.77 (antic f. 253): ha desaparegut un foli d'aquest quadern, es va tallar posteriorment a la enquadernació moderna atès que és el bifoli del centre i no es podria haver cosit.

Q12: f. 78 (antic f. 255) - 85 (antic f. 262): es conserva el reclam de quadern, tallat.

Q13: f. 86 (antic f. 263) - f. 93 (antic f. 271): Es conserva reclam d'enquadernació "hominis". No correspon amb l'inici del quadern següent.

Q14: f. 94 (antic f. 280) - f. 102 (antic f. 287): es conserva el reclam de quadern, tallat, "ingaudium", corresponent amb l'inici del quadern següent.

Q15: f. 102 (antic f. 238) - f. 109. L'últim foli en que es pot veure la numeració antiga és el 107, on s'està indicant f. 293.

Al conservar alguns dels reclams podem deduir que originalment el manuscrit estava distribuït en quaternions de 8 folis cadascun.

El text es distribueix al foli per mitjà de dues columnes de 30 línies cadascuna, realitzades amb un pautat a partir de punta seca. La mise-en-page mesura 67 + 78 . 18 . 82 + 29 mm el recto i 29 + 81 . 18 . 78 + 65 mm el verso. L'escriptura, és una minúscula carolina de mòdul gran i ductus solemne i lent, regular i angulosa, característica dels manuscrits de Roda d'Isàvena de la segona meitat del s. XII, la mateixa mà que la del manuscrit ACL RC_0015.

El còdex està relligat a partir de tres grans nervis. L'enquadrernació és clarament posterior. Sense folis de guarda, la guarda captiva està encolada a la coberta. Està enquadrernat amb fusta recoberta de pell, unides mitjançant xinxetes. La fusta, visible en les zones posteriors té rastre de corcs i cola, així com taques d'humitat a la part inferior. Al llom es conserva les restes d'un teuleta, indicant l'antiga numeració del còdex (Roda 15) en llapis de color blau.

Tal i com s'ha indicat anteriorment el manuscrit conté una gran diversitat de notes de lectura, denotant el seu ús regular a la catedral. Destaca la del foli 107v, una llarga nota de 12 línies dedicada a exaltar el personatge de sant Vicenç màrtir, confirmant d'aquesta manera que el còdex era d'ús de la catedral de Roda d'Isàvena.

Contingut

f. 1v: "VII kal. Ianuarii. Natale *sancti* Stephani martiris. Homelia beati Fulgentii *episcopi*. Lectio I. Heri celebravimus temporalem sempiterni regis nostris natalis..."

f. 3: "Lectio *sanctorum* martirum Abdon et Sennen".²⁷

f. 10v: "Invencio corporis *beati* Stephani".

f. 19v: "In *sancti* Donati *Episcopi* et *martiris*".

f. 21: "Beatissimo *sancti* Laurencii *martiris*".

f. 37: "In natali *sancti* Vicentii *martiris*. Gloriosissimi Vicentii *martiris*..."

f. 38v: "Hodie beatissima et gloriosa virgo Maria elevatur super coros angelorum".

f. 39: "*sanctorum* Thimothei et *sancti* Lucca".

²⁷ S'usa la foliació moderna per tal d'identificar els continguts del còdex.

f. 45v: “*Incipiunt* vita beati Agustini *Episcopi* Ypponensis a *beatissimo* Possidio edita calamensi *episcopo*. Leccio I”.

f. 64v: “in octabas *sancti* Agustini lectio I. *Omilie beati Augustini episcopi*”.

f. 68: “*sanctorum* Sergium papa Dorothei”.

f. 69v: “*sanctorum* Proti et Iacincta”.

f. 70v: “*Exaltatem sancte* Crucis. Corneliis et Cipriani”.

f. 74: “In natalis *sancti* Mathei apostoli et evangeliste”.

f. 79: “In natalis *sancte* Tecele”.

f. 80: “*sanctorum* Cosime et Damiani”.

f. 81: “*Dedicacio sancti* Michaelis archangeli”.

f. 83v: “In natalis *sancti* Iheronimi *presbiteri*”.

f.87v: “*Omilie beati* Maximi *episcopi*”.

f. 91v: “III° *Kalendas* octobris natalis *sancti* Geraldi ...”

f. 92v: “In natalis *sancti* Calixti”.

f. 96: “*beatissimi* Servandi et Germani”.

f. 104v: “In honore omnium *sanctorum* leccio prima: Legimus in ecclesiasticis historiis quod *sanctus* Bonifacius qui quartus a beato Gregorio romane urbis ...”.

S’han afegit folis que procedeixen de diversos manuscrits per tal de realitzar reparacions:

Antifoner amb notació aquitana, amb rubriques en vermell, i en lletra carolíngia que podria datar-se vers principis del segle XII: f.3 (antic f. 170), f. 7 (antic f. 175), f. 9 (antic f. 177), f. 25 (antic f. 194).

Cantoral que es podria datar entre els segles XIV-XV: ff. 29-30 (antic f. 199-200), ff. 34-35 (antics ff. 204-205), f. 64 (antic f. 237).

Antifoner amb notació aquitana, amb rubriques en vermell, i en lletra carolina que podria datar-se vers finals del segle XII: foli 31 (antic f. 201), foli 52 (antic f. 225), f.79 (antic f. 256), f. 81-82 (antic f. 259), f. 84 (antic f. 261), f.87 (antic f. 164), f. 88 (antic f. 162), f. 89 (antic f. 266), 92 (antic f. 270).

Leccionari o santoral amb lletra “gothica rotunda” de finals del segle XII o principis del XIII: f.80 (antic f. 257), f. 83 (antic f. 260), f. 90 (antic f. 267).

Decoracions i caplletres

Destaquen al manuscrit grans caplletres que ocupen entre 5-9 línies de text, les quals combinen formes vegetals i geomètriques de manera molt senzilla, sense que hi hagi cap de figurativa. Són realitzades normalment en color vermell combinat amb el color pergamí del fons, en reserva, omplint els buits creats per les lletres mitjançant franges de colors verds i grocs. Es distingeix la caplletra I del foli 45v, que comparteix les mateixes característiques ornamentals que la resta de les caplletres del manuscrit, tot i que és de dimensions majors, ocupant un total d'onze línies. La caplletra indica el principi de la “vita” de sant Agustí, encapçalant un títol realitzat en tinta negra que J. Dufour qualifica com de “lettres enclavées et accolées” (1972, p. 50), un títol de lletres enllaçades, recurs força utilitzat a Roda d'Isàvena a partir de finals del segle XI per tal d'enriquir la decoració dels manuscrits. Es caracteritza per enllaçar les capitals entre elles incloent entre els buits de les seves formes lletres de dimensions més petites, creant una mena de jeroglífic.²⁸

Destaquem també la caplletra F que decora el fragment de reparació del foli 81, traçada en color blau i emmarcada amb una línia vermella, acabant el cos llarg de la F per mitjà d'una una semi-palmeta vegetal.

Historia del manuscrit

El còdex que ens ocupa podria identificar-se possiblement amb el “Sanctoralem” que es menciona a l'inventari del segle XII. La catalogació realitzada durant la visita pastoral del 1445 també menciona diversos leccionaris i santorals, on pensem estaria inclòs el manuscrit que ens ocupa, perquè per les característiques codicològiques sabem que va

²⁸ Aquest tipus de títols també són característics del manuscrits de Moissac. J. Dufour afirma que apareixen a finals del segle XI i principis del XII generalment realitzats en tinta negra o vermella, essent pròxim a les inscripcions lapidàries i les del claustre (DUFOUR 1972 p. 50). J. Vezin afirma que aquest tipus de títols són característics dels manuscrits meridionals a partir del segle XI, vinculat amb les inscripcions epigràfiques, destacant l'exemple de Moissac. Veure VEZIN 2007, p. 47-66.

tenir un ús continuat i intensiu a la catedral de Roda, circumstància que podem percebre a partir de les diverses reparacions amb cantorals del segle XV i les abundants taques de cera que conté. No podem però, identificar el manuscrit en qüestió amb cap dels llibres mencionats a la visita pastoral.

Els historiadors del segle XVIII i XIX, al seu pas per Roda d'Isàvena, no mencionen aquest llibre litúrgic, així com tampoc el mencionen els posteriors documents sobre el trasllat de l'arxiu a Lleida l'any 1864.

L'inventari de l'any 1954 dedica una entrada amb força detalls, enumerant els folis que manquen al manuscrit deguts a una «equivocación» o «evidente substracción», tot indicant, després de la descripció de l'enquadernació, els folis amb retalls o pèrdues.

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351.

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*, ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 8

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VP, 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002, f. 56-69v.

Bibliografia específica

ARS SACRA, Planas, J. Fité, F (Eds.), 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, p. 136-137. núm. 86.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1995. "Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 138.

DUFOUR, Jean, 1972. *La Bibliothèque et le scriptorium de Moissac*, París: Librairie Droz, p. 50.

JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*, Burgos: Ediciones Aldecoa Janini, 1977-80, vol II, p. 148, núm. 561.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

___ 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

VEZIN, Jean, 2007. "Écritures imitées dans les livres et les documents du Haut Moyen Âge (VII-XI siècle)", *Bibliothèque de l'Ecole des Chartres*, 165, p. 47-66.

8. Expositorium Eptatici.

Ms. RC_0019 (antic Roda ms. 2)
Pergamí. 210 x 130 mm. 145 fols.
[s. XI med.]

Còdex miscel·lani. L'obra principal del manuscrit correspon al comentari de l'Heptateuc d'Isidor de Sevilla (ff. 1-74v), al qual li segueixen altres textos exegetics sobre l'Antic Testament de procedència diversa: sant Gregori Magne (ff. 87-117), el Comentari del *Càntic dels Càntics* de Gregori d'Elvira en quatre llibres (ff. 110-120), el Comentari del *Càntic dels Càntics* de sant Just d'Urgell (ff. 120-124), i el *De Enigmatibus in Salomone* d'autoria incerta, i atribuït a Tadius de Saragossa (ff. 124-136).

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit de 145 folis, amb una foliació moderna que s'inicia al foli de guarda amb el número 1. El còdex està format per un total de 18 quaderns agrupats en quaternions que conserven les marques de l'enquadernació original. Els quaderns es distribueixen segons l'esquema següent:

Q1: ff. 2 - 9v: quaternió. Quadern solt de l'enquadernació.

Q2: ff. 18-25v: quaternió.

Q3: ff. 10-17v: quaternió.

Q4: ff. 26 - 33v: quaternió.

Q5: ff. 34 - 41v: quaternió.

Q6: ff. 42 - 49v: quaternió.

Q7: ff. 50 - 57v: quaternió.

Q8: ff. 58 - 65v: quaternió.

Q9: ff. 66 - 75v: quaternió.

Q10: ff. 76 - 87v: quaternió.

Q11: ff. 88 - 95v: quaternió.

Q12: ff. 96 - 103v: quaternió.

Q13: ff. 104 - 111v: quaternió.

Q14: ff. 112 - 119v: quaternió. Es conserva un taló entre els folis 113v i 114r, el qual correspon al foli afegit número 124. També es conserven dos talons entre els folis 115 i 116, que corresponen a dos folis retallats.

Q15: 120 - 126v: quaternió.

Q16: ff. 127 - 134v: quaternió.

Q17: ff. 135 - 142v: quaternió. Al marge inferior del foli 142 s'indica el número de quadern 16, en números romans.

Q18: ff. 143 - 147v. El quadern s'inicia amb un taló. El f. 143 conserva el número d'enquadració antic, indicant que aquest foli correspondria amb l'últim del quadern 17, en números romans, el qual en conseqüència es troba desordenat i no a l'ubicació original.

La caixa d'escriptura es distribueix al foli mitjançant una sola columna de 42 línies d'escriptura. Aquesta s'organitza mitjançant un pausat a punta seca i línia tirada. Les mesures de la mise-en-page són: 20 + 100 + 10 . 10 + 100 + 20. S'observa la intervenció de dos tipus de mans diferents per a la realització del còdex, d'una banda una minúscula carolina de mòdul petit i regular, amb fortes reminiscències visigòtiques, i d'altra una visigòtica tardana, més irregular, que s'empra als folis 99v, 105, 109, 114, 119 a 122v, 124-143, i especialment 133 (MILLARES CARLO 1999, ref. 101, p. 79-80).²⁹

El còdex conté nombroses notes marginals contemporànies a l'elaboració, amb indicacions de capítols i referències de les obres dels autors comentats. La majoria han estat guillotínades com a conseqüència d'una enquadració posterior (per exemple el f. 96v).

L'enquadració conservada és en fusta, sense elements de tancament ni decoració. El relligat es realitza per mitjà de quatre grans nervis horitzontals en pergami, cosits amb

²⁹ Aquesta afirmació és corroborada per A. Orriols (ARS SACRA 2001, ref. 79. p. 128-129) i J. Boix i Pociello (2005, p. 291), que afirmen que M. Mundó data l'escriptura carolina a finals del s. XI, mentre que la visigòtica correspondria a principis del s. XI.

corda d'espiga. El nervis penetren dins les cobertes de fusta per tal de sostenir l'enquadració, la qual, tal i com s'ha comprovat per les notes de lectura, no és la original, fet que també queda palès pels forats que es conserven als folis i que són producte d'una enquadració anterior. Al manuscrit li manca el llom, i enganxat sobre el cosit es conserva la teuleta indicant la signatura antiga: "Roda 2".

Al foli de guarda anterior es llegeix l'ex-libris: "hic liber est ecclesia rotensis", i sota, el número 029. Més avall i al centre del foli es pot llegir "Isidorius Hispalensis". Al peu del foli de guarda, en llapis i a l'esquerra, hi ha indicada la signatura actual del manuscrit (R19), i a la dreta el primer número del foli, iniciant-se d'aquesta manera la numeració al foli de guarda. El còdex no conserva foli de guarda posterior.

L'estat de conservació és regular perquè el manuscrit presenta grans taques d'humitat a les parts més exteriors dels folis.

Contingut

f.1. "Incipit prefatio Isidorii. Historia sacre legis *non* sine aliqua *praenuntiatione* futurorum gesta atque conscripta est" (PL 83, col. 0207B).

f.2r. "Incipit prefatio Isidori. Incipit capitulo de liber Genesis".

f. 2v. "Creatura celi et terre quo modo historialiter ab exordio principii condita sit legimus sed qualiter a doctoribus accipiatur, intelligamus". (PL 83, col. 0209B).

f. 28v. "Explicit liber genesis Feliciter. Incipiunt capitula de liber Exodi" (PL 83, col. 0287A).

f.39v. "Explicit liber Exodi feliciter Deo gratias amen. Incipit capitula de liber Leviticum" (PL 83, col. 0321B).

f.40r. "Incipit liber Leviticum".

f.44v. "Explicit liber Leviticum".

f.45r. "Incipiunt capitula de liber Numeri. Expliciunt capitula de liber Numeri. Incipit liber Numeri". (PL 83, col. 0339B).

f.52r. "Incipiunt capitula de liber Deuteronomii"

- f. 52v. “Incipit liber Deuteronomio” (PL 83, col. 0359B).
- f. 56r. “Explicit liber Deuteronomio Deo gratias. Incipiunt capitula de libro Iosue. Expliciunt capitula de libro Iosue. Incipit liber Iosue” (PL 83, col. 0371A).
- f. 59r. “Explicit liber Iosue. Incipiunt Capitula de Liber Iudicvm. Expliciunt capitula de liber Iudicum. Incipit liber Iudicum, historia iudicum non parva” (PL 83, col. 0379C).
- f. 63v. “Incipiunt capitula de liber Regum primo. Incipit Regum liber primus, post librum iudicum sequitur Regum” (PL 83, col. 0391C).
- f. 69v. “Explicit liber Regum primus. Incipiunt capitula de liber Regum secundo. Incipit liber Regum secundus. Post mortem itaque Saulis...” (PL 83, col. 0409D).
- f.70v. “Explicit Regum liber secundus. Incipiunt capitulo de liber Regum tertio. Expliciunt capitula in liber Regum tertio. Incipit Regum liber tertius” (PL 83, col. 0413D).
- f. 72v. “Explicit liber Regum tertius. In nomine domini incipiunt capitula de Regum liber quarto”
- f. 73r. “Explicit capitula de Regum liber quarto. Incipit liber Regvm quartus” (PL 83, col. 0419A).
- f. 74r. “Explicit liber Regum quartus. Incipiunt capitulo de libro Hesdrae. Incipit liber Hesdrae” (PL 83, col. 0421D).
- f.74v. “Explicit liber Hesdrae. Incipit liber Machabeorum. Explicit *felicium* Christo *gratias* auditori meo. Cui precem exaudivit *devotionem* que *complevit*. Amen. Isidori Spalensis *Episcopi* hic extant versus titulus bibliothecae” (PL 83, col. 0423D). Segueix, en tinta negra: “Sunt hic plura sacra, hic mundit alia plura, ex his si qua placent carmina [...] legi, prata uides plena spinis, et copia floris. Si non uis spinas sumere, sume rosas, sunt hic parit nova cum vetim” (PL 83, col. 1107-1111).
- f. 87. “Expliciunt *sancti* Gregorii excerpta. Incipit *prefatio* de libro *Aecclesiasten*”. “Salomonis liber huic operi subvingitur qui aeclesiastes appellatur” (PL 77, col. 0322D)
- f. 92. “Explicit *Ecclesiastes*. Incipit *praefatio* de libro *Sapientia*” (PL 76, col. 0477B)

f.94v. *Explicit tractatus de libro Sapientie iterum. Incipit praefatio in liber Ecclesiastico*³⁰. Continua en negre “Qui *textum* considerat et *sensum* sacrae locutionis ignorat...” (PL 75 0633B).

f.95. Segueix en vermell “*Incipiunt capitula liber Ecclesiastici*” i més avall, també en rúbrica “*Incipit expositio [et] liber Ecclesiastici*”.

f.98v. Amb subratllat vermell s’inicien els capítols sobre el comentari al *Càntic dels Càntics* de Gregori Magne: “*Incipiunt excerptiones de libro Cantici Canticorum*” (PL 79).

f. 99. “*Incipit praefatio*”, i més avall “*Explicit praefatio osculetur me osculo oris sui ecce enim*”. (PL 79, col. 0471A).

f. 110. Inici del pròleg a l’obra *Càntic dels Càntics* de Gregori d’Elvira: *Explicit liber Canticorum. Incipit praefatio Epithalamii a beato Gregorio Papa Romensi edito*. Continua “*Iam vero in Canticis Canticorum figuraliter sub Epithalamii carmine*” (VILLANUEVA 1850, vol. XV, p. 169-170),

f. 110v. “*Explicit prologus*”. Continua l’obra de Gregori d’Elvira: “*Incipit tractatus Gregorii Papae eiusdem Epithalamii*”.

f. 115v. *Explicit liber II. Incipit liber III*.

f. 117r. *Explicit liber III. Incipit liber IIII*.

f. 120v. Inici del *Càntic dels Càntics* del bisbe Just d’Urgell: “*Incipit Explanatio Cantici Canticorum. A Ivsto viro Ivlitane ecclesia episcopo edita. Osculetus me osculo oris sui. Vox haec est ecclesiae venientes*”. (PL 67, col. 963-994), [fig. 13].

f. 134. *Explicit tractatus Iusti episcopi de Canticis Canticorum*. S’inicia l’obra de *Enigmatibus in Salomone* d’autoria dubtosa³¹: “*Incipit de Enigmatibus in Salomone*”.

³⁰ La paraula està tatxada i a sobre, en lletra petita, s’indica la paraula “*Sapientiae*”.

³¹ A. Custodio Vega atribueix aquest text a Taius de Saragossa (651–664), tot que en un còdex de la Biblioteca Nacional de Madrid del s. XVI (Madrid, BN cod. 3996) el text figura sota l’autoria del bisbe sant Just de Toledo (CUSTODIO VEGA 1957, p. 93-94). El text concretament es conserva en quatre manuscrits diferents, entre ells el de Roda d’Isàvena. Els altres manuscrits són: Madrid, Biblioteca Nacional, Códice 77 (ant. 8873), procedent d’Uclés, i que segons A. Custodio Vega deriva directament del còdex de Roda. El còdex Madrid, Biblioteca Nacional, Códice 156 (ant. 3996), procedent de Toledo; i finalment el còdex Madrid, Biblioteca Nacional, Códice 165 (ant. 13086), també de Toledo. El de Roda d’Isàvena és l’únic que conté l’obra sencera. Veure CUSTODIO VEGA 1957, p. 227-260.

Continua: “Sunt autem in Salomonis carminibus enigmatum multa...” (CUSTODIO VEGA 1957, p. 256), [fig. 14].

f. 136. *Explicit de Enigmatibus. Incipit tractatus sancti Augustini episcopi de muliere [forti in proverbiiis]*. El text continua: “Pestitum nobis qui diem istud commendavit in sanctis suis...” (PL 38 col. 0222)

f.144-145. Continua el *Comentarius in Ecclesiasten* de sant Jeroni: “In aecclesiasten vero libro dum causas naturasque rerum Salomon vellet cognoscere” (PL 23 col. 1034A-1034B).

Decoracions i caplletres

Existeixen tres tipus de caplletres que decoren el còdex, realitzades a dues tintes, vermella i negra. Les més senzilles combinen elements fitomòrfics i geomètrics (ff. 2v, 29r, 45, 56, 59, 63v, 69v, 71, 73, 74, 74v, 87, 87v, 94v, 95, 98v, 99, 99v, 110, 110v, 136, 144) mentre que les caplletres més elaborades representen animals que dibuixen el cos de la capital (ff. 2, 40, 52v, 134) els quals recorden alguns dels animals dels manuscrits de Ripoll (MEV Ms. 67), així com algunes caplletres representades en un còdex de les Col·lacions de Cassià del s. XI de Moissac, avui conservat a la BnF amb la signatura Latin 2138. Destaca la caplletra figurativa presidint el comentari del *Càntic dels Càntics* de sant Just bisbe d'Urgell, representant el seu retrat (f. 120v) [fig. 13]. Es descriuen a continuació les caplletres més importants:

f. 2: H, “*Historia Sacre Legis*”; 30mm., 7 línies de text. Representació antropomòrfica amb ales i perfilada mitjançant un dibuix a ploma negra. Es representa de perfil, amb grans potes i una cua acabada en una espiral característica, que també observem a les caplletres més senzilles del còdex de Moissac BnF 2138 (f. 143) i al còdex de Ripoll, avui conservat a Vic MEV ms. 67 (f. 36v) L'ala i la llengua s'han reomplert amb tinta vermella.

f. 2v: P, “*Principium*”; 70mm., 16 línies de text. Caplletra de formes geomètriques i vegetals, rematada amb un cap d'au a l'interior de la panxa corba de la P. El contorn de la caplletra és de color pergamí, mentre que el fons es farceix amb tinta vermella.

f. 29: Q, “Quedam”; 25mm., 5 línies de text, P “Primo”, 70mm., 12 línies de text, les dimensions d'aquesta última sobresurten de la caixa d'escriptura. Ambdues són caplletres vegetals realitzades en colors vermells i pergamí.

f. 40: S, “Sequens”; 30 mm, 6 línies de text. Caplletra animal omplerta amb tinta vermella representant dues bèsties entrelaçades per la boca.

f. 45: I, “I Deo”; 70mm. 17 línies de text. Caplletra geomètrica amb cua vegetal, farcida de vermell amb un contorn geomètric en pergamí.

f. 52v: L, “Liber”; 35mm, 4 línies de text. Animal alat que es contorsiona per tal de formar la forma de la lletra L, sobresortint del marge superior del cos del text. Es realitza per mitjà del dibuix a ploma, deixant el cos de la bèstia en color pergamí i farcint una de les potes posteriors, una pota anterior, l'ala i la llengua amb tinta vermella.

f. 110v: O, “Osculetur”; 20 mm., 5 línies de text. Caplletra molt elaborada que se situa fora de la caixa d'escriptura. Es soluciona per mitjà de quatre grans palmetes interiors emprant la bicromia vermell-negre. Les palmetes mantenen el fons pergamí, mentre que l'interior de la caplletra s'omple amb tinta vermella.

f. 120v: O, “Osculetur”; 28 mm., 5 línies de text. Caplletra farcida a partir de la representació figurativa d'un personatge vist de tres quarts, el qual sobresurt dels marges circulars de la capital. És un individu nimbat i vestit amb roba de bisbe, amb túnica i capa del qual destaquen els plegats. Sosté a la mà esquerra un llibre i amb la dreta un bàcul. La seva mirada es dirigeix vers el text, del qual n'és autor (bisbe sant Just d'Urgell 527-546). L'individu ha estat dibuixat a ploma, amb tinta negra, sense cap altre color, mentre que pel fons de la caplletra s'ha emprat tinta vermella.

f. 134: S, “Sunt”; 20 mm., 5 línies de text. Capital figurada mitjançant un peix dibuixant el cos de la S, representat amb escates i una cua en espiral, combinant la bicromia vermell - negre. Sobresurt lleugerament del marge de la caixa d'escriptura.

f. 144: gran I, “In Ecclesiasten”; 89 mm., 21 línies de text. Gran caplletra I de cua vegetal inferior resolta a partir de la combinació de palmetes i mitges palmetes. La part superior culmina amb un cap animal de tipus caní amb una gran llengua i un ull lateral de grans dimensions. El cos de la I es resol per mitjà de tinta vermella, mentre que els dos extrems, tant l'inferior com el superior, són amb un fons pergamí. La caplletra és

comparable a la que trobem al foli 139v de les Col·lacions de Cassià de Moissac (BnF Latin 2138), estructurant l'interior mitjançant una escala de mitges palmetes, mentre que el rostre antropomòrfic remet a la caplletra del mateix còdex que s'observa al foli 147v.

Historia del manuscrit

El còdex en qüestió es menciona a l'inventari del segle XII com a "I Expositorium Eptatici", tal i com van poder copiar M. Abad y Lasierra (1772) i Jaume Pasqual (1785) del cartulari petit de la catedral de Roda avui desaparegut. Segons A. Mundó (ARS SACRA 2001, p. 129) el manuscrit podria haver estat copiat a Roda segons un model de la seu d'Urgell atès que inclou el text del comentari del *Càntic dels Càntics* de sant Just, primer bisbe d'Urgell (527-546).³²

Segles més tard, a la visita pastoral de l'any 1445 es mencionen dos llibres de sant Isidor ubicats al "armarium" del claustre de la catedral. D'una banda un exemplar de les *Etimologies* «Ite[m] est alius liber ab les post de fust ab cubertes de aluda blanca intitulatus liber ethimologiarum» (VP 1445, f. 59v), i d'altra banda un llibre que podria identificar-se amb el manuscrit que ens ocupa, tot i que no podem assegurar-ho completament atès que no es menciona el nom de l'obra: «Item est alius liber ab ses post ab una camissa de li grosset incipit in nigro In principio creavit deus celum et terras [...] et finit cum Patre, Spiritu Sancto et vocatus et tractatus Spalensis episcopi» (VP 1445, f. 59v).

Als segles XVIII i XIX el manuscrit va atreure l'atenció de diversos historiadors durant les visites que realitzen a l'església de Roda, descrivint-ne el seu contingut. L'any 1772 és mencionat per M. Abad y Lasierra, que escriu el següent:

Un libro de pergamino de forma quarta que contiene la exposicion de los libros sagrados del viejo testamento, obra de San Isidoro su letra del [f.352v] siglo XII, y de dos manos, sus cubiertas de tabla y la prima del frente rota por medio. Comienza Incipit praeafatio Ysidorii Historia sacrae legis & ca acaba vinculis astringitur Carceris, parece faltarle algo

³² No estem d'acord amb aquesta hipòtesi plantejada per A. Mundó, i creiem que el manuscrit és produït a Roda d'Isàvena durant el període del bisbe Salomó de Ribagorça, a la meitat del s. XI. Per més detalls consultar cap. 5.1

al fin: dos textos de la escritura están en bermellon, y los iniciales de los capítulos: trae índice ab principio de cada libro sagrado sobre las materias *que* trata.

ABAD Y LASIERRA 1772, ff. 352 - 352v

Pocs anys més tard el manuscrit va cridar l'atenció de J. Villanueva, qui també el va descriure extensament al volum XV del *Viage Literario*, transcrivint alguns dels seus incipits i explícits (p. 169 i 170). L'autor compara l'obra de Gregori d'Elvira *Epithalamium sive explanatio in Canticis Cantorum* (f. 110-120) amb un manuscrit copiat a Barcelona, destacant que aquest últim també es copia en quatre llibres.

Posteriorment, l'inventari de M. Lasala fet en motiu del trasllat dels còdexs a Lleida l'any 1863 descriu el còdex tot seguint les anotacions de J. Villanueva:

Otro códice del siglo 10, en octavo prolongado, vitela: contiene: S. Isidori Hispalensis Expositio in Pentateucum Iosue, Iudicum, IV Regum, Esdra, Macabeorum,: sigue Eiuso in Parabolis Salomonis. Item Eclesiantem Sapientiae et eclesiastici et canticorum. Hay otra exposicion de los cantares y algunos otro tratados que el deterioro de las hojas en que se hallan no permite formar una idea exacta de ellos; pero que por la parte que está legible se comprende que deben ser los que P. Villanueva menciona en la obra indicada anteriormente, tomo 15 páginas 169 y 170. Consta de 175 hojas.

LASALA 1864, ref. 2

El manuscrit va formar part de l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1929, així ens ho indica una etiqueta lligada a la part superior de la relligadura del còdex, on consta el número de registre 1007.

Finalment, el còdex es menciona a l'inventari que es realitza l'any 1954 dels llibres del seminari de la catedral de Lleida, atorgant al còdex la signatura antiga número 2 del fons de Roda d'Isàvena.

El manuscrit rotense va ser utilitzat pels erudits alemanys G. Heine i M. J. E. Volbeding en l'*Editio Princeps* de les Homilies de Gregori d'Elvira sobre el *Càntic dels Càntics*, editada l'any 1848. El manuscrit va ser emprat juntament amb altres dos còdexs, un conservat a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona del segle XII (còdex 64), el qual ja

mencionava J. Villanueva, i l'altre provinent d'Oporto dels segles X-XI (Biblioteca d'Oporto). Aquests dos manuscrits estan estretament emparentats, factor que va determinar que es descartés el còdex de Roda en favor del de Barcelona per tal d'elaborar l'edició, servint-se del còdex portuguès com auxiliar.

L'any 1957 Ángel Custodio Vega realitzarà una edició crítica del text a la publicació *España Sagrada, de la Iglesia Apostolica de Eliberri*,³³ on utilitza una quantitat superior de manuscrits que els emprats per l'edició alemanya del s. XIX. Especifica que el text del manuscrit de Roda ofereix una versió diferent de la dels manuscrits de Barcelona i Portugal, més correcta i extensa. Segons l'autor, el còdex de Roda estaria emparentat amb els còdexs *Nacional* del s. XVI (Madrid, BN cod. 3.996) i *Uclesense*³⁴, de finals del s. XII (Madrid, BN cod. 8.873), essent el de Roda el més antic i més "pur", família diferent de la que formarien els còdexs de Barcelona, *Portuense* i *Cordubense*³⁵ (RAH Ms. Emil. 80). Tanmateix s'observen trets molt similars entre els textos inclosos al còdex de Roda i els del *Cordubense*, arribant A. Custodio Vega a la conclusió que existeixen dues grans famílies de manuscrits, i la de Roda era la més íntegra i extensa dels textos preservats dels *Càntics dels Càntics* de Gregori d'Elvira.

Fonts

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, ff. 351 - 352v.

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*, ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 1.

³³ Anys abans va publicar una edició crítica WILMART 1908. Posteriorment BULHART, FRAIPONT, SIMONETTI, 1957, p. 169-210.

³⁴ Manuscrit en vitel·la procedent del monestir d'Uclés. 190 folis 254 x 160 mm. Finals del s. XII (CUSTODIO VEGA 1957, p. 9).

³⁵ Manuscrit en vitel·la de gran format. 151 folis, incomplet. Escrit en minúscula visigòtica de mitjans del s. IX. Segons Custodio Vega les notes marginals són de la mà d'Álvaro de Còrdova (CUSTODIO VEGA 1957, p. 12)

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, ref. 2

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid: Real Academia de la Historia, p. 169 -170

VP, 1445. ACL VP_0002, *Visita pastoral a Roda*, 1445, f. 59v

Fonts de Referència

GREGORIO DE ELVIRA 2000. *Comentario al Cantar de los Cantares y otros tratados exegeticos*, Introducción, traducción y notas de Joaquin Pascual Torró, Fuentes Patrísticas 13, Madrid.

PL 23, 1841-1849. S. Eusebii Hieronymi Stridonensis Presbyteri, “Commentarius in Ecclesiasten”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus XXIII.

PL 38, 1841-1849. Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, “Sermonum Classes Quatuor”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus XXXVIII.

PL 67, 1841-1849. S. Justi Urgellensis, “In Cantica Canticorum Salomonis Explicatio Mystica”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus LXVII.

PL 75, 1849-1855. Sancti Gregorii Magni Romani Pontificis, “Moralium Libri, sive expositio in librum B. Job”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXV.

PL 76, 1849-1855. Sancti Gregorii Magni Romani Pontificis, “Moralium Libri, sive expositio in librum B. Job (*Continuatio.*)”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXVI.

PL 77, 1849-1855. Sancti Gregorii Magni Romani Pontificis, “Dialogi”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXVII

PL 79, 1849-1855. Sancti Gregorii Magni Romani Pontificis, Super Cantica Canticorum Expositio, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXIX.

PL 83, 1849-1855. Sancti Isidori Hispalensis Episcopi, “Mysticorum Expositiones Sacramentorum Seu Quaestiones In Vetus Testamentum”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXXIII.

Bibliografia específica.

ARS SACRA, Planas, Josefina. Fité, Francesc (Eds.), 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, ref. 79, p. 128-129.

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 291-292.

BULHART, Vincent, FRAIPONT, Jean, SIMONETTI, Manlio, 1957. “Opera quae supersunt. Dubia et spuria; Opera (Gregorius Iliberritanus, Gregorius Iliberritanus (Ps.), Faustinus Luciferianus)”, *Corpus Christianorum Continuatio Medievalis*, 69, Turnholt: Brepolis, p. 169-210.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.

___ 1995. "Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 133-192.

CUSTODIO VEGA, Ángel. 1957. *España Sagrada, de la Iglesia Apostolica de Eliberri (Granada)*, Tomo LV.

DÍAZ Y DÍAZ, Manuel, C. 1959. *Index scriptorum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Patronato Menéndez Pelayo, ref. 7-9, 121, 123, 210, 381, 426.

___ 1976. *De Isidoro al Siglo XI. Ocho estudios sobre la vida literaria peninsular*, Barcelona, El Albir, p. 175.

GARCÍA VILLADA, Zacarías, 1921. *Metodología y Crítica históricas*, (2a ed.), Barcelona: Sucesores de Juan Gili, p. 187-190.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

___ 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

HEINE, G., VOLBEDING, M. J. E., 1848. *Bibliotheca anecdotorum seu ueterum Monumentorum Ecclesiasticorum collectio nouissima ex codicibus Bibliothecarum Hispanicarum, collegit disposuit et edidit Gothold Heine, praefatus est M. J. E. Volbeding*, Leipzig.

MILLARES CARLO, Agustín, 1983. *Tratado de Paleografía Española (TPE)*, Espasa-Calpe: Madrid, 3 vols., núm. 65, p. 457.

___ 1999. *Corpus de códices visigóticos*, Las Palmas de Gran Canaria: I. Estudio. 2 vols. Ref. 101, p. 79-80.

MOLINA GÓMEZ, Jose. A., 2000. "Gregorio de Elbira a la luz de la investigación moderna. Estudios sobre la figura del obispo bético hasta finales del siglo XX", *Antigüedad y Cristianismo*, 17, <http://revistas.um.es/ayc/issue/view/5001>, [2015/03/10].

MUNDÓ, Anscari, M. 1956. "El Commicus palimpsest Paris lat. 2269. Amb notes sobre litúrgia i manuscrits visigòtics a Septimània i Catalunya", en *Liturgica I. Cardinali I. A. Schuster in moemoriam*, In abbatia Montiserrati, p. 174.

___ 1998. "La cultura artística escrita", Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Vol. I, p. 141.

WILMART, André. 1908. "La tradition des opuscles domatiques de Foebadius, Gregorius Illiberitanus, Faustinus" *Sitzungberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien* 159 I, 1908.

9. *Summum Bonum* (còdex miscel·lani).

Ms. RC_0022 (antic Roda 8)
Pergamí. 160 x 110 mm. 227 fols.
[s. XII med.]

Còdex miscel·lani que conté les obres de diversos autors, tot i que el text principal correspon al llibre de Sentències de sant Isidor de Sevilla *Summum Bonum* (ff. 12-162v), una obra per a l'educació teològica dels clergues (GROS I PUJOL, 2007). El manuscrit, del qual manquen els folis inicials, s'inicia a la meitat del capítol quart de l'obra *De Conflictu Vitiorum et Virtutum* (f. 1-12) del bisbe Hispalense. Segueixen els *Soliloquis* de sant Agustí (ff. 162v-180v), i el text "De Vitiis et Virtutibus" del primer llibre d'Halitgarius de Cambrai (IX) *Poenitentiale* (ff. 201-217), acabant el còdex amb diverses antífones i proses per a la celebració de la missa. El còdex també conté un poema laudatori dedicat a Ramon Berenguer IV (f. 223v), extensament analitzat per diversos estudiosos i filòlegs [fig. 15].³⁶

Descripció codicològica i paleogràfica

És un còdex de petites dimensions format per 227 folis. La foliació és moderna i realitzada amb llapis, anotada al marge superior dret. Aquesta conté algunes errades en la numeració, per exemple el foli 221 està indicat com a 321. Es pot constatar també que el foli 6 ha sigut arrencat, i destaca un taló entre els folis 99 i 100. El manuscrit és actualment format per 27 quaderns de vuit folis cadascun, formant quaternions, incomplet el primer, el qual conté 6 folis. Al marge exterior dels folis encara es poden entreveure les marques o indicacions realitzades per l'enquadernador original del còdex per tal d'ordenar els quaderns.

La mise-en-page mesura 32 + 66 . 15 . 66 + 32mm., distribuïnt-se el text a una sola columna sobre un pautat de punta seca. L'escriptura és una carolina de mòdul mitjà de la meitat del segle XII, característica de l'escriptori de Roda d'Isàvena, força angular. És la que trobarem a la majoria dels tractats que formen el manuscrit. Les característiques

³⁶ Sobre l'anàlisi d'aquest poema consultar el cap. 4.4.2.

principals són: La *-a* es presenta tant en la variant tancada com uncial, aquesta última amb un ull força ample i una asta vertical curta. També es presenta en la doble variant la lletra *-d* i la *-m*, tant normal com uncial, aquesta última grafia, per a la variant uncial generalment presenta un cos de pronunciada corba amb tendència a tancar-se a la part inferior, mentre que la variant normal presenta elements de reforç. La tipografia *-g* es soluciona per mitjà d'un ull inferior que podem trobar tant tancat com obert, i s'observa que la lletra *-h* té un cos inferior de pronunciada corba amb tendència a tancar-se. En general presenta pocs elements que sobresurtin de la caixa d'escriptura i les astes verticals són de poca alçada, amb excepció de la grafia *-s*, força esvelta. S'utilitzen abundants abreviatures per suspensió a principi final i de paraula (*-us*, *-er*, *-ur*), així com les abreviatures *-per* i *-pro* carolines. L'*et* es troba generalment en la seva forma tironiana i mitjançant la grafia *-&*. També s'observen les lligadures carolines superiors *-st* i *-ct*.

Trobem però, altres dues mans realitzant diversos textos dins del manuscrit. Per una banda s'observa una mà que copia les diverses antífores dels folis 181-183. És una mà contemporània a la resta del manuscrit, amb característiques paleogràfiques molt similars, tot i que és d'un mòdul més petit, elegant i rodó, de ductus més pausat. El color de la tinta també varia (és més clara). Finalment una última mà que podem identificar al manuscrit és aquella que copia el poema dedicat a Ramon Berenguer, carolina de la segona meitat del segle XII, de mòdul petit i formes rodones, característica per les astes força verticals de les grafies *-b*, *-d*, *-h* i *-l*, rematades amb reforç superior, i per l'obertura inferior força pronunciada de la lletra *-g*, també rematat el seu darrer traç amb un element de reforç. Com a conseqüència de les variants paleogràfiques esmentades, sembla ser que les antífores i proses litúrgiques, juntament amb el poema de Ramon Berenguer IV van ser enquadrades o afegides al manuscrit en un moment posterior, tot i que no més tard de la segona meitat del s. XII.

És un manuscrit que conté diversos exemples de notació musical als folis 181-183v i 224-227, la qual segons Higini Anglès (1988, p. 158-160, núm. 26) i S. Zapke (2007, p. 352) és una notació aquitana que recorda als manuscrits de Sant Marçal de Llemotges.

L'enquadernació del manuscrit, que no és la original, s'elabora en fusta amb restes d'una sobrecoberta prèvia en cuir, i en general es troba en un bon estat de conservació.

Contingut

ff. 1-11v: "...*Sed videamus quemadmodum castra celi et inferni dimicent, arma Christi et diaboli collisa decertent*". (PL 83, col. 1133C)

f. 11v: "*Gloriosa Maria mater Christi nata ex patre nazareno nomine Ioachim*". Acaba al foli 12, als marges superior i lateral de l'incipit ornamental que dóna inici a l'obra de sant Isidor: "*Quam dedit marito nomine Zebedeo de quo nati sunt Iacobus minor et Iohannes evangelista*"³⁷ (ABAD Y LASIERRA 1772, 9/3980, ff. 352v - 353).

f. 12: "*Quod Deus summus et incommutabilis sit*" (incipit). (PL 83, col. 0537D).

ff. 12v-46v: "*Summum bonum Deus est, qui incommutabilis est...*" (PL 83, col. 0538).

ff. 47-98v: "*In nomine domini incipit liber secundus de sapientia. Omnis qui secundum Deum sapiens est beatus est*". (PL 83, col. 0599).

ff. 99-162v: "*In nomine domini incipit liber tertius. Divine sapientie subtilitas sicut interius*". (PL 83, col. 0653).

ff. 162v-180v: "*non quos caelestis aula laetificandos includit*". (PL 83, col. 0738). Continua: *Opusculum sancti Augustini soliloquiorum more compositum...*" (PL 32, col. 0869).

ff. 181-182v: "*In sapientia disponens omnia eterna deitas...*" (CHEVALIER, 8.753).

ff. 183-183v: "*Amor patris et filii verus splendor auxilii...*" (CHEVALIER, 1.004)

ff. 184-201: Pregaries diverses per la celebració de la missa. S'inicia al foli 184: "*Inventi testamento sancti patres obtuler sacrificium*". Acaba al foli 201r: "*nequam siciam ineternum qui cum pater et spiritu sancto vivis et regnas per omnia saecula saeculorum. Amen*".

ff. 201-217: "*Incipit liber Alitgarit de Vicis et Virtutibus. Incipit liber de octo principalibus viciis et unde oruntur*". (PL 105. col. 0651). Explicit liber primus.

f. 217 - 218v: el text continua amb un fragment de l'obra de Pseudo-Alcuí *De divinis officiis*, específicament el capítol XXXIX "*Quid Significant Vestimenta Ministrorum*

³⁷ Aquest text també es troba inclòs al manuscrit de la BnF Lat. 5941 provinent de Moissac, del qual es debat l'origen ripollès al s. XII. Veure CLASZEN 2012.

Ecclesiae” (PL 101, 1242B-1246B).³⁸ Acaba al f. 218v: “Finit felicissime in *Christi Domini nomine* Amen.

218v-219: Segueix al text de Pseudo-Alcuí un breu fragment del llibre primer de la gramàtica de Pricià *De uoce, de littera*: “Ex regula Priscini Gramatici. [V]ocis autem differentiae sunt quattuor: articulata, inarticulata, literata (CGL, II, p. 5).

219v-221: Fragments dels *Diàlegs* de Gregori Magne. S’inicia a finals del diàleg XLV: “[Q]uis hanc tam inexplicabilem damnationis sententiam” (PL 77 0405C). El text acaba sobtadament al foli 220v: “Ante hoc autem triennium, cum quidam frater [...]”³⁹ (PL 77 0409A). A continuació del *Diàlegs* de Gregori Magne: “[...] ydiamus iam dominos vibeat de XII lapidibus inracionali positus”, és un text que sembla un exercici de còpia [fig. 16]. El text és un tractat sobre pedres precioses que no hem pogut localitzar. S’inicia amb la cita dels versos de l’èxode: “Ponesque in eo quatuor ordines lapidum: in primo versu erit lapis sardius, topazius et smaragdus” (Ex. 28,17). Segueix fins el foli 221, copiat per mitjà de tres mans diferents.

f. 221v-223v: folis en blanc.

f. 223v: “Fulgent nova per orbem gaudia nova mundum”. Poema incomplet dedicat a Ramon Berenguer IV (CHEVALIER, 26.832).

f. 224-227: “Aleluia sub throno Dei audivi animas”. En rúbrica: “Prosa in natale sanctorum innocentium” (CHEVALIER, 34.234).

Decoracions i caplletres

El manuscrit conté un gran íncipit ornamental format per lletres enclavades i enllaçades, una caplletra figurativa, i diverses caplletres de tipus fitomòrfiques i geomètriques. A continuació descriurem les més significatives:

³⁸ Presenta considerables variacions amb el text de la patrologia llatina, però s’aprecia clarament que aquest ha estat la base per l’elaboració. El text rotense coincideix amb els textos de Pseudo-Alcuí inclosos al còdex de Piacenza, Biblioteca Capitolare, 65, també conegut com a *Liber Magistri*, tal i com hem pogut comprovar a partir de l’estudi dels textos de Pseudo-Alcuí que realitza Brian M. Jensen (2008, p. 189-199).

³⁹ Els diversos fragments que copien els *Diàlegs* de sant Gregori semblen exercicis d’escriptura realitzats pels canonges aprenents a l’escola catedralícia, atès que hi participen diferents mans de diversa execució, les dues últimes no gaire avesades.

f. 12: Íncipit ornamental realitzat amb grans caplletres que ocupa tres quartes parts del foli, mesurant 92 x 81mm.⁴⁰ Les lletres s'entrellacen i entrecreuen barrejant-se amb unes formes sinuoses i complexes, fet que ha comportat a alguns autors de definir-lo com a un jeroglífic.⁴¹ El conjunt de les lletres formen les paraules *Quod summus Deus incommutabilis sit*, i s'ordena sobre un fons parcialment dibuixat en tinta negra amb lletres en reserva. El vers, pertanyent a l'íncipit de les *Sentències* de sant Isidor de Sevilla, es distribueix en dues franges: a la superior figuren les paraules "Quod summus Deus in", i a la inferior "commutabilis sit", aquesta última amb el fons parcialment omplert, com si estigués inacabat.

f. 12v: S, "Svmmum"; 75x45mm, 15 línies de text: Gran caplletra figurativa que ocupa tres quartes parts del foli.⁴² El cos de la S està formada per dos felins que s'entortolliguen pel coll, representats sobre un fons groc emmarcat per una fina línia negra i vermella. Els animals es representen a partir de combinar el color blau amb el verd fosc un, i el blau amb el rosa pàl·lid l'altre. Els seus cossos estan elaborats mitjançant línies paral·leles vermelles i negres que creen un efecte d'ombrejat. De les seves boques sorgeixen decoracions vegetals en forma de semi-palmetes esveltes i allargades, proporcionant un efecte de moviment cíclic. Segons A. Orriols (*ARS SACRA*, p. 130) aquesta caplletra recorda a les produccions aquitanes, concretament al manuscrit de St. Marçal de Llemotges BNF ms. lat 1989, de principis del segle XII i el qual conté les *Enarrationes in Pslamos* de sant Agustí (GABORIT CHOPIN, 1969, fig. 146, p. 191-192).

f. 184: I, "Inventi"; 77 mm, 12 línies de text. I realitzada a una sola tinta de color negre representant motius vegetals. És una caplletra molt esvelta que acaba tant a la part inferior com superior amb una semi-palmeta decorativa. La resta del cos de la I està formada per 3 semi-palmetes que es corben sobre si mateixes per tal d'adaptar-se a la verticalitat de la lletra.

⁴⁰ Per una imatge del íncipit ornamental veure fig. 46, del capítol 5.2.

⁴¹ La definició de "jeroglífic" va ser realitzada per A. Mundó, qui llegeix erròniament les paraules de l'íncipit a petició d' A. Orriols, qui cataloga aquest manuscrit dins el monogràfic realitzat de les peces del tresor de la catedral de Lleida. A. Mundó llegeix: "svvmv bonvm deus est qvod et incomvtabilis sit". Veure *ARS SACRA* 2001, p. 129-130.

⁴² Per una imatge del íncipit ornamental veure fig. 52, del capítol 5.2.

f. 223v: F, “Fulgent”; 68 mm, 7 línies de text. F realitzada amb una sola tinta de color negre pàl·lid. El cos superior de la lletra està omplert per motius decoratius de tipus geomètric, formant línies que dibuixen una S que es cargola als extrems, amb una profusió de corbes sinuoses. La cua inferior de la lletra acaba amb tres grans semi-palmets de formes senzilles. Aquest tipus de caplletra la podrem observar també al f. 42v d’un altre dels manuscrits del fons de Roda d’Isàvena, un leccionari del s. XII catalogat amb la signatura ACL RC_0032.

Historia del manuscrit

L’inventari del segle XII menciona un exemplar de l’obra *Summum Bonum* de sant Isidor de Sevilla situat després d’un Glossari i el volum de la Regla Pastoral escrita per Gregori el Gran, formant part del conjunt de llibres que s’utilitzaven per l’ensenyament teològic dels clergues.

El manuscrit, que és un dels destacats del fons de Roda, s’ha conservat entre els còdexs de la catedral fins l’actualitat, però no sempre en podem seguir la història a través de les diferents fonts documentals. No s’ha pogut localitzar aquest manuscrit entre els que menciona la visita pastoral del segle XV. M. Abad y Lasiera el descriu entre les seves anotacions manuscrites quan visita l’arxiu de la catedral l’any 1772, transcrivint els versos del f. 11 dedicats a la Mare de Déu. L’autor descriu el còdex de la següent manera:

Un libro en pergamino de forma 12a no tiene principio, y en vano puede buscarse su autor, es por lo que parece una coleccion de exposiciones sobre materias Morales y Christianas sacadas de los Santos Padres, y leen autoridades en letras de San Prospero, San Gregorio y San Agustin. Hai hymnos muy buenos en solfa: en la oja duodecima hay esta glosa al fin del primer tratado: Glosa: Maria: Mater, Christi nata est Patre Nazareno nomine Joachim, matre vero Bethlemetica nomine Anna; mortuoautem Joachim nupsit Anna secundo marito nomine Cleophen de quo suscepit secundam Mariam, quam quidem iradidit marito nomine Alpheo, undenati sunt ei quatuor filii Jacobus Justus et frater Domini [f.353] Hierosolinarum primus episcopus, et Joseph similiter justus cognimento Barsabas qui in sorte cum Mathia positus est, et Simon Iudas fratri suo Jacobo in Episcopatu Succesit: iste autem Cleopas habebat fratrem nomine Joseph cui desponsavit filiastram suam beatam Mariam, nihil omnibus providentia Dei, ut custos esset virginitatis ejus, et nutritor Domini fidelissimus defunto vero Cleopha nupsit Anna

tercio marito nomine Salome de quo habuit tertiam Mariam quam et dedit marito nomine Zebedeo, de quo nati sunt Jacobus Junior et Joannes Evangelista: Sigue despues una cifra digna de copiarse por ver si se puede averiguar, lo que significa, y quizas demuestra el autor de esta preciosa coleccion: es letra toda del siglo XII, y le faltan al principio ojas, y algunas por el centro: Comienza sed videamus quemadmodum castra Caeli et inferni dimicent: acaba con un himno en solfa y estas palabras: Assistentes et congraudentes fatiant in Requie. Amen.

ABAD Y LASIERRA 1772, ff. 352v - 353.

Posteriorment Jaume Villanueva el descriu extensament al *Viage Literario*, copiant el fragment del poema dedicat a Ramon Berenguer IV (1851, p. 173).

El manuscrit és mencionat anys després a l'inventari de manuscrits realitzat per M. Lasala y Vilanova en motiu del trasllat del fons a l'Arxiu Capítular de Lleida l'any 1863. L'inventari especifica:

Otro codice en 8º consta de 225 fojas, cubierta de madera. Se hallan los tres libros de S. Isidoro de Summo Bono, los soliloquios de San Agustin y al fin un trozo de un poema en elogio del conde de Barcelona Ramon Berenguer IV (anotat al marge en bolígraf "s. XI").

LASALA 1864 ref. 8

El manuscrit es torna a mencionar l'any 1954, quan és inventariat amb altres manuscrits de l'Arxiu Capítular de Lleida. Correspon a l'entrada número 3 del catàleg, on s'indiquen les mesures i la foliació. Les anotacions especifiquen que el llibre es troba deteriorat, assenyalant també l'arrencament del foli 6. Acaba la descripció informant de la signatura antiga del còdex (núm. 8).

El volum que ens ocupa ha cridat l'atenció de diversos investigadors, i específicament el poema dedicat a Ramon Berenguer IV, que ha sigut editat reiterades vegades. La primera, i mencionada més amunt, és la reproducció que va en fer J. Villanueva l'any 1806 durant la visita a l'antiga catedral, publicat el 1851. Aquesta edició va ser la base per les diverses publicacions posteriors. Amb pocs anys de diferència, el poema va ser editat l'any 1853 per Manuel Milà i Fontanals a *Observaciones sobre la poesía popular con muestras de romances catalanes inéditos* (MILÀ I FONTANALS 1853), i recollit l'any 1862 al

gran monogràfic en 7 volums de José Amador Ríos la *Historia crítica de la literatura española* (AMADOR RÍOS 1862, vol. 2, p. 347). Ja al segle XX, l'any 1915, Lluís Nicolau d'Olwer el va publicar dins l'article "L'escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII", per l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (NICOLAU OLWER 1915-1920, p. 3-84) i Miquel Coll i Alentorn, l'any 1951 el va incloure a l'obra historiogràfica *La historiografia de Catalunya en el període primitiu* (COLL I ALENTORN 1951-1952, p. 139-196), on suggereix la hipòtesi que el poema va ser realitzat a l'escriptori de Roda. Va ser traduït al català l'any 1955 per F. Soldevila a *Ramon Berenguer IV el Sant*, (SOLDEVILA 1955, p. 61-63), i poc després l'estudià Dolors Porta (PORTA VÁZQUEZ 1960, p. 297-310). El poema va ser publicat al volum en homenatge al professor Martí de Riquer *Épica románica en Cataluña. Reliquias de una tradición latina* (MARTÍNEZ 1988, p. 25-68). Recentment ha sigut editat per J. Boix i Pociello a la seva tesi doctoral⁴³ (BOIX I POCIELLO 2005 vol III, p. 747), i estudiat per Jesús Alturo Perucho (ALTURO I PERUCHO 2012, p. 469-478).

Fonts

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351v i ff. 352v - 353.

CHEVALIER, Ulysse, 1892. *Repertorium Hymnologicum*, Catalogue des Chants, Hymnes, Proses, Séquences, Tropes en usage dans l'église latine depuis les origines jusqu'à nos jours, Louvain: Imprimerie Lefever, 6 vols.

Hertz, ed., *GL II*, p. 5

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*, ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 3.

⁴³ Cal observar que l'autor s'equivoca i situa el poema dins del *Breviari de Roda* ms. RC_0029 (BOIX I POCIELLO 2005, vol III, p. 747).

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, ref 8.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia. p. 172-173.

Fonts de referència

CGL, 1855-1880. *Corpus Grammaticorum Latinorum*, Martin Hertz for Heinrich Keil (ed.), Grammatici Latini, Leipzig, 6 vols.

PL 32, 1841-1849. S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, “Soliloquiorum Libri Duo”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus XXXII.

PL 77, 1841-1849. Sancti Gregorii Magni, “Sancti Gregorii Papae Dialogorum Libri IV, De Vita Et Miraculis”, (Liber Quartus). *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus LXXVII.

PL 83, 1849-1855. Sancti Isidori Hispalensis Episcopi, “Appendix VII. De Conflictu Vitiorum et Virtutum”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXXIII.

— “Sententiarum Libri Tres”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus LXXXIII.

PL 101, 1849-1855. Beati Flacci Albinus Seu Alcuini, “De Divinis Officiis Liber”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum,*

Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, tomus CI.

PL 105, 1849-1855. Halitgarii Episcopi Cameracensis, “De Vitiis et Virtutibus et De Ordine Poenitentium Libri Quinque”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, tomus CV.

Bibliografia específica

AMADOR RÍOS, José, 1862. *Historia crítica de la literatura española*, vol. 2, Madrid, p. 347.

ANGLÈS, Higiní 1935. *La música a Catalunya fins al segle XIII*, Institut d'Estudis Catalans - Biblioteca de Catalunya, Publicacions del Departament de Música, X, p. 158 - 160, núm. 26

ARS SACRA 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, p. 129-130.

BOIX I POCIELLO, Jordi C. (2005). Ribagorça a l'alta edat mitjana. Departament de Geografia i Història. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. Barcelona, Universitat de Barcelona, vol. II, p. 294-5.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1995. "Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 133-192.

CLASZEN, David, 2012. *Chronicon Moissiacense Maius, a Carolingian World Chronicle from Creation until the first years of Louis the Pious*, (on the basis of the manuscript of the late Ir. J.M.J.G Kats), MPhil Thesis, <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/20005/CMM%20I.pdf?sequence=1> [12 de març de 2015].

COLL I ALENTORN, Miquel, 1951-1952. “La historiografia de Catalunya en el període primitiu”, *Estudis Romànics*, 3, p. 139-196. [Reimp. en Coll i Alentorn, Miquel, *Historiografia*, Barcelona, 1991; *Textos i estudis de cultura catalana*, 21; *Obres de Miquel Coll i Alentorn*, 1, p. 11-62].

- DÍAZ Y DÍAZ, Manuel C., 1959. *Index scriptorum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Patronato Menéndez Pelayo, ref. 983.
- GABORIT-CHOPIN, Danielle, 1969. *La décoration des manuscrits à Saint martial de Limoges et en Lemousin*, París: Librairie Droz.
- GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. “La Biblioteca de la Catedral de La Seu d’Urgell als segles X-XII.” *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101–124.
- ____ 2007. “L’inventari de l’antiga biblioteca de la catedral de Roda d’Isàvena”, *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.
- JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos Litúrgicos de las Bibliotecas de España*. Vol. II. Burgos, Ediciones Aldecoa. ref. 554. p. 142-143.
- JENSEN, Brian M., 2008. “Alcuin and Pseudo-Alcuin in Codex Placentinus 6”, *Hortus Troporum: Florilegium in honorem Gunillae Iversen*, *Acta Universitatis Stockholmiensis, Studia Latina Stockholmiensia* 54, pp. 189-199.
- MARTÍNEZ, Salvador, 1988. “Épica románica en Cataluña. Reliquias de una tradición latina”, *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, vol. IV, Barcelona, Quaderns Crema, p. 25-68.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel, 1853. *Observaciones sobre la poesía popular con muestras de romances catalanes inéditos*, Barcelona, Imp. de Narciso Ramírez.
- NICOLAU D’OLWER, Lluís. 1915-1920. “L’escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII”, *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans*, 6, p. 3-84.
- ALTURO I PERUCHO, Jesús, 2012. “De nuevo sobre el Carmen in laudem Raimundi Berengarii IV del manuscrito 31 de Roda (olim 8)”, *Anuario de Estudios Medievales*, 42, 2, p. 469-478.
- PORTA VÁZQUEZ, Dolores. 1960. “El Poema de Roda en honor de Ramon Berenguer IV”, *Argensola, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios*, 44, p. 297-310.
- SOLDEVILA, Ferran, 1955. *Ramon Berenguer IV el Sant*, Barcelona, Barcino, p. 61-63.
- UBIETO ARTETA, Antonio 1981. *Historia de Aragon, Literatura Medieval I*, Zaragoza, Anubar Ediciones, p. 78-79.

ZAPKE, Susana (Ed.), 2007. *Hispania vetus: manuscritos litúrgico-musicales: de los orígenes visigóticos a la transición francorromana, siglos IX-XII*, Bilbao: Fundación BBVA.

10. Brevarium Rotensis (Factici, miscel·lani).

Ms. RC_0029 (antic Roda 11)
Pergamí. 310 x 200 mm. 211 fols.
[c. 1096 - 1191, i s. XIII]

És un manuscrit factici i miscel·lani resultat d'una compilació d'obres i documents de diverses mans i èpoques. Els primers quaderns del manuscrit són posteriors a l'any 1096, però anteriors al 1134, atès que s'inclou el calendari on s'indica la conquesta d'Oscà, però no la festivitat de sant Ramon –és afegida per una mà posterior–. La còpia del brevari pròpiament, la *Vita Beati Raimundi Episcopi Rotensis* i el seu "Officium" van ser elaborades de manera conjunta l'any 1191, un any abans de l'episcopat de Gombald de Camporrells (1192-1202). S'afegeixen en temps del bisbe Berenguer d'Erill de Roda (1203-1235), ja al segle XIII, els tres diferents annals localitzats al final del manuscrit. També s'observa la inclusió de còpies de documents relatius als bisbes vinculats amb el seu ús, que, combinats amb els textos dels manuscrits, pretenien legitimar els actors involucrats a la diòcesi a finals del segle XII. En èpoques posteriors, ja al s. XVI, s'inclouran diverses còpies de documents, tals com la "traslatio" de sant Ramon de l'any 1170, fet que ens indica la importància i l'ús continuat que aquest manuscrit va tenir a Roda d'Isàvena al llarg del temps.

Descripció codicològica i paleogràfica

Aquest tipus de manuscrit factici, això és, una recopilació de diversos tractats de tipus litúrgic, conjuntament amb una sèrie d'afegits documentals, s'observa també per la configuració del manuscrit rotense BPT Ms. 26 o *Liber Tarraconensis*. En ambdós volums es copien documents relatius als bisbes estretament vinculats amb l'ús del còdex, que, en combinació amb els textos dels manuscrits, pretenien legitimar els actors directament involucrats al context de la diòcesi davant d'una situació determinada. S'observa, per tant, un sistema de recopilació de textos i documents que, tot i ser un

sistema d'ús generalitzat a l'edat mitjana, és una especificitat característica a l'escriptori de Roda d'Isàvena per tal de fer front a un context advers.

En conseqüència, el còdex conté diverses foliacions, fet que indica que va ser enquadernat i relligat diverses vegades. La foliació moderna, en llapis, se situa al marge superior dret, indicant un total de 211 folis.⁴⁴ Al foli 18, coincidint amb l'inici del breuari, s'inicia una foliació en xifres romanes I-XXX. Tanmateix, al foli 17 s'inicia una foliació amb numeració aràbiga que suprimeix la romana, fet que indica que és una foliació feta posteriorment.

Els quaderns es presenten ordenats de manera molt irregular i desigual, alternant quaternions, molts d'ells incomplets, amb bifolis independents o singulions, generant en conseqüència una gran quantitat de talons. Es conserven restes de reclams. L'organització dels quaderns al còdex segueix el següent esquema:

Q1: ff. 2-6: binió

Q2: ff. 7-14: quaternió

Q3: ff. 15-16: singulió

Q4: ff. 17[1]-24[8]: quaternió

Q5: ff. 25[9]-32[16]: quaternió

Q6: ff. 33[17]-40[24]: quaternió

Q7: ff. 41[25]-48[32]: quaternió. El marge inferior del foli 48v conté el reclam "Tui".

Q8: ff. 49[33]-56[40]: quaternió

Q9: ff. 57[41]-64[48]: quaternió

Q10: ff. 65[49]-72[56]: quaternió

⁴⁴ Per la menció dels folis i l'anàlisi del contingut farem servir la foliació moderna. Al recompte de quaderns es mencionarà, però, l'antiga foliació aràbiga entre claudàtors.

Q11: ff. 73[57]-80[61]: quaternió

Q12: ff. 81[62]-88[69]: quaternió

Q13: ff. 89[70]-96[77]: quaternió

Q14: ff. 97[78]-104[85]: quaternió

Q15: ff. 105[86]-112[93]: quaternió

Q16: ff. 113[94]-120[101]: quaternió. Al marge inferior del foli 120v s'observa el reclam "perversa".

Q17: ff. 121[102]-128[109]: quaternió

Q18: ff. 129[110]-136[117]: quaternió

Q19: ff. 137[118]-144[125]: quaternió

Q20: ff. 145[126]-152[133]: quaternió

Q21: ff. 153[134]-160[141]: quaternió

Q22: f. 161 [145] – 167 [151]: quaternió incomplet, dels tres primers folis queden les restes de tres talons.

Q23: ff. 168[152]-174[158]: quaternió incomplet. Manca 1 foli. Al marge inferior del foli 174v s'indica el reclam "miut".

Q24: ff. 175[159]-182[166]: quaternió. Al marge inferior del foli 182 s'observa el reclam "venite".

Q25: ff. 183[167]-190[174]: quaternió. Al marge inferior del foli 190v s'observa el reclam "Ad stiterunt"

Q26: ff. 191[175]-198[182]: quaternió

Q27: f. 199 [183] – 202 [186]: quaternió incomplet. Manquen els 2 primers folis del quadern, el central, i el penúltim, on s'observa la presència de 4 talons.

Q28: f. 203 [187] – 211 [195]: quinternió incomplet.

La caixa d'escriptura del còdex és variable, atès que el manuscrit es realitza en moments diferents. Hi ha quaderns que s'organitzen a dues columnes, mentre que altres ho fan a una. El primer quadern (ff. 2-6) s'estructura mitjançant un columna de text distribuïda en 25 línies pautades amb punta seca. El segon quadern, en canvi, es distribueix a dues columnes, amb un pautat molt remarcant en punta seca, que serveix com a base per la realització del calendari. Als quaderns que ocupen el breuari, la *Vita Sancti Raimundi* i l'"officium" la caixa d'escriptura mesura 210 x 135 mm, distribuïnt-se en 21 línies de text a una sola columna, pautada també a partir de l'ús de la punta seca. Els últims quaderns, on es desenvolupen els textos dels tres annals, s'organitzen mitjançant dues columnes, mesurant la caixa d'escriptura 37 + 75. 17. 70 + 25mm.

Tal i com s'ha pogut comprovar a partir de la foliació, l'enquadernació i la caixa d'escriptura, el manuscrit s'estructura clarament en diverses parts no contemporànies. Aquest fet s'acaba de confirmar per les diferents mans que trobem executant els textos que presenta el còdex, les quals són clarament diferenciables. Una primera mà, que creiem que és la més primerenca, elabora els textos que ocupen els primers quaderns del manuscrit, això és, el compendi de rituals, oficis i himnes per a la celebració litúrgica juntament amb el calendari (ff. 2-13v) [fig. 17]. És una minúscula carolina de mòdul mitjà, rodona, i amb pocs elements d'allargament. La lletra *-a* es resol amb la variant uncial, mentre que la *-g* s'allarga a la part inferior amb força obertura per sota de la caixa d'escriptura, per després tancar-se enllaçant amb el cos superior, que presenta un ull més petit. És força comú l'ús de la *-r* rotunda amb enllaç, així com les lligadures superiors *-st* i *-ct*, i l'ús de l'*et* tironià.

El foli 13v correspon una mà diferent, la qual copia un document de l'època de Ramir II. La lletra emprada és una carolina minúscula de mòdul mitjà que sembla de la meitat del segle XII. Presenta un ductus molt irregular, sovint amb lletres que sobresurten de la caixa d'escriptura. Presenta la particularitat que la *-a* és molt oberta i no s'ha observat en cap altre manuscrit de Roda. El text ha patit diversos raspats posteriors. El foli següent

(f. 14) és un palimpsest, observant-se el testimoni d'un text situat al marge superior que ha sigut raspat i substituït per set línies d'una tipografia de com a mínim el s. XIV, al qual li segueixen unes provatures amb diverses tintes acompanyades d'il·lustracions de personatges i éssers animals.

Els folis 15 i 16v presenten una tipografia carolina tardana, propera a la "littera gothica rotunda" de finals del s. XII o principis del XIII. Predominen les lletres realçades amb color vermell. El mòdul d'escriptura és mitjà i compacte. La *-a* es presenta tant en la vessant uncial, d'ull molt petit, com en la vessant tancada. Les *-b*, *-d*, *-l* i *-t* són de traços curts, presentant pocs elements triangulars i amb elements verticals poc allargats per sobre de la caixa d'escriptura, mentre que la curvatura inferior de la *-h* es tanca enllaçant amb el traç vertical, propi d'una tipografia del tipus "gothica rotunda". També presenta una tipografia tancada la lletra *-g*, amb l'ull superior i inferior de la mateixa mesura. Abunden les *-r* rotundes amb enllaç i la *-s* encara es presenta en la vessant carolina, abundant els enllaços superiors *-st* i *-ct*. S'usa l'*et* tironià.

El breviari (ff. 17-161), juntament amb els folis que ocupa l'ofici de sant Ramon (ff. 152v-161) són escrits per una sola mà, la qual és característica dels manuscrits de la segona meitat del segle XII de Roda d'Isàvena. És una minúscula carolina angulosa, de mòdul gran i solemne, d'un ductus lent i cuidat, del tipus litúrgic. La tipografia *-a* es presenta tant en la variant uncial, d'ull petit, com en la variant tancada, amb un ull més gran. Els traços verticals de les lletres *-b* i *-l* sobresurten lleugerament de la caixa d'escriptura, mentre que la *-t* no presenta allargaments. La tipografia *-d* s'observa tant en la variant uncial com en la de traç recte, mentre que la *-f* s'allarga per sobre la caixa d'escriptura perllongant l'asta central que enllaça amb la lletra posterior. La *-g* s'observa tant oberta com tancada, predominant la tancada, d'ull més gran a la part inferior. La *-r* la trobem escrita tant en la versió carolíngia, com enllaçada formant rotunda, i la *-s* és generalment allargada. Les lligadures són escasses, s'observa la "e caudata" per les terminacions *-ae*, així com les lligadures superiors pels nexes *-ct* i *-st*. Les abreviatures tampoc són abundants: la *-et* es presenta en la versió tironiana, mentre que els elements *-us* s'observen mitjançant signe volat al final de paraula.

Al final del foli 161v s'observa la còpia d'un document de l'any 1151 adreçat al bisbe de Pamplona, realitzat per una mà del segle XVI, presentant una tipografia del tipus humanística cursiva. Als folis 162-168, on figura la *Vita Sancti Raimundi*, el text presenta característiques molt similars als que s'ha descrit pel breviari i l'ofici, i sembla ser una mà contemporània, tot i que aquesta presenta un mòdul més petit i traços menys angulars [fig. 18]. Al mateix foli 168, després de la vida del sant de Roda, s'insereix una còpia d'un document del segle XII del bisbe Oleguer de Tarragona adreçat al papa Inocenci II (1137) escrita en lletra humanística cursiva, contemporània a la que trobarem als ff. 201v i 202, on s'insereix el document de la "traslatio" de sant Ramon, la qual també és una còpia d'un document de finals del s. XII (1170).

Finalment, les 3 cròniques disposades al final del manuscrit (*Annals de Roda I i II* i còpia d'una taula pasqual basada en els *Annals de Ripoll*) presenten una escriptura del tipus "littera gothica rotunda", de principis del segle XIII, amb un mòdul d'escriptura mitjà i compacte, molt similar a la que podem trobar al calendari del manuscrit de Roda RC_0033 (ff. 99v-95v), de l'època del bisbe Berenguer d'Erill de Roda i Lleida [fig. 19]. El foli 203v conté un afegit amb escriptura de finals del s. XIII, completant les cròniques de Roda amb els fets de Jaume el Conqueridor (1276).

Sabem que el manuscrit pertanyia a Roda d'Isàvena gràcies a l'ex-libris que així ens ho indica al marge superior del foli 15: "his liber est ecclesie rotensis". També conserva diverses notes de lectura de moments posteriors. Són abundants les que figuren al breviari indicant les hores de lectura dels diversos salms (són exemples els ff. 17, 33 i 108v). També s'observa una anotació a l'inici de la *Vita Sancti Ramundi*, posterior al cos del text principal, la qual es presenta en forma de títol o incipit en una lletra que sembla del segle XVI, probablement contemporània a la de la còpia del document de la "traslatio".

L'enquadrernació del manuscrit es realitza a partir de fusta folrada amb pell. El foli de guarda anterior conserva un fragment d'un leccionari de l'ofici del s. XII, el qual ha sigut restaurat en època moderna i figura com a foli 1. S'especifica el text d'Isaïas 6,1: "in anno quo mortuus est rex Ozias vi| di Dominum sedentem super solium excelsum| et elevatum et ea quae sub ipso erant| implebant templum..."

El còdex presenta diverses reparacions realitzades en pergamí, sobretot als quaderns més antics de l'inici (ff. 4, 8, 9, 16), així com diversos retalls (ff. 2, 3). Aquest fet ens indicaria com els primers quaderns haurien sigut reparats per tal de ser reaprofitats per la confecció d'aquest manuscrit miscel·lani. L'estat de conservació és força bo, tot i que conté taques d'humitat en alguns dels folis que han causat l'esvaïment de la tinta (f. 17).

Contingut

ff. 2-3: El manuscrit s'inicia incomplet al foli segon, amb un recull de diferents textos litúrgics. En tinta negra: "pro famula tua quam perducere dignatus es ad statum mensure", el qual correspon a un ritual de matrimoni, amb fórmules hispàniques i de tradició catalano-narbonesa. Segueix més endavant, en rúbrica, amb les indicacions per l'oficiant: "Hoc dicto ante qui dicatur sacerdos. Pax domini vocentus sponsus et sponsa ante altare..." Acaba tallat al f. 3 atès que al pergamí li manca el fragment inferior.

f. 3v: Himne de sant Joan Baptista: "Percursor Christi nam et magnum Baptista..." amb notació musical aquitana.

ff. 4-5: Lliçons de l'ofici amb notació musical aquitana: "In illo tempore ante dies festum paschem..."

f. 5: Himne de sant Pere Apòstol: "Quesumus rex omnipatrator..." amb notació aquitana.

f. 7: Epístola del profeta Isaïes, amb notació musical aquitana. Sembla que aquest foli havia funcionat en algun moment com a foli de guarda, atès que conté restes de tinta i cola, presentant un color marró fosc pel contacte amb la fusta.

ff. 7v - 10: Calendari a l'ús de Roda d'Isàvena. A la festivitat corresponent al 21 de Juny, hi ha una anotació realitzada per una mà clarament posterior que especifica "Raymundus p[.]onfex".⁴⁵ També destaca la dedicació de la seu d'Osca (1096), el 20

⁴⁵ Sembla que es llegeixi "pontífex", però aquesta lectura és dubtosa. Al calendari rotense del manuscrit ACL RC_0033, f. 93r, figura la festivitat de sant Ramon en data 21 de Juny.

d'abril: “Dedicatio sedis osce”, element que ens proporciona una datació “postquem” per a l’elaboració d’aquests quaderns.

ff. 10v-13v: Proses de diverses mans, amb notació musical aquitana.

f. 13v: Còpia d’un document de Ramir II datada a l’era MCXCV (any 1157), l’any de la seva mort. És una concessió d’ingenuïtat i llibertat:

[R]animirus⁴⁶ Dei Gratia Aragonensium Rex tibi Garcia abbate facio hanc cartam ingenuitatis et libertatis [text raspat] ubi cum que laboraverit non devet, novena nec nullum censum, nec tu nequam posteritate tua, propter amorem Dei et remissio peccatorum meorum et propter servicium quod mi fecisti in ista [text raspat] et cotidie facis. Signu(senyal)m Regis Ranimiri, facit [...] carta era millessima C^a. XC^a. V^a. fuerunt auditores et testes frates capellanus et Iohanes de Pallars, et abbate de Castellazzo, Dodus episcopus in Osca [.....] , et in supra dicta villa [.....] Comite de [.....] Ego Sancius de Perarrua submissu domini mei regis hanc [text raspat].

El document el signa el notari Sancius de Perarrua, actiu durant el govern de de Ramir II entre els anys 1134 i 1137.⁴⁷ El període d’activitat d’aquest personatge no correspondria amb la datació del document, que coincidiria amb l’any de la mort de Ramir II. A més, cal destacar que l’últim document testimoniats en vida de Ramir II és de l’any 1154 (UBIETO ARTETA 1988). L’exemplar del còdex de Roda seria per tant un document més antic que no s’ha localitzat enlloc més.

Per les singulars característiques codicològiques i paleogràfiques del text, això és, les raspatures que presenta i l’extrema obertura de la tipografia –a, no comparable a altres documents de Roda, opinem que aquest document podria ser una falsificació, tot i que no en sabem la finalitat. No podem donar una explicació satisfactòria de perquè es va incloure la còpia d’aquest document al manuscrit, atès que les raspatures compliquen la lectura i no podem relacionar-lo amb el contingut general del còdex. Contemplem la

⁴⁶ La R de “Ranimirus” va ser raspada en un moment posterior.

⁴⁷ Docs: 10, 11, 63, 65, 66, 67, 68, 79, 94, 103 i 108 (UBIETO ARTETA, 1988). S’observa que la majoria dels documents que realitza aquest escrivà estan vinculats amb Roda d’Isàvena.

hipòtesi que podria ser una còpia d'un document de Sant Pere d'Osca, monestir de retir de Ramir II i d'on serà monjo el bisbe Guillem de Lleida i Roda, fet que donaria explicació al tipus de paleografia emprada.

Segueixen, sense íncipit i a dues columnes, els trops per a la celebració de la nativitat de sant Joan Baptista acompanyades de notació musical: “Rex regum, Deus, semper tibi summa potestas sit virtus laus et ista qui gubernas Omnia iam nostra Clemens vota fac tibi dignissima...”.

f. 14: A la meitat superior del foli hi ha 7 línies de text de difícil lectura, en una mà gòtica minúscula del s. XIV, que presenta nombroses raspatures i sobre-escriptures (com a mínim 3). Correspon al credo apostòlic. El text s'inicia: “Credo in Deum Patrem omnipotens Creatorem celi et terrae”. Acaba: “carnis resurrectionem vitam aeternam. Amen”. La meitat inferior del foli presenta diverses provatures de tinta i dibuixos, corresponents a diferents èpoques i realitzades de manera superposada.

f. 14v: Text a dues columnes que presenta buits i raspatures. S'inicia amb els versos de l'evangeli de Mateu 4: 23, 24: “In illo tempore, circumibat Ihesus totam Galilaeam docens in sinagogis...”, segueix, després d'un buit d'unes 12 línies amb l'evangeli segons Lluc: “In illo tempore designavit Dominus Ihesus [et] alios septuaginta duos...” (Llc 10: 1,7). El text s'interromp pel Kyrie, amb notació musical.

f. 15-16v: Lliçons de l'ofici de difunts: “Parce mihi Domine nihil enim sunt dies mei...” Lectio prima (Iob 7). Al final del foli 16 figura un escrit curiós de 4 línies, en una grafia tardana, potser del s. XVI, que indica: “fracmina psalorum titinillus numerat horum| Qui psalmos refecat, et sensum per deuia volutat| Non plus inde feret quibus si sua lingua taceret| Nam si cor non orat in vanum lingua laborat”.⁴⁸

f. 17: Himne del ferial dominical (matines): “Primo dierum omnium quo mundus exstat conditus”. Himne atribuït a Gregori Magne.

⁴⁸ Sembla ser que aquests versos fan referència al personatge fictici Titivillus, un dimoni patró dels escribes que induïa els escrivans a cometre errades. Es documenta per primera vegada al *Tractatus de Penitentia*, escrit l'any 1285 per Joan Galensis. Agraïxo el coneixement d'aquest versos a l'arxivera de l'Arxiu Capítular de Lleida Rosana Miró.

ff. 18v-138: Salteri. S'inicia: "Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum (Ps. 1,1).

ff. 138 – 161: Diversos himnes i lletanies: En rúbrica "Hymnuor trium Puerorum", f. 138v: "Hymnus sancti Ambrosii et sancti Augustini", f. 139: "Zacharie Prophete". f. 139v: "Sancte Marie", "Sancti Simeonis", f. 140r: "Nunc dimittis servum tuum Domine sencundum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Després, en rúbrica "Fides Catholica", f. 145: Himne "In Epifania Domini", f. 155v: "In sancti Augustini episcopi. In laudibus", f. 158v: Himnes del comú dels sants: "In unius martyris".

f. 161v: Copia del s. XVI d'una carta del papa Calixte II al bisbe de Pamplona en referència a l'excomunió del bisbe d'Osca Esteve (1122), "Callixtus episcopus. G. Pampilonense episcopo in oscitate episcoporum..." (DE AYNSA 1619, p. 319; DE HUESCA 1807, vol. IX. ap. XVII, IV; NIETO CALLÉN 2011, p. 195).

ff. 162-168: *Vita Sancti Raimundi* escrita per Elies, canonge de Roda, per ordre del bisbe de Roda i Barbastre Gaufred:⁴⁹ "Reverendissimo et dilectissimo domino suo Gaufrido Dei nutu Rotensi et Barbastrensi episcopo Helias inter servos Christi..." (ACTA SANCTORUM vol V, p. 108 – 117; VILLANUEVA 1851, ap. LVII; BOIX I POCIELLO 2005, vol. III, p. 771-772; BC ms. 2564, ff. 21 - 21v).

f. 168: Copia d'una carta d'Oleguer, arquebisbe de Tarragona, al papa Inocenci II sobre l'expulsió de sant Ramon de la seu de Barbastre (1137) (DE AYNSA 1619, p. 318; FLOREZ 1775, vol. XXIX, ap. XX; DE HUESCA 1807, vol. IX, ap. XIX; DE LA CANAL 1836, vol. 46, ap. XVIII, p. 263; MANSILLA 1955, núm. 67, p. 83-85; GRAU QUIROGA 2010, doc. 226; NIETO CALLÉN 2011, p. 189).

ff. 168v-201: Ofici de sant Ramon de Roda, amb notació musical⁵⁰ (VILLANUEVA vol. XV, ap. LVIII; BOIX I POCIELLO 2005, vol. III, p. 772-773). Al final del foli 201 i en rúbrica

⁴⁹ Existeix una versió de la *Vita* de sant Ramon realitzada a Barbastre per Don Miguel de Cercito 1586 - 1595, bisbe de Barbastre. Escriurà l'obra *Instauración de las Iglesias de Aragon con la noticia de los primeros Obispos de Barbastro hasta el rei Ramiro II, y vida de su prelado San Ramon*, basant-se en un antic Breviari d'Osca (es conserva una còpia manuscrita del text de Cercito a la Biblioteca del Arquebisbe de Sevilla, segons consta en una Noticia de Colegiales Mayores Aragoneses de Castilla que posseïa Latassa), i dedicat al rei Felip II (DE LATASSA 1798, vol 1, p. 572-575). A partir de la versió de Cercito es realitzaran altres "vitae" del sant. Per més informació veure cap. 4.4.3

⁵⁰ Existeixen altres oficis de sant Ramon procedents de les esglésies d'Osca, Lleida, Saragossa i Barbastre, que presenten diferències amb els de Roda. Un dels oficis més difosos i que presenta considerables

consta l'any de realització del text: “Factum est hoc in anno ab Incarnatione Domini M^o C^o XC^a I^o. In honore domini nostri Iesu Christi et beate Marie et sancti Raimundi Episcopi”.

f. 201v-202: Copia del s. XVI (1545) de la “traslatio” del cos de sant Ramon a un sepulcre en pedra l'any 1170 (VILLANUEVA 1851, ap. LIII).

ff. 202v-203v: “Chronicon Rotense”, *Annals I de Roda*. (VILLANUEVA 1851, Ap. LIX; DE LA CANAL 1836, ap. XXXIX).⁵¹

ff. 204-208v: “Alterum chronicon Rotense”. Taula amb les datacions pasquals relacionada amb el monestir de Ripoll que s'inicia amb la data del naixement de Crist. Numera els principals esdeveniments de bisbes i reis dels comtats catalans, realitzant una menció especial als grans centre del moment: Ripoll, Vic i Urgell. L'últim fet històric és de l'any 1205, en que s'especifica la mort del bisbe de Roda i Lleida Gombald de Camporrells, la resta és una enumeració de les dates pasquals que es perllonguen fins l'any 1358. (VILLANUEVA 1851, ap. LX; DE LA CANAL 1836, ap. XXXIX).

ff. 209- 210v: Sermó de Cromaci d'Aquileia sobre la vigília pasqual de jueus i gentils: “Omnes quidem vigilie que in honore Domini celebrantur...” (sermó XVI).⁵²

Decoracions i caplletres

La decoració del manuscrit es concentra al calendari de l'inici del còdex així com a les caplletres decoratives que acompanyen alguns dels salms ferials, destacant la caplletra d'inici del salm 1 (f. 18), una gran B molt elaborada que recorda a les produccions llemosines i de centres del sud de França, i especialment la Bíblia de Montpel·lier (BL,

variants amb el manuscrit que ens ocupa, és el que va publicar J. de la Canal a la *España Sagrada* (1836, ap. XVI, p. 247-255), el qual també es troba copiat al manuscrit d'autoria anònima conservat a la Biblioteca de Catalunya Ms. 2564 (ff. 11-16v).

⁵¹ R. d'Abadal i A. Ubieto Arteta segueixen les versions publicades de J. Villanueva, amb esment de les variants de l'edició de J. de la Canal. Veure ABADAL I DE VINYALS, [1955] 2007, p. 16-17, esp. n. 10 i UBIETO ARTETA, 1981, p. 23 i 24.

⁵² El còdex atribueix aquest sermó a sant Jeroni, tal i com s'observa al marge superior del foli, en una lletra clarament posterior “Sermo beati Hieronimi”.

Harley 4772). Les solucions formals s'emparenten directament amb les caplletres del leccionari d'Osca (ACH Ms. 3). La tipologia de les capitals també s'observa en altres còdexs produïts en Roda d'Isàvena.

ff. 7v - 10: Calendari a l'ús de Roda d'Isàvena. El calendari s'estructura a partir d'un element arquitectònic realitzat en tinta vermella que emmarca el text a les parts superior i lateral. Els diferents mesos de l'any es separen mitjançant columnes, on es situa la lletra dominical. El primer foli del calendari s'ornamenta per mitjà de dues columnes que al seu interior presenten decoració de tipus geomètrica, la del marge esquerre de motius trenats i la de la banda dreta a partir d'una successió de punts. Totes les bases de les columnes estan formades a partir d'elements geomètrics i fitomòrfics, destacant les dels folis 9v i 10, decorades amb entrellaçaments. Al f. 9 les columnes descansen sobre animals, a la columna esquerra una figura zoomorfa, i a la columna central una figura ornitomorfa. El primer subjecta la columna amb la boca, elevant i girant el cap. És una figura de llargues potes i cua corbada. La figura ornitomorfa sosté la columna sobre les espatlles. El plomatge és elaborat i abundant, amb grans potes que acaben en urpes, una d'elles elevada.

f. 17: P, "Primo dierum"; 126 x 50mm, 11 línies de text: Gran caplletra P en tinta vermella elaborada a partir d'elements fitomòrfics. L'asta vertical de la lletra acaba amb una gran palmeta a la part inferior, la qual es repeteix en l'interior de l'ull de la P, rematada per dos besants. Tot el cos de la lletra està envoltada per un marc buit de tipus ornamental que en ressegueix el contorn, poblat d'elements decoratius abollonats. El fons de la lletra s'omple amb una tinta de color groc. Aquest tipus de caplletra es repeteix en altres manuscrits realitzats a Roda d'Isàvena tals com al manuscrit ACL RC_0016 o algunes de les caplletres del volum ACL RC_0032.

f. 18: B, "Beatus Vir", (salm 1); 172 x 139 mm. Frontispici. Gran inicial florida que ocupa la totalitat del foli. Es disposa sobre un marc de tipus arquitectònic projectat amb tres dimensions. El fons del marc és de color vermell pla, mentre que les vores, ornades amb un doble fris paral·lel de disposició de punts vermells, és de color groc, alternat amb un blau fosc que serveix per crear un joc de volums i ombres. El cos de la lletra està format per dos cercles circulars de color verd que se superposen al centre de la lletra, omplertes

de color groc, unides a una tija vertical blava ornada amb caulicles, acabada als seus extrems amb semi-palmetes i figures de tipus ornitomorfes, les quals es corben sobre si mateixes de manera sinuosa. Tot el traçat de la lletra s'ornamenta amb un motiu de punts successius que li proporcionen volum. El cos de la lletra és omplert amb un entramat espès de tiges carnosos formant espirals, palmetes i caulicle, tot omplert d'una fina ornamentació perlada. Algunes de les tiges acaben amb figures ornitomorfes que sostenen les tiges amb el bec. L'entramat vegetal es perllonga per sobre del marc de la caplletra creant una sensació de moviment i dinamisme. Presenta analogies formals molt pròximes a algunes de les inicials florides que trobem al manuscrit de Roda ACL RC_0035 (f. 37, f. 93v). El marc arquitectònic de la caplletra, projectat amb una voluntat tridimensional, s'observa també en algunes caplletres que decoren un leccionari d'Osca del s. XII (ACH, Ms. 3), i amb algunes de les caplletres que decoren la Bíblia de Montpel·lier (BL, Harley 4772 f. 27v).⁵³

f. 33: D, "Dominus illuminatio mea" (salm 26); 60x65mm, 5 línies de text: Caplletra que presenta les mateixes característiques ornamentals que la P del f. 17.

f. 46v: D, "Dixim custodiam vias", (salm 38); 67x67mm, 5 línies de text: Caplletra que presenta les mateixes característiques ornamentals que la P del f. 17.

f. 69v: S, "Salvum" (salm 68); 70x52mm, 6 línies de text. Caplletra que presenta les mateixes característiques ornamentals que la B del foli 18, tot i que les seves formes no són tan monumentals. Presenta la mateixa gamma de colors i els elements fitomòrfics en espiral, així com la repetició del marc ornamental, tot i que aquest no reproduïx el volum ni la tridimensionalitat del primer. No hi ha figures animals.

f. 82v: E, "Exultate Deo auditori nostro" (salm 80); 63x67mm, 5 línies de text. Caplletra que presenta les mateixes característiques ornamentals que la P del f. 17, tot i que introduïnt algun element de variació, com són les palmetes que s'estenen vers l'interior de la E realitzades amb tinta negra. L'asta central s'ornamenta per mitjà d'una ondulació en reserva.

⁵³ És important destacar com la Bíblia de Montpel·lier conservada a la British Library de Londres manté similituds ornamentals amb altres manuscrits de Roda, tals com el ACL RC_0032. Per més informació consultar el capítol 5.2.

f. 95: C, “Cantate Domino” (salm 97); 55x65mm, 5 línies de text. Caplletra que presenta les mateixes característiques ornamentals que la P del f. 17.

f. 108v. D, “Dixit Dominus” (salm 109); 60x82mm, 4 línies de text. Caplletra que presenta les mateixes característiques ornamentals que la B del foli 18, tot i que de dimensions més petites. L’espiral central de l’ull de la -d uncial parteix d’una figura ornitomorfa que es corba sobre si mateixa, que sosté la tija carnosa i perlada amb el bec. El cos de la lletra és d’un blau fosc, omplert de groc i dibuixada sobre un fons vermell. Tot el conjunt queda tancat dins d’un marc gruixut, que alterna els colors blau i groc, dins del qual es desenvolupa un fris de motius perlats.

Historia del manuscrit

El manuscrit ACL RC_0029 no es menciona a l’inventari de Roda del s. XII, atès que la majoria dels textos que el formen són posteriors a la confecció d’aquest. Tanmateix, sí que en podrien haver format part els primers quaderns del manuscrit, els quals s’ha pogut comprovar que són de la primera meitat del segle XII. Aquests contenen els ritus matrimonials de tradició catalano-narbonesa, així com himnes i lliçons de l’ofici amb notació musical aquitana que podrien haver format part dels diferents sacramentaris o missals que s’esmenten a l’inventari rotense, i que després van ser enquadrats amb el breviari. Aquesta hipòtesi, però, és difícilment demostrable.

La primera notícia d’aquest manuscrit és de Gabriel de Sesé, qui l’any 1612 publicarà l’obra *Historia de la antigüedad del obispado de Barbastro y unión con el de Roda y de los expolios y trabajos que ha padecido hasta su restitución y de los obispos que en las iglesias ha habido y cosas sucedidas a los serenísimos reyes de Aragón en sus tiempos. Trátese también de las cosas notables que hubo en la traslación de la reliquia del señor san Ramon Guillem del monasterio de Roda a la ciudad de Barbastro. Dirigida al Ilmo. y Rvmo. don Juan Moriz de Salazar, obispo de la ciudad y obispado de Barbastro* (NIETO CALLÉN 2011). G. de Sesé cita diversos documents antics per tal de realitzar la seva recerca històrica. Pels capítols dedicats a sant Ramon, juntament amb el còdex ACL RC_0029, consultarà

altres manuscrits procedents d'Osca i Barbastre, els quals proporcionen dades per la realització de la biografia del sant.

L'any 1701 el còdex també serà mencionat pels Bollandistes al volum del mes de juny de l'*Acta Sanctorum*. Els autors van fer una recerca documental sobre els escrits de sant Ramon i van redactar-ne el text oficial de la "Vita" basant-se en la interpolació de dues fonts: el manuscrit ACL RC_0029 de Roda, descrit més amunt, que van anomenar "Caesaraugustani", i el text que Juan Tamayo Salazar havia publicat a l'obra *Anamnesis sive Commemorationis sanctorum Hispanorum (Martyrologii Hispani)* l'any 1651, el qual es basa en la versió de la "vita" de sant Ramon realitzada pel bisbe de Barbastre Miguel de Cercito (1586 - 1595), que a la seva vegada es basa en un manuscrit breviari d'Osca. Aquesta font serà anomenada pels Bollandistes com a "Barbastrensi a Tamayo excusis".

Anys més tard M. Abad y Lasierra descriu el manuscrit d'una manera exhaustiva durant la visita que realitza a l'antiga catedral l'any 1772. L'autor mostra un gran entusiasme pels diversos annals afegits al final del manuscrit, que relaciona amb els Annals de Ripoll:

Al fin de un Breviario muy antiguo de pergamino de manuscrito azia el siglo XII se conservan unos anales de los Reyes de Francia desde Pepino hasta Filipo hijo de Henrico. Es diminuto, sin otra cosa que decir que el nombre y los años que reynaron en cada uno de sus Reyes. A continuación de los mismos annales y fines del Breviario se halla una especie de crónica de los Reyes de Aragón des de el año 905 hasta el año 1276 y muerte de D. Jayme el Conquistador. En la serie de estos reyes se detiene algo más hablando de sus conquistas, dominios y sucesos mas sobresalientes de los reynados, las prendas y calidades de cada príncipe, el tiempo de su muerte y sepultura, con otras noticias de esta naturaleza, y aunque es pieza muy reducida, me acomoda mucho para mi objeto por su exactitud y antigüedad. A Continuación de la misma crónica y annales, y al fin del mismo Breviario sobredicho se halla una tabla pasqual, que dudo si se entresacó de los [f. 40v] Análes de Ripoll, á que aluden algunas partes de su contexto. El primer objeto de estas tablas parece que fué únicamente asegurar el dia de la celebridad de la Pasqua que correspondia en cada año; pero al mismo tiempo se acuerda en cada uno de ellos de varios sucesos sagrados y profanos, que son de singular luz a la historia de Aragón, y utilísimas para fijar las épocas de todos ellos. Empieza a contar por eras desde la del Nacimiento de Christo hasta la de 964, en cuyo tiempo nota solo los

successos sagrados como las festividades de Ascensión, Inocentes, etc. la Pasión de San Juan Baptista S. Pedro y S. Pablo y otros muchos mártires, con la muerte y conversión de diferentes santos. Desde el año 926 nota en cada año uno, dos, ó más successos memorables, como las muertes de los Príncipes, Arzobispos, Obispos y Abades; la toma de diferentes plazas y ciudades, la consagración de varias iglesias y traslación de algunas reliquias, con otras memorias de esta calidad, que me hicieron estimar sobre manera este hallazgo; y aunque la letra del Breviario aparece á principios del siglo XII, la de estos Annales y Tablas es mas menuda y de distinta forma, y se debe reputar del siglo XIII. Todas estas memorias se hallan en el archivo de la catedral de Roda.

ABAD Y LASIERRA 1772a, ff. 40 i 40v

En un altre volum que també correspon a les notes que va realitzar durant l'estada a Roda d'Isàvena especifica:

Un breviario muy antiguo con diferentes rezos de santos, antifonas, solfas etc.. dudo si la primer plana es de pergamino de purpura: lo precioso de el es tener en las ultimas ojas unas tablas cronologicas aunque muy breves y a continuacion unos Annales desde el nacimiento de Christo hasta el año de 1300 aparece ser copia ó extracto de los Annales [f. 351v] de Ripoll ineditas; los tengo ilustrados con notas.

ABAD Y LASIERRA 1772b, ff. 351 i 351v

M. Abad y Lasierra, a diferència d'altres autors, aprecia el còdex per les taules cronològiques que conté, i no fa referència als textos relacionats amb sant Ramon, dada si més no curiosa, atès que el manuscrit principalment ha estat objecte d'atenció pel contingut relacionat amb la vida del sant de Roda.

Jaime Villanueva, durant la visita a Roda a l'estiu del 1806 va poder consultar el manuscrit estudiat. Va realitzar les següents observacions:

Mas precioso es todavia un breviario que se acabó de escribir "in anno ab Incarnationis Domini MCXCI in honore Domini nostri Ihu [p. 178] Christi et Beatae Mariae et Sancti Raymundi Episcopi. Al fin contiene la vida de san Raimundo obispo de Roda, escrita por el canónigo Elias, á instancias del Obispo Gaufredo, que sobrevivió poco al 1138. Y

así el autor conoció al Santo, y es precioso este opúsculo. Va copiado, junto al oficio propio de dicho Santo, compuesto entonces y escrito en el mismo siglo XII.

VILLANUEVA 1851, p. 177-178

L'autor va incloure una transcripció de la "vita" i l'ofici de sant Ramon a l'annex del volum XV del *Viage Literario* (ap. LVII i LVIII), juntament amb la còpia de la "traslatio" de les despulles de sant Ramon realitzada l'any 1170 pel bisbe Guillem de Roda i Lleida (ap. LIII). La "vita" de sant Ramon, tot i ser un text llargament consultat pels antics historiadors, tal i com ja hem pogut comprovar, no havia sigut mai editada i transcrita, atès que els investigadors aragonesos, llevat de Sesé, havien consultat el text que corresponia a la versió del segle XVI de Barbastre, basada en els manuscrits més antics de la seu d'Osca. L'edició que van realitzar els Bolandistes a principis del XVIII era una interpolació d'ambdues variants. Podem considerar, per tant, l'edició realitzada per J. Villanueva com la primera del text del manuscrit rotense. Anàlogament, aquest autor és l'únic que transcriu la translació de les despulles del sant a un sarcòfag en pedra l'any 1170. També realitza una transcripció dels *Annals de Roda* inclòs als últims folis de manuscrit, i que tanta atenció van merèixer de M. Abad y Lasierra. Copiarà els tres textos de manera íntegra, i del calendari pasqual transcriurà les dates fins l'any 1205, última que indica un fet històric (la mort del bisbe Gombald de Camporrells de Roda i Lleida).

Contemporanis als escrits de J. Villanueva (tot i que publicats l'any 1850), veien la llum els escrits de Ramon de Huesca (1807). L'autor consulta el manuscrit de Roda per l'elaboració del IX volum del *Teatro Histórico de las Iglesias de Aragón*, transcrivint l'incipit d'Elies del foli 162. No realitza una edició de l'obra, tanmateix, sí que fa menció de tots aquells historiadors què, abans que ell, havien dedicat les seves investigacions al sant rotense, ordenant els escrits de manera cronològica. L'autor menciona els diversos breviaris d'Osca, Saragossa, Jaca i Lleida on es va copiar l'ofici de sant Ramon i en les que es basen algunes de les obres historiogràfiques del segle XVI (DE HUESCA 1807, vol. IX, p. 112-114).

Posteriorment J. de la Canal publicava el volum de Lleida, Roda i Barbastre de *La España Sagrada*, (1836). L'autor transcriu l'ofici del sant, però el text que copia, tot i que afirma que és extret del breviari manuscrit de Roda (ap. XVI), presenta notables variants amb el còdex original, així com també amb el contingut que transcriu J. Villanueva. Probablement el text que reproduïx l'extreu d'un manuscrit de Barbastre o d'Osca. De fet, a l'annex següent (ap. XVII), que també és una transcripció d'un ofici de sant Ramon, l'autor afirma que es basa en alguns breviaris de Jaca i Osca de la biblioteca de P.M. Flórez, que descriu com a manuscrits sense principi ni fi i sense any d'edició, probablement del s. XIV, i que presenten grans variacions entre ells (ap. XVII, p. 256-263). A continuació reproduïx la epístola d'Oleguer de Tarragona al papa Inocenci copiada al f. 168 del manuscrit ACL RC_0029 (ap. XVIII, p. 263). També transcriu els diversos Annals del final del volum amb el títol *Necrologium ex Breviario Ecclesiae Rotensis excriptum* (ap. XXXIV). A més a més, inclou un annex (ap. XL) amb el títol *Ilustraciones al Necrologio de Roda sobre algunos puntos históricos de este tomo*, on fa una anàlisi històrica d'algunes de les principals dates que es mencionen als calendaris. Cal matissar que l'edició que fa dels Annals II de Roda no inclou l'afegit de finals del s. XIII que fa referència a Jaume el Conqueridor.

L'any 1863 el manuscrit va ser traslladat, juntament amb els altres còdexs del fons de Roda, a l'Arxiu Capitular de Lleida. El manuscrit està registrat amb l'entrada número onze de l'inventari realitzat per M. Lasala y Vilanova, i es descriu de la manera següent:

Un Breviario que consta de 195 fojas, las 145 primeras contienen el indicado breviario y las restantes la vida de San Raymundo Obispo de Roda; dicha vida está escrita a instancia del obispo Guafredo y el P. Villanueva la copia en el tomo 15 de su obra, documento nº LVII. Este precioso breviario acabado de escribir en el año 1191 contiene además los documentos indicados de la pagina 178 del tomo 15 y la copia en el apéndice del mismo Villanueva.

LASALA 1864, ref. 11.

La historiografia del s. XX ha citat el volum de manera reiterada, ja sigui en relació a la figura de sant Ramon i la catedral de Roda, com pel valor codicològic, paleogràfic, litúrgic i musical del manuscrit. Se'n destaquen les principals publicacions a la bibliografia específica.

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772a. Anotacions manuscrites de Manuel Abad y Lasiera, RAH 9/3967, tomo 2, fondo Abad y Lasiera, ff. 39-40v.

____1772b. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980; tomo 15, fondo Abad y Lasiera.

BOLLANDISTES, S. D. 1701. *Acta Sanctorum Iunii Tomus III*, París, Roma, p. 108-117.

DE AYNSA, Diego, 1619. *Fundacion excelencias grandezas y cosas memorables de la antiquísima ciudad de Huesca*, Huesca, cap. XLI, p. 312-327.

DE HUESCA, Ramon, 1807. *Teatro histórico de las iglesias del Reyno de Aragon*, Tomo IX, De las iglesias catedrales y diócesis de Roda y Barbastro. Zaragoza.

DE LA CANAL, Fr. José, 1836. *España Sagrada, de las Santas Iglesias de Lérida, Roda y Barbastro en su estado antiguo*, Madrid, Real Academia de la Historia.

DE LATASSA, Felix, 1798. *Biblioteca nueva de los escritores aragoneses que florecieron desde el año de 1500 hasta 1599*, Pamplona: Oficina de Joaquin de Domingo Calle del Carmen Calzado, vol. I., p. 572-575.

FLOREZ, Enrique, 1775. *La España Sagrada, contiene el estado antiguo de la santa iglesia de Barcelona*, XXIX, ap. XX.

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*, ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 5

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, f. 3. ref. 11.

MISCEL·LÀNIA [1785?]. *Miscel·lània de textos a l'entorn de la catedral de Roda d'Isàvena*, BC Ms. 2564.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002, f. 59v

Bibliografia específica

ABADAL I DE VINYALS, Ramon, 2007 [1955]. *Catalunya Carolíngia, Els comtats de Pallars i Ribagorça* (Ed. Facsím), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 16-17.

ANGLÈS, Higiní. 1935. *La música a Catalunya fins al segle XIII*: Institut d'Estudis Catalans - Biblioteca de Catalunya, p. 148-150, núm. 18.

ARS SACRA, Planas, Josefina; Fité, Francesc (Eds.), 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, ref. 83. 132-133.

ARTE ROMÁNICO, 1961. *El Arte Románico: exposición organizada por el Gobierno Español bajo los auspicios del Consejo de Europa* [catálogo]. Barcelona, Santiago de Compostela, Grafica Bachs. p. 93. núm. 158.

BARRIGA Planas, Josep, R. 1975. *El sacramentari, ritual i Pontificalde Roda, cod. 16 de l'arxiu de la Catedral de Lleida*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

___ 1978. “El Manuscrit 18 de l'Arxiu de la Catedral de Lleida: leccionari per a l'ofici, del segle XI, provinent de Roda”, *Miscel·lània litúrgica catalana*, 15. p. 11-41.

BERNADÓ, Màrius, 2007. “Salterio, Himnario y Oficio rimado de san Raimundo”, ZAPKE, S (Ed.), *Hispania vetus: manuscritos litúrgico-musicales : de los orígenes visigóticos a la transición francorromana, siglos IX-XII*. Bilbao: Fundacion BBVA, p. 324-325.

BOHIGAS, Pere, 1960. *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña*, Barcelona: Asociación de Bibliófilos de Barcelona, p. 54-55. fig. 17.

BOIX I POCIELLO, Jordi. C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. Departament de Geografia i Història. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. Barcelona, Universitat de Barcelona, vol. I, p. 305 i vol. II, p. 294, vol III p. 742-743 i 771-774.

___ 1996. “L'escriptori de la Catedral [Roda d'Isàvena]”. *Catalunya Romànica, la Ribagorça*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, vol. XVI, p. 441-442.

CASTILLÓN Cortada, Francisco, 1991. “La fraternidad medieval de Roda de Isábena”, *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 105.

___ 1995. “Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena”, *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p.138.

DÍAZ Y DÍAZ, Manuel C., 1959. *Index scriptorum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Patronato Menéndez Pelayo, núms. 914, 915, 1057, 1097, 1100, 1101, 1104, 1131, 1183, 1186.

DURÁN GUDIOL, Antoni, 1994. *Los obispos de Huesca durante los siglos XII y XIII*. Zaragoza, Diputación General de Aragón, Departamento de Educación y Cultura.

ESPAÑOL, Francesca, 1998. "Le sépulcre de Sant Ramon de Roda. Utilisation liturgique du corps saint", *Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, XXIX, p. 177-187.

FERNÁNDEZ DE LA CUESTA, Ismael, 1980. *Manuscritos y fuentes musicales en España: Edad Media*, Madrid: Alpuerto, p. 129.

GARRIGOSA, Joaquim, 2003. *Els manuscrits musicals a Catalunya fins al segle XIII. L'evolució de la notació musical*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs (col. Emili Pujol, 2), p. 146, 463.

GUDIOL I CUNILL, Josep, 1955. *Els Primitius: Els llibres il·luminats*, Barcelona: S. Babra, p. 134.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

___ 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena." *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*. Vol. II. Burgos: Ediciones Aldecoa, ref. 557, p. 144 - 146.

LORÉS I OTZET, Imma, 2014. "From Roda de Ribagorça to Lleida (XIIth-XIIIth centuries): artistic and liturgical transfers between displaced episcopal Sees", *Hortus Artium Medievalium* (International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages), University of Zagreb, 20, p. 632-641.

___ 2015. "Hagiography and Memory: the use of Bishop Saint Ramon of Roda in the thirteenth century", *Hortus Artium Medievalium* (International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages), University of Zagreb, 21, p. 136-151

MANSILLA, Demetrio 1955. *La Documentación Pontificia hasta Inocencio III*, (Monumenta Hispaniae Vaticana. Sección: Registros), Roma, v. I, p. 83-85.

NIETO CALLÉN, J. J. S., José María, M. 2011. *Barbastro ciudad episcopal: historiografía de la diócesis de Barbastro. El manuscrito de Gabriel de Sesé*, Barbastro: Ayuntamiento de Barbastro.

OLIVAR, Alexandre, 1967. *Les supervivències litúrgiques autòctones a Catalunya en els manuscrits dels segles XI-XII*. IIIn congrés litúrgic de Montserrat, Abadia de Montserrat. Vol. 3, p. 40, núm. 118.

SABLAYROLLES, Maur. 1911-1912. "À la recherche des manuscrits grégoriens espagnols: Iter hispanicum", *Sammelbände der Internationalen Musik Gesellschaft*, 13, p. 425.

SEU VELLA, 2003. *Seu Vella: L'esplendor retrobada. Catálogo de la exposición*. Lleida, Generalitat de Catalunya, Fundació la Caixa.

UBIETO ARTETA, Antonio, 1981. *Historia de Aragon, Literatura Medieval I*, Zaragoza: Anubar Ediciones, p. 23 i 24.

____ 1988. *Documentos de Ramiro II de Aragón*, (Col. Textos Medievales, 78), Zaragoza.

11. Missal.

Ms. RC_0030 (antic Roda 45)
Pergamí. 185 x 260 mm. 139 fols. [ff.135-139]
s. XIII [s. XI in.]

Es conserven enquadernats dins d'un missal del s. XIV uns folis que pertanyen a un missal del XI amb cants abundants. S'observen neumes musicals catalans propers al tonari de Ripoll de la primera meitat del s. XI (ACA, Ripoll 74).

Descripció codicològica i paleogràfica

Enquadernat amb un missal del s. XIV trobem els folis d'un missal precedent, situats al final del manuscrit. Són concretament els folis 135-139. Formen un únic quadern, acabant a la guarda posterior [fig. 20]. La foliació és moderna, realitzada amb llapis al marge superior dret. Al foli 135 s'observa una anotació moderna, amb llapis, al centre del marge inferior, que indica el número 1. No hi ha traces de foliacions anteriors, com tampoc de reclams ni marques d'enquadernació.

L'escriptura s'organitza als folis mitjançant una sola columna, la qual mesura 35 + 135 + 1 . 1 + 135 + 35 mm. El text ocupa 15 línies, payout mitjançant punta seca poc marcada. Entre les línies de text es distribueix l'abundant notació musical d'una manera no harmònica, variant els espais entre línies i creant una sensació de desordre. El text és realitzat a dues tintes, negra pel text principal i vermella pels títols de les lletanies.

La lletra és una carolina poc regular i amb fortes reminiscències d'escriptura visigòtica. El ductus és poc solemne, i combina els mòduls petit i mitjà, sovint traspasant la caixa d'escriptura. És abundant la combinació de capitals i minúscules. La lletra *-a* es presenta tant en la variant uncial, d'ull petit i casi triangular en la part inferior, com en la variant tancada, on s'observa un ull de majors dimensions. La *-b* presenta una asta vertical que sovint s'allarga de manera perllongada per sobre de la caixa d'escriptura, amb reminiscències visigòtiques, característica que també podem apreciar en la lletra *-t*. També d'influència visigòtica serà la lletra *-e*, la qual, tot i també presentar-se en la variant carolina, la majoria de vegades està formada per dues corbes obertes que

mostren un traç central horitzontal força perllongat. La *-d* es presenta tant en la variant uncial com normal. La lletra *-f* poques vegades presenta enllaç a l'asta superior, mentre que la *-g* es caracteritza per tenir un ull inferior molt obert. La lletra *-h* presenta generalment un cos inferior ample i de pronunciada corba, i sovint s'observa rematat amb un element de reforç a l'asta superior, pròxima a les formes visigòtiques. També presenten sovint reforç inferior la lletra *-p*, la *-r* de tipus capital, i la *-l*, tot i que aquesta última també s'observa en la forma carolíngia, enllaçant-se amb la lletra següent. La *-n*, de fortes reminiscències visigòtiques, generalment la trobem representada per la variant capital allargant-se per sota de la caixa d'escriptura. Aquesta forma sovint s'enllaçarà amb les lletres *-t*, per mitjà d'una voladura superior de l'asta horitzontal de la *-t*, o bé amb la *-s*, mitjançant una lligadura amb la corba superior de la *-s*. Finalment, la *-x* es presenta en la forma visigòtica, caracteritzada per un segon traç que es perllonga per sota de la caixa d'escriptura.

El text presenta poques lligadures, generalment podem observar l'ús de la *-st* i l'ús de la *-r* rotunda amb enllaç, totes dues amb la forma minúscula carolina. Trobem també poques abreviatures, generalment les observem elaborades a partir de lletres volades o per síncopa. S'observa l'ús de l'abreviatura carolina *-per*, i una *-e* amb traç superior vertical per *-est*. La forma *-et* generalment s'abrevia mitjançant *-&*.

Les guardes anterior i posterior del manuscrit també són folis que pertanyen al mateix missal. Estan encolades a les tapes i presenten un estat de conservació força dolent. Per sobre de la pell que recobreix els marges interiors de les contratapes superiors i inferiors del còdex, encara poden apreciar-se restes de cola i escriptura amb les mateixes característiques del missal, que indiquen que un altre foli d'aquest manuscrit anava encolat per sobre dels plecs de pell de les contratapes.

El manuscrit presenta una enquadrernació amb tapes de fusta folrades amb cuir, amb decoració de motius geomètrics. Conserva a la tapa posterior dues tanques metàl·liques, així com dues tires en pergamí a la tapa anterior, fixades a l'enquadrernació per mitjà de dos claus.

Contingut

El quadern conté les misses pròpies del cicle pasqual seguint el sacramentari Gregorià. Les accions litúrgiques realitzades pels oficiants de la missa s'indiquen en rúbrica, mentre que els diferents himnes i pregons pasquals es realitzen en tinta negra:

f. 135: Ofici pasqual de la vigília de pentecostes segons el ritual romà: “Vinea facta est in dile[ct]o in cornu, in loco uberi..” (Is. 5,2). Continua més endavant “A Dio celum et loquar etio quan audiat terra verba ex ore meo”.... (Dt. 32,1).

f. 135v. “Sicut cervuus desiderat ad fontes aquarum ita desiderat anima mea...” (Ps. 41,2). Segueix amb una taula indicant les lletanies dels sants

f. 136: Cants del Diumenge de Pasqua (prima) *Alleluia Pasca Nostrum*: “haec dies quam fecit dominus exultemus et laetemur in ea” (Ps. 117, 24). Segueix l'ofertori “Terra tremuit et quievit, dum resurgerite in iudicium Deus”

f. 137: “Ordo in sabbato sancto statio Lateranis”, seguit per la computació de l'any de la Passió de Crist i la lloança del ciri amb els pregons pasquals “Exultet iam angelica turba”, “Vere qui dignum et iustum est” i “Ex audi nos lumen indeficiens”. Li segueix la benedicció de l'encens “Veniat ergo omnipotens Deus super hoc incensum larga tue benedictionis infusio”

f. 137v. Segueixen diferents oracions “Deus qui divicias misericordiae tuae in hac precipuae nocte largiris”, Lectio: “In principio fecit Deus celum et terram” (Gn 1,1). Oració: “Deus qui mirabiliter creasti hominem et mirabilius redemisti”, “Noe vero” (Gn 5, 31), “Deus incomutabilis virtus lumen eternum”. Lectio: “Temptavit Deus” (Gn 22, 1). Oració: “Deus fidelium pater qui in toto”. Lectio: “Factum est in vigilia matutina: Cantemus domine gloriose enim honorifica...” amb notació musical aquitana. Segueix l'oració “Deus cuius antiqua miracula aetiam nostris seculis coruscare sentimus”. Lectio: Haec est hereditas suorum. (Is 54, 17). Oració: “Omnipotens sempiterne Deus, multiplica in honorem nominis tui quod patrum fidei spondisti”. Lectio: “Audi Israhel mandata vite” (Ba 3, 9). Oració: Deus qui aecclesiam tuam semper gencium vocatione multiplicas”. Lectio: “Facta est super me manus Domini”. (Ez 37, 1). Oració: Deus qui nos ad celebrandum paschale sacramentum”. Lectio: Adpreheendent VIIIm mulieres virum unum dicentes”.

f. 138: Antífona de pasqua de resurrecció *Cristus Resurgens*: “Christus resurgens ex mortuis iam non moritur moris illi ultra non dominabitur quod enim vivere vivit Deo alleluia...” (*Epistula ad Romanos* 6,9)

f. 138v: “Surgens Dominus Iesus stans in medio discipulorum suorum dixit pax vobis” (Jn 20,19; CAO n. 7734), segueix: “Ego sum alpha et w primus et novissimus inicium et finis qui ante mundi principium et in seculum seculi vivo in eternum...” (CAO n. 2589).

f. 139: Ascenció de Crist, antífona *Postquam resurrexit a mortis*: “Postquam resurrexit a mortis vinculis Dominus noster ostendens apostolis suis vulnus pretiosi lateris fixuras clavorum et omnia recentissima passionis signa monstrabat dicens...” (CAO nr. 4339).

Decoracions i caplletres

f. 12v: S, “Svmmum”; 75x45mm, 15 línies de text:

f. 138: C, “Cristus”; 41 x 40mm, 4 línies de text: Caplletra de formes senzilles formada per quatre palmetes vegetals en reserva disposades en forma de creu, les quals ocupen el centre de la capital. S’ emmarquen per mitjà d’una tija vegetal de color vermell.

f. 139: P, “Post”; 53 x 22mm, 5 línies de text: Caplletra P formada a partir de motius geomètrics i vegetals de tintes vermelles i negres. L’asta vertical està omplerta per una sanefa de motius fitomòrfics en reserva, rematades amb vermell, acabant a la part inferior amb una palmeta de dimensions notables. El traç corb de la lletra està formada per un doble contorn en reserva, omplerta al seu interior amb vermell.

Historia del manuscrit

L’inventari del s. XII llista 4 missals, entre els quals podria haver estat el fragment de manuscrit que ens ocupa. També es mencionen diversos missals a la visita pastoral del 1445, sense poder identificar-ne però cap d’ells amb el còdex descrit més amunt. És probable que el manuscrit també es trobés entre els que va poder veure M. Abad y Lasierra a la visita de l’any 1772, atès que, segons aquest autor, els missals de l’antiga catedral encara es conservaven.

Fonts

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002.

Fonts de referència

CAO, 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*, Roma: Herder, 6 vols.

DESHUSSES, J., 1992. *Le sacramentaire grégorien: ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits* (Spicilegium Friburgense 16, 24 i 28), Fribourg: Éditions Universitaires Fribourg Suisse, 3 vols.

GRADUALE TRIPLEX, 1979. *Graduale triplex seu graduale romanum Pauli PP. VI cura recognitum & rhythmicis signis a solesmensibus monachis ornatum neumis laudunensibus (cod. 239) et sangallensibus (codicum san gallensis 359 et einsidlensis 121) nunc auctum*. Éditions de l'abbaye Saint-Pierre de Solesmes, p. 188 - 189, 190.

MARTÈNE, Edmond, 1736. *De Antiquis Ecclesiae ritibus libri, tomus primus*. Antuerpiae: typis Joannis Baptistae de la Bry.

MURATORI, Lodovico Antonio; 1748. *Liturgia romana vetus tria sacramentaria complectens, Leonianum Scilicet, Gelasianum et Antiquum Gregorianum*, Venetiis: Typis Jo. Baptistae Pasquali, II vols. GERBERT, Martin, 1774. *De Cantu Et Musica Sacra A Prima Ecclesiae Aetate Usque Ad Praesens Tempus*, vol 1, Typis San-Blasianis.

RÉPERTOIRE GRÉGORIEN, *Répertoire grégorien*, Académie de Chant grégorien. <http://gregorien.info/> [consultat 8 de febrer de 2015].

Bibliografia específica

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 105.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

___ 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

SUREDA I JUBANY, Marc; GROS, Miquel dels Sants, 1999. "El sacramentari de Sant Feliu de Girona (Girona, Museu Diocesà, ms. 46)", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 14, p. 83-210

12. Leccionari pel cicle temporal. “Lectionario de Tempore”.

Ms. RC_0032 (antic Roda 14)
Pergamí. 375 x 250 mm. 152 fols.
[s. XII]

Leccionari de l'ofici que inclou exclusivament el cicle temporal. Presenta homilies en forma de lliçons. S'observen signes d'un ús intensiu i continuat del manuscrit. Presenta una rica decoració de caplletres amb motius figuratius i vegetals.

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit incomplet a l'inici. Conté un total 152 folis. No es conserven restes de foliació antiga. Tanmateix, s'observa una moderna, realitzada amb llapis i que repeteix el foli 19. Els quaderns es distribueixen al manuscrit formant quaternions, mancant el primer. Segueixen el següent esquema:

Q1: ff. 1-8: quaternió.

Q2: ff. 9 -16: quaternió.

Q3: ff. 17-23: quaternió.

Q4: ff. 23-30: quaternió.

Q5: ff. 31-37: quaternió.

Q6: ff. 38-45: quaternió.

Q7: ff. 46-53: quaternió.

Q8: ff. 54-61: quaternió.

Q9: ff. 62-69: quaternió.

Q10: ff. 70-77: quaternió.

Q11: ff. 78-85: quaternió.

Q12: ff. 86-93: quaternió.

Q13: ff. 94-101: quaternió.

Q14: ff. 102-109: quaternió.

Q15: ff. 110-117: quaternió.

Q16: ff. 118-125: quaternió.

Q17: ff. 126-133: quaternió.

Q18: ff. 134-141: quaternió.

Q19: ff. 140-147: quaternió.

Q20: ff. 148 - 152: quadern incomplet.

El text es distribueix al foli per mitjà de dues columnes de 39 línies cadascuna, pautades a punta seca. Es diferencien dues mans al manuscrit. La primera mà s'identifica a la major part del manuscrit, mentre que la segona mà s'identifica als textos del final (ff. 150 - 152), d'un ductus més irregular. La primera presenta una escriptura carolina de mitjans del segle XII de mòdul mitjà, i ductus solemne, amb característiques pròpies de l'escriptori rotense. La lletra *-a* es presenta tant en la variant uncial, d'ull petit, com en la variant tancada, amb un ull més gran. La tipografia *-d* és present tant en la variant uncial com en la de traç recte, mentre que la *-f* es caracteritza pel perllongament de l'asta central enllaçant amb la lletra que la segueix. La *-g* s'observa tant oberta com tancada al seu cos inferior, predominant la tancada, d'ull més gran. La lletra *-h* té un cos inferior de corba pronunciada que es tanca a la part inferior amb un traç allargat. La *-r* s'observa escrita tant en la versió carolina, com enllaçada formant una rotunda, i la *-s* és generalment allargada i molt vertical. S'observa l'ús de l'"e caudata" per *-ae*, així com lligadures superiors per les grafies *-ct* i *-st*. La *-et* es presenta tant en la versió tironiana com amb el símbol *-&*, mentre que els elements *-us* i *-er* es presenten mitjançant signe volat al final de paraula. La segona mà presenta característiques paleogràfiques similars, tot i que més avançades, de finals del segle XII o principis del XIII, desapareixent per exemple l'abreviatura *-et* mitjançant *-&*, i l'ús de grafies tancades més pròpies d'una lletra "gothica rotunda", tot i que sense arribar a ser-ne.

El manuscrit no conté cap ex-libris indicant la pertinença. Presenta gran profusió de notes de lectura de diverses mans, tant contemporànies al text com d'èpoques posteriors, fent aclariments o rectificacions, destacant-s'hi la intervenció de la mateixa mà que comenta el manuscrit rotense ACL RC_0016 (f. 48 i 48v). Algunes d'aquestes notes

s'emmarquen per mitjà d'una fina línia vermella o negra (f. 23, f. 30, f. 36v, f. 149). També s'observa l'ús de manícules per tal de ressaltar algunes parts del text (f. 65).

L'estat de conservació és força bo, tot i que alguns folis es conserven retallats als marges inferiors i laterals (ff. 13-15, 36, 103), i hi ha restes de cremades d'espelmes que han deixat buits al text (f. 48 i 49v), que es completa al marge amb lletra d'època posterior. S'observen també diverses reparacions amb un cantoral del s. XV (f. 41). Aquestes característiques, juntament amb l'abundància de taques de cera del còdex, indiquen un ús intensiu i continuat del manuscrit a la seu.

El relligat presenta cinc grans nervis cosits al llom. L'enquadernació es realitza per mitjà de fusta i pell, units mitjançant xinxetes. La fusta conté rastre de corcs i cola, i presenta humitats a la part inferior. No conté folis de guarda, i la guarda captiva s'enganxa a la coberta per mitjà de cola, la qual també es fixa al primer foli del manuscrit mitjançant un fragment de pergami. A les cobertes superior i inferior s'observen els forats d'una possible tanca, avui perduda. Al llom encara hi ha una teuleta en paper indicant l'antiga numeració del manuscrit (14).

Contingut

f.1: Manquen folis de l'inici. Comença: "... nam esse cognoscit. Non solum cognoscit credendo..." corresponent al final de la primera lliçó del dissabte de la IV setmana de quaresma.

f. 1v: "Dominica in passione domini", amb el pròleg de sant Jeroni: "Prologus Beati Iheronimi presbiteri in libro Iheremiae prophetae".

f.7v: "Dominica in Ramis palmis. Lectio I". Lliçons del Diumenge de Rams, seguides per les Homilies de Beda (f. 8v) i sant Agustí (f. 9v).

f. 12: "Feria .V. in cena domini. Lectio I". Ed factum est postquam incaptivitate ductus est Israel et Iherusalem destructa est". Amb notació musical. Inici del Triduum Pasqual.

f. 13: "Feria VI, in parasceve". Amb notació musical i els cants de Divendres Sant.

f. 14: "Sabatto Sancto, Lectio 1. Amb notació musical.

f. 15v: In die *Sanctorum Pasche* leccio *sancti evangelii secundum* [...]. In illo tempore Maria Magdalena et Maria Iacobi et Salome” (Mc 16,1-7). Seguit per les homilies de Gregori el Gran: “Multis vobis lectionibus fratres karissimi per dictatum loqui consueveram...”

f. 19(A): “*Dominica octabas pasche*. Primum quidem sermonem feci de omnibus o Theophile...” (Ac. 1,1).

f. 29v. “*Dominica III post pascha*. [I]acobus Dei et *Domini nostri Ihesu Christi servus* duodecim tribubus quae sunt in *dispersione salutem...*” (Jm 1,1).

f. 33. “*Dominica quinta post pascha* leccio I. Quod frat⁵⁴ ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod *perspeximus* et manus nostrae tractaverunt de *verbo vitae*”.

f. 36: “In *vigilia ascensionis domini*. Leccio *sancti evangelii secundum Iohannem*”. Seguit pel sermons de sant Isidor (f. 37) i Beda (f. 40v) pel dia de l’Ascensió.

f.41: “*Sabbato in vigilia pentecosten*, leccio *sancti evangelii secundum Iohannem*”. Seguit per les Homilies de Beda

f.45: “In die *sactim pentecosten* leccio *sancti evangelii secundum Iohannem*. In illo tempore dixit...” Seguit per les homilies de Gregori el Gran: “omelia Gregorii pape de eadem leccione”.

f.50: *Dominica I*, post pentecosten *prologus beati Iheronimi presbiteri libro regum*. Anotat al buit de la caplletra, en lletra posterior: “*leccionis de trinitate require in fine libri*”.

f. 64: *Dominica III*, post pentecosten. (La paraula “Pentecosten” està cancel·lada).

f. 67: *Dominica V*, post pentecosten.

f. 70: *Dominica VI*, post pentecosten. (La paraula “Pentecosten” està cancel·lada).

f.75v. *Dominica VIII*, post pentecosten.

f. 80. *Dominica X*, post pentecosten.

f. 83. *Dominica XI*, post pentecosten. (La paraula “Pentecosten” està cancel·lada).

⁵⁴ L’escriba ha copiat “frat” per “fuit”.

f.85: *Dominica XII*, post pentecosten, *prologus beati Iheronimi presbiteri in libro sapiencie Salomonis*. (La paraula “Pentecosten” està cancel·lada).

f.90v: *Dominica XIII*, post pentecosten. (La paraula “Pentecosten” està cancel·lada).

f. 93v: *Dominica XIV*, post pentecosten. (La paraula “Pentecosten” està cancel·lada).

f. 96v. *Dominica XVI* *prologus beati Iheronimi presbiteri in libro Iob*.

f. 102v: *Dominica XVIII* post pentecosten, *prologus beati Iheronimi presbiteri in libro Tobias*.

f. 117v: *Dominica XXII*, post pentecosten.

f. 122: *Dominica XXIII*, post pentecosten.

f. 130v: *Dominica XXVIII*, post pentecosten *prologus beati Iheronimi presbiteri in libro Ezechielis prophete*.

f. 143: *Dominica XXVII*... [la resta de l'incipit està raspat].

f. 149v: “Finit iste liber deo gratias”. Continua a la part inferior de la següent columna, amb la rúbrica: “Alia die post festivitatem *sanctorum* innocentum legant lecciones istus secundum Lucam”. [Fig. 21]

Decoracions i caplletres

El manuscrit conté una important decoració centrada a les diverses caplletres, realitzades amb posterioritat al text, sembla ser que al mateix segle XII, tot i que existeixen algunes afegides ja al s. XIII (f. 35v i 42v). Hi ha caplletres no realitzades, on ha quedat el testimoni de la reserva (f. 29v, 40v, 45, 50, 51v, 64, 80v, 85v). També s’han deixat en blanc folis sencers (f. 43) o buits a les columnes (f. 35v, 42v, 49), probablement per incloure algun tipus d’il·lustració que mai es va arribar a fer. Les capitals més senzilles es realitzen per mitjà de lletres omplertes de colors blaus, vermells, i grocs, combinant motius fitomòrfics i geomètrics (f.1v, 12, 13, 14, 33, 36, 56, 103, 117v, 122, 126v), que són comparables a d’altres capitals de producció rotense observades als manuscrits ACL RC_0016 o ACL RC_0029. La resta són grans caplletres romàniques dibuixades a ploma, representant motius fitomòrfics, éssers fantàstics i antropomòrfics. L’estil és molt proper al manuscrit de Roda de finals del s. XI ACL LC_0025, que inclou

els comentaris de sant Agustí als evangelis de sant Joan, on s'aprecien trets clarament vinculats a centres del sud de França i concretament amb Moissac, tal i com ja va afirmar A. Orriols (ARS SACRA 2001, p. 135-136).⁵⁵ És notòria la similitud ornamental amb la Bíblia de Montpeller (BL, Harley 4773, f. 21v). Així mateix, algunes de les caplletres mostren una clara influència llemosina, comparables a les que trobem al missal de Llemotges (BnF Latin 9438, f. 87v). Anàlogament, acompanyant les caplletres destaca una abundant presència d'incipits decoratius de lletres enclavades i enllaçades, que s'ornamenten amb contorns figurant elements abollonats i vegetals, la majoria de vegades omplertes amb un color groc pàl·lid.

f.1v: I, "Jeremias"; 105x35mm., 13 línies de text: Caplletra que combina elements fitomòrfics i geomètrics a una sola tinta, amb fons pergamí, la part inferior i superior s'articulen per mitjà de dos grans nusos d'entrellaçaments decorats amb caulicles, així com també a la part central. Tot el contorn s'emmarca amb una doble línia que s'adapta a les formes de la caplletra.

f.7v: V, "Verbum"; 65mm., 8 línies de text. Caplletra que combina elements ornitomòrfiques i fitomòrfiques a una sola tinta. Les palmetes es combinen amb una multitud de caps d'au que s'entrellacen, contornegen i engoleixen la tija que forma el cos de la lletra, les quals també mosseguen el doble marc del contorn de la caplletra.

f.15v: I, "In illo tempore"; 80x35mm., 10 línies de text. Caplletra que combina elements fitomòrfics, geomètrics i zoomòrfics a una sola tinta. El cos de la lletra culmina als dos extrems per mitjà de caps animals dels quals sorgeixen sengles palmetes que s'entrellacen per sobre del cos vertical de la I.

f.15v: M, "Multis Vobis"; 75x73mm., 8 línies de text. Caplletra molt rica omplerta per mitjà de colors vermell, lila i groc, i que es representa per mitjà de dos éssers zoomòrfics que entrellacen el coll tres voltes formant d'aquesta manera l'eix central de la M. El cos dels dos éssers és molt elaborat, desenvolupats amb cos d'au i cap caní, amb ombrejats i marques d'aigua per tal de representar el plomatge i un element en forma de fris perlat, més fosc, a l'inici de les ales. La caplletra és molt similar a la de la Bíblia de Montpeller

⁵⁵ La descripció de la decoració d'aquest manuscrit que figura al volum de l'Ars Sacra (2001, ref. 85, p.135-136) correspon realment al manuscrit LC_0025, confonent l'autora els dos manuscrits.

(BL, Harley 4773, f. 21v), atès que s'observa una idèntica composició i gest dels animals que la formen.⁵⁶

f. 19(a): P, "Primum"; 95x58mm., 12 línies de text. Caplletra que combina elements fitomòrfics, geomètrics i zoomòrfics a una sola tinta. Aquesta envaeix el text i el marge interior de les columnes d'escriptura, tret que indicaria que està feta en un moment posterior al text. Els entrellaçaments vegetals sorgeixen de les boques de dos animals que dibuixen l'eix vertical de la caplletra, mentre que les palmetes i mitges palmetes omplen l'ull de la P. Tot el conjunt s'emmarca per una fina ratlla negra que ressegueix el conjunt de la caplletra.

f. 35v: Dues caplletres *-h* afegides posteriorment, probablement a la segona meitat del segle XII, de característiques formals molt similars a les que s'observen al poema dedicat a Ramon Berenguer del manuscrit ACL RC_0022 (f. 223v) o al breviari de sant Ramon (ACL RC_0029, f. 17). Aquestes es repeteixen al foli 42v. El cos corbat de la lletra s'omple per mitjà d'una espiral geomètrica culminada amb un motiu vegetal de mitja palmeta, en color pergamí i el cos de la lletra en vermell. Al mateix foli hi ha un buit considerable a la columna inferior dreta, que potser s'havia reservat per alguna escena o imatge figurada. El buit continua al foli següent (f. 36), per mitjà d'un gran espai, d'uns 70 cm de llarg (gairebé tota la columna), seguit per la rúbrica: "In vigilia ascensionis domini...". Podria ser que es deixés el buit per la representació d'una escena de l'Ascensió que mai es va arribar a realitzar.

f.37: A, "Ascensionis"; 96x87mm., 11 línies de text. Caplletra florida a una sola tinta, amb el fons reserva pergamí. Les formes vegetals són carneses i abundants, formant la totalitat del cos de la lletra per mitjà de palmetes que s'entrecreuen i entrellacen. Tot el conjunt s'emmarca per mitjà d'una fina línia negra. Encara s'aprecia la lletra d'avís del copista a l'il·luminador.

f.70: E, "Et rex"; 66x65mm., 8 línies de text. Caplletra que combina elements ornitomòrfics que s'entrellacen al cos de la E, amb motius fitomòrfics de palmetes a una sola tinta, emmarcada per una fina línia negra geomètrica.

⁵⁶ És important destacar com la Bíblia de Montpeller conservada a la BL manté similituds ornamentals amb altres manuscrits de Roda, tal com el RC_0029.

f.73: C, “Confirmatum est”; 60x55mm., 7 línies de text. Caplletra a una sola tinta que combina elements zoomòrfes i vegetals. Els extrems de la C estan formats per sengles animals fantàstics els quals engoleixen una tija vegetal perlada acabada amb palmetes carnosos que s’entrellacen al cos de la lletra. La carnositat dels elements vegetals i el perlat recorden a alguns manuscrits de Moissac, concretament la Bíblia de Moissac (BnF Latin 135, f. 32). Com la majoria de caplletres del manuscrit, la caplletra es remata amb un fi emmarcament geomètric que s’adapta al contorn d’aquesta.

f.83: A, “Anno”; 65x60mm., 8 línies de text. Caplletra a una sola tinta de motius zoomòrfes. La lletra està presidida l’extrem superior per una màscara frontal que mossega el cos de la lletra, que es repeteix a l’eix central de l’A. S’acompanya per éssers ornitomòrfics que s’entrellacen al cos principal de la caplletra.

f.85: C, “Cromacio”; 68x68mm., 7 línies de text. Caplletra a una sola tinta que combina elements zoomòrfes i vegetals. Els extrems de la C estan formats per sengles animals fantàstics que mosseguen l’extrem d’una palmeta que s’entrellaça en l’interior de la C. Ambdós extrems estan units per un quadrúpede amb les potes davanteres alçades, el qual mossega un dels extrems de la lletra. El cos de l’animal està decorat amb fines marques d’aigua formant ondulacions.

f.90v: O, “Obscvetur”; 66x66mm., 8 línies de text. Caplletra a una sola tinta que combina motius fitomòrfics, antropomòrfics i zoomòrfics. Del centre de la caplletra sorgeix una gran tija carnosa i vegetal amb forma d’espiral d’on emergeixen diverses palmetes i caps d’animals ornitomòrfics i zoomòrfics, els quals mosseguen i subjecten amb les boques la decoració floral. El centre està presidit per la figura d’un home nu i dempeus que subjecta amb les mans el cos superior de l’O. S’observa com la tija traspasa el cos de la figura humana, tal i com també s’aprecia en alguns dels manuscrits de Moissac de finals del s. XI (BnF Latin 5056, f. 42v). Tot el conjunt s’emmarca amb una doble línia formant un marc quadrangular de vores regulars.

f. 93v: D, “Diligite”; 65x68mm., 8 línies de text. Caplletra a una sola tinta que combina motius fitomòrfics de palmetes i tiges carnosos amb una multitud de caps ornitomòrfics que s’entrellacen al cos de la lletra formant una espiral. El conjunt de la lletra s’envolta d’un emmarcament doble i que s’adapta al cos d’aquesta.

f. 96v: C, “Cogor”; 59x67mm. 8 línies de text. Caplletra a una sola tinta de motius fitomòrfics de palmetes carneses, les tiges s’ornen per mitjà d’un fi perlat interior i amb elements d’ombrejat. El conjunt de la caplletra queda emmarcada per una fina línia que s’adapta al contorn formant elements d’angles escalonats.

f. 103. C, “Cromacio”, 58x60mm. 7 línies de text. Caplletra a una sola tinta de motius fitomòrfics de palmetes i tiges carneses. La caplletra queda emmarcada per una fina línia que s’adapta al contorn formant elements d’angles escalonats.

f. 127. E, “Et factum”, 65x65mm, 8 línies de text. Caplletra zoomorfa a dues tintes i de fons en reserva pergamí. Una tinta més fosca contorneja els cossos de dos éssers ornitimòrfics que formen el cos inferior i superior de la lletra E, mentre una tinta de color marró pàl·lid ompla els cossos dels animals amb ombrejats i marques d’aigua, dibuixant també les plomes de les ales. Els dos éssers són idèntics als que trobem a la caplletra del f. 15v, amb un cap d’on sobresurt una gran palmeta floral d’aspecte carnós. Es repeteix també l’element ornamental perlat que decora les ales. Les dues cues dels animals s’entrellacen i formen el cos central de la caplletra. Tot el conjunt queda emmarcat per una fina línia dibuixant el contorn de la lletra.

f. 143. I, “In”, 100x35mm. 12 línies de text. Caplletra formada per tres grans nusos geomètrics circulars, dos als extrems i una al centre, rematades amb elements foliacis i caulicles. El marc de la caplletra és doble i està omplert amb tinta groga, mentre que el fons de la caplletra és en reserva pergamí.

Historia del manuscrit

El manuscrit descrit podria correspondre a un dels dos leccionaris o els tres “storiales” que es llisten a l’inventari rotense, tot i que no es podria identificar amb seguretat amb cap de les entrades mencionades. El mateix passaria amb les referències de leccionaris que s’esmenten a la visita pastoral de l’any 1445, on hi ha per exemple diversos “leccionarium feriale” al cor de la antiga catedral (VP 1445, f. 58v). Tanmateix, som partidaris de situar aquest manuscrit com un “storiales”, atès que només conté el cicle temporal, i no com a un dels “Ilos Lectionarios”, que creiem que farien referència a dos leccionaris sencers, que incloïen tant el cicle temporal com el santoral.

Durant la visita que va fer M. Abad y Lasierra l'any 1772 l'autor descriu diversos leccionaris entre els quals menciona «Otro leccionario de tempore, igual al antecedente estan lamentaciones en solfa: faltale el principio» (ABAD Y LASIERRA 1772, f. 351v), descripció que correspondria amb el manuscrit estudiat, del que s'ha pogut constatar que manquen els primers quaderns. J. Villanueva va realitzar una descripció similar pocs anys després, durant la visita a Roda l'any 1806, afirmant: «Otro leccionario “de tempore” incompleto, de quien nada tengo que decir sino que parece del siglo XII». (VILLANUEVA 1851, p. 174).

La última notícia documental en relació a aquest còdex la proporciona l'inventari que es va fer en motiu del trasllat dels manuscrits de Roda a Lleida l'any 1864. La referència 14 especifica: «Un leccionario de Tempore, parece del siglo XII. Le faltan algunas hojas del principio. Consta de 155 fojas de dos columnas. Está sin cubierta» i anotat en llapis al marge: «Hay uno que puede es este» (LASALA 1864, ref. 14). El contingut que es descriu i el nombre de folis coincideix amb el manuscrit analitzat. Aquesta informació també indica que el manuscrit va arribar a Lleida sense cobertes. Les cobertes en fusta que protegeixen actualment el còdex són per tant de la segona meitat del segle XIX.

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351v.

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, f. 3. ref. 14.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 174.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002, f. 58v

Bibliografia específica

ANGLÈS, Higiní. 1935. *La música a Catalunya fins al segle XIII*, Institut d'Estudis Catalans - Biblioteca de Catalunya, p. 167, núm 43.

ARS SACRA, Planas, J. Fité, F (Eds.), 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida: Ajuntament de Lleida, ref. 85, p. 135-136

ARTE ROMÁNICO, 1961. *El Arte Románico: exposición organizada por el Gobierno Español bajo los auspicios del Consejo de Europa [catálogo]*. Barcelona, Santiago de Compostela: Grafica Bachs. 1961, p. 93, núm. 160

BARRIGA Planas, J. R. 1975. *El sacramentari, ritual i Pontificalde Roda, cod. 16 de l'arxiu de la Catedral de Lleida*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, p. 37.

____ 1978. "El Manuscrit 18 de l'Arxiu de la Catedral de Lleida: leccionari per a l'ofici, del segle XI, provinent de Roda", *Miscel·lània litúrgica catalana*, 15

BERNADÓ, Màrius, 2007. "Salterio, Himnario y Oficio rimado de san Raimundo", ZAPKE, S (Ed.), *Hispania vetus: manuscritos litúrgico-musicales : de los orígenes visigóticos a la transición francorromana, siglos IX-XII*. Bilbao: Fundacion BBVA, p. 350.

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 294.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena." *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.

FERNÁNDEZ DE LA CUESTA, Ismael, 1980. *Manuscritos y fuentes musicales en España: Edad Media*, Madrid: Alpuerto, p. 130

GARRIGOSA, Joaquim, 2003. *Els manuscrits musicals a Catalunya fins al segle XIII. L'evolució de la notació musical*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs (col. Emili Pujol, 2), p. 146-147.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena." *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

____ 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*. Vol. II. Burgos: Ediciones Aldecoa, ref. 560, p. 148.

MUNDÓ, Anscani, M. 1994. "La cultura artística escrita", Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Vol. I, p. 141

OLIVAR, Alexandre, 1967. *Les supervivències litúrgiques autòctones a Catalunya en els manuscrits dels segles XI-XII*. In congrés litúrgic de Montserrat, Abadia de Montserrat. Vol. 3, 1967, p. 41.

13. “Collectarium”, “Martyrologium”.

Ms. RC_0033 (antic Roda 9)

Pergamí. Folis de guarda [260 x 180 mm. 102 fols.]

s. XIII in.

Còdex miscel·lani que agrupa un col·lectari i un martirologi del s. XIII, realitzats durant el bisbat de Berenguer d'Erill de Roda i Lleida (1203-1235). Els folis de guarda anterior i posterior són reaprofitats d'un antic antifoner amb notació aquitana del segle XII.

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit de 102 folis, amb foliació moderna escrita a llapis al marge superior dret. Encara conserva la foliació original, en números romans, la qual permet deduir que el còdex és un compendi de dues obres independents atès que la numeració no és correlativa: el col·lectari (f. 3 [I] – 62 [LX]) i el martirologi (f. 64 [I] – 91 [XXXIII]).⁵⁷ Van ser projectades però de manera conjunta, tal i com es dedueix per la distribució dels quaderns i la mise-en-page. El text es distribueix a una sola columna de 22 línies de text, payoutat per mitjà de punta de plom. Les mesures de la distribució del text al foli és la següent: 35+132+25.25+128+35.

El manuscrit s'organitza per mitjà de 13 quaderns, que es distribueixen al manuscrit com segueix:

Q1: ff. 2-9: quaternió.

Q2: ff. 10 – 17: quaternió.

Q3: ff. 18 – 25: quaternió amb folis solts.

Q4: ff. 26-33: quaternió.

Q5: ff. 34-41: quaternió.

Q6: ff. 42-49: quaternió.

⁵⁷ Per tal d'analitzar el manuscrit utilitzarem la foliació moderna, atès que la numeració romana no és correlativa i manquen folis.

Q7: ff. 50-57: quaternió

Q8: ff. 58-65: quaternió. Canvi d'obra i de foliació.

Q9: ff. 66-72: quadern incomplet.

Q10: ff. 73-80: quaternió.

Q11: ff. 81-86: ternió.

Q12: ff. 87-91: ternió incomplet

Q13: 92-[99-100]-101: quaternió. S'afegeix a l'últim quadern del còdex un bifoli, de mesures inferiors a la resta: 215mm. llarg x 148mm. d'ample.

La mà principal del manuscrit és la que copia el col·lectari, el martirologi i el calendari (ff. 2 – 98r), obres realitzades de manera conjunta i contemporània a partir d'una “gothica rotunda” del s. XIII, de ductus solemne i mòdul gran.⁵⁸ La *-a* es presenta tant en la vessant uncial, d'ull molt petit, com en la vessant tancada. Les *-b*, *-d*, *-l* i *-t* són de traços curts, presentant pocs elements triangulars i amb elements verticals poc allargats per sobre de la caixa d'escriptura, mentre que la curvatura inferior de la *-h* es tanca enllaçant-se amb el traç vertical, propi d'una tipografia del tipus “gothica rotunda”. També presenta una tipografia tancada la lletra *-g*, amb l'ull superior i inferior de la mateixa mesura. Abunden les *-r* rotundes amb enllaç i els enllaços *-st* i *-ct*. S'usa l'*et* tironià. S'observa l'ús del signe 9 per les abreviatures *-us* a final de paraula i *-con* a principi de mot.

L'enquadernació s'executa amb tapes de fusta recobertes amb cuir. A la contratapa anterior, bastant deteriorada, es testimonien restes d'escriptura i notació musical d'un foli d'antifoner encolat. S'ha enganxat a la tapa anterior per mitjà d'un fragment pergami, on figura amb llapis la signatura del manuscrit (RC_0033) i l'anotació “Catedral de Lleida”.

Es conserva el foli de guarda posterior, un antifoner del s. XII reaprofitat, de manera molt precària, el pergami està foradat i en molt mal estat. També s'aprecien restes d'un

⁵⁸ J. Janini i M. Gros estableixen la data del manuscrit vers l'any 1300. Veure JANINI 1980, ref. 561, p. 148, GROS I PUJOL 2007, p. 339-356.

antifoner a l'interior de la tapa superior. Així mateix, l'estat de conservació del primer foli del manuscrit és força precari, amb diversos forats per l'acció d'insectes i reparacions posteriors en pergamí als marges laterals.

Contingut

f. 1 – 1v: Retallat a les parts superiors i laterals, sembla ser un foli reaprofitat d'un missal del s. XIII, on es distingeixen dues mans diferents. S'inicia amb "Exaudiat te Dominus in die tribulationis" (Ps. 19, 2). Segueix amb les indicacions pròpies en rúbrica per la celebració de la missa, seguit per "Domine rex deus Abraham dona nobis pluviam super faciem terre ut sciat populus tuus...", una antífona de tipus processional, sense notació musical. Al verso s'observen diverses mans, amb afegits del segle XVI.

f. 2 – 2v: En rúbrica: "Sabbato in adventis domini ad vespervas capitola". Continua: "Fratres. Scientes quia hora est iam nos de somno surgere...". Correspon a l'ofici del primer diumenge d'advent. Al verso, anotacions de diverses mans per mitjà d'una "gothica rotunda" avançada i anotacions que corresponen al s. XVI.

ff. 3 - 62: Capítols i antífones de l'any litúrgic. Íncipit: "Non levabit gens contra gentem gladium" (Is. 2,4). Explícit: "sit semper domicilium incolumitatis et pacis per Christum Dominum Nostrum".

ff. 63 – 63v: Diverses oracions afegides per una mà dels segles XV-XVI dedicats a diversos sants de la catedral de Roda, iniciant-se amb sant Vicenç.

ff. 64 – 91r: Martirologi. S'inicia amb sant Esteve màrtir. Hi consten diverses anotacions posteriors als marges. Les mans van des de el s. XIII al XV.

ff. 91v- 95v. Segueix el calendari [Fig. 22]. El número auri i les calendes es realitzen en rúbrica, mentre que la lletra dominical i els noms de les festivitats i sants s'executen amb tinta negra, amb diversos afegits d'altres mans, algunes posteriors, tot i que sembla que també hi ha d'una mà contemporània a l'elaboració del calendari. Les diverses anotacions fan referència a sants i alguns dels bisbes de Roda. A la festivitat de sant Ramon, el 21 de juny, s'afegeix l'anotació: "Barbastrensis et Rotensis" (f. 93), així mateix, al foli 93v, el dia 18 de juliol (XV ante kalendas augusti) s'afegeix l'anotació posterior "Arnulphi episcopi qui iacet Rotae" (VILLANUEVA 1851, p. 177; LASALA 1864 ref. 19).

També s'afegeixen algunes fites destacades de la catedral vinculades amb els comitents del manuscrit, tals com la consagració del bisbe Berenguer d'Erill de l'altar de sant Vicenç l'any 1234: “VII idus julii anno M.CC.XXX.III. dominus Berengarius de Erillo episcopus consecravit altare sancti Vincentii” (f. 93v), (VILLANUEVA 1851, p. 156), i l'anotació del s. XVIII fent referència al trasllat de les restes del màrtir sant Valeri a Saragossa el dia 20 d'octubre (XIII ante kalendas novembris): “translacio sancti Valerii” (f. 95).

ff. 96r – 98r. Taula pasqual,⁵⁹ iniciada l'any 1145 i acabada al 1467, escrita en una “gothica rotunda” del segle XIII.

98v-101v: diversos textos de mans i èpoques diferents. F. 98v: “Deus, cui proprium est misereri semper et parcere, te supplices” que correspon a la lletania dels sants, vinculat amb el martirologi. El text està escrit per una mà contemporània a la de la resta del còdex. F. 99: Una mà del XIV copia l'himne *Ave verum corpus*: “Ave verum corpus, natum: De Maria Virgine, Vere passum, immolatum: In cruce pro homine”. Està incomplet. F. 100: continuació de la lletania dels sants del f. 98v, en una “gothica rotunda” del s. XIII. F. 101: diverses anotacions del s. XIV, semblen també fragments de les lletanies dels sants.

f. 102: Fragment d'antifoner amb notació aquitana, del s. XII que funcionava com a foli de guarda: “et dixit neque hic peccavit neque parentes eius sed ut manifestentur opera Dei in illo” (CAO 4571).

Decoracions i caplletres

La decoració del manuscrit es concentra al foli 2, on comença el missal. La totalitat del text del foli s'emmarca amb tres fines línies que combinen el blau i el vermell, emmarcades al seu torn per una orla decorativa que combina els colors blaus, vermell i violeta. A la part central superior i inferior del marc trobem sengles emblemes de la família Erill. El superior, un escut amb fons vermell, sobre el qual es projecta un lleó

⁵⁹ J. Boix i Pociello afirma que els darrers folis del calendari són reaprofitats d'un manuscrit anterior que inclouen els còmputos de la Pasqua des de 1145 a 1467 i unes taules Pasquals de 1468 a 1493 (BOIX I POCELLO, 2005, vol. II, p. 293-4). Deduïm que aquesta afirmació és deguda a que l'autor es basa en els escrits de J. Villanueva referents a aquest còdex. Tal i com hem pogut comprovar, la totalitat de la taula pasqual és del s. XIII, i copiada en un mateix moment.

rampant amb una llarga cua. L'emblema inferior repeteix el mateix escut, presentant la particularitat de que és sostingut per dos personatges antropomòrfics tenants, caracteritzats per tenir cos de cavall o animal quadrúpede, abillats amb el que sembla una roba de tipus monacal. Destaquen les grans caputxes dels escapularis, que es dobleguen sobre si mateixes vers l'escut central, marró la del personatge esquerre, i groc amb aigües vermelles indicant els plecs, la del personatge situat a la dreta de l'escut. La combinació de colors s'alterna per les túniques. Atès que els personatges són dos monjos, podem determinar que la comitència del manuscrit prové d'un personatge religiós de la família dels Erill, en aquest cas el bisbe Berenguer d'Erill, també mencionat al calendari del mateix manuscrit (f. 93). A cada costats dels personatges hi ha una anotació que sembla ser d'una lletra posterior, tot i que la tinta està molt esvaïda i la lectura no és possible: "Id [...] / cum? etce diet".

Historia del manuscrit

Els folis d'antifoner podrien haver format part d'algun dels volums que menciona l'inventari del s. XII. En referència al col·lectari, es descarta que sigui aquell mencionat per l'inventari, atès que per les característiques del còdex, clarament del s. XIII, seria posterior a la realització del recompte de llibres del tresor de la catedral del s. XII.

La visita pastoral de l'any 1445 menciona el còdex que ens ocupa com la primera entrada de l'inventari de llibres realitzat al tresor. S'hi especifica:

Primum unum missale mixtum completum et solempne incipit | per martilogium in officio in rubro incipit missale secundum | consuetudinem Rotensis ecclesie [...] et in nigro ad te levavi et | finit calendarius Rotensis copertim de vermilio cum positibus. | Mandavit poni gafetes et sindets per dictum sarcristam sub dicta pena.

VP 1445, f. 58

Jaime Villanueva menciona el volum durant la visita a l'antiga seu, datant el manuscrit al segle XII. En fa la següent descripció:

collectario de todo año, en cuya frente se ve un escudo, campo rojo y un leon. En el calendario se añade de mano del siglo XV: XV kal. Augusti: Arnulphi Episcopi qui iacet

Rotae, etc. Este es el Arnulfo Obispo de mitad del siglo XI, que parece debió tener algun culto y fiesta. Al fin hay una tabla pascual, que comienza el año 1145 y acaba el 1467. Bastante prueba de que el códice es del siglo XII.

VILLANUEVA 1851, p. 177.

A partir de les evidències de l'anàlisi codicològica i paleogràfica del manuscrit, no estem d'acord amb la datació que proposa l'autor.

En produir-se el trasllat a Lleida dels còdexs de Roda, la descripció de J. Villanueva es prendrà com a referència per l'elaboració del catàleg de M. Lasala y Vilanova, on es descriu com la referència número 9:

Un coleccionario de todo el año, en cuyo calendario hay una nota que dice "XV Kal. Augusti: Arnulfi Epi qui yacet Rota, consta de 101 fojas; en la primera tiene un escudo campo rojo y un leon: parece del siglo XII: está encuadernado con cubiertas de cuero armadas en madera: lo cita P. Villanueva.

LASALA 1864, ref. 9

Sabem que el volum va ser traslladat a Saragossa l'any 1938 com a conseqüència de la Guerra Civil espanyola, atès que conserva l'etiqueta emprada per l'identificació. S'especifiquen les dades següents:

Anvers: "Ministerio de Educación Nacional, servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional, núm. 2. Procedencia: Depósito del Museo de Lérida, Descripción: Códice gotico foliado I-LX y luego I - XXXIII más diez sin foliar. Dimensiones 0.255 x 0.17".

Revers: "Observaciones: Poco deteriorado, "nº 9" marcado en el lomo y "catedral de Lérida" en el interior de una de las tapas. Fecha de recojida: Agosto 1938, fecha de inventario, 1 setiembre de 1938."

Finalment, el manuscrit és llistat com l'ítem número 4 de l'inventari realitzat l'any 1954 dels volums dipositats al seminari de Lleida.

Fonts documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351v.

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*, ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 4.

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, f. 3. ref. 9.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. f. 132v-133r.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 177.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002, f. 58.

Bibliografia específica

ANGLÈS, Higiní. 1935. *La música a Catalunya fins al segle XIII*, Institut d'Estudis Catalans - Biblioteca de Catalunya, p. 167, núm. 44.

BARRIGA PLANAS, Josep. R., 1978. "El Manuscrit 18 de l'Arxiu de la Catedral de Lleida: leccionari per a l'ofici, del segle XI, provinent de Roda", *Miscel·lània litúrgica catalana*, 15, p. 11-41.

BOIX I POCIELLO, Jordi. C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. Departament de Geografia i Història. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. Barcelona, Universitat de Barcelona. vol. II, p. 293-294.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.

___ 1995. "Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 133-192

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

JANINI, Jose. 1980. *Manuscritos litúrgicos de las Bibliotecas de España*. Vol. II. Burgos: Ediciones Aldecoa. ref. 561, p. 148.

LORÉS I OTZET, Imma, 2015. "Hagiography and Memory: the use of Bishop Saint Ramon of Roda in the thirteenth century", *Hortus Artium Medievalium*, 21, p. 136-151.

14. Leccionari de l'Ofici

Ms. RC_0035 (antic Roda 18)
Pergamí. 345 x 250mm. 231 fols.
s. XI in.

Leccionari de l'ofici que conté lliçons de l'antic i del nou testament i una abundant notació musical. J. Barriga Planas va realitzar un complet estudi codicològic i paleogràfic del manuscrit, realitzant també la corresponent transcripció en l' article de l'any 1978 *El Manuscrit 18 de l'Arxiu de la Catedral de Lleida: leccionari per a l'ofici, del segle XI, provinent de Roda* al qual remeten per l'observació d'aquestes qüestions particulars, així com pel contingut complet del manuscrit.

Descripció codicològica i paleogràfica

El volum és format per un total de 231 folis distribuïts en quaternions. El foli 23 i 39v estan en blanc, a aquest últim se li afegeixen anotacions amb una escriptura posterior. Els quaderns es distribueixen al manuscrit segons el següent esquema:

Q1: ff. 1-8: quaternió

Q2: ff. 9-18: quaternió

Q3: ff. 17-23: quaternió. Existeix un taló entre els ff. 22 i 23

Q4: ff. 24-30: quaternió

Q5: ff. 31-39: quaternió

Q6: ff. 40-47: quaternió. Amb reclam al marge inferior indicant "apparente".

Q7: ff. 48-55: quaternió.

Q8: ff. 56-62: quaternió.

Q9: ff. 63-71: quaternió. Amb reclam al marge inferior indicant "sed tu sine illo".

Q10: ff. 72-78: quaternió.

Q11: ff. 79-88: quaternió.

Q12: ff. 89-95: quaternió.

Q13: ff. 96-102: quaternió.

Q14: ff. 103-110: quaternió.

Q15: ff. 111-119: quaternió.

Q16: ff. 120-127: quaternió.

Q17: ff. 128-135: quaternió.

Q18: ff. 136-143: quaternió. Amb reclam al marge inferior indicant “itter”.

Q19: ff. 144-150: quaternió.

Q20: ff. 151-161: quaternió. Els folis centrals del quadern (ff. 156-157) són un afegit posterior, de mesures més petites, els quals correspondrien probablement a una segona enquadernació del manuscrit.

Q21: ff. 162-169: quaternió.

Q22: ff. 170-177: quaternió.

Q23: ff. 178-185: quaternió.

Q24: ff. 186-194: quaternió.

Q25: ff. 195-200: quaternió.

Q26: ff. 201-207: quaternió.

Q27: ff. 208-217: quaternió.

Q28: ff. 218-223: quaternió. Amb reclam al marge inferior indicant “fui illi”.

Q29: ff. 223-231: quaternió.

El text del manuscrit es distribueix a dues columnes de 25 línies cadascuna. Aquest nombre augmenta fins a 52 quan l'escriptura és més tardana, per exemple als ff. 229-231.

S'aprecien dues mans diferents en l'elaboració del manuscrit, que es combinaran al llarg de tot el volum, de vegades intercalant-se.⁶⁰ La primera mà i principal és una carolina

⁶⁰ Per una anàlisi acurada de les diverses mans que formen el manuscrit remetem a l'article de J. Barriga (1978, p. 12-13). L'autor afirma que les mans participant al manuscrit són quatre.

amb fortes reminiscències de visigòtica de principis del s. XI, la qual segons J. Barriga (1978, p.12) presenta afinitats amb el Pontifical de Roda (ACL RC_0036). En relació amb aquest còdex, l'autor afirma que els caràcters són més prims i més fins, i una mica més "evolucionats". La segona mà es caracteritza per ser un xic posterior, una minúscula carolina de la meitat del segle XI. Aquesta mà sovint la trobarem rectificat els textos previs, observant-se en conseqüència abundants raspatures i correccions al text principal (són exemple els folis 196v, 200, o 229). També s'observen nombroses anotacions afegides als marges dels folis 15-22v, 23v, 200, 201v, 202 - 208r, 229-231. Als ff. 196v-199v va ser raspada la notació musical original catalana per afegir l'aquitana, creant una barreja entre les dues notacions musicals a les diverses antífones i responsoris, diversitat apuntada per H. Anglès (1935 p. 150, núm. 20). Segons J. Barriga, l'anotació neumàtica apareix als oficis de matines, als responsoris, i a algunes de les antífones del comú: apòstols, màrtirs, confessors i verges. En pocs casos es troben per l'ofici de laudes i vespres, essent la notació musical d'aquest manuscrit més tardana que la del Pontifical.

L'enquadrernació es realitza per mitjà de fusta folrada en cuir i l'estat de conservació és força bo.

Contingut⁶¹

El manuscrit conté el leccionari de l'ofici amb dues parts diferenciades: Primer el cicle de sants celebrats durant l'any, i després els sants del comú. Els sants corresponen als del calendari Romà amb presència d'elements hispànics, característica dels còdexs de la regió del Llenguadoc.

f. 1-3: Lliçons per la celebració de la festivitat de sant Esteve, amb homilies sobre la passió: "In natali Sancti Stephani. Lectio I. Homelia beati Fulgentii episcopi".⁶²

3v-30: Diverses homilies i lliçons dels evangelis, acompanyades de cants.

⁶¹ Per un detall dels íncipits i explícits del manuscrit, així com les diverses fonts de referència emprades remetem a l'article de J. Barriga (1978).

⁶² El primer foli està en molt mal estat, presentant diversos buits i reparacions.

f. 30r-41r: Lliçons per la festivitat de sant Vicenç màrtir i levita: “Passio Beatissimi Vincentii Levite et Martiris” [Fig. 23]. A la passió de sant Vicenç segueixen els seus miracles (f. 34), afegits per una mà diferent, tot i que sembla poc posterior: “De miraculis sancti Vincentii martiris”. Segueix després al f. 35: “sermo beati Augustini episcopi de passione sancti Vincentii martiris”. Continua al f. 37 amb el sermó de sant Just d’Urgell per a la festa del martiri: “Sermo sancti iusti [urgellensis]⁶³ episcopi in natale sancti Vincentii”. Al verso del mateix foli, sense rúbrica: “Passio beati Vincentii levite et martiris.”

ff. 41-43v: “Conversio Sancti Pauli Apostoli”.

ff. 43-48: “In purificatione sanctae Mariae”.

ff. 48v-51: “Natale sancte Agate Virginis”, seguit per diverses homilies de sant Gregori papa.

ff. 51-54v: “Sermo sancti Augustini in cathedra Sancti Petri Apostoli”. Segueixen diverses homilies de sant Jeroni.

ff. 54-59: “In Natale sancti Benedicti abbatis”. Tal i com destaca J. Barriga (1978, p. 20) a sant Benet se li dedica un ofici de nou lliçons i responsoris, les 6 primeres copiades del llibre II dels *Diàlegs* de sant Gregori. Segueixen diverses homilies atribuïdes a Raban Maur, continuats per la “Adnunciatio Domini” i diverses homilies de Beda el Venerable. Segueixen diverses antífoes amb notació musical.

ff. 59v-68r: “In natale apostolorum Philippi et Iacobi”, amb diverses homilies de sant Agustí.

ff. 68-72v: “Inventio Sancte Crucis”

ff. 72v-78: “Alexandri cum sociis suis”

ff. 78-84: “In vigilia sancti Iohannis”

ff. 84-90v: “In natale sancti Iohannis Bapteste”.

ff. 90v-102: “In natale Ioannis et Pauli”, seguit per “In vigilia sancti Petri” i la “festivitas sancti Petri” amb els sermons atribuïts a Lleó papa.

⁶³ La paraula apareix raspada.

ff. 102-110: “Commemoratio *sancti Pauli Apostoli*”, amb homilies del dia de Joan Crisòstom i Rabanus Maurus. Segueixen les Homilies de sant Maximí bisbe (ff.106 - 107).

ff. 110-112: “*Natale sancte Marie Magdalene*”, amb diverses homilies del dia de sant Gregori papa.

ff. 112v-114v: “*In natale sancti Iacobi Apostoli*”.

ff. 114v-115: “*Natale sancti Felicis martiris*”

ff. 115-117: “*Vincola apostoli sancti Petri*”. Fins aquí el cicle temporal. S’inicien les lliçons dels diversos sants.

ff. 117-122: “*Invencio sancti Stephani Martiris*”.

ff. 122-127: “*Natale sancti Laurencii Martiris*”.

ff. 127-130: “*In assuncio sanctae Mariae*”.

ff. 130-137: “*Decollacio sancti Iohannis Baptiste*”

ff. 137-141: “*In nativitate sancte Marie*”.

ff. 141-144: “*Sanctorum Cornelii et Cipriani Martirum*”.

ff. 144-148v: “*Natale sancti Mathei apostoli evangelistae*”

ff. 148v-152v: “*In dedicatione sancti Michaelis Archangeli*”.

ff. 152v-161: “*Festivitas Omnium Sanctorum*”. El foli 155v presenta 9 línies de text que ha sigut posteriorment raspat.

ff. 161-166: “*In dedicacione Basilicae sanctissimi Salvatoris*”. El foli 161 presenta 5 línies de text en rúbrica de que ha sigut posteriorment raspat.

ff. 166-173: “*In natale sancti Martini episcopi et confessores*”.

ff. 173v-177: “*In natale sancti Bricii confessoris*”.

ff. 177-184: “*In natale sancte Cecilie virginis*”.

ff. 184-200: Diverses homilies de sant Gregori papa, seguides de l’evangeli segons sant Lluç.

ff. 200- 200v: “*In sanctorum Vitalis et Agricole*”.

ff. 201-202v: “In natale sanctae Luciae”. La primera columna està raspada. J. Barriga destaca que el cicle dels sants presenta l’anomalia de no cloure amb l’ofici de sant Nicolau, trobant-se després l’ofici de santa Llúcia seguit per un sermó dedicat a sant Jeroni sobre l’Assumpció de la Mare de Déu que s’hauria d’inserir el 15 d’Agost, i després, de la mateixa mà, uns textos per a la festa de sant Tomàs apòstol que clouen el cicle d’advent.

ff. 202v-204v: “Sermo sancti Ieronimi presbiteri”.

ff. 205-206: “In natale sancti Thomae”, “In natale Apostolorum”

ff. 207-216: Diverses homilies de sant Gregori papa.

ff. 216-219: “In natale Unius Martiris”.

ff. 219-223: “In Natale Plurimorum martirum”.

ff. 223-226v: “In natale confessorum”

ff. 226v-229: “In Natale Virginum”.

f. 229-231: “In Dedicacione Ecclesie, lectio I” [Fig. 24]. Diverses lliçons per tal de realitzar la dedicació de l’església.

ff. 231-231v: “In natale Iacobi Apostoli”, “Sancti Bartholomei Apostoli”.

El manuscrit està inacabat.

Decoracions i caplletres

Tal i com indica A. Orriols (ARS SACRA, 2001 p. 138-139, núm. 8) les caplletres del manuscrit suggereixen una datació de la primera meitat del segle XI, amb petites capitals ictomòrfiques (f. 4v) i ornitomòrfiques (f. 6) de colors plans, predominant el vermell i el groc amb fons reserva en pergamí, que recorden a les caplletres característiques dels manuscrits hispànics.

Destaquen dues caplletres de majors dimensions configurades a partir de formes geomètriques:

f. 1v: H; 70x50mm., 6 línies de text: Inici del sermó de Fulgenci dedicat a sant Esteve. Caplletra d'entrellaçaments geomètrics en color groc i reserva, sobre un fons vermell. Força deteriorada.

f. 84: H, "Hodie"; 80x44mm., 7 línies de text: Inici del sermó dedicat a sant Joan Baptista. Format el cos de la H per entrellaçaments geomètrics en reserva, emprant els colors vermell, groc i negre de fons.

Historia del manuscrit

L'inventari del s. XII menciona "Ils lectionarios" (ABAD Y LASIERRA 1772, f. 351v; PASQUAL 1775-1825, f. 132v-133r) un dels quals pensem que podria correspondre al volum que ens ocupa. No s'ha pogut localitzar el còdex a la visita pastoral del s. XV.

Durant la visita que realitza M. Abad y Lasierra l'any 1772, l'autor descriu el còdex de la següent manera: «Un leccionario en folio grande de pergamino su letra del siglo X y hay del siglo XI. Estan las actas del martirio de Sn Vicente las de Sn Silvestre. En la fiesta de la Anunciacion estan las antifonas en solfa: es propiamente leccionario de Santos». (ABAD Y LASIERRA 1772, 9-3980, f. 351v). No correspon però la festivitat que esmenta l'autor a sant Silvestre, que no hem localitzat al santoral analitzat.

Poc després el manuscrit va cridar l'atenció de J. Villanueva, quan aquest va visitar la seu rotense a l'estiu de l'any 1806. L'autor fa la següent descripció:

En primer lugar registré un Santoral ó [p. 174] mas bien un Leccionario en folio, escrito en el siglo XI y con gran proligidad en dos columnas. Comienza por la fiesta de San Esteban, y copia largamente las actas de los Santos y sermones de Padres, ó divididos en lecciones para el oficio, ó sin esta division. En la fiesta de San Vicente Mártir, titular de esta iglesia, pusieron un esmero á que todo el público debe estar muy agradecido. Porque despues de las actas comunes y publicadas ya, dice: Probabile satis est ad gloriam Vencentii Martyris, quod descriptis passionis ipsius titulis invidus extitit inimicus: unde credimus fide plena relata gestorum, quae litterarum apicibus annotari iudex non inmerito noluit... Despues de esto, digo, sigue: Sermo Beati Agustini Episcopi de passione B. Vicentii Martyris.= In passione quae nobis hodie recitata est, fratres karissimi, evidenter ostenditur iudex ferox, tortor cruentus, martyr invictus, que es el 276 de las ediciones Maurinas. A este sermon sigue otro, sin atribuirse á autor alguno, y

por lo mismo parece atribuido al mismo San Agustín, y es el que en dicha obra se halla entre los apócrifos bajo el número 188 que comienza: *Cunctorum licet, dilectissimi, gloriosas martyrum passiones, quos distincta regionibus loca mervere, una fides faciat omnibus indiscreto honore venerabiles, propria tamen sibi in hoc venerationis obsequio illi vindicat*= Sigue: *Sermo Sancti Justi Urgellensis Episcopi in natale Sancti Viventii martyris*. Este es el que publicamos en Urgel con las notas correspondientes á esta pieza inédita.⁶⁴ Basta esto por “*verbi gratia*”. Es notable que este precioso códice, que está entero, solo contiene las fiestas de Nuestra Señora, mártires primitivos, y solos tres confesores San Martín, San Bricio, y San Nicolás.

VILLANUEVA 1851, p. 173-174

La següent notícia en referència a aquest manuscrit correspon a les notícies del trasllat a l'Arxiu Capitular de Lleida l'any 1864, a l'inventari elaborat per M. Lasala y Vilanova, on es descriu el còdex de la següent manera:

Leccionario en fol. a dos columnas escrito en el siglo XI empieza por la fiesta de S. Estevan, copia algunas actas de Santos y sermones de Padres y fiestas de la virgen primitivos mártires y algunos confesores. Tiene 237 fojas.

LASALA 1864, ref. 14

La historiografia contemporània ha estudiat el manuscrit en diverses ocasions per tal de destacar l'afiliació franca de la litúrgia que es practicava a la seu ribagorçana, essent l'estudi de J. Barriga el més destacable i complet. L'autor afirma que el còdex «correspon a la fase de romanització esdevinguda a la Marca i iniciada per Gregori VII» (1978, p. 14), mentre que M. Gros i Pujol, qui també esmenta aquest manuscrit a l'estudi sobre l'inventari de Roda d'Isàvena, assegura que la producció del volum correspondria a l'etapa de regularització de la vida canonical a la seu (1092), atès que les festivitats i els oficis dels sants segueixen el calendari romà (GROS I PUJOL 2007 p. 344-345).⁶⁵ Es dedueix, doncs, que ambdós autors situen aquest manuscrit a Roda d'Isàvena a finals del segle XI.

⁶⁴ Fa referència al volum X del *Viage Literario, Viage a Urgel*, p. 13 i ap. núm. II p. 216 – 221.

⁶⁵ L'autor també afirma que la presència d'aquest volum explica perquè a l'inventari del s. XII rotense no s'esmenti cap passionari (GROS I PUJOL 2007, p. 345).

Tanmateix, la nostra opinió, i després d'analitzar les característiques paleogràfiques i codicològiques del manuscrit, és que el volum es podria situar a la primera meitat del segle XI, tal i com ja suggeria M. Abad y Lasierra. El còdex no inclou la festivitat de sant Valeri, devoció introduïda a Roda d'Isàvena aproximadament l'any 1030. Aquesta dada ens estaria proporcionant arguments per tal de situar el còdex als episcopats d'Aimeric (976-1016) i Borrell de Ribagorça (1016-1027), factor que també es justificaria a partir de la inclusió dels textos de sant Just d'Urgell per la festivitat de sant Vicenç màrtir, atès que ambdós bisbes mantenen estrets contactes amb el bisbat d'Urgell. És versemblant pensar que el còdex va ser elaborat a la seu d'Urgell durant els anys de l'exili forçós dels bisbes de Roda com a conseqüència de la ràtzia musulmana (la primera mà del còdex, similar a la del Pontifical), i que, amb posterioritat, i preveient la futura consagració de la nova catedral rotense (abans de l'any 1030 i del descobriment de les relíquies de sant Valeri), es van afegir diversos textos al còdex (la segona mà), entre aquests, els de la "Dedicacione Ecclesie" que es troben al final del manuscrit.

La última menció documental d'aquest volum serà la de l'inventari del seminari de la Catedral de Lleida l'any 1954, on consta com l'ítem número 10.

Fonts Documentals

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*. ACL, CM_01, ref. 14.

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*. ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 10

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351v.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 173-174.

Bibliografia específica

ANGLÈS, Higini. 1935. *La música a Catalunya fins al segle XIII*: Institut d'Estudis Catalans - Biblioteca de Catalunya, p. 150, núm. 20 i p. 202

ARS SACRA, Planas, J. Fité, F (Eds.), 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, ref. 88, p. 138-139.

BARRIGA Planas, J. R. 1975. *El sacramentari, ritual i Pontificalde Roda, cod. 16 de l'arxiu de la Catedral de Lleida*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

____ 1978. "El Manuscrit 18 de l'Arxiu de la Catedral de Lleida: leccionari per a l'ofici, del segle XI, provinent de Roda", *Miscel·lània litúrgica catalana*, 15.

BERNADÓ, Màrius, 2007. "Leccionario, Homilario del Oficio", ZAPKE, S (Ed.), *Hispania vetus: manuscritos litúrgico-musicales : de los orígenes visigóticos a la transición francorromana, siglos IX-XII*. Bilbao: Fundacion BBVA, p. 322-323.

BOIX I POCIELLO, Jordi C. 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 292.

CASTILLÓN Cortada, Francisco, 1995. "Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 138.

DÍAZ Y DÍAZ, Manuel C., 1959. *Index scriptorum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Patronato Menéndez Pelayo, núm 10.

FERNÁNDEZ DE LA CUESTA, Ismael, 1980. *Manuscritos y fuentes musicales en España: Edad Media*, Madrid: Alpuerto, p. 130.

GARRIGOSA, Joaquim, 2003. *Els manuscrits musicals a Catalunya fins al segle XIII. L'evolució de la notació musical*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs (col. Emili Pujol, 2), p. 148.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena." *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

____ 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*. Vol. II. Burgos: Ediciones Aldecoa, ref. 563, p. 149

MUNDÓ, Anscani, M. 1994. "La cultura artística escrita", Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Vol. I, p. 141

OLIVAR, Alexandre, 1967. *Les supervivències litúrgiques autòctones a Catalunya en els manuscrits dels segles XI-XII*. In congrés litúrgic de Montserrat, Abadia de Montserrat. p. 40

15. Pontifical (“Ordinale”)

Ms. RC_0036 (antic Roda 16, antic Roda 14)
Pergamí. 245 x 330mm. 221 fols.
[s. XI in.]

Ritual - Pontifical que conté els ritus per a l'administració dels sacraments, les benediccions, consagracions, misses votives, i els ordos pels malats i els difunts. És un còdex abastament estudiat perquè és un dels exemplars més antics de la introducció de la litúrgia franco-romana als comtats catalans i arquetipus de la litúrgia catalano-narbonesa. Va ser objecte d'estudi per Josep Barriga Planas, qui en realitzà la tesi doctoral, destacant que el seu propòsit era el de «presentar el manuscrit en les seves línies principals, remarcar-ne les peculiaritats i donar el text literal (...) tot comparant-lo amb altres fonts per tal de fer veure quins són els punts de contacte i quines les divergències» (BARRIGA 1975, p. 19). Va fer un complet estudi, tant des del punt de vista físic (codicològic, paleogràfic i textual), com del context històric i funció litúrgica dins de la catedral de Roda. Per tal de realitzar aquesta fitxa s'ha seguit la mencionada recerca, juntament amb una anàlisi física del manuscrit. Per l'edició dels diferents textos que formen el Pontifical de Roda remetem a l'estudi de J. Barriga.

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit format per un total de 221 folis amb una doble numeració aràbiga a l'extrem superior dret, en tinta negra la més antiga, i en llapis la més recent, que s'inicia al foli 13. Els 12 primers folis no pertanyen al manuscrit original, fet que pot observar-se pel tipus de lletra emprada, d'una mà diferent a la de la resta del volum. El Pontifical comença pròpiament al foli 13, on al marge superior esquerre i en una grafia moderna s'indica “Cereemoniale episcopalis”.⁶⁶

⁶⁶ J. Barriga edita específicament el contingut dels textos del Pontifical (1975). En conseqüència la numeració que segueix per l'edició correspon a la més antiga i primera del manuscrit, sense incloure els 13 primers folis. Per tal de realitzar aquesta fitxa s'ha considerat la foliació més recent del manuscrit.

És un manuscrit format per 39 quaderns, formant quaternions, els quals es distribueixen al volum de la següent manera:

Q1: ff. 1

Q2: ff. 2-5: ternió incomplet

Q3: ff. 6-12: quaternió incomplet, taló entre el foli 12 i 13

Q4: ff. 13-20: quaternió.

Q5: ff. 21-28: quaternió

Q6: ff. 29-36: quaternió

Q7: ff. 37-44: quaternió

Q8: ff. 45-52: quaternió

Q9: ff. 53-60: quaternió

Q10: ff. 61-68: quaternió

Q11: ff. 69-76: quaternió

Q12: ff. 77-85: quaternió

Q13: ff. 86-92: quaternió incomplet

Q14: ff. 93-100: quaternió

Q15: ff. 101-108: quaternió

Q16: ff. 109-116: quaternió

Q17: ff. 117-124: quaternió

Q18: ff. 125-132: quaternió

Q19: ff. 133-140: quaternió

Q20: ff. 141-148: quaternió

Q21: ff. 149-156: quaternió

Q22: ff. 157-164: quaternió

Q23: ff. 165-172: quaternió

Q24: ff. 173-180: quaternió

Q25: ff. 181-188: quaternió

Q26: ff. 189-196: quaternió. El foli 196 està retallat al marge inferior

Q27: ff. 197-204: quaternió

Q28: ff. 205-212: quaternió

Q39: ff. 213-[217-218, singulí]-221: quaternió incomplet.

El pautat es realitza en punta seca, força marcada, i les mesures de la distribució del text al foli són 150x230mm. Aquest s'organitza a dues columnes de 23 línies cadascuna. La tinta emprada és marró clara, amb afegits contemporanis corregint-ne el contingut en una tonalitat més fosca, mentre que les rúbriques es realitzen en vermell.

J. Barriga destaca que existeixen diverses mans al manuscrit. La primera i principal, la que escriu quasi bé la totalitat del manuscrit, empra una carolina minúscula regular arcaica, de ductus solemne, i amb una important influència de la visigòtica per algunes consonants i els adverbis acabats en *-ae*, afirmant l'autor que és un tipus de lletra bastant més antiga que la del sacramentari de Vic de l'any 1038 (MEV ms. 66). Destaca que troba semblances cal·ligràfiques amb manuscrits procedents de l'episcopat de Sal·la de la seu d'Urgell (981-1010), i amb alguns fragments de principis de l'XI del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles. Altres autors com B. Bischoff situen l'escriptura del còdex a finals del segle X.⁶⁷ T. Federici el datava entre els segles X-XI, i C. Batlle al segle X.⁶⁸ Una segona mà, més tardana, empra similars grafies, però amb un traç més gruixut i solemne. Li segueix una tercera mà, més estilitzada, no gaire més tardana. Una quarta i cinquena mà s'ocupen d'afegir textos al manuscrit a la segona meitat del segle XI i realitzen els darrers folis.

J. Barriga compara el text del Pontifical amb altres còdexs dels comtats catalans, afirmant que la primera mà del manuscrit presenta una escriptura més arcaica per la inclinació vertical de la lletra, el ductus, més semblant a manuscrits de finals del segle X, la cal·ligrafia, de consonants en forma d'obús, i per la manera de resoldre les lligadures -

⁶⁷ Notícia proporcionada per J. Barriga. B. Bischoff afirma que el manuscrit rotense és realitzat als comtats catalans perquè la lletra és molt estilitzada i per les desinències de les *-us*, ambdues característiques típiques d'aquest territori, afirmant també que la tendència a la visigòtica fa pensar en aquesta regió. (BARRIGA 1975, p. 83).

⁶⁸ Per aquests autors consultar BARRIGA 1975, p. 85-86, n. 105, 109, 110 i 111.

or, *-ct* i *-st*. Altres característiques que porten l'autor a datar-lo l'any 1000 són les capitals, de trets molt sobris, i el seu reompliment per mitjà d'una tinta vermellova, tret característic d'alguns còdexs urgellesos del s. X. També per l'ús d'un sol signe de puntuació (el punt alt o a mitja alçada), que s'empra abans del s. XI, i per la notació musical de tipus arcaica catalana, pròxima a la hispana, corresponent a una etapa prèvia de la introducció i generalització de la notació aquitana.

El mateix autor afirma que la notació musical pertany a una fase arcaica, emparentada amb els manuscrits d'escriptura visigòtica propis de la demarcació territorial nord-catalana,⁶⁹ evidenciant la simultaneïtat d'influències de les litúrgies romana i visigòtica. Aquest fet també l'havia destacat prèviament H. Anglès a l'estudi sobre la música a Catalunya abans del segle XIII, demostrant les similituds del Pontifical rotense amb el toner de l'abadia de Ripoll del s. X (ACA c. 72), el gradual de la seu d'Urgell procedent del fons Plandolit del s. XI, conservat a Montserrat, o el còdex BnF latin 14301 del s. X de l'abadia de Santa Maria d'Arles, amb el que comparteix similituds per l'ofici de sant Sernin, màrtir de Tolosa. Segons H. Anglès el Pontifical de Roda presenta la mostra de notació musical que més s'acosta a la notació mossaràbiga, i és un testimoni dels orígens de la notació catalana, que seria una simplificació de la visigòtica emprada fins el segle IX (ANGLÈS 1935, p. 150 i 196).

El manuscrit conté un seguit de creus repartides dins del manuscrit, les quals indiquen que en pronunciar la paraula que la porta, es donava una benedicció, de vegades es troben després de la paraula, fet que permet suposar que es van afegir en un moment posterior.

L'estat de conservació del còdex és en general força bo. Tot i així algun foli ha sigut estripat al marge inferior (f. 184) i presenta algunes taques d'humiditat i llacunes. Alguns dels folis han sigut reaprofitats perquè s'hi entreveu la presència d'altres textos que han sigut esborrats (f. 173).

La coberta actual és de fusta folrada amb pell.

⁶⁹ Aquesta afirmació es basa en una consulta de J. Barriga al professor J. Hourlier de Solesmes (BARRIGA 1975, p. 60, n. 11)

Contingut del manuscrit

Segons J. Barriga el Pontifical rotense està concebut a partir de la recopilació d'ordos litúrgics, a diferència dels ordinals romans, els quals descriuen els ritus sagrats i són una guia pel celebrant. El còdex de Roda estaria format per un conjunt de "libelli" que integren diversos formularis litúrgics i conjunts d'ordos, els quals l'autor estudia de manera monogràfica.

Hi ha un bon nombre de textos que són comuns a diverses tradicions litúrgiques, i que el Pontifical segueix o bé modifica. Altres corresponen a una litúrgia més local i semblen propis de la seu, amb un bon nombre de formularis no identificats. Les diverses modificacions a la litúrgia tradicional fan pensar en un autor creatiu i molt versat en litúrgia, que realitza un compendi de la tradició romano-gal·licana-hispànica.

Tal i com s'ha mencionat més amunt, la totalitat dels textos que formen el manuscrit va ser editat per J. Barriga (1975, p. 247- 683). Indiquem a continuació el contingut principal del còdex, tot i que es remet a la publicació esmentada per consultar la transcripció de la totalitat dels textos (excepte els ff. 1-12), així com per l'anàlisi particular i exhaustiu al context de la seu. A continuació es detalla el contingut genèric del manuscrit:

f. 1 - 1v: Fragment de text afegit (s. XI) que fa al·lusió a Tiberi malalt de lepra, citant Josep d'Arimatea i Nicòdem. El text és interromput i continua al f. 12, on es parla de la guarició de la lepra de Tiberi. Incipit "[...] et nuncios ad Tiberio in [...] ut misi[...] osianum et indica...". Explicít (al fol. 12) "et sub claude eum subsigillo anoli tui et amplius non appareat super terram".

ff. 2-12: En una mà més tardana que la de la resta del manuscrit: "Ordinarius S. Raimundi Episcopi Inferius" i en la mateixa lletra, afegida a la primera línia de la primera columna: "Inventione Sanctae Crucis". Després comença la llegenda de la Invenció de la Vera Creu: Incipit: "Regnante venerabili dei cultore magno Constantino imperatore in sexto anno regni eius". Explicít: "libertati nobilitati que restituit, prestante Domino Nostro Ihesu Christo cui est honor et gloria in secula seculorum amen". A continuació diversos sermons en referència a la Vera Creu: "Sermo in Exaltatione sancte Crucis". Acaba al foli 12: "Donante Domine Nostro Ihesu Cristo cui est honor et gloria cum patre et spritu sancto, per infinita sancta sanctorum amen".

f. 8v-11: Als marges laterals i inferior del foli: “Ordo de Restauracione ecclesie” [Fig. 25], seguit després per “Missae de Restauracione ecclesiae.”⁷⁰

ff.13-15v: Inici del Pontifical amb textos en relació als diversos oficis eclesiàstics. En rúbrica: “De canonico quare canonicus ita vocetur”, seguit per “Incipit modo de singulis gradibus aeclesiasticus”. Segons J. Barriga (1975, p. 95- 98) els diversos textos estan inspirats en el capítol XII “De clericis”, del llibre VII de les *Etimologies* d’ Isidor de Sevilla, i en el segon llibre de l’obra *De ecclesiasticis officiis*, “De origine ministeriorum” del mateix autor. Determina també que una altra font pel text seria l’obra de Pseudo-Alcuí *De divinis officiis liber*, concretament el capítol XXXVI “De Gradus ecclesiasticus”. Una tercera font pel text seria la “Col·lecció Canònica Pirenaica” (CP).⁷¹

ff. 15v - 17: Conjunt d’ordinacions: “Ordinacio hostiarii” (f. 14v), seguit per “Ordinacio lectoris”, “Ordinacio Exorciste” (f. 15v) i “Ordinacio Accoliti” (f. 16r). Segueix el text canònic sobre l’elecció dels diferents candidats (ff. 16v-17): “Ordo qualiter in romana aeccledia presbiteri, diachoni, subdiaconi ordinandi sunt”.⁷²

ff. 17 - 18: “Capitulum sancti Gregori”.

ff. 18 - 22: “Oracio ad ordinandum subdiachonem”. Seguit pel text afegit “Ad Ordinandum diaconem oracio” (f. 18v). Segueix: “oracio ad ordinandum presbiterum” (f. 20v), seguint el text gregorià (BARRIGA 1975, p. 106).

ff. 22-29v: Ordo per la consagració episcopal: “Benediccio Episcoporum”.

ff. 30-35: Apologia pel bisbe i els seus fidels amb particularitats hispàniques (BARRIGA 1975, p. 118): “Oracio pontificus pro se suisque omnibus”. Segueix el text per revestir-se el sacerdot dels ornaments sagrats: “Oraciones pro se induendo ornamentis sacris”, i les

⁷⁰ Sobre la importància d’aquests primers folis al context de la diòcesi de la Ribagorça veure el capítol 4.1.1,

⁷¹ Manuscrit que prové del fons de Ripoll i actualment es conserva a la Biblioteca de Catalunya amb la signatura ms. 944. Segons J. Barriga «conté la Hispana i un ordo litúrgic de tradició romano-gal·licana amb les definicions dels diversos oficis eclesiàstics que són de clara inspiració isidoriana» (1975, p. 97). La íntima relació que s’estableix entre els textos de la Col·lecció Canònica Pirenaica (CP) amb el Pontifical condueix a Barriga a determinar la seu d’Urgell com a lloc d’elaboració del Pontifical rotense, atès que G. Martínez Díez situa la realització de la CP vinculada amb aquesta seu, recollint material d’un manuscrit de la seu d’Urgell més antic (s. IX). Veure (MARTÍNEZ DÍEZ, G., 1962. p. 213-270, esp. p. 223).

⁷² El conjunt d’ordinacions estableix la jerarquia eclesiàstica a la catedral de Roda d’Isàvena. De menor a major: ostiari, lector, exorcista, acolit, sots-diacon, diacon, prevere i bisbe. VEURE GRAU QUIROGA 2010, p. 57.

pregàries del bisbe abans de començar la missa “Oraciones ad ingressum altaris” (f. 31r-35) i proclamar l’evangeli: “Oracio ad aevangelium” (f. 35).

ff. 35v - 37v: Oracions per l’ofertori: “oraciones ad ofertorium”. Segueixen les oracions per ser recitades davant l’altar abans del cànon de la missa: “oraciones ante altare” (f. 36v) i la benedicció de l’incens “Benedicchio super incensum” (f. 37v).⁷³

ff. 38-40v: Cànon de la missa: “Canon missae”.

ff. 40v-42: Es copien els textos propis per abans de la comunió: “Ante Communionem”, els propis de la comunió: “ad communionem” (f. 41) i els de després de la comunió: “post communionem”, seguits per l’oració per a després de la missa: “oracio post missa”.

ff. 43-46v: Diversos textos dirigits als endimoniats i energúmens: “Missa pro his qui a Demonio vexantur”, seguit per “Oraciones contra Daemonium”. Continua: “Imposicio manuum super Energuminum catezizatum”, seguit de “Item ordo super energuminum qui ab spiritu inmundo vexatur”, i “item alie oraciones super energuminum babtizatum”.

ff. 46v-52: Diversos ordos per la celebració del matrimoni d’origen hispànic. S’inicia amb l’ordo per la benedicció de qui entrega les arres: “Benedicchio super eos qui arras tradunt”, seguit per la benedicció de la cambra nupcial “Oracio talami, ordo” (ff. 47v-48). Continua la celebració del matrimoni pròpiament: “missa de coiugio Nupciarum” (ff. 48-52), seguida per la benedicció de les segons noces: “Benedicchio ad secundas nupcias” (f. 52).

ff. 52-77v: Ordos pel reconeixement i l’administració dels penitents a l’inici del període quaresmal: “Feria IIII in caput Geiunii. Incipit Ordo” (ff. 52-58r). Continua “Incipit ordo ad Penitentiam dandam” (ff. 58r - 77v).

ff. 77v-84: Ordo per la celebració del Diumenge de Rams: “Ordo de sancto die in ramis palmarum”.

ff. 84-86: Ordo per la reconciliació dels penitents del Dijous Sant: “Incipit ordo ad reconciliandum penitentem feria V in cena domini”.

⁷³ Segons J. Barriga les oracions per l’ofertori confirmarien que el manuscrit va ser realitzat a la seu d’Urgell, atès que el text per l’oferiment del calze integra el concepte: «et nos famulos tuos cunctam clerum et congregationem sancte marie», fent referència a la comunitat de santa Maria, que l’autor pressuposa que seria la de la seu d’Urgell (BARRIGA 1975, p. 123).

ff. 86-91: Missa del Dijous Sant (consagració del crisma): “ordo ad conficiendum sanctum chrisma et missa in cena domini”, seguit de l’ordo pel lavatori de peus: “Ordo ad pedes abluendos” (ff. 90v-91).

ff. 91- 95v: Ordo pel Divendres Sant seguint la tradició dels textos gregorians: “In Die sancto Parasceve”.

ff. 95v-107r: Ordo per la vetlla pasqual: “Ordo in vigilia Pasce” (ff. 95v-100), seguit pels textos que conformen el ritus per l’administració del baptisme al catecumenat: “Ordo ad caticuminum faciendum” (ff. 100-103v). Segueixen els ritus per la benedicció de l’aigua i el baptisme: “Benedicció fontis et ritus babtismi” (ff. 103v-107r). Continuen els ritus per l’administració del baptisme als malalts: “Item oraciones ad caticuminum infirmum faciendum” (ff. 107r - 108r), seguit per un text per la benedicció de l’aigua on s’hi posaven els teixits de color blanc: “Benedicció ad albas deponendas”.

ff. 108v-111v: Textos propis per la missa de la vetlla pasqual seguint la composició del sacramentari gregorià: “Oracio in Sabbato sancto nocte ad missa”. També són textos gregorians els que formen la missa del dia de Pasqua: “Die sancto Pasche”, seguit de l’ordo per la celebració de les lletanies majors: “Incipit ordo qualiter agatur letania maiore” (ff. 110r-111v).

ff. 111v-114: Formulari per la vigília de l’Ascensió de Crist: “Feria IIII, in vigilia ascensionis Domini” (111v-112), seguit per la missa del dia de l’Ascensió pròpiament: “Missa in die ascensionis Domine” (f. 112-114).

ff. 114v: Texts de caràcter penitencial per abans de la pentecosta: “Feria IIII. Aliis Rogacionibus”.

ff. 114v - 116v: Textos pel temps de pentecosta de tradició gregoriana. S’inicien amb l’ordo per la vigília de pentecosta: “Ordo in vigilia pentecosten”, seguit per “Oracio ad missa in sabbato pentecosten post ascensionem fontis” i “In die sancto pentecosten”.

ff. 117-121: Textos per la celebració dels sínodes: “ordo de celebrando sinodo”,⁷⁴

⁷⁴ J. Barriga estableix que la ordenació dels textos dins del còdex, seguint els ordos de Pentecosta no és casual, atès que el cànon V del concili de Nicea determina la celebració dels sínodes després d’aquesta festivitat, en la qual s’ha de realitzar la correcció dels sacerdots. Les fonts pels formularis per aquesta celebració es troben principalment a manuscrits de dret canònic, concretament a les col·leccions Hispano-Gal·licanes i en les falses Decretals de Pseudo Isidor. Precisament aquests textos són també la font per

ff. 121-145v: Diversos textos i formularis per la dedicació i consagració de l'església [Fig. 26]. Comença amb la consagració de les pedres angulars: "Oracio ad lapides aecclies angulares" (ff. 121-122) seguit per una sèrie de cinc antífones: "Antiphonale in dedicacione ecclesie" (ff. 122 - 138). Segueix l'ordo per la consagració pròpiament: "Incipit ordo ecclesie consecrande", que segueix els models emprats a Narbona: "Oracio ad missa in dedicacione aecclies" (ff. 138-138v). A continuació segueixen els formularis per la missa de l'aniversari de la dedicació de l'església: "missa in Aniversario dedicacionis ecclesie" (f.140). Els textos per la dedicació de les esglésies acaben amb l'ordo per la benedicció de les campanes: "Benediccion ad signum benedicendum" (ff. 143-145v).

ff. 145v-147v: S'inclouen alguns ordos vinculats amb diverses ordinacions dins l'església. S'inicia amb les pregàries pels nens posats a escola: "Oracio pro paruulo puero ad scolam ponendo", seguit per l'ordinació per la tonsura: "Oracio ad capillaturam", i els ritus per esdevenir clergue: "Oracio ad clericum faciendum". Acaba amb els formularis sobre la tonsura de la barba: "Oracio ad barbas tondendas".

ff. 147v - 155v: Ordo i misses pels pelegrins: "Ordo de his qui peregre proficiscuntur"(147v - 151v) i "Missa pro iter agentibus" (ff. 151v - 155v).

ff. 155v-192: Inici de les benediccions episcopal del cicle temporal, incloent les benediccions pel comú dels sants i solemnitats votives: "Incipiunt benediccionis".

ff. 192-210v: Ordo pels malalts:⁷⁵ "Incipit ordo infirmorum" (ff. 192-207v). Segueix el formulari pels malalts en perill de mort "Missa pro eo qui proximus fuerit morti" (f. 207v), seguit per la missa d'aquells malalts que no estaven en perill de mort: "missa pro infirmo qui non cito venerit ad mortem" (f.208-210). El manuscrit continua amb una missa pels que estan convalescents: "missa pro infirmo qui conualescere coeperit ad sanitatem" (f.210), i un altre formulari pels malalts: "Alia missa pro infirmis" (210v).

ff. 211-219v: Segueixen les diverses misses i ordos pels difunts: "Incipit ordo infirmi ad finem deducti" (211-215v), i "missa pro defuncto" (f. 215v-218v), seguit pel formulari

l'elaboració del manuscrit de Burchard BPT ms. 35, que creiem fou elaborat a Roda d'Isàvena. Veure cap. 4.3.2.

⁷⁵ J. Barriga estableix que l'ordo dels malalts del còdex rotense és un dels textos més importants que existeixen per tal de conèixer els formularis de la litúrgia catalano-narbonesa (BARRIGA 1975, p. 220)

que conté el ritual per l'enterrament: "Ordo ad deferendum corpus in sepulcrum" (218v - 219v).

ff. 220-221v: El còdex acaba amb un quadern afegit amb diversos ordos. El primer conté els formularis per la reconciliació dels heretges: "Ordo super eum qui ab infidelitate ad veram fidem et catholicam voluit revertere". Segueix la benedicció episcopal del rei: "Benedicció regis". El manuscrit acaba amb el ritus per la benedicció dels vasos sagrats que s'inclouria com a complement als diversos ordos i formularis de consagració de l'església que figuren als folis 121v-145v.

Decoracions i caplletres

El manuscrit destaca per la caplletra T, corresponent a l'inici del cànon de la missa "Te Igitur" (f.38). És una capital a foli sencer que articula la distribució del text, el qual s'hi disposa al voltant adaptant-se als contorns.⁷⁶

La gran capital se situa al centre del foli representant Crist crucificat sobre un fons verd fosc rematat amb un fi marc vermell. Els tres extrems superiors de la caplletra es rematen amb nusos d'entrellaçats geomètrics. La figura de Crist, amb nimbe crucífer es disposa sobre el cos de la inicial, i queda subjecte a la gran creu per mitjà de quatre claus disposats a les extremitats. Vesteix perizoni marró fins als genolls, caracteritzat per una sèrie de línies verticals simulant plecs desordenats. El personatge inclina lleugerament el cap vers l'esquerre, amb els ulls oberts i rostre seré. Es representen amb detall les particularitats anatòmiques de costelles, colzes i genolls. La cama dreta s'observa lleugerament de costat. L'extrem inferior de la Creu es remata amb una serp de cos recargolat sobre fons groc, al·ludint al pecat.⁷⁷

Destaquen al manuscrit altres dues caplletres:

f. 9v: T, "Tempore"; 42 x 51mm. 5 línies de text. Caplletra que combina formes geomètriques i zoomòrfiques a una sola tinta. El cos vertical de la lletra es resol per mitjà d'entrellaçaments de nusos geomètrics, mentre que l'extrem horitzontal és coronat per

⁷⁶ Aquesta miniatura és una de les més reproduïdes dels manuscrits que formen l'antic fons de la biblioteca de Roda. El primer en reproduir-la va ser M. Abad y Lasierra, que en va fer una reproducció fidel a l'original al volum 47 de la *España Sagrada* (1850, Ap. LV. p. 327-331),

⁷⁷ Per una anàlisi comparativa d'aquesta imatge consultar el capítol 5.1.

dos caps d'animals amb collars perlats i de boques obertes, dels quals sorgeixen sengles tiges vegetals.

f. 36v: V, "Vere dignum"; 86 x 89mm. 8 línies de text: Caplletra geomètrica executada combinant els colors verd, vermell i groc. El vèrtex central de la V es caracteritza per un nus d'entrellaçat geomètric omplert de color verd del qual parteixen les dues astes que formen el cos de la lletra. L'asta de la dreta s'executa per mitjà d'una fina línia vermella que culmina a l'extrem superior amb un senzill enllaçat geomètric omplert de colors verd i groc, mentre que l'asta de l'esquerra desenvolupa una greca que combina els colors groc, verd i reserva sobre fons vermell, culminant en un entrellaçat geomètric omplert de color groc.

Historia del manuscrit

L'inventari del s. XII de la catedral rotense menciona "II Ordinales" que es situen a l'inventari entre els quatre exemplars de missals i el manuscrit de Burchard (ABAD Y LASIERRA 1772b, f. 351v; PASQUAL 1775-1825, f. 132v-133r). Els ordinals són col·leccions d'ordres i rituals per la celebració dels sagraments, entre els quals hi havia les benediccions, les consagracions, les misses votives i els ordos pels malalts i difunts. Entre els diferents ordinals hi havia els que reunien les indicacions i els textos pels diferents rituals realitzats pel bisbe, com és el cas del còdex de Roda. El terme per designar els ordinaris episcopals als inventaris antics sol ser el mot genèric "ordinarium" o "ordinale", tot i que de vegades el trobem acompanyat de l'adjectiu "episcopal" i, una mica més tard, "pontificale". En conseqüència, existeix la possibilitat que un dels dos "ordinales" mencionats a l'inventari rotense fos el Pontifical objecte d'estudi.

No podem identificar el Pontifical entre els llibres que es descriuen a la visita pastoral de l'any 1445. Tanmateix al tresor es menciona la presència d'un ordinal: «Item est ordinarium et est incompletus. Mandavit fieri unum ordinarium novum per dictum sacristam infra spacium unius anni sub pena centum solidorum» (VP 1445, f. 58v). A partir d'aquesta descripció no es pot establir si és un ordinal antic o no, i si podria correspondre's amb el nostre manuscrit. Sabem però, que per aquestes dates, el Pontifical devia ser entre els llibres de l'antiga catedral, atès que els historiadors posteriors el mencionen de manera repetida.

El primer en fer esment va ser M. Abad y Lasierra durant l'estudi que realitza de la biblioteca l'any 1772. El llavors prior de Meià anomena el manuscrit com a "Sacramentario antiguo de Roda, Ordinarium sancti Raimundi Episcopi", i data el manuscrit al segle X, pressuposant que és un còdex importat de Narbona:

El penitencial de la Sta Iglesia de Roda que comunmente llaman alli el Pontifical de San Ramon: es un ritual de uso del siglo X quizá traído de la Iglesia de Narbona de donde era sufraganea por entonces la de Roda: está escrito en vitela letra franco-gótica, su forma en folio con unas cubiertas de tabla; es pieza de venerable antigüedad y una disciplina excelente y singular. En otra parte tengo dada puntual idea de este precioso código, y algunas reflexiones sobre los asuntos mas esenciales de que trata, como puede verse en los dibuxos de la bibliografía; tengo copia literal de todo el.

ABAD Y LASIERRA 1772b, f. 351

Tal i com afirma el propi autor, realitzarà una còpia literal del manuscrit, que actualment es conserva entre els seus documents personals a la Real Academia de la Historia (1772a, f. 1-243v). M. Abad y Lasierra reproduceix també una còpia fidel de la caplletra del "Te Igitur". L'autor publicarà aquesta mateixa reproducció, en color, juntament amb una breu descripció del còdex, al volum 47 de la *España Sagrada* (1850, Ap. LV. p. 327-331), convertint-se en la primera il·lustració conservada d'aquest manuscrit.

El prior de Meià esmenta al principi de la descripció la tradicional atribució del còdex al bisbe Ramon Guillem. L'atribució del Pontifical al personatge de sant Ramon respon a la inclusió del text afegit al principi del còdex: "Ordinarius S. Raimundi Episcopi Inferus".

De manera contemporània als estudis de M. Abad y Lasierra, J. Pasqual realitzava un estudi dels còdexs de Roda, entre ells el Pontifical, al primer volum de la *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*. Malhauradament, aquest volum actualment s'ha perdut. Hem conservat algunes de les seves anotacions fent referència al Pontifical rotense a partir de la publicació que va realitzar Joan Altissent l'any 1926. Les anotacions de J. Pasqual copiades per J. Altissent descriuen l'estat físic del còdex, datant-lo al s. XI, i reproduceix alguns dels textos. J. Altissent, a la mateixa publicació, transcriu els primers folis del manuscrit (ff. 12-29).

També esmenta el còdex J. Traggia, qui l'any 1788, durant la visita que realitza a Roda d'Isàvena afirma: «La libreria contiene muchas obras manuscritas en gran parte perdidas por el poco cuidado. Hai varios breviarios en vitellas, maiores i menores. Esta el Pontifical que segun una nota que tiene fue del uso de S Ramon» (1788, f. 153). De la descripció es podria deduir que J. Traggia està descrivint el gruix de llibres que hi havia al “armarium” del claustre. Després, però, realitza la següent afirmació: «Por la sacristia se entra á otra capilla don [f.155] de entre otras infinitas reliquias se conserva el Pontifical de S. Ramon i su silla de tixera pero muy curiosa. Tambien esta esse reliquiario bajo muchas llaves». Tal i com afirma l'autor, el Pontifical es conservava a finals del s. XVIII a la sagristia de l'església, situada a la cripta nord de la catedral. Al tresor s'accedia per una porta oberta al retaule de sant Ramon, on es guardaven algunes de les principals relíquies de la catedral.⁷⁸ Aquesta notícia proporcionada per J. Traggia coincideix amb la de la visita pastoral anteriorment mencionada, atès que el volum descrit amb el títol d' “ordinarium” es conservava al tresor.

Posteriorment el còdex serà objecte d'estudi de J. Villanueva. Al volum XV del *Viage Literario* l'autor publicarà una breu descripció del manuscrit, datant-lo al segle XI, editant també alguns fragments. L'autor el descriu de la següent manera:

Un ceremonial de obispos manuscrito del siglo XI en pergamino, acomodado ya al uso Romano y con pocas variantes del actual. Lo mas notable es lo siguiente: en la Angélica del Sábado Santo, después de las palabras Apis mater eduxit, se sigue: Apis caetera quae subjecta sunt homini animantia antecellit, cum sit minima corporis parvitate, ingentes animos angusto versat in pectore. Viribus imbellis, sed fortis ingenio. Haec explorata temporum vice cum caniciem pruinosa iberna posuere, et glaciali senio verni temporis moderata deterserint, statim prodeundi ad labores cura successit, disperseque per agros liberatis paululum pennis cruribus suspensis insidunt. Partes hore legere flosculos honeratis victualibus suis ad castra remeant; ibique alie inestimabili arte cellulas tenaci glutino instruunt. Alie liquantia mella stipant: alie vertunt flores in ceram: alie hore natos fingunt: alie collectis e foliis nectar includent. O vere beata et mirabilis apis cuius nec sexus masculi violant, fetus non quasant, nec filii destruunt castitam em. Sic santa concepit Virgo Maria, Virgo peperit et Virgo permansit. O vere beata nox, etc. El bautismo de ese dia se dá á tres niños en honor de la Santísima Trinidad, y sub trina

⁷⁸ Retaule comissionat per Jerónimo de Bielsa, un veí de la ciutat de Roda l'any 1636 a canvi de rebre el dret de ser enterrat a aquesta capella. Veure LORÉS 2015 p. 585, n. 31

inmersione, mandando que el obispo los confirme expresamente, y si no está el Obispo se les dé la Eucaristia. En el cánón añade los santos Hilario, Martin, Agustín, Gregorio, Gerónimo y Benedicto; y después de la consagración las Santas Eufemia y Eulalia. En el ritual de presbítero dice: In ipso die quando ordinati sunt Presbiteri, debent offerre singulas hostias ad Episcopum, et Episcopus debet eas consecrare. Tradicció veterum fuit quod ipsas hostias deferri debuissent Presbiteri ad suas ecclesias, et ex eis per septem dies communicare. Sed ego quamvis indignus, existimo melius esse presente Episcopo [p. 177] sumere corpus Domini dignissime, quam per negligentiam, aliquid, quod absit, incognitum agere. Tamen ordinet alius, si melius iudicaverit.

VILLANUEVA 1851, p. 176-177

El Pontifical rotense serà traslladat amb la resta de manuscrits de Roda a Lleida l'any 1863, figurant com l'entrada número 16 de l'inventari realitzat per Mateo de Lasala y Vilanova: «Un ceremonial de obispos de 221 fojas a dos columnas, manuscrito en pergamino en el s. XI. Al fin de el faltan algunas hojas. En el folio 26 se halla la imagen de jesus cruceado copiada por el Sr. Abad y Lasierra en su obra España Sagrada» (1864, f. 3v). Així mateix, el còdex serà mencionat a l'inventari de la catedral de Lleida de l'any 1954, constant a l'entrada número 9 amb el títol *Ceremonial del Obispo* (1954, ref. 6).

A partir del trasllat a Lleida i sobretot a partir dels estudis que emprengué J. Barriga a partir de la dècada dels 60 del segle passat, el còdex va ser objecte d'estudi continuat, essent considerat l'exponent més antic de la introducció de la litúrgia franco-romana a Hispània i com arquetipus de la litúrgia catalano-narbonesa, motiu pel qual ha estat inclòs a les principals recopilacions de còdexs romànics catalans i espanyols.

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772a. *Penitenciar y cánones de la Yglesia de Roda*, RAH 9/3979, tomo 5, fondo Abad y Lasierra, ff. 1-243v

___ 1772b. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351v

___ 1850. “Descripción del Sacramentario de Roda”, *España Sagrada, de la Santa Iglesia de Lérida en su estado moderno*, Madrid: Real Academia de la Historia, vol. XLVII, tratado LXXXV, Ap. LV, p. 327-331.

INVENTARI 1954. *Inventario de los códices y libros impresos pertenecientes al archivo y biblioteca de la S.I. catedral de Lerida y que estuvieron depositados en el seminario*, ACL, Carpeta 23, 2 i 3, ref. 6

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01, f. 3v. ref. 16.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

TRAGGIA, Joaquín, 1788. RAH, Fondo Joaquín Traggia, 9-5226, tomo 8, ff. 153-155.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 176-177.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002, f. 58v.

Bibliografía específica

ALTISENT, Joan Baptista, 1926. “Pontifical de Roda”, *Analecta sacra Tarraconensia*, 2, p. 523-551.

ANGLÈS, Higiní, 1935. *La música a Catalunya fins al segle XIII* (Publicacions del Departament de Música, X), Barcelona: Institut d'Estudis Catalans - Biblioteca de Catalunya.

ARS SACRA, Planas, Josefina; Fité, Francesc (eds.), 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, p. 137 - 138, núm. 87.

ARTE ROMÁNICO, 1961. *El Arte Románico: exposición organizada por el Gobierno Español bajo los auspicios del Consejo de Europa* [catàleg]. Barcelona, Santiago de Compostela: Grafica Bachs. p. 93

BARRIGA PLANAS, Josep Romà, 1965. “La consagració episcopal en el Pontifical de Roda”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 38, p. 3-58

___ 1967. “El ritu del baptisme en el Pontifical de Roda”, *II congrés litúrgic de Montserrat (secció històrica)*, III, p. 205-224.

___ 1975. *El Sacramentari, Ritual i Pontifical de Roda, cod. 16 de l'arxiu de la catedral de Lleida*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

___ 1978. “El Manuscrit 18 de l'Arxiu de la Catedral de Lleida: leccionari per a l'ofici, del segle XI, provinent de Roda”, *Miscel·lània litúrgica catalana*, 15, p. 11-41

BERNADÓ, Màrius, 2007. “Sacramentario, Ritual y Pontifical”, ZAPKE S (Ed.), *Hispania vetus: manuscritos litúrgico-musicales: de los orígenes visigóticos a la transición francorromana, siglos IX-XII*. Bilbao: Fundacion BBVA, p. 320-321.

BOHIGAS, Pere, 1960. *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña*, Barcelona: Asociación de Bibliófilos de Barcelona, p. 89-91, fig. 32.

BOIX I POCIELLO, Jordi. C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 290 - 291.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. “La fraternidad medieval de Roda de Isábena”, *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.

___ 1995. “Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena”, *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 138.

DOMÍNGUEZ Bordona, Jesús, 1933. *Manuscritos con pinturas. Notas para un inventario de los conservados en colecciones públicas y particulares de España*, Madrid: Centro de Estudios Históricos, vol. I, núm. 330, fig. 181.

FERNÁNDEZ DE LA CUESTA, Ismael, 1980. *Manuscritos y fuentes musicales en España: Edad Media*, Madrid: Alpuerto, p. 130.

GALTIER MARTÍ, Fernando, 2008. “Los orígenes de la paralitúrgia procesional de semana santa en occidente”, *Aragón en la Edad Media*, XX, p. 349-360.

- GAMBER, Klaus, 1968. *Codices Liturgici Latini Antiquiores* (Spicilegii Friburgensis: Subsidia 1). Fribourg: Universitätsverlag, 2 vols. Núm. 1575.
- GARRIGOSA, Joaquim, 2003. *Els manuscrits musicals a Catalunya fins al segle XIII. L'evolució de la notació musical*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs (col. Emili Pujol, 2), p. 147-148 i 331-332.
- GOERING, Joseph, 2009. "Bishops, Law, and Reform in Aragon, 1076-1126, and the Liber Tarraconensis", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, 95, p. 1-28.
- GRAU QUIROGA, Nuria, 2010. *Roda de Isábena en los siglos X-XIII. La documentación episcopal y del cabildo catedralicio*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico (CSIC), Exma. Diputación de Zaragoza.
- GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 1964. "Las ordenes sagradas del Pontifical ms. 104 (CV) de la Biblioteca Capitular de Vic", *Hispania Sacra [Miscelánea en memoria de dom Mario Férotin (1914-1964)]*, 17, p. 99-133
- ____ 1966. "El ordo romano-hispánico de Narbona, para la consagración de iglesias", a *Hispania Sacra* 19, p. 321-401.
- ____ 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.
- GUDIOL I CUNILL, Josep, 1955. *Els Primitius III: Els llibres il·luminats*, Barcelona: S. Babra, p. 116-117, fig. 105.
- IGLESIAS Costa, Manuel, 2001. *Historia del condado de Ribagorza*, Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses, Diputación de Huesca
- JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos litúrgicos de las Bibliotecas de España*. Burgos: Ediciones Aldecoa. vol. II. ref. 562, p. 149.
- LLOPART, Estanislau, M., 1958. "Les fórmules de la confirmació en el Pontifical Romà", *Liturgica*, 2 (Scripta et Documenta, 10) p. 121-180.
- MARTÍNEZ Díez, Gonzalo, 1962. "Una colección canónica pirenaica del s. XI", *Miscelánea Comillas*, 38, p. 213-270.
- MUNDÓ, Anscani, M. 1994. "La cultura artística escrita", Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Vol. I, p. 141.

OLIVAR, Alexandre, 1967. *Les survivències litúrgiques autòctones a Catalunya en els manuscrits dels segles XI-XII*. II In congrés litúrgic de Montserrat, Abadia de Montserrat. vol. 3, p. 40.

PLANES, Josefina, 1996. “Sacramentari, Ritual i Pontifical de Roda (ACL, Roda, núm. 16)”, *Catalunya Romànica, la Ribagorça*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. XVI, p. 442-443.

RIUS Serra, José, 1957. “Bendiciones episcopales en un manuscrito de Roda”, *Hispania Sacra*, 10, p. 161-210.

RODRÍGUEZ Suso, Carmen, 1998. “L'évolution modale, dans les antiennes de l'ordo wisigothique pour la consécration de l'autel”, *Études Grégoriennes*, 26, p. 173-204.

RUBIO SADIA, Juan Pablo, 2011. “Narbona y la romanización litúrgica de las iglesias de Aragón”, *Miscel·lània litúrgica catalana*, 19, p. 267-321

____ 2012. “La introducción del canto gregoriano en Aragón: etapas y vicisitudes de un proceso de asimilación (siglos IX-XII)”, *Jornadas de Canto Gregoriano: XV. El libro litúrgico: del scriptorium a la imprenta. XVI. La implantación en Aragón, en el siglo XII, del rito romano y del canto gregoriano*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico. p. 171-201.

SERDÀ, Lluís. 1964. “Fragmento de Sacramentario del M.E. de Vic” a *Hispania Sacra*, 17, p. 231-236.

16. Tractatus Sancti Augustini

Ms. LC_0025 (antic Lleida 54)
Pergamí. 405 x 290mm. 207 fols.
[s. XII in.]

Manuscrit que conté diversos tractats de sant Agustí, el primer i principal el *Tractatus in Evangelio secundum Iohannem*, seguit per l'obra *In Epistolam Joannis ad Parthos Tractatus Decem*. S'inclouen al final diverses obres del bisbe Anselm de Canterbury (1033-1109).

Descripció codicològica i paleogràfica

Còdex format per 207 folis. Conserva testimoni de diferents foliacions fet que ens indica que ha sigut enquadrnat en diverses ocasions. En llapis, al marge superior dret, hi ha la numeració més recent que inicia al foli 1 i continua fins el foli 35, que ha sigut arrencat (f. 35-01), i continua des del foli 36 fins al 207. La foliació antiga coincideix amb el número de folis actuals. S'observa una foliació anterior, en rúbrica, que podria correspondre al moment de composició original (ff. 1-3 i 149v). S'aprecien altres numeracions modernes en llapis al foli 152 (indicant f. 156), i 177 (indicant 179). Manca el marge i part de la columna dreta del foli 120, i el foli 176 està en blanc, tant el recte com el vers.

El còdex s'estructura en 26 quaderns formant quaternions. Alguns conserven els reclams de l'enquadrnació original. La distribució al còdex és la següent:

Q1: ff. 1-8: quaternió. Reclam al marge inferior indicant "QR 1"

Q2: ff. 8-16: quaternió.

Q3: ff. 17-24: quaternió.

Q4: ff. 25-32: quaternió.

Q5: ff. 33-39: quaternió.

Q6: ff. 40-47: quaternió.

Q7: ff. 48-55: quaternió.

- Q8: ff. 56-63: quaternió.
- Q9: ff. 64-71: quaternió.
- Q10: ff. 72-79: quaternió.
- Q11: ff. 80-87: quaternió.
- Q12: ff. 88-95: quaternió.
- Q13: ff. 96-103: quaternió.
- Q14: ff. 104-112: quaternió.
- Q15: ff. 113-119: quaternió. Reclam al marge inferior indicant “scilicet accipienda est”.
- Q16: ff. 120-128: quaternió.
- Q17: ff. 129-135: quaternió.
- Q18: ff. 136-143: quaternió.
- Q19: ff. 144-151: quaternió.
- Q20: ff. 152-159: quaternió.
- Q21: ff. 160-167: quaternió.
- Q22: ff. 168-176: quaternió.
- Q23: ff. 177-184: quaternió.
- Q24: ff. 185-190: quaternió.
- Q25: ff. 191-198: quaternió.
- Q26: ff. 199-207: quaternió.

El text es distribueix per mitjà de dues columnes força regulars formant 43 línies cadascuna, pautades amb punta seca. La mise-en-page s'estructura segons les següents mesures: 65 + 90 . 25 . 90 + 35. El text té un caràcter unitari i sembla tot d'una mateixa mà, elaborada per mitjà d'una carolina de formes arrodonides i polides, de ductus regular que tendeix a l'angulositat. El seu mòdul és petit i sembla ser de la primera meitat del segle XII. La *-a* es presenta tant en la variant tancada com uncial, aquesta última amb un ull força ample i una asta vertical curta. També es presenta amb la doble variant la lletra *-d*, tant normal com uncial. Les lletres *-b*, *-h*, *-l* i *-t* es caracteritzen per

tenir astes que sobresurten poc de la caixa d'escriptura, culminant en formes triangulars als extrems. Sovint trobem la *-t* amb una asta vertical que culmina en una corba superior vers l'esquerre. La tipografia *-g* presenta un ull inferior que podem trobar majoritàriament obert, i s'observa que la lletra *-h* té un cos inferior de pronunciada corba amb tendència a tancar-se. La grafia *-s* és força esvelta, formant normalment lligadura superior amb la *-t*. També es presenta amb freqüència la lligadura *-ct*. S'utilitzen abundants abreviatures per suspensió a final i principi de paraula (*-us*, *-er*, *-ur*, *-um*), així com les abreviatures per lletra volada i les formes *-per* i *-pro* pròpiament carolines. També s'observa l'ús de nexes *-nt* a final de paraula, de reminiscència visigòtica i no s'observa l'ús de la *-r* rotunda. L'*et* es resol tant amb la forma tironiana com amb la grafia *-&*. Trobem de manera freqüent l'ús de la "e caudata" pel nexes *-ae*, solucionat per mitjà d'una grafia en forma d'angle tancat que descendeix per sota del cos de la *-e*.

El manuscrit presenta algunes notes als marges per tal de corregir mancances o frases que s'ha deixat el copista. No conté notes de lectura, ni glosses, així com tampoc exlibris. La relligadura actual presenta 4 grans nervis i el còdex està cosit sense folis de guarda. L'enquadració és de fusta, molt malmesa, i conserva les restes de tancaments per mitjà de tires en pergami, actualment desaparegudes. Conté al llong diverses teuletetes en paper on es va anotar la signatura antiga del manuscrit, indicant també en bolígraf "núm. 34. Sermones".

Contingut

ff. 1-2v: "Incipiunt tractatus Aurelii Augustini in *evangelio* secundum Iohannem". Es detalla l'índex dels sermons continguts al manuscrit, arribant a especificar 121 dels 124 tractats que conté l'obra original (PL 35). El copista se salta els capítols num. XX, XXI i XXII de l'obra de sant Agustí, fet que causa un decalatge de tres números a partir del sermó XX.

ff. 2v - 151v: Inici dels comentaris a l'evangeli de sant Joan: "Incipit Tractatus Aurelii Augustini in *evangelio* secundum Iohannem...". Arriba fins al sermó 108 (tractat 111 de l'obra de sant Agustí) –manca l'explícit per arrencament d'una caplletra– (PL 35 cols. 1379 - 1949).

f.152 - 175: Inici dels comentaris a les epístoles de sant Joan als Parts en deu tractats: “Incipit Liber explanatio Beati Augustini Episcopi in Epistola Iohannis Apostoli de caritate Dei et proximi”. Segueixen els versos: Corpore exiguus. Sed comtus| sistit opella. Dulcedine *Christe*. Quod san| xit pectore sacro. Fulgida tractans| Augustinus dicta Iohannis. Ille ius. Donum Dei. | Qui servulus exto. Hoc tibi magnifice| Gelle pro munere mitto. Quod grate| offero. Suspicias *nunc gratia* obto. (Villanueva XV, p. 172) [Fig. 27].⁷⁹ Continua: “[M]eminit *sanctitas vestra ewangelium secundum Iohannem ex ordine lectionum nos solere tractare*”, corresponent al pròleg de *In Epistolam Joannis ad Parthos Tractatus Decem* (PL 35 cols. 1977 - 2062). Es copien vuit homilies fins al foli 175v, la novena i la dècima homilia es copien al foli 207.

f. 176 foli en blanc r i v

f. 177 – 189v: Inici de l’obra *Cur Deus Homo* de l’arquebisbe Anselm de Canterbury (1095-1098) [Fig. 28]. En rúbrica el títol del prefaci: “Incipit prefatio in liber cur Deus homo”, continua en negre: “[o]pus subditum propter quosdam qui antequam perfectum et exquisitum esset”. Segueix en rúbrica: “Incipiunt Capitulam libri prima”. Al foli següent s’inicia l’obra pròpiament (f. 177v), en rúbrica “Incipit Cur Deus Homo liber Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis”, continua: “Saepe et studiosissime a multis rogatus sum...”, f. 184: “Explicit Liber Primus. Incipit Secundus Liber Anselmus”, f. 189v: “Si autem testimonio veritatis roboratur quod nos rationabiliter invenisse existamus, Deo non nobis attribuere debemus, qui est benedictus in saecula saeculorum Amen. Explicit Liber Cur Deus Homo” (PL 158, cols. 0361 – 0432).

189v-194v. Continua l’obra del mateix autor *De fide trinitatis* (f.189v): “Domino et Patri Universae Ecclesiae in terra peregrinantis, summo pontifici Urbano, frater Anselmus vita peccator, habitu monachus, sive iubentesive permittente Deo, Cantuarie metropolis vocatus episcopus debitam subiunctionem cum humili servitio, et devotis orationibus” (PL

⁷⁹ Hem consultat el contingut d’aquest poema amb la Dra. Mercè Puig del departament de filologia clàssica de la Universitat de Barcelona qui ens ha confirmat que és una petita composició estructurada en hexàmetres medievals. És realitzat pel copista del comentari de sant Agustí a l’epístola de sant Joan, qui presenta l’obra i la dedica a Gellus (Gelle, al poema). La doctora Puig apunta a l’ús erroni de la paraula “Christe”, que hauria de ser “Christi”. És possible que aquest error sigui producte del copista al reproduir el poema d’una altra font. Tanmateix no s’ha pogut localitzar aquest text en altres manuscrits que contenen la mateixa obra. Agraieixo a la Dra. Puig el seu interès i ajuda.

158, col. 0260).⁸⁰ Acaba al foli 194v: “ingentibus, in eodem libello aperte inveniet. Explicit Liber de Incarnatione Verbi”. (PL 158, col. 0284).

ff. 194v-206v: A continuació es copien tres obres d’Anselm de Canterbury: *de Casu diabuli*, *de Veritate* i *de Libero Arbitrio*. En rúbrica: “Incipit praefatio in trinitatibus de Casu Diaboli et de Veritate et de Libero Arbitrio”, f. 200v: “Explicit liber de casu diabuli”, f. 204: “Explicit liber de Veritate”, f. 206v: “Explicit liber de libero arbitrio”.

f. 207: Continuació de l’obra *In Epistolam Joannis ad Parthos Tractatus Decem*, corresponent a l’homilia novena: “Ecce qua iaceo qui ascendo. Ascendo enim quia caput sum” (PL 35, col. 2060). Segueix, sense íncipit la homilia desena. El text acaba al mateix foli: “et parentibus meis meladicienti quem tu credis Christo predicanti” En rúbrica: “Explicit liber decimus” (PL 35, col. 2062).

Decoracions i caplletres

El manuscrit inclou una gran varietat de caplletres ricament elaborades, tant fitomòrfiques, com ictomòrfiques o zoomòrfiques, així com una de tipus antropomòrfica. Són elaborades generalment a una sola tinta, amb un ús molt destacable dels ombrejats, que ens acosten a produccions elaborades al sud de França, principalment Moissac i Llemotges. Observem en algunes d’elles les tintes violeta i vermella, les quals també es combinen de manera freqüent per tal de formar els diversos íncipits de lletres enclavades i enllaçades que conté el manuscrit. Les diferents caplletres són elaborades per dues mans diferents, la primera mà, elabora la major part de les capitals del còdex. Aquest il·luminador s’està basant clarament en les formes de la segona mà, qui executa ombrejats i figures més elaborades, apareixent a partir del foli 42.⁸¹

La riquesa ornamental de les caplletres ha provocat que algunes hagin sigut estripades (ff. 2v, 44v, 46v, 78, 82, 90, 98, 135, 147, 151). També trobem una gran quantitat de reserves per tal de realitzar la projecció, fet que indica que es van fer amb posterioritat al text. Els buits per completar les caplletres es troben als folis: f. 67v, 69, 70v, 71v, 80, 85v,

⁸⁰ Tal i com s’especifica al pròleg, l’obra va ser dedicada al papa Urbà II.

⁸¹ Per una anàlisi detallada de les caplletres d’aquest manuscrit dins del context de Roda d’Isàvena veure capítol 5. 2.

87, 89, 90v, 92v, 97, 100, 102v, 101v, 104, 104v, 105, 106v, 107, 107v, 108, 108v, 109v, 110, 110v, 111, 111v, 112, 112v, 113, 113v, 114v, 115, 115v, 116, 117v, 118, 119, 119v, 120, 121v, 122, 123, 124, 124v, 126, 129v, 132v, 133, 134, 135, 136, 137, 138v, 139v, 143v, 144v, 145, 146, 148v i 155. Possiblement el foli 176 va quedar en blanc per tal d'incloure alguna escena.

Les principals caplletres que decoren el manuscrit són les següents:

f.5: B, "Bonum"; 68x49mm. 9 línies de text. Caplletra florida a dues tintes formada per motius fitomòrfics de palmetes carnosos que s'entrellacen al cos de la capital. Destaca el marc escalonat amb tinta violeta. El cos central de la inicial està rematat per un anell perlat.

f.7: O, "Oram"; 48x45mm. 6 línies de text. Inicial a una tinta de color negre que combina formes vegetals de palmetes carnosos i defineixen el cos de la o, tancant-se a l'extrem per mitjà d'un cap d'au. Tot el conjunt s'emmarca amb una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 9v: S, "Sepissiate"; 59x50mm. 7 línies de text. Inicial buida formada per motius geomètrics i fitomòrfics amb un nus d'entrellaçat central. Les palmetes carnosos s'entrelliguen al cos de la s. Tot el conjunt s'emmarca per mitjà d'una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 12v: S, "Sicut"; 35x35 mm. 4 línies de text. Petita inicial a una sola tinta de color negre que culmina als dos extrems per mitjà d'una palmeta de dos lòbuls. Les dues corbes que formen el cos de la -s s'uneixen al centre de la caplletra per mitjà de dos anells perlats sobreposats.

f. 18v: G, "Gaudeus"; 42x43mm. 6 línies de text. Inicial a una sola tinta de color negre formada per un cos central d'entrellaçats rematats amb caulicles a la panxa inferior de la g, mentre que l'asta superior, corbada, està formada per un cos de tiges carnosos entrelligades. Tot el conjunt s'emmarca per una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 22v: M, "Miraculum"; 51x53mm. 6 línies de text. Caplletra uncial a una sola tinta. Del cos de la m, que es deixa en reserva, sobresurten diverses palmetes carnosos que han estat ombrejades per crear un efecte de contrast. Els braços inferiors de la m es

perllonguen per mitjà de palmetes que s'entortolliguen al cos de la inicial. Tot el conjunt s'emmarca per una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 24v: A, "Ad"; 41x48mm. 6 línies de text. Inicial a una sola tinta de color negre que combina formes ornitomòrfiques i fitomòrfiques. El cos de caplletra està format per una tija que es bifurca en sengles palmetes carnosos ombrejades. L'asta de la lletra culmina amb un cap d'au que es retorça sobre si mateix mossegant el cos de la tija. Tot el conjunt s'emmarca amb una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 27: I, "In psalmo"; 95x30mm. 14 línies de text. Inicial fitomòrfica a una sola tinta de color negre, solucionada per mitjà d'una gran tija carnosa de la qual sobresurten caulicles voluminosos. Culmina als dos extrems amb dues grans palmetes, quadrilobulada la inferior i bifurcada la superior. Tot el conjunt s'emmarca amb una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f.29: O, "Oportune"; 36x40mm. 5 línies de text. Inicial en reserva a una sola tinta de color negre. De l'ull central de la caplletra parteixen quatre grans palmetes carnosos que s'entrellacen al cos de la lletra. Tot el conjunt s'emmarca per una fina línia.

f. 31v: E, "Ex eo quod"; 60x48mm. 8 línies de text. Inicial en reserva, a una sola tinta, formada per una tija carnosa que culmina als extrems mitjançant palmetes bifurcades. La palmeta de l'asta central és trilobulada i s'ornamenta amb un anell perlat. A l'extrem oposat, el cos de la caplletra és engolida per una màscara, que equilibra i reuneix les diverses astes que formen el cos de la lletra. Tot el conjunt s'emmarca amb una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 33v: O, "Ordo"; 38x42 mm. 5 línies de text. Inicial fitomòrfica a una sola tinta. El cos de la lletra està format per una tija vegetal a la qual se li entortolliguen palmetes carnosos. El centre està format per un nus vegetal entrellaçat amb caulicles. Tot el conjunt s'emmarca per una fina línia que s'adapta al cos de la caplletra.

f.37v: N, "Non rude"; 57x50mm. 8 línies de text. Inicial a una sola tinta que combina motius ornitomòrfics i fitomòrfics. Els extrems del cos de la N culminen per mitjà d'una combinació de palmetes carnosos bifurcades i caps d'au que engoleixen semi-palmetes. El centre de la lletra s'ornamenta amb una anella perlada, motiu que es repeteix a la base de les palmetes dels extrems. Tot el conjunt s'emmarca amb una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 41: H, “Ho”; 45x51. 7 línies de text. Caplletra en reserva realitzada amb una sola tinta que culmina els quatre extrems amb grans palmetes d’un sol lòbul, que es corba formant un colze tancat, ornat amb un perlat central remarcat per un fi efecte d’ombrejat. L’asta central del cos de l’h es resol per mitjà de dues palmetes entortolligades. Tot el conjunt s’emmarca per una fina línia escalonada que s’adapta al cos de la caplletra.

f. 42: M, “Mirum”; 45x57mm. 7 línies de text. Inicial a una sola tinta que combina motius ornitomòrfics i fitomòrfics. Els dos extrems corbats de la lletra culminen amb dos caps d’au que es retorcen sobre si mateixos mossegant una tija de la qual parteixen tres grans palmetes. Aquestes s’entortolliguen al cos de la inicial i culminen en una anella central, de la qual parteix una gran palmeta carnosa bifurcada. Tot el conjunt s’emmarca amb una fina línia escalonada que s’adapta al cos de la caplletra.

f. 50: Q, “Quoniam”; 38x42mm. 5 línies de text. Inicial geomètrica realitzada a una sola tinta de color violeta. A l’interior es dibuixen un motiu geomètric quadrilobulat omplert amb motius d’encaix.

f. 56v: E, “Evm”; 50x40 mm. 5 línies de text. Inicial a dues tintes, negra i vermella, que combina motius zoomòrfics, fitomòrfics i geomètrics. El cos central de la caplletra està format per un complex nus d’entrellaçats geomètrics, emmarcat en un dels extrems per un ésser fantàstic de morfologia canina que amb la boca oberta està en actitud d’engolir el cos de la D. L’animal es figura en posició vertical i el cos és resolt per diverses aigües formant el pelatge, mentre que al centre s’hi figuren dos anells que li farceixen el cos, un d’ells perlat. El cap s’ha enriquit amb l’afegit en tinta vermella de les orelles, el nas i un llambrequí. A l’extrem oposat s’hi representen dos grans palmetes vegetals amb rics ombrejats que culminen en formes bifurcades en 3 lòbuls.

f. 59: V, “Verba”; 67x50 mm. 8 línies de text. Inicial a una tinta negra que combina motius zoomòrfics, fitomòrfics i geomètrics. L’extrem inferior de la lletra es resol amb un nus d’entrellaçats geomètrics que li confereixen una forma quadrada, ornamentat amb un fi perlat central. De l’esmentat nus sorgeixen dues tiges als extrems per tal de formar les astes de la V les quals es bifurquen en palmetes decorades per mitjà d’ombrejat. Dels extrems de les astes sorgeixen dos caps canins que es retorcen sobre si mateixos tot engolint palmetes que s’entortolliguen al cos de la inicial.

f. 60v: I, "In isto"; 79x21mm. 11 línies de text. Caplletra elaborada en colors negre, vermell i violeta que combina elements zoomòrfics i fitomòrfics. L'inicial s'articula a partir d'una màscara de grans orelles que corona l'asta superior de la lletra. Engoleix dues tiges vegetals perlades que descendeixen de forma paral·lela, de les quals emergeixen palmetes carnosos que s'entrecreuen al centre de la inicial, ornades amb ombrejats vermells. El fons de la caplletra és violeta, emmarcant aquesta i adaptant-se al contorn.

f. 62v: Q, "Quod"; 48x30mm. 7 línies de text. Inicial a tres tintes, violeta, negre i vermella que combina elements geomètrics, fitomòrfics i zoomòrfics. El cos principal de la q adopta forma quadrada a partir d'un complex nus d'entrellaçats geomètrics. De tres dels quatre angles sorgeix una palmeta vegetal de formes sinuoses rematades amb ombrejats de tinta vermella. Una d'elles, perfilada a les vores amb color violeta, descendeix verticalment i es bifurca en dos lòbuls, d'una de les quals emergeix un cap caní que engoleix una palmeta trilobulada.

f. 63v: E, "Evangelii"; 51x49mm. 6 línies de text. Caplletra fitomòrfica molt elaborada, a dues tintes, negra i violeta. L'asta vertical de la lletra està formada per un motiu trenat "bianchi-girari" sobre un fons violeta, del qual emergeixen caulicles a les bandes. Les astes horitzontals de l'inicial s'allarguen per mitjà de tiges voluminoses ornades amb anells perlats que es decoren al centre amb un motiu floral. Dels anells emergeixen grans palmetes trilobulades, ombrejades i de formes sinuoses de gran dinamisme.

f. 64v: M, "Meminit"; 50x48mm. 7 línies de text. Inicial a una tinta de color negre que combina motius ornitomòrfics i fitomòrfics. El cos de la lletra està formada per una gran tija perlada que es corba a sengles costats per formar els braços de la M, culminant en una palmeta que es bifurca formant-se en cadascun dels extrems caps d'au que es recargolen sobre si mateixos. L'asta central està ornada amb una anella floral de la qual parteixen dues grans palmetes trilobulades. Tot el conjunt s'emmarca mitjançant una fina línia escalonada que s'adapta al cos de la caplletra.

f. 74: Q, "Quod"; 40x48mm. 6 línies de text. Caplletra executada a una sola tinta de color negre. Combina elements zoomòrfics i fitomòrfics. El cos de la Q està format per un ésser fantàstic de cos caní, ales d'au i closca de caragol. Es recargola sobre si mateix formant amb el cos la corba de Q, mossegant-se el llom. La figura, de gran expressivitat,

s'elabora per mitjà d'ombres i aigües que donen volum al pelatge. D'igual manera, les ales es decoren amb un dens plomatge. La cua s'allarga verticalment formant una triple espiral que després s'eleva i culmina en una gran palmeta carnosada quadrilobulada per tal de formar l'asta de la Q. Tot el conjunt està emmarcat per una doble línia, una més fina, resseguint el contorn interior, i l'exterior més ample, culminant als angles en una petita flor trilobulada.

f.75v: L, "Lectio"; 79x48mm. 10 línies de text. Inicial a una sola tinta de color negre que combina elements geomètrics i zoomòrfics. El cos vertical de la L està format per un entramat d'enllaços geomètrics que ascendeixen paral·lelament formant un entramat de nusos, engolides per dos caps d'animals canins representats de perfil, de celles triangulars i orelles punxegudes. L'asta horitzontal continua el mateix dibuix geomètric. El contorn de la caplletra queda delimitat a partir d'un marc de doble línia, fina a l'interior, i més gruixuda a l'exterior, culminant el marc en la part superior en una forma apuntada.

f. 77: V, "Verba"; 54x51mm. 7 línies de text. Inicial a una sola tinta de color negre que combina elements geomètrics i ornitomòrfics. El cos de la V està format per dues astes de motius geomètrics que parteixen del vèrtex inferior i s'entrellacen formant nusos. A l'extrem superior sengles caps d'au que es cargolen sobre si mateixos amb un gest dinàmic. Tot el conjunt està emmarcat per una doble línia, una més fina, resseguint el contorn interior, i la exterior més ample. Al buit central de la caplletra s'ha dibuixat una estrella de 6 puntes.

f. 121: C, "Cum"; 40x45mm. 5 línies de text. Inicial a una sola tinta que combina elements geomètrics i fitomòrfics. La corba de la C està formada per un nus central d'entrellaçat geomètric, mentre que els dos extrems de la caplletra culminen en una gran palmeta carnosada que pren volum a partir de l'elaboració dels elements d'ombrejat. De les palmetes parteixen dues tiges voluminoses que s'entrecreuen formant un nus al cos central de la caplletra.

f. 127: P, "Pro"; 89x55mm. 13 línies de text. Inicial a tres tintes, vermell, violeta i negre, que combina motius geomètrics, zoomòrfics i ornitomòrfics. El cos vertical de la lletra està format per dues paral·leles verticals que a l'extrem inferior formen un entrellaçat geomètric. S'uneixen al centre de la vertical per mitjà d'un nus. La meitat inferior de la

caplletra s'acoloreix per mitjà de tinta violeta, mentre que la superior és vermella, combinant-se els dos colors a l'entrellaçat inferior. La part superior culmina en un nus geomètric, del qual sorgeix un cap d'au que es recargola i mossega el propi cos. Està caracteritzat per dues gran orelles vermelles i un fi perlat central. La panxa de la P està formada per un ésser fantàstic, un cànid amb cua de rèptil i ala d'ocell, el qual es recargola sobre si mateix mossegant-se les potes davanteres per tal de formar la corba de la lletra. Part de les ales, l'anell que faix la cua, les potes i les grans orelles estan pintades en violeta, color que també s'utilitza per realitzar un fi ombrejat a partir d'una successió d'ones que simulen el pelatge de l'animal. La part superior de l'ala, també decorada amb el mateix motiu ornamental, està rematada amb tinta vermella. Tot el conjunt està emmarcat per un fi marc en tinta negra, resseguit a l'interior amb color violeta. El fons del marc es deixa en reserva al centre, mentre l'extrem superior s'omple de vermell, i l'inferior de color violeta, amb petites palmetes vegetals trilobulades als angles, que també combinen els mateixos colors.

f. 131: Q; "Quid"; 37x45mm. 6 línies de text. Inicial que combina motius antropomòrfics i zoomòrfics realitzada a una sola tinta. El cos de la caplletra està formada per una sirena representada amb una gran cua ornada caracteritzada amb aletes i un anell perlat faixant la part inferior. La part superior es decora amb escates i un entramat de línies creuades. La part superior del personatge representa una dona amb grans pits que engoleix un cap caní.

f. 140v: E; "Eum"; 45x35mm. 6 línies de text. Caplletra a un sola tinta que combina elements geomètrics, fitomòrfics i zoomòrfics. El cos de la inicial està format per un entramat d'enllaços geomètrics que construeixen el volum. L'asta vertical culmina els dos extrems amb dues màscares d'orelles cargolades, mentre les astes horitzontals inferior i superior es rematen amb dues semipalmetes que es recargolen sobre si mateixes.

Historia del manuscrit

L'inventari del segle XII no menciona cap còdex amb les característiques analitzades més amunt. Probablement el manuscrit va entrar a formar part de la canongia a finals del segle XI o principis del XII (1100), amb l'adopció de la regla agustiniana a la seu rotense.

Podria ser que fos un llibre importat de la regió del sud de França, per la proximitat que mostren les caplletres amb les de producció llemosina o de Moissac, tal i com s'ha pogut observar.

La visita pastoral del s. XV menciona que a l'armari del claustre es conservaven diverses obres de sant Agustí: "Item est alius liber sermonum sancti Augustini cum postibus sive voluta, incipit in rubro in tercia carta, incipit tractatus et in nigro Augustini et finit in penultima carta quivisit et regnat in secula". A continuació detalla un altre llibre dels Sermons: "Item alius liber sermonum super evangelia cum supra laminis incipit in tercia carta in rubro leccio S. Evangelii et in nigro in illo tempore". Les descripcions de la visita pastoral coincideixen de manera general amb les característiques del còdex que ens ocupa, perquè a partir de l'anàlisi, hem pogut comprovar com els diversos "tractatus" de l'autor són anomenats a Roda com "sermones". Aquesta dada però és massa escassa com per poder realitzar una identificació segura del volum, atès que, tal i com s'ha pogut comprovar, el còdex conté altres obres que la visita pastoral no menciona.

Al segle XVIII, M. Abad y Lasiera descriu en detall el còdex, conservat a la biblioteca de l'antiga catedral, mencionant les diverses obres que conté. El descriu com «Un libro en folio maior escrito con mucha limpieza y hermosura, su letra del siglo XII, son los sermones de San Agustin y al ultimo un tratado del libero arbitrio» (ABAD Y LASIERRA 1772a, f. 245). En un altre fragment dels seus apunts manuscrits es llegeix una descripció del còdex molt similar: «Un tomo en folio de las obras de Sn Agustin sobre la exposicion de la Escritura, esta bien tratado: es grande, y bella letra del siglo XII y en vitela: à lo ultimo trae un tratado de Libero arvitrio». (ABAD Y LASIERRA 1772b, f. 351v)

Pocs anys després J. Villanueva, durant la visita a Roda l'any 1806, descriu el mateix còdex, destacant-ne el contingut i editant el poema que inicia les epístoles de sant Joan als Parts (f. 152):

Cod. Fol. Vit. Saec. XI, á dos col. Incipit tractatus S. Aurelii Augustini in Evangelium secundum Johannem. Llega hasta el sermon 108. = Incipit liber Explanatio Beati Augustini Episcopi in epistolam Johannis Apostoli de caritate Dei et proximi. A este epígrafe siguen estos versos: [p. 172] Corpore exiguus, sed comtus sistit opella/Dulcedine Xpe. Quod sanxit pectore sacro/Fulgida tractans Augustinus dicta Johannis/Ille jus donum Dei qui servulus exto/Hoc tibi magnifice Gelle pro munere mitto/ Quod grate offero suscipias nunc gra.

Obto. Son X homilias= Sigue liber cur Deus homo= Tractatus de casu diaboli, et de veritate et de libero arbitrio.

VILLANUEVA 1851, p.171-172

Cap dels autors mencionats destaca l'obra de l'arquebisbe Anselm de Canterbury, així com tampoc la diversitat de les caplletres que ornamenten el còdex.

El manuscrit va ser traslladat a Lleida amb la resta dels còdexs de Roda l'any 1863, i un any després inventariat per Mateo de Lasala y Villanova. És el primer de la llista de llibres inventariats, i la descripció és força detallada:

Un códice que empieza con un tratado de San Agustin sobre el evangelio segun S. Juan. Siguen 118 sermones, pues que si bien el último de ellos lleva el núm 108 segun expresa tambien el P. Villaneva en su "Viage Literario..." si se examina la enumeración correlativa de todos ellos se observará que son 118. A continuación se halla un tratado que lleva por epígrafe "Incipit liber Explanatio Beati Augustini Episcopi in epistolam Iohannis Apostoli de Caritate Dei et proximi". Luego se ven 10 Homilias. Un tratado cuyo título es "Liber cum Deus homo". Concluye con otro "De casu diaboli et de veritate et de libero arbitrio". El referido códice es del siglo 11: consta de 207 hojas vitela fol a dos columnas por pagina cara y vuelto: la encuadernación armada con madera.

LASALA, 1864, f. 2, ref. 1

En algun moment de finals del s. XIX o principis del XX, i per motius que es desconeixen, el còdex va ser catalogat a l'Arxiu Capítular amb la signatura dels còdexs de Lleida. En conseqüència, no es menciona entre els còdexs procedents de l'antic fons de Roda d'Isàvena a l'inventari realitzat l'any 1954.

Tanmateix, l'obra sí que va ser inclosa a l'inventari dels còdexs de Roda realitzat per J. Boix i Pociello a la tesi doctoral de l'any 2005, copiant la descripció realitzada anys abans per J. Villanueva (BOIX I POCIELLO 2005, vol. II, p. 293). Més recentment, a la contribució realitzada al volum d'*Ars Sacra*, A. Orriols va descriure aquest còdex amb la signatura Roda 14 (actual Ms. RC_0032) que correspon a un leccionari pel cicle temporal. L'errada probablement és deguda a la proximitat formal de les caplletres que decoren ambdós

manuscrits, atès que el leccionari suara mencionat, d'una data posterior, s'inspira directament en el còdex agustinia com a model per a l'ornamentació.⁸²

Fonts

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772a. Inventario de la Biblioteca de la Catedral de Roda, formado en el siglo XII, RAH 9/5937, f. 245.

___1772b. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351v.

LASALA 1864. *Inventario de los códices diplomes y otros documentos pertenecientes al archivo catedral de Roda formado por Don Mateo de Lasala y Vilanova*, ACL, CM_01.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, XV. Madrid, Real Academia de la Historia, p. 171-172.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002, f. 58v.

Fonts de Referència

PL 35, 1841-1849. S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, "In Joannis Evangelium Tractatus CXXIV", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus XXXV.

___ "In Epistolam Joannis ad Parthos tractatus decem", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus XXXV.

⁸² Per una comparació entre aquests dos manuscrits dins del context de Roda veure capítol 5.2.,

PL 158, 1849-1855: S. Anselmi ex Beccensi Abbate Cantuariensis Archiepiscopi, "Opera Omnia", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Prima*, tomus CLVIII.

Bibliografia específica

ARS SACRA, Planas, J. Fité, F (eds.), 2001. *Ars Sacra, Seu Nova de Lleida, Els tresors artístics de la Catedral de Lleida*, Lleida, Ajuntament de Lleida, p. 135-136.

BOIX I POCIELLO, J. C. 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 293.

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.

___ 1995. "Catálogo del archivo de la Catedral de Lérida. Fondos de Roda de Isábena", *Aragonia Sacra: Revista de Investigación*, 9, p. 138.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2005. "La Biblioteca de la Catedral de La Seu d'Urgell als segles X-XII." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26, p. 101-124.

___ 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

**Fragments conservats a
l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL)
ss. X-XII**

Fr1. Fragment d'antifoner [Fig. 29]

ACL PM_AC_0003_06.

Pergamí. 340 x 230mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat per a enquadrar les actes capitulars de la catedral l'any 1540, amb les antífoes pròpies del diumenge de septuagèsima.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí amb els marges esquerre i superior retallats. El pautat es realitza amb punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La notació musical, de tipus aquitana, es distribueix entre les línies text. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* s'observa en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda amb la grafia uncial, per mitjà d'una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol amb dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i no s'observa l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'observa l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una “-e caudata” amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada amb la grafia *-&* com amb forma d’“et tironià”. Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de

les formes *-pro* i *-per* carolines. També es fa ús de la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta diversos símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. S'observa a la part central una franja horitzontal on el pergamí està molt desgastat, que creua el fragment de banda a banda, testimoniant la zona ocupada pel llom de la nova encuadernació. A l'anvers hi ha diverses anotacions en direcció vertical, al marge inferior dret, amb lletres de mòdul gran es llegeix "Acta Capitularia", i dalt, més petit i en grafia del segle XVI "Acta capitularia aprilis MDXXXX". Al mateix marge, però a la zona superior, hi ha l'anotació "Benabarre, Segarras, Tolba". A la zona inferior esquerra, en sentit vertical, es llegeix en llapis, en lletres modernes i mòdul gran "AC_003_06" fent referència a la signatura del manuscrit. A l'anvers, al marge inferior, hi ha una anotació que sembla ser del segle XVI o posterior que especifica "Decanus Archiver maior", continuat per un llistat de topònims. Al marge superior esquerra també hi ha una anotació, que queda retallada. No sembla ser del manuscrit original per la tipografia, posterior, i per la direcció vertical del text.

Contingut

Anvers: El fragment s'inicia amb els cants del diumenge de septuagèsima: "Tulit ergo *Dominis* hominem" (CAO 7798). Continua "Dixit Do[minus Deus] non est bonum" (CAO 6473). Segueix "Immisit [Dominus] soporem in Adam *et* tulit unam de costis eius" (CAO 6883).

Revers: Continua amb les antífoes del diumenge de septuagèsima: "Dixit *Dominus* ad Adam de ligno quod est [in me]dio paradisi" (CAO 2284). Continua: "Ubi est Abel frater tuus" (CAO 7804). El fragment acaba amb l'antífona: "Simile est regnum celorum homini pa[trifami]lias" (CAO 4955).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. Hesbert, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 05/09/2015].

Fr2. Fragment d'antifoner [Fig. 30]

ACL PM_cm_07 (anteriorment Calaix A-66).

Pergamí. 330 x 210mm. 1 fols.

[s. XI]

Fragment d'antifoner reaprofitat per enquadrar les actes capitulars de la catedral l'any 1554. Conté les antifones i cants propis corresponents a la festivitat de sant Martí per a la celebració de l'ofici diví l'onze de novembre.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí amb el marge dret retallat. El pautat es realitza a partir de punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Està escrit amb tinta negra, i les inicials, rúbriques i línies tirades són executades en vermell. Entre el text es distribueix la notació musical de tipus aquitana. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular, d'un ductus lent, amb diversos elements d'allargament per sobre i sota de la caixa d'escriptura. La *-a* s'observa tant en la variant uncial com oberta, amb un ull de petites dimensions, mentre que la uncial presenta un cos superior molt corbat que es tanca sobre si mateix. Les *-b*, *-d*, *-h* i *-l* presenten una asta ascendent pronunciada així com també la grafia *-s*. La *-g*, d'ull superior petit, no sol tancar-se a la corba inferior. La *-r* és del tipus carolina minúscula, sense presentar elements d'enllaç amb la lletra que la precedeix. S'observa un ús abundant de les lligadures superiors *-ct* i *-st*, i la suspensió de les grafies *-n* i *-m* a final de paraula, tot i que no de manera abundant. L'ús de la lligadura *-ae* s'observa per mitjà de l'"*-e caudata*" amb forma de llamp.

El fragment ha conservat les restes del cosit lateral original, en fil de pergamí, que encara s'aprecia entre els forats deixats per la relligadura. Conté als marges diverses notes sobreescrites sobre el text original, com a conseqüència del reaprofitament. Al marge esquerre superior de l'anvers del fragment s'observa l'anotació, en direcció vertical: "Visita any 1510 y 1578". A la zona inferior dreta es pot llegir una altra anotació:

“Quadern de visita [...] capella del Comte dictamen Any MDX (1510)” seguit d’una signatura amb forma d’asterisc.

Contingut

Anvers: “[...] nec vivere recusavit”. Correspon a la part final de l’antífona de laudes *O virum ineffabilem nec* (CAO 4094). Segueix amb l’antífona: “Oculis ac manibus in caelum” (CAO 4111). Segueix la comunió “Martinus Abrahæ sinu laetus excipitur” (CAO 3711), seguit per l’antífona: “O quantus luctus hominum” (CAO 4074), i l’invitatori: “Martinus episcopus migravit a seculo” (CAO 1044). Segueix l’antífona: “Multitudo angelorum audierunt”, continuat pel responsori: “Hic Martinus electus” (CAO 6825).

Revers: Segueix el responsori: “Sanctae trinitatis fidem Martinus confessus est” (CAO 6825). Continua amb l’antífona: “Martinus Abrahæ sinu laetus excipitur” seguit pel responsori: “Martinus episcopus migravit a saeculo” (CAO 7132). Antífona: “Dixerunt discipuli ad beatum Martinum” (Ll. 18: 37-42; CAO 2262). Antífona: “Domine, si adhuc populo tuo” (CAO 2382). El fragment acaba amb l’antífona: “O virum ineffabilem, nec laborem victum nec morte vincendum, qui nec mori timuit [...]” (CAO 4094).

Fonts de Referència

CAO, 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr3. Fragment de breviari [Fig. 31]

ACL PM_cm__09 (anteriorment en Calaix A-66, signatura núm. 43.)

Pergamí. 363 x 216mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment reutilitzat com a coberta de llibre que inclou les Homilies de Beda el Venerable (672-735) del període d'advent, i el bisbe Maximia de Torí (s.V).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un foli en pergamí del s. XII. La mise-en-page mesura 80 + 17 + 70mm., i el text s'estructura a dues columnes de 34 línies cadascuna pautades a punta seca. Manca el marge dret que ha sigut retallat per tal d'adaptar el foli a l'enquadernació posterior. El text està escrit en tinta negra i una sola mà. És una minúscula carolina de mòdul mitjà del segle XII, amb un lletra força rodona i regular, que s'adapta a la caixa d'escriptura, sense gaires elements d'allargament superiors o inferiors. La *-a* s'observa majoritàriament té forma uncial, amb un ull petit. La *-b*, *-d*, *-h*, *-l* i *-t* són d'astes poc allargades i generalment presenten aresta afuada les descendents i reforç les ascendents. El cos inferior de les grafies *-h* i *-g* són de corba pronunciada i generalment tancades. La *-r* normalment es presenta amb la forma rotunda, enllaçant amb la grafia que la segueix. Són abundants les contraccions *-us*, *-er* i *-um* a final de paraula, i les abreviatures *-pro* i *-per* carolines, així com les contraccions per lletra volada (generalment les vocals *-i*, *-o*). També s'observa la freqüent suspensió de *-m* i *-n* i l'ús de contraccions simples. L'abreviatura *-et* es resol generalment per mitjà de la grafia *-&*, tot i que també s'observa en la forma tironiana.

El text s'acompanya d'un fragment d'antífona amb notació musical aquitana i un íncipit en tinta vermella. En general es conserva en un estat força dolent, amb pèrdua de text per desgast i abrasió a la cara anterior. El revers conserva una anotació moderna en llapis, al centre del marge superior, indicant l'antiga signatura del fragment.

Contingut

L'anvers s'inicia: "[...] *facta est sanctorum verbis evangelistarum mathei [...]*". Les Homilies segueixen al revers "*negantes dicerent, idem Deus qui non vult pater est, quando vult filius est; quando vult Spiritus Sanctus est* (PL. 94 cols. 0039C-0039D). Segueix amb l'antífona "In principio erat Verbum" (Jn. 1:1), seguit per el responsori "hoc erat in principio apud Deum" (CAO 6927). Continua "Iustissime fratres festivitate praesentis diei in omne se gaudium... Acaba "*virgo in utero accipiet et pariet filium et [...]*" (PL 57, cols. 0243D-0235C).

Fonts de Referència

CAO, 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

PL 57, 1841-1849. Sancti Maximi Episcopi Taurinensis, "Homiliae In Quatuor Classes Distributae, Homilia XI, De Nativitate Domini VI", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus LVII.

PL 94, 1849-1855. Venerabilis Bedae Anglosaxonis Presbyteri, "Homiliae, Homilia VII, In Die Natali Domini", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus XCIV.

Fr4. Fragment de leccionari [Fig. 32]

ACL PM_cm_20

Pergamí. 325 x 230mm. 2 fols.

[s. XII ex.]

Bifoli reutilitzat per enquadrarnar un manuscrit posterior que conté les lliçons del dia en forma d'homilies de sant Ambrós (340-397) i Beda el Venerable (672-735), així com alguns sermons atribuïts al bisbe Maximia de Torí (s. V) per la dedicació de l'església.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Bifoli manuscrit a dues cares i retallat a tots els marges pel reaprofitament com a coberta de llibre. El text es distribueix a dues columnes de 32 línies cadascuna, pautades a punta seca poc perceptible. Les mesures de la mise-en-page actuals són: 27 + 8 + 27 + [...]. No hi ha rastre d'antiga foliació ni d'enquadrernació. Està escrit a una sola tinta, i conserva diverses rúbriques i capitals en tinta vermella. El foli 1r conté un buit de 13 línies de text, possiblement una arracada per incloure una caplletra o miniatura.

L'escriptura, a una sola mà, és una carolina minúscula del segle XII avançat, característica de l'escriptori de Roda d'Isàvena, de mòdul mitjà i ductus solemne. És força regular tot i que s'observa com les astes sovint s'allarguen per sota i sobre de la caixa d'escriptura. La grafia *-a* es presenta en la variant uncial, d'ull petit. La grafia *-d* també s'observa en la variant uncial, amb una asta de corba pronunciada. Tanmateix també es trobarà present amb la variant carolina. Les grafies *-b*, *-l*, i *-t*, juntament amb la *-s*, es perllonguen vers l'espai interlineal inferior i superior, amb verticalitat. Les lletres *-h* i *-g* presenten un ull inferior força tancat, corbant-se l'asta descendent de la *-h* de manera pronunciada. La grafia *-r* s'observa generalment amb la forma rotunda amb enllaç. Abunda la lligadura *-st*, tanmateix no s'observa l'ús de la lligadura *-ct* superior. La lligadura *-ae* es redueix a una *-e* caudata amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada en la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Abunden les abreviatures, generalment per contracció simple i la suspensió de la *-m* i la

-n a final de paraula, així com també les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines.

El bifoli conté anotacions als marges del segle XVIII fruit de la reutilització del fragment. Al marge superior del foli 2 es llegeix “Constitutiones de Littera de anno 1373 usque ad 1397”, i al foli 2v, també al marge superior: “Registradas las Constituciones y visitas se han apuntado las que no se contienen en el libro de Constituciones antiquies, donde se leen casi todas las comprendidas en este libro, año 1789”.

Contingut

f.1: “In illo tempore II Lucham. Egressus Dominus Ihesus perambulabat Iherico” (Llc 19:2). Segueix amb les homilies de sant Ambròs: “Omelie beati Ambrosii episcopi. Pulere sanctus Luchas hic Zacheus subicit qui statura pusillus erat”. Acaba: “ut crederemus nisi confitentem non posse sanari” (PL 15, cols. 1790C - 1791B).

f.1v: Continua amb les homilies de sant Ambròs: “Et confestim in quid vidit, et sequebatur illum magnificans Dominum”. Acaba: “Vidi Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum” (Jn. I, 32; PL. 15, cols 1791B - 1792A). Després d'un buit de 13 línies de text, continua en rúbrica: “In octabas in dedicatione ecclesie. Leccio prima”.

f.2: S'inicia “enim omnium credencium mater est” correspon als sermons sobre la dedicació de l'església atribuïts al bisbe Maximià de Torí. Acaba: “solvens inimicicias inter Deum et hominem in carne sua”. (PL 57, cols. 0883A - 0883C). Segueix amb les homilies de Beda el Venerable: “Que impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum” (PL 92 0559D). Continua al foli 2v.

f.2v: S'inicia “Devocione fidei ad videndum salvatorem” (PL 92 0560A). Acaba: “Et cum venisset ad locum, suspiciens Ihesus, vidit illum” (PL 92 0560C). Segueix en rúbrica: “Feria IIa Leccio prima”.

Història del fragment

El bifoli que ens ocupa pertany al mateix còdex que els fragments ACL PM_cm_21 i ACL PM_cm_22. Els tres bifolis comparteixen les mateixes característiques codicològiques i paleogràfiques.

Fonts de Referència

PL 15, 1841-1849. Ambrosius Mediolanensis, “Expositio euangelii secundum Lucam, Liber Octavus”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus XV.

PL 57, 1841-1849. Sancti Maximi Episcopi Taurinensis, “Sermones De Diversis. Sermo XIX. Item De Dedicacione Ecclesiae II”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus LVII.

PL 92, 1849-1855. Venerabilis Bedae Anglosaxonis Presbyteri, “In Lucae Evangelium Expositio, Liber Quintus. Lege Felix. Caput XIX”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus XCII.

Fr5. Fragment de leccionari [Fig. 33]

ACL PM_cm_21

Pergamí. 387 x 286mm. 2 fols.

[s. XII ex.]

Bifoli reutilitzat per a enquadrar un manuscrit posterior, que conté les lliçons dels sants corresponents a l'inici del mes d'octubre.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Bifoli manuscrit a dues cares i retallat als marges superior i inferior per a reaprofitar-lo com a coberta de llibre. El text es distribueix a dues columnes de 32 línies cadascuna, pautades amb punta seca poc perceptible. Les mesures de la mise-en-page actuals són: 27 + 8 + 27 + 67mm. No hi ha rastre d'antiga foliació ni d'enquadració. Està escrit a una sola tinta, i conserva diverses rúbriques i capitals característiques de Roda combinant blaus, vermells i grocs.

L'escriptura, d'una sola mà, –la mateixa que la dels fragments ACL PM_cm_20 i ACL PM_cm_22– és una carolina minúscula del segle XII avançada, característica de l'escriptori de Roda d'Isàvena, de mòdul mitjà i ductus solemne. És força regular tot i que s'observa com les astes sovint s'allarguen per sota i sobre de la caixa d'escriptura. La grafia *-a* es presenta en la variant uncial, d'ull petit. La grafia *-d* també s'observa en la variant uncial, amb una asta de pronunciada corba. Tanmateix també es trobarà present per mitjà de la variant carolina. Les grafies *-b*, *-l*, i *-t*, juntament amb la *-s*, es perllonguen vers l'espai interlineal inferior i superior, amb verticalitat. Les lletres *-h* i *-g* presenten un ull inferior força tancat, corbant-se l'asta descendent de la *-h* de manera pronunciada. La grafia *-r* s'observa generalment a partir de la forma rotunda amb enllaç. Abunda la lligadura *-st*, tanmateix no s'observa l'ús de la lligadura *-ct* superior. La lligadura *-ae* es redueix a una “*-e caudata*” amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada amb la grafia *-&* com amb forma d’“*et tironià*”. Abunden les abreviatures, generalment per contracció simple i la suspensió de la *-m* i la *-n* a final

de paraula, així com també les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines.

Al marge inferior central del foli 2v s'observa escrit en llapis un número 4, malauradament no se sap a què correspon. Al mateix foli, però al marge superior, es llegeix el títol "Procuraciones, 1555, 1556", fet que ens indica que el bifoli va ser reutilitzat al segle XVI per tal d'enquadernar un llibre de procuracions. El bifoli encara conté restes del cosit dels marges corresponent a aquesta segona enquadernació. Al marge dret del mateix foli hi ha el segell de la catedral de Lleida.

Contingut

f. 1: Passió dels sants màrtirs Caprasi, Prim i Felicià d'Agen. (6 d'Octubre)

f.1v: *Passio Sancti Marchi confessoris et Sergii et Bachi*. (7 Octubre). Acaba: "Constringeret eos ad sacrificandum".

f. 2: *Passio SS. Dionysii, Rustici, et Eleutherii* de Venanci Fortunat (9 octubre): "In natalis Dionisii Leccio I. Sanctus igitur Dionysius (0581A). Acaba: "iucunda flumine, fecunda terris, arboribus nemorosa". (PL 88. Col. 581B).

f. 2v: Continua amb la *Passio SS. Dionysii, Rustici, et Eleutherii* de Venanci Fortunat: "et vineis uberrima, constipulata populis, referta commerciis, ipsumque insule potius quam" (PL 88, cols. 0581A). Acaba: "sancti Dionisii nunquam sustinuerunt ab esse praesentia, quos inu [...]" (PL 88. Col. 581D).

Història del fragment

Aquest fragment pertany al mateix còdex que els fragments ACL PM_cm_20 a ACL PM_cm_22. Els tres bifolis comparteixen les mateixes característiques codicològiques i paleogràfiques.

Fonts de Referència

SOCIETE DES BOL-LANDISTES, "De SS. Sergio et Bacho MM, die septima Octobris". *Acta Sanctorum X, Octobris Tomus III*. p. 833-870.

PL 88, 1849-1855. Venantius Fortunatus, "Passio Ss. Mm. Dionysii Rustici Et Eleutherii Qui Passi Sunt Parisiis VII Idus Octobris", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus LXXXVII.

Fr6. Fragment de leccionari [Fig. 34]

ACL PM_cm_22

Pergamí. 387 x 286mm. 2 fols.

[s. XII ex.]

Bifoli reutilitzat per enquadrar un manuscrit posterior, que conté les lectures i homilies pels diversos dies de l'any de sant Isidor de Sevilla (565-636) i Adó de Viena (859-875).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Bifoli manuscrit a dues cares i retallat als marges superior i inferior per ser reaprofitat com a coberta de llibre. El text es distribueix a dues columnes de 32 línies cadascuna, pautades a punta seca poc perceptible. Les mesures de la mise-en-page actuals són: 27 + 8 + 27 + 67mm. No hi ha rastre d'antiga foliació ni d'enquadració. Està escrit a una sola tinta, i conserva diverses rubriques i capitals característiques de Roda, aquesta últimes combinant el blau, el vermell i el groc.

L'escriptura, d'una sola mà, –la mateixa que la dels fragment ACL PM_cm_20 i PM_cm_21– és una carolina minúscula del segle XII avançada, característica de l'escriptori de Roda d'Isàvena, de mòdul mitjà i ductus solemne. És força regular tot i que s'observa com les astes sovint s'allarguen per sota i sobre de la caixa d'escriptura. La grafia *-a* es presenta en la variant uncial, d'ull petit. La grafia *-d* també s'observa en la variant uncial, amb una asta de pronunciada corba. Tanmateix també es trobarà present amb la variant carolina. Les grafies *-b*, *-l*, i *-t*, juntament amb la *-s*, es perllonguen vers l'espai interlineal inferior i superior, amb verticalitat. Les lletres *-h* i *-g* presenten un ull inferior força tancat, corbant-se l'asta descendent de la *-h* de manera pronunciada. La grafia *-r* s'observa generalment per mitjà de la forma rotunda amb enllaç. Abunda la lligadura *-st*, tanmateix no s'observa l'ús de la lligadura *-ct* superior. La lligadura *-ae* es redueix a una “*-e caudata*” amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada en la grafia *-&* com amb la forma d’“*et tironià*”. Abunden

les abreviatures, generalment per contracció simple i la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, així com també les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines.

Al marge superior esquerre del foli 2 es llegeix el títol “Procuraciones” en llapis, i més avall “1553” en llapis vermell, fet que ens indica que el bifoli va ser reutilitzat al segle XVI per tal d'enquadrar un llibre de procuracions.

Contingut

f.1: “[...] *et rapuit martyrum corpora et sepeluit...*”. Correspon al *Martyrologium* d'Adó de Viena (859-875) pel dia 14 de setembre. (PL 123, 0354A). Acaba: “*Ipsse sibi manu propria oculos texit, et genua in terra [...]*” (PL 123, 0355A).

f.1v: Continua amb el *Martyrologium* d'Adó de Viena (859-875) pel dia 14 de setembre: “*ponens orationemque ad Dominum fudit, et sic gladio*” (PL 123, 0355A - 0355B). Continua en rúbrica “*Omelia beati Iohannis Constantinopolitani episcopi*”, segueix: “*Redemptor noster fratres bonum*”, acaba: “*movebuntur scilicet exercitus romanorum [...]*”.

f.2. S'inicia amb el capítol IX del llibre primer de l'obra *De Fide Católica* de sant Isidor de Sevilla: “*Dominus annuncio tibi quod aedificat[...] tibi Dominus cumque impleueris*” (PL. 83, col 0465B). Acaba “*In die illa radix*” (PL 83, col 0467B).

f. 2v: Continua amb l'obra *De Fide Católica* de sant Isidor de Sevilla: “[...] *qui stat in signum populorum [...]sum gentes deprecabuntur*” (PL 83 Col. 0467B). A continuació segueix un text dedicat a la festa de la Nativitat de la Mare de Déu, amb l'incipit en rúbrica: “*Sermo beati Maximi episcopi VI*. Segueix en negre: “*Item Sollempnitatis hodie gaudia veneranda*”.⁸³ Acaba: “*venerabile festum caelebramus hodie, tota se infudit plenitu [...]*”.

⁸³ Aquest sermó figura al breviari de Cuixà, atribuït a “Aurelii scolastici”.

Història del fragment

Aquest fragment pertany al mateix còdex que el fragment ACL PM_cm_20 i PM_cm_21. Els tres bifolis comparteixen les mateixes característiques codicològiques i paleogràfiques.

Fonts de referència

PL 123, 1849-1855. Ado Viennensis, “Martyrologium, E. XVIII Kal. Octobris”. *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CXXIII*

PL 83, 1849-1855, Sancti Isidori Hispalensis Episcopi, “De Fide Catholica, Liber Primus”. *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus LXXXIII.*

Fr7. Fragment. Leccionari? [Fig. 35]

ACL PM_cm_26 (antic Calaix A 49).
Pergamí. 434 x 383mm. 1 fols. i mig.
[s. XI ex.]

Bifoli molt deteriorat reaprofitat com a coberta d'un llibre manuscrit del segle XVII. Conté els sermons de Lleó I Magne (440-461) i el tractat sobre l'evangeli de sant Joan de Beda el Venerable (672-735).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli manuscrit fragmentat, amb text a les dues cares. El marge dret està retallat a l'alçada de la primera columna del segon foli per ser reaprofitat com a coberta de llibre. El text es distribueix a dues columnes de 37 línies cadascuna, pautades a punta seca. Les mesures de la mise-en-page actuals són: 7 + 10 . 25 . 10 + 25mm. No hi ha rastre d'antiga foliació ni d'enquadració. Està escrit a una sola tinta, i conserva diversos incipits en rúbrica al revers.

L'escriptura, d'una sola mà, és una carolina minúscula de mòdul petit amb puntuals reminiscències visigòtiques. És força regular tot i que s'observa com les astes sovint s'allarguen per sota i sobre de la caixa d'escriptura. La grafia *-a* presenta generalment una variant normal, de tipus carolina, d'ull generós. La grafia *-d* s'observa tant en la variant carolina com uncial, aquesta última caracteritzada per una asta de corba poc pronunciada. Les grafies *-b*, *-l*, juntament amb la *-s*, es perllonguen vers l'espai interlineal inferior i superior, i generalment no presenten reforç. La *-t*, en canvi, no perllongarà l'asta ascendent. Les lletres *-h* i *-g* presenten un ull inferior obert. La grafia *-r* s'observa algunes vegades en la forma rotunda, però de manera escassa. Generalment la trobem en la forma uncial caracteritzada per allargar la base per sota de la caixa d'escriptura, igual que la *-s*, recordant a l'escriptura visigòtica. La lletra *-n* sovint la trobem representada per la variant capital allargant-se per sota de la caixa d'escriptura, també conservant reminiscències visigòtiques. La lligadura *-ae* es resol per mitjà d'una

“-e caudata” amb una asta inferior que parteix de l’ull de la lletra i que acaba amb reforç. Abunda la lligadura *-st*, tanmateix no s’observa l’ús de la lligadura *-ct* superior. La lligadura *-et* s’observa amb la grafia *-&*, amb absència de la forma tironiana. Són freqüents les abreviatures, generalment per contracció simple i per suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, així com també les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l’ús de les formes *-pro* i *-per* carolines.

El fragment es conserva en molt mal estat, amb forats per insectes i el pergami molt desgastat. Al revers, al centre del foli, es llegeix en lletres grans l’any 1620. Inclou també anotacions que són de difícil lectura pel mal estat del fragment. La tinta del text del revers està força esvaïda degut a una gran taca d’humitat.

Contingut

Anvers: Sermons de Lleó Magne (PL 54). La primera línia és de lectura difícil per les pèrdues de pergami i les taques d’humitat. La segona línia segueix: “Hoc *consilium* [...] (PL 54 0354B).

Revers: Segueix amb els sermons de Lleó I Magne: “[...] *ratione turbari quod ante aeterna saecula et misericorditer erat dispositum et incommutabilis*” (PL 54, col. 0335B). Acaba a la segona columna: “*viventem et regnantem cum patre et Spiritu Sancto Amen*. (PL 54, col. 0337A). Continua el tractat sobre l’Evangeli de sant Joan de Beda el Venerable (PL 92). En rúbrica: “*Item unde supra. Leccio sancti evangelii sancdam Iohannem*”, en negre: “*Ante diem festum pasche*”. En rúbrica: “*Item omelie leccionis eius de venerabilis Bede presbyteri*”. Segueix: “*Scripturus Evangelista Iohannes memorabile illud Domini ministerium*” (PL 92, col. 0800C).

Fonts de Referència

PL 54, 1841-1849. Sancti Leonis Magni Romani Pontificis, “Sermones, Sermo LXIII, De Passione Domini XII; Habitus Feria Quarta”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus LIV.

PL 54, 1841-1849. Sancti Leonis Magni Romani Pontificis, “Sermones, Sermo LVIII, De Passione Domini VII”, *habitus die Dominico, Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus LIV.

PL 92, 1849-1855. Venerabilis Bedae Anglosaxonis Presbyteri, “In S. Joannis Evangelium, Caput XII”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus XCII.

Fr8. Fragments de missal [Fig. 36]

ACL PM_cm_33 – ACL PM_cm_36 (antic Calaix A 50).

Pergamí. 275 x 185mm. 4 fols.

[s. XII]

4 fragments manuscrits que formaven part del mateix missal amb diverses oracions i pregàries segons el sacramentari gregorià.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Quatre folis solts que corresponen al mateix còdex escrits a una sola columna de 20 línies cadascuna, amb excepció del primer foli que conserva 17. El payout es realitza mitjançant una punta seca molt marcada. S'empra la tinta negra pel text i la vermella per les rúbriques i capitals, les quals també s'emplenen sovint amb verd. No es conserva rastre d'antiga foliació ni reclams d'enquadernació.

L'escriptura dels quatre fragments és una carolina minúscula de mòdul gran i ductus solemne. La grafia *-a* es presenta generalment amb la grafia uncial, observant-se formes angulars a la corba de l'ull inferior. La grafia *-d* s'observa tant en la variant carolina com uncial, aquesta última caracteritzada per una asta de corba poc pronunciada. Les grafies *-b* i *-l* són d'astes ascendents poc perllongades, igual que la *-t*, i generalment no presenten reforç. S'observa com les astes descendents de les grafies *-p*, *-q*, i *-f* són afuades, acabant amb una punxa angular. Les lletres *-h* i *-g* presenten un ull inferior majoritàriament corbat i tancat. Aquesta última grafia es caracteritza per una fina ratlla en diagonal que tanca la panxa inferior. S'observa que la lletra *-m*, quan es presenta en la forma uncial, també tendirà a tancar-se a la base, amb elements corbs. La grafia *-r* s'observa algunes vegades en la forma rotunda, enllaçant amb la lletra posterior, o bé en la forma uncial caracteritzada per allargar la base per sota de la caixa d'escriptura. La lligadura *-ae* es resol per mitjà d'una "e caudata" amb una fina línia inferior que parteix de l'ull de la lletra i que acaba amb reforç. Abunda la lligadura *-st*, tanmateix no s'observa l'ús de la lligadura *-ct* superior. La lligadura *-et* s'observa tant amb la grafia *-&*

com amb la forma tironiana. Abunden les abreviatures, generalment per contracció simple i la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, així com també les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines.

Al marge inferior del foli 3v s'aprecia un text afegit per una segona mà, més tardana. La tinta és marró clara, i la lletra una "gothica rotunda" que sembla de principis del segle XIII. Es distingeix sobretot per l'ús de l'abreviatura *-con* a principi de paraula, utilitzant la mateixa grafia per l'abreviatura *-us* a final de mot.

Es conserven diverses anotacions en llapis, d'època actual, als marges dels folis. Al marge superior dret dels folis 1 i 4v hi ha l'anotació "ON_47", mentre que al marge superior esquerre de l'anvers dels folis 2v i 3 es llegeix "ON_46". Aquestes anotacions corresponen a una antiga signatura, numerada amb les sigles "ON", que indicava que els folis van formar part de l'enquadernació de protocols de la catedral.

Al foli 4v es conserven diverses anotacions d'èpoques posteriors, sense que es pugui determinar una datació.

Contingut

f.1: s'inicia amb les misses del primer dimecres després de pasqua segons l'ús romà que figura al sacramentari Gregorià: "concede *propicius* ut *per temporalia* festa *quae* agimus *pervenire ad gaudia*". Acaba: "Tribue *quaesumus* *omnipotens Deus* ut *illuc tendat christiane devo[tionis]*".

f.1v: segueix amb les misses del primer dijous després de pasqua segons l'ús romà: "[...]ut *renatis fonte Baptismatis*, una *sit fides mentium*". Acaba: "*firmitate membrorum et nova semper fe[cunditate]*."

f.2: S'inicia amb una oració davant de l'altar abans d'iniciar la missa: "*Deus* qui de *indignis dignos facis de peccatoribus*". Segueix una oració atribuïda a sant Ambrós de Milà, *Ante divina Maiestatis*: "*Ante conspectum divina maiestatis tuae*". Acaba "*sunt mundi quanto magis ego homo terrenus et immun[dus]*".

f.2v: segueix l'oració atribuïda a sant Ambròs de Milà, *Ante divina Maiestatis*: “[immun]dus sicut pannus menstruate indignus sumus”.⁸⁴ Acaba amb l'oració per l'oblació de l'altar per part del sacerdot: “qui tibi placuerunt ab initio mundi et eorum quorum ho[die]”.

f.3: diverses oracions dites pel bisbe o sacerdot per la preparació de la missa, fent referència a les diverses vestidures: en rúbrica “Ad Amictum”, segueix en negre: “Pone Domine amictum salutis in capite meo”. Acaba: “ut eum cum exultatione deferendo cum vistic portionem accipiam”.

f.3v: diverses oracions pel comú de la missa segons el sacramentari Gregorià. S'inicia: “et caelestis vite vigore confirmant”. Acaba: “auxilium perpetuae defensionis impendant”. Continua en una mà posterior l'oració pasqual: “Omnipotens sempiterne [Deus] cuius manu sunt”. Acaba amb una oració contra el maligne: “omnibus perturbationibus sub[...] liberis tibi mentibus serviamus”.

f. 4: S'inicia amb una oració contra els pecats segons el sacramentari gregorià: “Succarrae quaesumus Domine populo supplicanti”. Acaba: “et orationes supplicum occultorum cognitor...”

f. 4v: Continua amb la sèrie d'oracions contra els pecats: “...benignus exaudi ut te largiente ad vitam perve[...]niat sempiternam”. Acaba: “Subiectum tibi populum quaesumus Domine propiciatio caelestis”.

Fonts de Referència

DESHUSSES, J., 1992. *Le sacramentaire grégorien: ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits* (Spicilegium Friburgense 16, 24 i 28), Fribourg: Éditions Universitaires Fribourg Suisse, 3 vols.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 1999, “El missal de Sant Ruf –Tortosa, Arx. Cap. ms. 11–”, *Miscel·lània litúrgica catalana*, 9, p. 213 -243.

⁸⁴ Segons M. Gros i Pujol, juntament amb l'oració “Summe sacerdos” atribuïda a sant Agustí, aquesta oració és habitual als sacramentaris del segle XII. Són oracions que han de ser dites pel sacerdot celebrant (tal i com especifica la rúbrica del fragment rotense “inclinatur sacerdos ante altare”) mentre el cor cantava l'introit “dum oficiur canitur”. Les dues oracions, són en conseqüència «veritables apologies sacerdotals». La mateixa oració la trobem al missal de Sant Ruf (f. 13v i 14). Veure GROS I PUJOL 1999, p. 213 - 214, i 242-243.

MARTÈNE, Edmond, 1736. *De Antiquis Ecclesiae ritibus libri, tomus primus*. Antuerpiae: typis Joannis Baptistae de la Bry.

MURATORI, Lodovico Antonio; 1748. *Liturgia romana vetus tria sacramentaria complectens, Leonianum Scilicet, Gelasianum et Antiquum Gregorianum*, Venetiis: Typis Jo. Baptistae Pasquali, II vols.

Fr9. Fragment d'antifoner [Fig. 37]

ACL PM_cm_43. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner per la celebració l'ofici diví. El fragment conté les antífones i cants propis corresponents a les festivitats del cicle temporal de Tobies, Judith i Macabeus.

Característiques codicològiques i paleogràfiques⁸⁵

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i les línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* s'observa en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda en la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb

⁸⁵ La descripció paleogràfica dels fragments ACL PM_AC_0003_06, ACL PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77 és la mateixa, atès que pertanyien al mateix manuscrit. Tanmateix, s'ha cregut convenient realitzar una entrada diferent per a cadascun dels fragments perquè les mesures, les condicions codicològiques, els continguts i els trets ornamentals varien en cada cas.

elements d'enllaç posterior. S'observa un ús de les lligadures superiors *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una “e caudata” amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada amb la grafia *-&* com en forma de “et tironià”. Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'en fa ús de la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre, així com tampoc anotacions de cap tipus. Ha sigut objecte d'una recent restauració, durant la qual s'ha reparat un buit de pergamí a la zona inferior. També s'observen reparacions prèvies d'època antiga a partir de fragments de pergamí i dos cosits en diagonal.

Contingut

f.1: El fragment s'inicia amb el final de l'antífona de la festivitat de Tobies *Tempus est ut revertar* “[benedi]cite deum et enarrate omnia mirabilia eius” (CAO 7759), seguit del seu responsori. Continua amb les l'antífonas i responsoris propis de la festivitat de Judith: *Tribulationes civitatum*, “Tribulationes civitatem audivimus” (CAO 7779). *Nos alium Deum nescimus*, “Nos alium deum nescimus preter Dominum” (CAO 7237). El fragment acaba amb l'antífona *Domine Deus qui conteris*, “Domine deus qui conteris bella ab initio” (CAO 6492).

f.1v: Continuació de l'antífona *Domine Deus qui conteris*, “Domine deus qui conteris bella ab initio” (CAO 6492), amb el seu corresponent responsori. Segueix amb l'antífona *Adonai Domine Deus magne*, “Adonai domine deus mage et mirabilis” (CAO 1286), que es repeteix dues vegades. Segueix l'antífona *Dominator Domine caelorum et terrae rex universae*, “Dominator Domine celorum et terre creator aquarum rex universe” (CAO 2323), seguit del seu responsori. El fragment acaba “Tu Domine, cui...” (CAO 6488).

f.2: El fragment s'inicia amb el final del responsori de la festivitat dels Macabeus: “in celum, et miserebitur nostri Deus noster” (CAO 6478). Segueix amb l'antífona *Congregatae sunt gentes*, “Congregatae sunt gentes in multitudine ut dimicent” (CAO 6324). Continua “Tua est potentia tuum regnum Domine” (CAO 5224), seguit pel seu responsori. El fragment acaba amb l'antífona *Refulsit sol in clypeos* (CAO 4590)

f. 2v: Responsori “exercitus magnus valde *et fortis*” (CAO 7518). Segueix amb l’antífona *Dixit Iudas Simoni fratri*, “Dixit Iudas Simoni fratri suo elige tibi” (CAO 2304). Continua amb l’antífona *Tu Domine universorum*, amb el seu responsori, “Tu Domine universorum qui nullam habes” (CAO 5199), “Qui regis Israel, intende” (CAO 7786).

Decoració i caplletres

Al foli 1v s’observa una gran caplletra A per “Adonai”. Mesura 95x63mm i ocupa 4 línies de text. Els traços verticals de la A estan formats per figures ictomòrfiques i ornitomòrfiques, complementades amb una ornamentació de tipus fitomòrfica per l’asta horitzontal de la lletra. L’èsser amb cos d’au es resol per mitjà d’un plomatge amb ombres verdes i vermelles, de la cua sorgeix una palmeta que es cargola sobre si mateixa en una espiral vertical ascendent. El coll de l’animal s’allarga en diagonal i culmina amb dues banyes vegetals. Aquest mossega la figura ictomòrfica, un gran peix amb el cos recobert d’escates. Tot el conjunt s’emmarca per una franja blava plana, complementada per un fons de bicromia vermella i groga.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d’antifoner ACL PM_AC_0003_06, ACL PM_cm_44 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr10. Fragment d'antifoner [Fig. 38]

ACL PM_cm_44. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner amb diverses antífores per la celebració de l'ofici diví.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

1 bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra es una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* s'observa en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda en la grafia uncial, per mitjà d'una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa molt poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'observa un ús freqüent de les lligadures superiors *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada en la grafia *-&* com amb forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per*

carolines. També s'observa la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre, així com tampoc anotacions de cap tipus. S'observen reparacions d'època antiga amb fragments de pergami enganxats amb cola al marge inferior del foli 2. El foli 1 presenta un cosit d'època antiga al marge superior dret. Al marge superior dret del foli 1 s'observa una foliació en llapis, moderna, indicant el número "3", que es repeteix al marge superior dret del foli 2, on s'indica "2".

Contingut

f.1: Fragment que s'inicia amb l'antífona "Sapientia edificavit sibi domum" (CAO 4810). Continua amb l'antífona "Dominus possedit me in initio viarum suarum" (CAO 2418). "Sapientia clamitat in plateis" (CAO 4811). Finalitza "Observa fili mi precepta patris" (CAO 4101).

f.1v: continua amb l'antífona "Observa fili mi precepta patris" (CAO 4101). Segueix "Cum audisset Iob nuntiorum" (CAO 1980). Continua amb l'antífona *Si bona suscepimus de manu*, "Si bona suscepimus de manu Domini" (CAO 7647) seguit pel seu responsori.

f.2: El fragment s'inicia amb el final de l'antífona *Serve nequam omne debitum*, "et ego tui misertus sum dicit Dominus" (CAO 4873). Continua amb el salm invitatori "Jubilemus deo salutari nostro" (Ps. 94:1), introduint l'antífona *In principio Deus antequam*, "In principio Deus antequam terram faceret" (CAO 6924)

f. 2v: Continua amb l'antífona *In principio Deus antequam*. Segueix "Gyrum caeli circuivi sola" (CAO 2986). A continuació segueix l'antífona *Emitte Domine sapientiam* "Emitte Domine sapientiam de sede magnitudinis tue" (CAO 6657), seguit pel seu responsori.

Decoració i caplletres

f.1v: S, “Si bona”; 82x67mm, 3 línies de text. Inicial que combina elements fitomòrfics i zoomòrfics a tres tintes; vermell, groc i verd. El cos corb de la S es forma a partir d’una gran tija vegetal “bianchi girari” culminant en dos caps d’èssers fantàstics que engoleixen palmetes carneses. El fons combina els colors verd i groc, i tot el conjunt s’emmarca per una doble franja quadrada, en fons pergami la primera i vermella la segona.

f.2: I, “In principio”; 82x35mm, 3 línies de text. Inicial geomètrica a tres tintes, groc, vermell i blau. El cos de la lletra està completament format per entrelaçats geomètrics, els quals culminen als seus extrems amb nusos, així com també al centre. Els entrelaçats, en reserva, es desenvolupen sobre un fons groc emmarcat per una franja vermella. Tot el conjunt queda tancat per una franja blava que s’adapta al cos de la caplletra.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d’antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts documentals

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr11. Fragment d'antifoner [Fig. 39]

ACL PM_cm_45. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner amb diverses antífores per la celebració de l'ofici diví corresponent a les festivitats de sant Pere.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un foli en pergamí. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* hi apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, casi tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de verticalitat pronunciada, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'observa l'ús de les lligadures superiors *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que la *-et* la trobem tant en la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i

-per carolines. També s'observa la suspensió de la -m i la -n a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Al marge superior dret del revers figura el número "15", en llapis i grafia moderna, possiblement fent referència a una antiga foliació, i al marge inferior s'observa el segell de la catedral de Lleida.

Contingut

Anvers: El fragment s'inicia amb l'antífona *Cum esset Petrus in cruce orabat Dominum*, "Cum esset Petrus in cruce orabat Dominum dicens" (CAO 2001). Segueix "Quodcumque ligaveris super terram" (CAO 4561). Segueix amb Fets dels Apòstols "Cum ascendisset petrus iherosolimam disceptabant" (Ac 11,2). Acaba: "Petrus respondens dixit ad eos qui disceptabant adversus".

Revers: Comença citant actes dels apòstols "illum si ergo eandem gratiam dedit" (Ac 11, 17-19). Segueix amb l'antífona *Tu es pastor ovium*, "Tu es pastor avum princeps apostolorum" (CAO 5207). Acaba amb l'antífona *Solve iubente Deo terrarum* "Solve, iubente Deo terrarum Petre cathenas". (CAO 4981).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts documentals

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr12. Fragment d'antifoner [Fig. 40]

ACL PM_cm_46. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reutilitzat per enquadrarnar un llibre comptable de la catedral amb diverses antífoes per la celebració de l'ofici diví del temps d'Advent.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí amb text i notació musical per ambdues cares, i amb tots els marges laterals retallats. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* en la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les

abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta diversos símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. S'observa a la part central una franja horitzontal on el pergamí està molt desgastat, que creua el fragment de banda a banda. Al marge superior figura una anotació, possiblement d'una data posterior al segle XVII, on s'indica "Lo cascavell dels Redolins, dels deutes tocants als cages que se tragueren a redolins perque quiscun de ditas senyors cobres lo que li tocaba". La resta del fragment conté diverses anotacions de diferents èpoques i proves d'escriptura. Al marge superior del foli 1v figura en llapis el número 36, en grafia moderna, potser fent referència una foliació prèvia.

Contingut

f.1: El fragment s'inicia amb l'antífona de l'Epifania *Hodie caelesti sponso*, "[Hodie cael]esti sponso iuncta est ecclesia" (CAO 3095). Continua amb l'antífona *Descendit spiritus sanctus* "Descendit spiritus sanctus corporalis specie" (CAO 2159). Segueix "[Salutis nost]re auctorem magi venerati sunt in cunabulis" (CAO 4685) i "Stella fulgens on Oriente" (CAO 7700), seguit del responsori *Et intrantes domum invenerunt* "Et intrantes domum invenerunt puerum".

f. 1v. Es continua amb els cants propis per la celebració de l'Epifania "Salutis nostre auctorem magi venerati sunt" (CAO 4685). Continua amb l'antífona *Apertis thesauris suis obtulerunt*, "Apertis thesauris suis obtulerunt magi domino" (CAO 1447). El fragment acaba "eamus *et in inquiramuseum et offeramus...*" (CAO 3654).

f. 2. El fragment s'inicia amb el responsori per les festivitats de l'Epifania "Caeli aperti sunt *super eum et vox patris intonuit*". Segueix l'antífona *Omnis terra adoret te*, seguit pel seu responsori, "Omnis terra [adoret] te et psallat tibi" (CAO 4155). Continua "Venit lumen tuum Iherusalem" (CAO 7833). El fragment acaba amb el salm 71,10 "Reges Tars[is et] insule munera".

f.2v. Continua amb el salm 71,10. Seguit per salm 94, 06-07: "Venite adoremus Deum quia ipse est Dominus Deus [noster]. Continua l'antífona *Hic est dies praeclarus*, amb variacions "Celi aperti sunt *super eum [hic est] dies preclarus in quo salvator mundi*"

(CAO 6821). Segueix l'antífona "Dies sanctificatus illuxit nobis" (CAO 6444). El fragment acaba amb l'antífona "Vidimus stellam eius in oriente" (CAO 5411).

Història del manuscrit

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr13. Fragment d'antifoner [Fig. 41]

ACL PM_cm_47. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat amb diverses antífones per la celebració de l'ofici diví.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza en punta seca i el text es distribueix en una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* s'observa per mitjà de la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta l'inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. A la zona superior del foli 1v figura l'anotació en grans lletres “*compromissiones sententiae arbitrales*”, sense que es pugui precisar la data. Al marge superior dret del foli 2 s'observa una foliació en llapis, moderna, indicant el número “31”. El marge inferior del mateix foli presenta una esquinçada en diagonal.

Contingut

f.1: Antífona *Benedicta tu in mulieribus* (CAO 1709), seguit per “*Adorna thalamum tuum Sion*” (CAO 1293). El fragment acaba amb el responsori “*Marie secundum legem Moysi tulerunt*” (CAO 7307).

f.1v: Fragment que s'inicia amb el final del responsori de l'antífona *Obtulerunt pro eo Domino* “*ut sisterent eum Domino*” (CAO 7307) de la festivitat de la Purificació de Maria. Continua amb l'antífona *Specie tua et pulchritudine* “*Specie tua et pulchritudine tua intende*” (CAO 4987).

f.2: Continua amb les festivitats de la Purificació de Maria, “*senex Simeon puerum portabat in manibus*” (CAO 3106). Continua “*cum inducerent puerum Ihesum parentes*”.

f.2v: El fragment continua amb les antífoes finals de la festivitat de la Purificació de Maria. Acaba “*et benedixit eum in eternam, amen*”. Continua amb les festivitats de santa Àgata “*Agata laetissime et glorianter*” (CAO 1306). Entre les dues festivitats s'ha afegit una antífona, amb notació musical del segle XIII, i en gothica rotunda de mòdul molt petit. El fragment acaba “*ideo me ostendo servilem personam*” (CAO 1393).

Decoració i caplletres

f.1: A, “*Adorna*”; 80x65mm., 3 línies de text. Caplletra que combina motius zoomòrfics i fitomòrfics, realitzada amb tints vermella i verda. El cos de la A es representa a partir de dues grans tiges perlades descendents que parteixen d'una màscara ubicada a l'eix

superior de la lletra. Aquestes acaben per corbar-se al centre de la lletra formant tres nivells de palmetes carnosos en bianchi girari, sobre un fons verd. A cada costat de les astes de la lletra s'hi representen dos éssers fantàstics de formes canines amb bec d'au i grans orelles punxegudes, que es torsionen a les bandes mossegant les astes de la inicial a la part superior. Els animals es resolen sobre un fons vermell, mentre que tot el conjunt està emmarcat per una franja quadrada en reserva.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr14. Fragment d'antifoner [Fig. 42]

ACL PM_cm_48. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 340 x 230mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner amb els cants de la festivitat de *Purificatio Mariae* (2 febrer).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí que conserva tot els marges. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* s'observa per mitjà de la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de

les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre.

Contingut

Anvers: El fragment s'inicia amb l'antífona "Simeon iustus et timoratus" (CAO 4951), seguit del responsori "Responsum acceperat Simeon a spiritu sancto" (CAO 7666). Continua amb l'antífona de la mateixa festivitat "Nunc dimittis Domine servum tuum" (CAO 3975). El fragment acaba "Hodie Maria virgo puerum offert" (CAO 3106), continuant al revers.

Revers: El fragment s'inicia amb part de l'antífona per la festivitat de Purificatio Mariae: "Simeon senex accepit in manibus" (CAO 3106). Segueix amb el salm "Sicut laetantium omnium nostrum" (Sl 86, 07). Segueix l'antífona "Et cum inducerent puerum ihesum" (CAO 2011), enllaçant amb el fragment PM_cm_47.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr15. Fragment d'antifoner [Fig. 43]

ACL PM_cm_49. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner que inclou les antífonas per la celebració de l'ofici diví durant les festivitats de sant Esteve (26 de desembre) i sant Joan Evangelista (27 de desembre).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Al marge dret del foli 1v, en llapis blau i en grafia moderna s'anota "catalogado 661964422". Al foli 2, al marge superior dret s'anota, en llapis modern el número "9", potser fent referència a una foliació prèvia.

Contingut

f. 1: el fragment s'inicia amb els versos "*apertos et filium hominis stantem*" (Ac 07, 55). Segueix amb el responsori de la festivitat d'Esteve "*Exclamantes autem Iudaei voce magna*" (CAO 6693). Continua "*Positis autem genibus*" (CAO 7395), "*Impetum fecerunt unanimiter in eum*" (CAO 3195). El fragment acaba amb l'antífona *Sepelierunt Stephanum viri timorati* "*et fecerunt planctum magnum*" (CAO 7637), continuant al revers.

f. 1v: Segueix amb l'antífona *Sepelierunt Stephanum viri timorati*, "*super eum facta est autem*" (CAO 7637). Continua amb el responsori "*Ecce iam coram te protomartyr Stephane*" (CAO 6594). El fragment acaba amb l'antífona "*Stephanus plenus gratia et fortitudine*" (CAO 7703).

f. 2: El fragment s'inicia amb els versos per la festivitat de sant Joan evangelista "*Hic est discipulus ille*" (CAO 3051). Continua amb l'antífona "*In ferventis olei dolio missus*" (CAO 3234). El fragment acaba "*benedictus qui venit in nomine Domini*" (Sl 117, 26).

f. 2v: Continuació de les festivitats de sant Joan Evangelista. "*Diligebat autem eum Jesus*" (CAO 2232). Segueix l'antífona "*Iste est Ioannes qui supra pectus Domini*" CAO 3424). El fragment acaba amb l'antífona "*Virgo est electus a Domino atque inter ceteros magis*" (CAO 7901).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77. Aquest fragment és continuació del bifoli PM_cm_63.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonalium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr16. Fragment d'antifoner [Fig. 44]

ACL PM_cm_50. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner que conté els cants propis per l'ofici diví del cinquè diumenge de Quaresma.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí retallat als marges exteriors. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. El centre del bifoli encara conserva una teuleta en paper que correspondria al llom de l'enquadrernació reutilitzada, amb una inscripció indicant la data de 1550. El foli 1, que havia fet la funció de llom, conserva el títol "Cartuarius de 1550". Al marge superior del mateix foli es conserva una inscripció molt esvaïda, així com el número 41, a l'esquerra, fent referència a una antiga foliació, que es repeteix al marge superior del foli 2, indicant "42".

Contingut

f. 1: Fragment que s'inicia amb el responsori del Diumenge de Passió "mandaverunt adversum me", (CAO 7346). Seguit pel salm "Pacifice loquebantur mihi inimici mei" (Sl 34, 20). Seguit per l'ofertori "Locuti sunt adversum me lingua dolosa" (Sl. 108,3). Acaba amb el responsori "Adiutor *et* protector meus tu es Domine" (CAO 6036).

f. 1v: Se segueixen les antífoes pel Diumenge de Passió, "Doceam iniquos vias tuas" (CAO 6480), seguit pel seu responsori. Continua "In tribulatione invocavi Dominum" (CAO 3297) i "Popule meus quid feci tibi" (CAO 4312).

f. 2: El foli s'inicia amb "Tempus meum nondum advenit" (CAO 5131). Segueix amb l'antífona "Potestatem habeo ponendi animam meam" (CAO 4349).

f. 2v: S'inicia "Cum audissent turbe Ihesu sermones dicebant", seguit per l'antífona "Mulier quae erat in civitate peccatrix" (CAO 3822). El foli s'acaba amb l'antífona "Collegerunt pontifices et pharisaei concilium" (CAO 1852).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr17. Fragment d'antifoner [Fig. 45]

ACL PM_cm_51. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reutilitzat com a coberta de llibre que conté les antífones per a la litúrgia de Dissabte Sant.

Caractéristiques codicologiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El payout es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Al centre del bifoli s'observa la franja vertical del llom de l'enquadernació, on s'observa la inscripció "Aniversariorum". El foli 1 encara conserva testimoni de la funció com a llom, amb una anotació en lletra de mòdul gran al centre, així com petites anotacions al marge. El bifoli conserva la foliació original en números romans: al foli 1, al marge superior dret es llegeix "XCV" i baix, en llaips de grafia moderna "22". Al foli 2 s'observa el número de foli antic "XC", i baix, en llaips, "21".

Contingut

f. 1: El foli s'inicia amb les antífoes de Dissabte Sant "Sicut ovis ad occisionem ductus est" (CAO 7661). Continua "Estimatus sum cum descendentibus in lacum" (CAO 6057). Segueix "Agnus Dei Christus immolatus est pro salute mundi" (CAO 6065).

f. 1v: El fragment s'inicia amb l'antífona "O mors, ero mors tua morsus" (CAO 4045). Continua "Plangent eum quasi unigenitum" (CAO 4295). Segueix "Mulieres sedentes ad monumentum lamentabantur" (CAO 3826). Acaba "aspergite vos cinere quia completi" (CAO 5264).

f. 2: El foli s'inicia amb l'antífona "Calicem salutaris accipiam et nomen domini invocabo" (CAO 1754). Continua "Custodi me a laqueo quem statuerunt" (CAO 2082). Segueix: *Cenantibus autem accepit Jesus panem benedixit* (CAO 1781). Acaba amb el responsori "Astiterunt reges terrae et principes convenerunt" (CAO 7773).

f. 2v: El foli s'inicia amb l'antífona *Diviserunt sibi vestimenta* "... et super vestem meam miserunt sortem" (CAO 2260). Segueix amb el responsori "Omnes amici mei dereliquerunt me" (CAO 7313). Continua "Vinea mea electa ego te plantavi" (CAO 7887). Acaba amb el responsori "Tamquam ad latronem existis" (CAO 7748).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr18. Fragment d'antifoner [Fig. 46]

ACL PM_cm_52. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reutilitzat com a coberta de llibre que conté antífonas diverses per la celebració de l'ofici diví.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí retallat al marge inferior. Les mesures de la mise-en-page són 402 + 30 + 65mm. El pautat es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. La *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les

abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Al centre del bifoli s'observa la franja vertical del llom de l'enquadernació, conservant-se una teuleta de paper. Al foli 1 s'observen anotacions al marge superior, esvaïdes, i més avall en números romans "XDXIII - XIII - XV - XVI - XVII", en lletra de mòdul gran. Al marge superior esquerre hi ha una "B", i al marge superior dret, en llapis de grafia moderna, el número "26", possiblement fent referència a la foliació.

Contingut

f. 1: El foli s'inicia amb l'antífona "Bene omnia fecit surdos fecit" (CAO 1681), seguit per "Beati oculi qui vident quae vos videtis" (CAO 1586). Continua l'antífona "Homo quidam descendebat ab Ierusalem" (CAO 3131) i "Dum ingrederetur Iesus quoddam castellum" (CAO 2458). El foli acaba amb l'antífona *Cum vidisset Iesus fidem* "fides tua te salvum fecit" (CAO 2051).

f. 1v: El foli s'inicia amb l'antífona "Nolite solliciti esse dicentes" (CAO 3895). Continua "Ibat Dominus in civitatem quae dicitur Naim" (CAO 3157). Acaba amb l'antífona "Cum vocatus fueris ad nuptias" (CAO 2055).

f. 2: El foli s'inicia amb l'antífona "Paucitas dierum meorum finitur brevi" (CAO 4249). Continua "Ne abscondas me Domine a facie tua" (CAO 7202). Segueix "Nocte os meum perforatur doloribus" (CAO 7217).

f. 2v: El foli s'inicia amb el responsori "Quis mihi tribuat ut in infernum" (CAO 7501). Continua amb l'antífona "Scio Domine quia morti me traditurus es" (CAO 7629). El fragment acaba amb el responsori de l'antífona *Adesto dolori meo*, "et cecidit in luctu cithara mea et cantatio..." (CAO 6035).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_53, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr19. Fragment d'antifoner [Fig. 47]

ACL PM_cm_53. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner amb diverses antífonas per la celebració de l'ofici diví.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pausat es realitza en punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Conté anotacions del moment d'ús com antifonari, en lletra del segle XIII, al marge inferior del foli 2v. El marge inferior d'ambdós folis ha estat objecte d'una reparació antiga amb un fragment de pergami encolat.

Contingut

f. 1: El foli s'inicia amb l'antífona "Domine rex omnipotens libera nos propter nomen tuum" (CAO 2378). Continua "Dominator Domine rex universe" (CAO 2323). Acaba amb l'antífona "Adaperiat Dominus cor vestrum" (CAO 1259), seguit pel seu responsori que segueix al foli 1v.

f. 1v: Responsori "salutem et redimat nos a malis" (CAO 6028). Segueix el responsori "Congregati sunt inimici nostri" (CAO 6326). Acaba amb el responsori "Impetum inimicorum ne timueritis" (CAO 6886).

f. 2: El foli s'inicia "humilium semper et mansuorum" (CAO 6488), corresponent al responsori de l'antífona *Dominator Domine caelorum et terrae rex universae*. Segueix l'antífona "Vos qui in turribus estis" (CAO 5500), seguit pel seu responsori "Laudate Dominum Deum nostrum" (CAO 7913). El foli acaba amb l'antífona "Benedixit te Dominus in virtute" i el seu responsori (CAO 6253)

f. 2v: El fragment s'inicia amb el responsori "Domine rex omnipotens in dicione tua", seguit pel seu responsori "Exaudi orationem nostram" (CAO 6511). Continua amb el responsori "Spem in alio numquam habui" (CAO 7684). El foli acaba "et da sermonem rectum", de l'antífona *Conforta me rex sanctorum* (CAO 1880).

Decoració i caplletres

f.1: A, "Ad aperiat"; 83x60mm, 3 línies de text. Inicial que combina motius zoomòrfics i fionòmics utilitzant tintes vermelles, verdes i grogues. L'interior del cos de la lletra s'omple per mitjà d'una tija ascendent vertical de 4 nivells d'alçada, format per palmetes

sobre un fons que combina els colors vermell i verd. El vèrtex superior de l'A culmina amb un entrellaçat de tiges dels quals sobresurten dos caps d'animals que engoleixen sengles tiges. Aquestes descendeixen verticalment formant corbes sinuoses de roleus vegetals sobre un fons groc. Tot el conjunt queda emmarcat per una franja en reserva.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts documentals

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr20. Fragment d'antifoner [Fig. 48]

ACL PM_cm_56. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 340 x 230mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat per enquadrar documentació de la catedral que conté les antífores per a la celebració de l'ofici diví el dia de santa Àgata (5 de febrer).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí conservat de manera íntegra. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de

les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta taques d'humitat al marge exterior. Al marge dret superior de l'anvers figura en llapis de grafia moderna el número "17", possiblement fent referència a la foliació abans que fos desmembrat. Al revers conté l'anotació "Diferents procuras de 1568 ac".

Contingut

Anvers: El fragment s'inicia amb les antífonas de la festivitat de santa Àgata: "Agatha letissima et glorianter ibat" (CAO 1306). Segueix l'antífona "Dum ingrederetur beata Agatha in carcerem", seguit pel seu responsori (CAO 6546). El fragment acaba amb l'antífona "Quis es tu qui venisti ad me" (CAO 4547).

Revers: Conté l'antífona "Ancilla Christi sum ideo" (CAO 1393). Seguit per l'antífona "Summa ingenuitas ista es" (CAO 5053), corresponent a la festivitat de santa Àgata. Continua amb l'antífona "Ego autem adiuuata a Domino" (CAO 2566). El foli finalitza amb l'antífona "Qui me dignatus est ab omni plaga curare" (CAO 4480), seguit pel seu responsori "Medicinam carnalem corpori meo" (CAO 7479).

Decoració i caplletres

Anvers: A, "Agatha"; 78x66mm, 3 línies de text. Inicial que combina motius zoomòrfics i fitomòrfics amb una sola tinta. El vèrtex superior de la A culmina amb dos caps d'animals que engoleixen sengles tiges carnosas que es multipliquen en un seguit de palmetes en espiral, que descendeixen a ambdós costats de les astes de la lletra. Tot el conjunt queda emmarcat per un marc quadrangular. La inicial és molt propera a la del fragment PM_cm_53.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL AC_PM_, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77. És la continuació immediata del fragment manuscrit PM_cm_47.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr21. Fragment d'antifoner [Fig. 49]

ACL PM_cm_58. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 340 x 230mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat per enquadrar documentació que conté les antífoes per la celebració de l'ofici diví pel dia de sant Esteve (26 desembre).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí conservat de manera íntegra. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, ambdós tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de

les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment està força deteriorat al marge inferior, amb un cosit d'època antiga i un fragment de pergami encolat. A l'anvers conserva testimoni de la reutilització com a coberta de llibre. Al marge superior figura una inscripció no llegible perquè la tinta està esvaïda, i més avall els anys "MDXXIII - XXIII - XXV - XXVI - XXVII". Al marge superior esquerre hi ha una "D".

Contingut

Anvers: El fragment s'inicia amb els responsoris de la festivitat de sant Esteve: "Stephanus autem plenus gratia et fortitudine" (CAO 7703). Segueix amb l'antífona "Eicientes eum extra civitatem lapidabant" (CAO 2623). Acaba amb l'antífona "Videbant omnes Stephanin qui erant in concilio" (CAO 5381).

Revers: el fragment continua amb les antífoes de l'ofici de sant Esteve "Tu principatum tenes in choro martyrum" (CAO 5216). Continua "Elegerunt apostoli Stephanum levitam", seguit pel responsori "Stephanus autem plenus gratia et fortitudine" (CAO 7703). El fragment acaba amb l'ofertori "Surrexerunt autem quidam de Sinagoga" (Ac 06, 9-15).

Decoració i caplletres

Anvers: S, "Stepahnus"; 98x71mm, 4 línies de text. Inicial molt elaborada que combina motius ornitomòrfics i fitomòrfics amb tints negra, vermella i verda. El cos de la caplletra està format per dues grans tiges perlades paral·leles en reserva. De la corba central de la inicial parteixen tiges culminades en palmetes carneses, també perlades i amb un sinuós ombrejat sobre fons bicrom vermell i verd, que són mossegades per sengles caps d'au col·locats de manera inversa. La caplletra s'emmarca amb un doble marc en reserva perlat. El miniaturista s'està basant en les caplletres de la primera mà del manuscrit rotense ACL LC_0025.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77. Aquest fragment precedeix o antecedeix el fragment PM_cm_75.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr22. Fragment d'antifoner [Fig. 50]

ACL PM_cm_60. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat per enquadrernar documentació amb diversos responsoris per les celebracions de Dissabte Sant.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta diversos símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Al centre del bifoli queda testimoni del llom, amb l'anotació "Elemosina". El foli 2 és pràcticament il·legible perquè la tinta s'ha esvaït per l'ús com a tapa. En lletres de mòdul gran es llegeix: "Elemosina cum aliis examinis". El bifoli conserva la foliació original. Al foli 1, al marge superior dret s'observa el número de foli "XCI"; i al foli 2 "XCIII".

Contingut

f. 1: El foli s'inicia amb l'antífona "Cotidie apud vos eram in templo" (CAO 2378). Segueix "Vim faciebant qui quaerebant animam meam" (CAO 5423). El foli acaba amb el responsori "Animam meam dilectam tradidi" (CAO 6101).

f. 1v: continua el foli amb el responsori "Animam meam dilectam tradidi" (CAO 6101) i "Tradiderunt me in manus impiorum" (CAO 7773), seguit pel responsori "Caligaverunt oculi mei a fletu magno" (CAO 6261).

f. 2: el fragment s'inicia amb el responsori "Deduc quasi torrentem lacrimas *per* diem et noctem" (CAO 7032). Continua "Plange quasi virgo plebs mea" (CAO 7387). La resta del fragment és il·legible.

f. 2v: el fragment s'inicia amb el responsori "O vos omnes qui transitis *perviam*" (CAO 7303). Continua amb el responsori "Ecce quomodo moritur justus" (CAO 6605). El foli acaba amb l'antífona "Deus adiuva me et dominus susceptor" (CAO 2165).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_61 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr23. Fragment d'antifoner [Fig. 51]

ACL PM_cm_ 61.

Pergamí. 340 x 230mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reutilitzat com a coberta de llibre que conté les antífonas per la celebració de l'ofici diví pel dia de santa Llúcia (13 de desembre).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí retallat que presenta retallat un dels marges. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L'-a apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres -b i -l no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la -d quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La -g es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia -h presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia -p generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures -per i -pro. La lletra -s és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la -t, de formes més aviat quadrades. La -r és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior -st. La lligadura -ae es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que -et la trobem tant usada per mitjà de la grafia -& com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures -us, -er i -um, i l'ús de

les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment es conserva en bon estat i presenta poques evidències d'haver estat reutilitzat com enquadernació. L'anvers conté al marge superior una inscripció indicant l'any "MDLIIII". Al revers es conserva un número de foliació modern, en llapis, indicant el número "23".

Contingut

Anvers: El foli s'inicia amb l'antífona per la festivitat de santa Llúcia "In tua patientia possedisti animam tuam" (CAO 3301). Continua amb l'antífona "Lucia virgo quid a me petis" (CAO 3639), seguit pel seu responsori "Sicut *per* me civitas Cathinensium sublimatur" (CAO 7106). El foli acaba amb l'antífona "Per te Lucia virgo civitas Syracusana" (CAO 4267).

Revers: Continua amb les antífones pel dia de santa Llúcia: "Tanto pondere eam fixit Spiritus Sanctus" (CAO 5110). Continua amb el responsori "Rogavi Dominum meum Iesum Christum" (CAO 7550). El fragment acaba amb el responsori "Grata facta est a Domino in certamine" (CAO 6789).

Decoració i caplletres

Anvers: L, "Lucia"; 61x44mm, 2 línies de text. Inicial geomètrica realitzada en reserva i vermell. El cos de la lletra està format per dues franges paral·leles que s'entrecreuen formant nusos geomètrics sobre un fons vermell a tots els extrems de la caplletra, així com al cos central. Tot el conjunt s'emmarca per un marc de doble línia que s'adapta al cos de la caplletra.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonalium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr24. Fragment d'antifoner [Fig. 52]

ACL PM_cm__62. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat com a coberta de llibre que conté les antífoes per les festivitats dels sants apòstols Pere i Pau (29 de juny) i sant Joan Baptista (24 de juny).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí, retallat tots els seus marges. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Conté anotacions al marge inferior del foli 1v indicant "Processus" i anotats els anys "1511" i "1513". Al centre del mateix foli s'observa una anotació en llapis blau de principis del segle XX.

Contingut

f. 1: S'inicia amb un responsori de la festivitat dedicada als apòstols sant Pere i Pau (29 juny): "Isti sunt due olive *et* duo candelabra lucentia ante Dominum..." (CAO 7015).

f. 1v: Continua el foli manuscrit amb part de l'antífona *In plateis ponebantur*, corresponent a la festivitat dedicada als apòstols sant Pere i Pau (29 juny): "illius obumbraret quem quam illorum" (CAO 3271). Continua amb l'antífona "Petrus apostolus dixit paralytico" (CAO 4283). El fragment acaba amb el responsori "Simon Petre antequam de navi vocarem te" (CAO 7674).

f. 2: el foli s'inicia amb el responsori "Gabriel angelus apparuit Zachariae" (CAO 6757), corresponent a la festivitat de sant Joan Baptista (24 de juny). Continua amb l'antífona "Misit Dominus manum suam" (CAO 3785). El fragment acaba amb el responsori "Ipse precedet ante illum" (CAO 6991).

f. 2v: Festivitat de sant Joan Baptista (24 de juny). Antífona "Helisabeth Zacharie magnum virum genuit Ioannem Baptistam precursorem Domini" (CAO 2639). Continua amb l'antífona "Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista" (CAO 3370). Acaba: "Posuit os meum Dominus quasi gladium acutum sub umbra manus sue protexit me" (CAO 4345).

Decoració i caplletres

f.1v: S, "Simon"; 80x60mm, 3 línies de text. Inicial que combina motius zoomòrfics i fitomòrfics a una sola tinta negra. El cos de la S està format per un ésser fantàstic amb cap caní, urpes d'au i cua vegetal que es torsiona sobre si mateix per tal de formar la

corba de la lletra. El cos està format per una ala de llargues plomes que culmina en una banda perlada que en faixa el cos. Les potes davanteres són llargues i estan representades amb grans urpes, una d'elles alçada. El coll, llarg, es resol per mitjà d'ombrejats. De la boca sorgeix una gran palmeta carnosa trilobulada, també resolta amb elements d'ombrejat. La cua de l'ésser fantàstic es desenvolupa en la part inferior en una gran tija perlada que es cargola sobre si mateixa, de la qual parteixen diverses palmetes. Tot el conjunt s'emmarca per un doble marc pla escalonat, adaptant-se al contorn de la caplletra. El miniaturista s'està basant en les caplletres de la primera mà del manuscrit ACL LC_0025.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fons de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonalium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr25. Fragment d'antifoner [Fig. 53]

ACL PM_cm_63. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner que conté les antífonas per la celebració de les festivitats de sant Esteve (26 desembre) i sant Joan Evangelista (27 desembre).

Caractéristiques codicologiques i paleographiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L'-a apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres -b i -l no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la -d quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La -g es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia -h presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia -p generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures -per i -pro. La lletra -s és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la -t, de formes més aviat quadrades. La -r és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior -st. La lligadura -ae es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que -et la trobem tant usada per mitjà de la grafia -& com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Els marges inferiors estan força deteriorats i s'observen mancances de pergami i diverses esquinçades. Al marge superior dret del foli 2 figura un número en llaips de grafia moderna, indicant "27", possiblement fent referència a la foliació del còdex abans del desmembrament.

Contingut

f. 1: El fragment comença amb l'antífona de la festivitat de sant Esteve "Ecce video caelos apertos" (CAO 2554). Continua amb l'antífona "Impetum fecerunt unanimiter in eum" (CAO 3195). Segueix amb l'antífona "Lapidaverunt Stephanum et ipse invocabat Dominum" (CAO 3576). El fragment acaba amb l'antífona "Intuens in caelum beatus Stephanus" (CAO 3392).

f. 1v: Antífona "Stephanus servus Dei quem lapidabant Iudaei" (CAO 5027). Continua "Stephanus vidit caelos apertos" (CAO 5028).

f. 2: Inici: Antífona: "O quam gloriosus est beatus Stephanus" (CAO 4064). Segueix la festivitat de sant Joan Evangelista: antífona "Iste est Iohannes qui supra pectus Domini" (CAO 3424). Segueix antífona: "Iohannes apostolus et evangelista virgo est electus a Domino" (CAO 3494)

f. 2v: El foli manuscrit s'inicia amb part de l'antífona *Quasi unus ex paradisi*, corresponent a la festivitat dedicada a sant Joan Evangelista (24 de juny): "unus de paradisi fluminibus evangelista Ioannes" (CAO 4451). Continua amb el responsori "Valde honorandus est beatus Ioannes" (CAO 7817). Segueix l'antífona "Hic est beatissimus evangelista et apostolus Ioannes" (CAO 3050). El fragment acaba amb l'antífona "quem diligebat Iesus" (CAO 3424).

Decoració i caplletres

f.1v: V, “Valde”; 80x60mm, 3 línies de text. Inicial que combina motius zoomòrfics i fitomòrfics amb tinta negra. El cos de la V està format per dues grans tiges perlades que s'uneixen al vèrtex inferior de la lletra per mitjà d'un anell també perlat. Aquest es torna a repetir a l'extrem superior de la caplletra, unint les dues tiges, les quals es torsionen sobre si mateixes multiplicant-se en diverses palmetes a l'espai interior de la inicial. De l'anell que faixa el vèrtex inferior parteixen dues palmetes carnoses bilobulades perlades, resoltes amb elements d'ombrejat, les quals són mossegades per dos caps d'au. Tot el conjunt s'emmarca per un doble marc quadriculat pla. El miniaturista s'està basant en les caplletres de la primera mà del còdex ACL LC_0025.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_62, PM_cm_68 - PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77. Aquest bifoli precedeix al fragment PM_cm_49.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr26. Fragment d'antifoner [Fig. 54]

ACL PM_cm_68. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner que conté diverses antífores per a la celebració de l'ofici diví.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L'-a apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres -b i -l no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la -d quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La -g es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia -h presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia -p generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures -per i -pro. La lletra -s és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la -t, de formes més aviat quadrades. La -r és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior -st. La lligadura -ae es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que -et la trobem tant usada per mitjà de la grafia -& com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta pocs símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Al marge superior del foli 2 s'observa una anotació força esvaïda i pràcticament il·legible. Més avall figura una nota indicant una sèrie d'anys: "MDXXXIII - XXXIII - XXX". Els marges inferiors estan força deteriorats, amb manca de pergamí, diverses esquinçades, i taques d'humitat que han afectat a l'escriptura del segle XII.

Contingut

f.1: inici amb l'antífona "aureis *et* dedicaverunt altare Domino" (CAO 4199). Continua: "In hymnis *et* confessionibus benedicebant Dominum" (CAO 3243). Després: "Hic est fratrum amator *et* populi Israel" (CAO 6824). Acaba: "Disrumpam vincula populi mei" (CAO 2256).

f.1v: el foli s'inicia amb el responsori "Et auferam universum laborem a facie terrae" (CAO 6461). Continua amb l'antífona "Aperi celos tuos Domine" (CAO 1443). Segueix amb l'antífona "Extende Domine bracchium tuum" (CAO 2826). El fragment finalitza amb l'antífona "Tua est potentia tuum regnum Domine" (CAO 5224).

f.2: el fragment s'inicia amb l'antífona *Ne reminiscaris Domine*, "...Domine delicta mea" (CAO 3861). Continua amb el responsori "Peto Domine ut de vinculo improprii" (CAO 7381). El fragment acaba amb l'antífona "Omni tempore benedic Deum" (CAO 4136).

f. 2v: antífona "Memor esto fili quoniam pauperem" (CAO 3738). Continua amb l'antífona "Sufficiebat nobis paupertas nostra ut divicie computarentur", i el seu responsori "Heu me fili mi ut quid te misimus" (CAO 7717). Segueix el responsori "Benedicite Deum celi *et* coram", seguit per l'antífona "Tempus est ut revertar ad eum qui me misit" (CAO 7759)

Decoració i caplletres

f. 1v: P, "Peto"; 135x75mm, 5 línies de text. Inicial fitomòrfica que empra quatre tintes: vermella, groga, verda i blava. L'asta inferior de la lletra està formada per dues franges

paral·leles verticals en reserva, les quals culminen en dues grans palmetes carneses als seus extrems. El buit deixat entre les franges s'omple amb color verd. L'ull de la P es forma a partir de palmetes i roleus vegetals, cargolades sobre si mateixes sobre un fons bicromat groc i vermell. El contorn de la caplletra es situa sobre un fons groc, i tot el conjunt queda emmarcat per una franja blava escalonada que s'adapta al cos de l'inicial.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_69, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr27. Fragment d'antifoner [Fig. 55]

ACL PM_cm_69. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 390 x 295mm. 4 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat com a coberta de llibre que conté diverses antífonas per a la celebració de l'ofici diví.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un bifoli en pergamí conservat de manera íntegra. Les mesures de la mise-en-page són 40 + 230 + 65mm. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L'-a apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres -b i -l no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la -d quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La -g es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia -h presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia -p generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures -per i -pro. La lletra -s és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la -t, de formes més aviat quadrades. La -r és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior -st. La lligadura -ae es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que -et la trobem tant usada per mitjà de la grafia -& com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són

freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta diversos símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. Al marge superior del foli 2 s'observa l'anotació "Mandata et Mors MDXVIII-XVIII-XX-XXI-XXII". Els marges inferiors estan força deteriorats, amb manca de pergamí i diverses esquinçades i reparacions antigues amb pergamí encolat. Al marge superior del foli 2, en llapis, hi ha anotat el número 12.

Contingut

f. 1: el foli conté l'antífona "Versa est in luctum cithara mea" (CAO 5369). Segueix amb el responsori "Nonne cognoscit Deus vias meas" (CAO 7235). El fragment acaba amb l'antífona "Dominus dedit Dominus abstulit" (CAO 2403).

f. 1v: segueix del foli 1, amb l'antífona "In omnibus his non peccavit Iob" (CAO 3263). Continua amb l'antífona "Quantas habeo iniquitates et peccata" (CAO 4445) i "Quare detraxistis sermonibus veritatis" (CAO 4448). Segueix amb el responsori "Utinam appenderentur peccata mea" (CAO 7813). El fragment acaba amb l'antífona "Noctem illum tenebrosus turbo possideat" (CAO 3890).

f. 2: El fragment s'inicia amb l'antífona "Lugebat autem Iudam Israel" (CAO 3643). Continua amb el responsori "Impetum inimicorum ne timueritis" (CAO 6886). El foli acaba amb l'antífona "Vidi Dominum sedentem super solium excelsum" (CAO 5404).

f. 2v: Continua l'antífona "Vidi Dominum sedentem super solium excelsum" (CAO 5404). Segueix l'antífona "Aspice Domine de sede sancta tua" (CAO 1496), seguit pel seu responsori "Qui regis Israel intende" (CAO 6126). El foli clou amb l'antífona "Aspice Domine quia facta est desolata" (CAO 1497).

Decoració i caplletres

f.2v: V, "Vidi"; 75x74mm, 3 línies de text. Inicial que combina elements fitomòrfics i antropomòrfics a quatre tintes, vermella, groga, verda i blava. El cos de la lletra és format per un ésser fantàstic sense cap, amb ales i cos de rèptil. La cua ascendeix verticalment i

acaba en una doble palmeta. Tot el cos es resol amb un fi perlat, i les ales es representen amb llargues plomes i un ombrejat vermell. Del coll, on hi hauria d'haver el cap, sorgeix una gran tija vegetal, que puja verticalment i culmina en una gran palmeta del qual sorgeixen altres palmetes bianchi girari que es cargolen sobre si mateixes sobre un fons verd. L'interior de la capital està omplerta de color groc. L'exterior de la caplletra es contorneja amb tinta d'un blau molt intens, i tot el conjunt està emmarcat per una marc vermell quadrat.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68, PM_cm_75 i PM_cm_77.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr28. Fragment d'antifoner [Fig. 56]

ACL PM_cm_75. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 340 x 230mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat com a coberta de llibre que conté les festivitats de sant Esteve (26 desembre).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí conservat de manera íntegra. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L' *-a* apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten un element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures *-per* i *-pro*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior *-st*. La lligadura *-ae* es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que *-et* la trobem tant usada per mitjà de la grafia *-&* com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de

les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment no presenta símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. El marge inferior està força deteriorat, amb diversos forats i reparacions a partir de pergami encolat.

Contingut

Anvers: S'inicia el fragment a la meitat de l'antífona *Omnes intendentes in eum* de la festivitat de sant Esteve: "eius tamquam vultum angeli" (CAO 4127). Segueix l'antífona "Videbant omnes Stephanum qui erant in concilio" (CAO 5381). Acaba el foli amb l'antífona "Intuens in celum beatus Stephanus" (CAO 3392).

Revers: El foli s'inicia amb el responsori de la festivitat de sant Esteve "Lapidabant Stephanum invocantem" (CAO 7072). Segueix l'antífona "Stephanus servus Dei quem lapidabant Iudaei" (CAO 5027). El fragment acaba amb l'antífona "Cum autem esset Stephanus" (CAO 1987).

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68- PM_cm_69, i PM_cm_77. Aquest fragment precedeix o succeeix el fragment PM_cm_58.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr29. Fragment d'antifoner [Fig. 57]

ACL PM_cm_77. (Antic calaix A-49)

Pergamí. 340 x 230mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner reaprofitat com a coberta de llibre amb les antífones de les festivitats del bisbe-màrtir de Tolosa sant Sernin (29 de novembre) i sant Andreu (30 novembre).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí conservat de manera íntegra. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna d'onze línies. Entre els espais interlineals s'ordena la notació musical de tipus aquitana. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular. L'-a apareix en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes angulars. Les astes ascendents de les lletres -b i -l no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior, igual que la -d quan s'observa amb la forma normal, tot i que també abunda la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La -g es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment oberta la inferior. La grafia -h presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia -p generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant les abreviatures -per i -pro. La lletra -s és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura, al contrari que la -t, de formes més aviat quadrades. La -r és del tipus carolina minúscula, i s'observa poc l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'adverteix l'ús de la lligadura superior -st. La lligadura -ae es redueix a una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que -et la trobem tant usada per mitjà de la grafia -& com en forma d'"et tironià". Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa,

generalment per contracció simple. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, tot i que no de manera abundant.

El fragment presenta pocs símptomes d'haver estat reutilitzat com a coberta de llibre. S'observa al marge superior de l'anvers l'anotació "MDLIII", i al marge dret el número "7", en llaç i grafia moderna. El marge inferior del pergami està força deteriorat, amb esgarrapades i un cosit antic amb pergami.

Contingut

Anvers: el fragment comença amb l'antífona dedicada al bisbe-màrtir de Tolosa Sernin (29 de novembre): "O fortis atleta Saturnine pontifex qui pronefanda capitoli". Segueix l'antífona "Non me permittas Domine" (CAO 3923). Continua amb l'antífona "Vidit Dominus Petrum et Andream" (CAO 5413). El foli acaba amb l'antífona "Venite post me dicit Dominus" (CAO 5357).

Revers: El foli s'inicia amb el responsori "Dum perambularet Dominus" (CAO 6554). Segueix amb l'antífona "Mox ut vocem Domini praedicantis" (CAO 3813). El fragment acaba amb els versos al·leluiètics "Dilexit Andream Dominus in odorem suavitatis" (CAO 2229).

Decoració i caplletres

Revers: D, "Dum"; 64x62mm., 2 línies de text. Inicial que combina elements fitomòrfics i geomètrics amb dues tintes, vermella i negra. La *-d* és del tipus uncial. L'ull central es soluciona per mitjà de dos entrelaçaments de nusos geomètrics sobre un fons vermell, dels quals parteixen tres semi-palmetes decorades amb un ombrejat vermell. L'asta ascendent de la caplletra es corba de manera pronunciada culminant amb un nus geomètric. Tot el conjunt s'emmarca per un marc de doble línia en reserva que s'adapta al contorn de la caplletra.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que els fragments d'antifoner ACL PM_AC_0003_06, PM_cm_43 - PM_cm_52, PM_cm_56, PM_cm_58, PM_cm_60 - PM_cm_63, PM_cm_68- PM_cm_69, i PM_cm_75.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr30. Fragment d'antifoner [Fig. 58]

ACL PM_cm_79 (antic Calaix A 49).

Pergamí. 285 x 200mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment d'antifoner que conté els cants per al dia de la "Exaltatio Crucis" (14 setembre) i el de la festivitat de sant Maurici (22 setembre).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un foli manuscrit retallat a tots els seus marges. El text es distribueix a una columna de 12 línies, pautaades a punta seca, amb interlineat farcit de notació aquitana. No hi ha rastre d'antiga foliació ni d'enquadernació. Està escrit a tres tintes, negra pel text, vermella les rúbriques i els traços de guia, i violeta la caplletra de l'anvers i alguna capital.

L'escriptura, d'una sola mà, –la mateixa que la del fragment ACL PM_cm_80–, és una carolina minúscula de mòdul petit i regular, amb tendència a l'angulositat i de ductus solemne. La grafia *-a* es presenta tant en la variant normal, de tipus carolina, com en la grafia de tipus uncial. La grafia *-d* s'observa tant en la variant carolina, amb una asta acabada amb reforç, com amb uncial, aquesta última caracteritzada per una asta de corba poc pronunciada. Les grafies *-b*, *-l* presenten astes ascendents que culminen amb elements de reforç. La *-s* adopta força verticalitat, mentre que la *-t*, en canvi, no perllongarà l'asta ascendent. Les lletres *-h* i *-g* presenten un cos inferior obert. La grafia *-r* s'observa en la forma normal, amb absència de la rotunda. La lligadura *-et* s'observa principalment amb la forma tironiana. Abunden les abreviatures, generalment per contracció simple i la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, així com també les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines.

En llapis de grafia moderna al marge superior dret de l'anvers hi ha l'anotació: "6b" i més amunt "37". El fragment no conserva senyals ni anotacions d'haver estat reaprofitat per

l'enquadració d'algun altre manuscrit d'època posterior. El centre el pergami es troba foradat per l'acció bacteriana.

Contingut

Anvers: s'inicia amb els cants de la festivitat de l'*Exaltatio Crucis*: “[...] et vitam resurgendo reparasti” (CAO 4269). Segueix amb els cants de la festivitat de sant Maurici amb l'antifona: “Sanctus Mauritius legionem sanctam premonuit” (CAO 4786).

Revers: Continuació dels cants del dia de sant Maurici. S'inicia “[...]duce Mauricio interveniente in mortalitatis compendium” (CAO 4701). Acaba: “patientia in vincibilis que licet inter [...]” (CAO 7262).

Decoracions i caplletres

Gran caplletra S que precedeix les antífores de sant Maurici, de 60mm d'alt i 5 línies de text. Realitzada amb dues tintes, violeta pel fons i vermella per al fi emmarcament que envolta tota la inicial. La lletra es resol en forma de -s invertida, d'astes verticals i horitzontals, sense cap element corbat. S'ornamenta amb formes “bourgeonné” que es distribueixen al llarg de les línies paral·leles del cos central.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que el fragment d'antifoner ACL PM_cm_80.

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

Fr31. Fragment d'antifoner [Fig. 59]

ACL PM_cm_80 (antic Calaix A 49).

Pergamí. 280 x 218mm. 1 fols.

[s. XII]

Fragment que conté les antífores dedicades a les festivitats de sant Agustí (28 d'agost), el degollament de sant Joan Baptista (29 d'agost) i sant Antoni de Pamiers (2 de setembre).

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un foli manuscrit retallat a tots els marges. El text es distribueix a una columna de 12 línies, pautades a punta seca, amb interlineat farcit de notació aquitana. No presenta antiga foliació ni testimonis d'enquadernació. Està escrit a tres tintes, negra pel text, vermella les rúbriques, els traços de guia i algunes capitals; i violeta les capitals.

L'escriptura, d'una sola mà, és una carolina minúscula de mòdul petit i regular, –la mateixa mà que la del fragment ACL PM_cm_79–, amb tendència a l'angulositat i de ductus solemne. La grafia *-a* es presenta tant en la variant normal, de tipus carolina, com per mitjà de la grafia de tipus uncial. La grafia *-d* també s'observa tant en la variant carolina, amb una asta acabada amb reforç, com uncial, aquesta última caracteritzada per una asta de corba poc pronunciada. Les grafies *-b*, *-l* presenten astes ascendents que culminen amb elements de reforç. La *-s* adopta força verticalitat, mentre que la *-t*, en canvi, no perllongarà l'asta ascendent. Les lletres *-h* i *-g* presenten un cos inferior obert. La grafia *-r* s'observa en la forma normal, amb absència de la rotunda. La lligadura *-et* s'observa principalment amb la forma tironiana. Abunden les abreviatures, generalment per contracció simple i la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula, així com també les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines.

En llapis de grafia moderna al marge superior dret de l'anvers figura l'anotació: "6a" i més avall el segell de la catedral de Lleida. Al marge superior esquerre es llegeix l'anotació en llapis "40". El fragment no conserva senyals d'haver estat reaprofitat per a l'enquadernació de cap altre manuscrit d'època posterior.

Contingut

Anvers: s'inicia amb els cants de l'ofici del dia sant Agustí: "Ave pater gloriose augustine presul intercede pro nostri", seguits per l'antífona "Augustine summe doctor". Segueixen els cants per la festivitat de la decapitació de sant Joan Baptista amb l'antífona "Ioannes Baptista arguebat Herodem" (CAO 7036).

Revers: segueixen els cants que fan referència al dia de la decapitació de sant Joan Baptista: "Misso spiculatore precepit afferri capud eius in disco et decolavit eum". Acaba amb el responsori: "Misso Herodes spiculatore" (CAO 6014). Al final s'inicia l'antífona de la festivitat de sant Antoní màrtir: "Sollemnitatem bea[tissimi]".⁸⁶

Decoracions i caplletres

Gran caplletra I per Ioannes de 75mm d'alt. Realitzada amb dues tintes, vermella i violeta, que es combinen mitjançant dues franges verticals paral·leles. S'ornamenta amb formes "bourgeonné" en vermell que es distribueixen al llarg del cos central.

Història del fragment

El fragment analitzat forma part del mateix còdex que el fragment d'antifoner ACL PM_cm_79.

⁸⁶ L'antífona "Sollemnitatem beatissimi" només s'ha localitzat al fragment manuscrit de Roda analitzat i en un antifoner de la catedral de Toledo (Archivo y Biblioteca Capitulares, ms. 44.2), i no figuren enregistrats al CAO. El manuscrit de Toledo es data l'any 1095, vinculat amb la regió del Midi francès, específicament Moissac. Conté l'ofici dedicat a sant Antoní de Pamiers als ff. 169v-172r, sant que és afegit al final del santoral, atès que figura després de les festivitats dedicades a sant Nicolau (6 de desembre). Aquesta circumstància indica que va ser afegit amb posterioritat a la creació del manuscrit. L'afegit d'aquest sant probablement es realitza després de l'any 1104, i possiblement respon a la relació entre Ramon Guillem de Roda i Barbastre i l'arquebisbe de Toledo Bernat, qui va consagrar Ramon com a bisbe. El manuscrit toledà conté les antífonas per a la festivitat de la decapitació de sant Joan Baptista (ff. 134v-135r), tal i com també s'observen al fragment de l'antifoner rotense. Per a una anàlisi detallada dels fets esmentats veure capítol núm. 4.1.2.

Fonts Documentals

CAO 1963-1979. HESBERT, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářek, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 4 de setembre 2015].

**Còdexs conservats a la Biblioteca Pública
de Tarragona (BPT)
ss. X-XII**

17. Burchardus excerpta. *Compilatio Canonica*.⁸⁷

BPT. Ms. 35.

Pergamí. 210 x 160mm. 171 fols.

[c. 1100].

Manuscrit procedent del fons de Santes Creus que conté una extensa compilació de dret canònic. L'obra principal del còdex són les excerpta del *Decretorum* de Burchard de Worms (965-1025), obra dividida en 20 llibres i creada l'any 1023 (ff. 1 - 132v).⁸⁸ El manuscrit també conté l'obra *Libellus contra invasores et symoniacos et reliquos schismaticos* (1097) del cardenal Deusdedit (ff. 146v-162r). Així mateix, s'inclou una compilació canònica amb extractes de diversos concilis i epístoles de papes fins a Gregori VII, la majoria extretes de les *Decretals* de Pseudo-Isidor i la *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis*. Destaquen els 10 decrets del concili de Poitiers de l'any 1078 (f. 163 - 163v) i els *XII Decreta Sancti Gregorii Pape*, del sínode celebrat a Roma el 19 de novembre de l'any 1078 (163v-165).

Descripció codicològica i paleogràfica

S'observen dues foliacions diferents en numeració àrbiga. La primera i més antiga que va del foli 1 al 169, saltant el foli 117, correspondria a una enquadernació de finals del segle XVIII - principis del XIX, tot i no poder precisar la data amb certesa. La segona, moderna i realitzada amb llapis, s'aprecia als folis 1, 170 i 171. El còdex presenta una altra numeració que correspondria a un índex copiat al foli de guarda. Aquesta s'adverteix als folis següents:

f. 25: esborrat mitjançant un guixat al marge superior dret s'observa el número 3.

f. 39: esborrat mitjançant un guixat al marge superior dret s'observa el número 4.

⁸⁷ Es conserva una còpia digital del manuscrit al portal de la *Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico*, 2006, <http://bvpb.mcu.es/>, Madrid: Ministerio de Cultura. Subdirección General de Coordinación Bibliotecaria. Advertim que la còpia digital està desordenada entre els folis 168-171, amb folis verso que no corresponen al seu recto.

⁸⁸ El *Decretorum* va ser finalitzat aproximadament l'any 1023. El manuscrit més antic conservat data de l'any 1020, encara completat en vida de Burchard de Worms: còdex 119 de la Dombibliothek de Colònia (Dom Hs. 119).

- f.55: esborrat mitjançant un guixat al marge superior dret s'observa el número 8.
- f. 66: esborrat mitjançant un guixat al marge superior dret s'observa el número 7.
- f. 69: esborrat mitjançant un guixat al marge superior dret s'observa un número de tres xifres.
- f. 75: esborrat mitjançant un guixat al marge superior dret s'observa el número 12.
- f. 76v: al marge superior esquerre s'observa el numero 13.
- f.78: al marge superior dret s'observa el número 14.
- f. 79v: al marge superior esquerre s'observa el número 15.
- f. 82v: al marge superior esquerre s'observa el número 16.
- f. 83v: al marge superior esquerre s'observa el número 17.
- f. 85v: esborrat mitjançant un guixat al marge superior esquerre s'observa el número 18.
- f. 86v: al marge superior esquerre s'observa el número 19.
- f. 88v: al marge superior esquerre s'observa el número 19 (es repeteix amb el foli 86v).
- f. 119: esborrat mitjançant un guixat al marge superior dret s'observa el número 26.
- f. 132v: al marge superior esquerre s'observa el número 21.
- f. 139: esborrat mitjançant un guixat al marge superior esquerre s'observa el número 140.
- f.169v: al marge superior esquerre s'observa el número 22.

El còdex conté un total de 21 quaderns distribuïts en quaternions. No s'observen reclams. Els quaderns s'ordenen actualment al manuscrit segons el següent esquema:

Q1: ff. 1-8: quaternió

Q2: ff. 9-16: quaternió

Q3: ff. 17-24: quaternió

Q4: ff. 25-32: quaternió

Q5: ff. 33-41: quaternió

- Q6: ff. 42-48: quaternió
- Q7: ff. 49-56: quaternió
- Q8: ff. 57-64: quaternió
- Q9: ff. 65-72: quaternió
- Q10: ff. 73-80: quaternió
- Q11: ff. 81- 88: quaternió
- Q12: ff. 89-105: quaternió
- Q13: ff. 106-113: quaternió
- Q14: ff. 114-122: quaternió
- Q15: ff. 123-130: quaternió
- Q16: ff. 131-138: quaternió
- Q17: ff. 139-146. quaternió
- Q18: ff. 147-134. quaternió. Quadern desordenat.
- Q19: ff. 135-162. quaternió. Quadern desordenat.
- Q20: ff. 163-170. quaternió. Quadern desordenat.
- Q21: ff. 171. Bifoli independent.

El text es distribueix a una sola columna de 24 línies pautades a punta seca. Les mesures de la mise-en-page del recto són 42 + 103 + 20mm., mentre que el verso mesura 20 + 110 + 40mm. Els marges són amples per tal d'incloure la relació dels autors i obres a les quals fa referència Burchard de Worms. Aquestes notes queden enquadrades amb un marc de tinta vermella amb forma de triangle invertit o diamant. La mateixa mà que executa les notes de lectura és també la que realitza la totalitat del text. La lletra és una minúscula carolina de mòdul petit i regular, de formes força rodones. L' *-a* apareix en la doble variant: uncial, amb un ull de petites dimensions generalment tancat, i normal, amb un ull força generós i arrodonit. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten gaire de la caixa d'escriptura i generalment presenten element de reforç superior acabat en forma punxeguda, igual que la *-d* quan apareix en la forma normal,

tot i que també abunda en la grafia uncial, d'una corba poc pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, tancada la inferior i amb forma angulara descendent. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, casi tancant l'ull inferior de la lletra. Les grafies *-p* i *-q* es resolen mitjançant una asta afuada descendent, generalment curta. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, tot i que no sobresurt de la caixa d'escriptura. Pel contrari, la *-t* és de formes més aviat quadrades. S'aprecia però que aquesta grafia apareix sovint amb una asta rematada a l'extrem superior vertical amb una corba pronunciada vers l'esquerra. Aquesta *-t* característica també s'observa al còdex BPT ms. 26 de Roda d'Isàvena, i en altres volums rotenses. L'*-r* és del tipus carolina minúscula, i no s'observa l'ús de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'aprecia com sovint s'allarga l'asta descendent de la lletra, amb una certa reminiscència a les *-r* visigòtiques. S'observa un ús abundant de les lligadures superiors *-st* i *-ct*. També destaca l'ús del nexa *-nt* a final de paraula, d'origen visigòtic, per mitjà d'una voladura superior de l'asta horitzontal de la *-t*. La lligadura *-ae* es resol per mitjà d'una “*-e* caudata” amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra, mentre que l'abreviatura *-et* la trobem utilitzada amb la grafia *-&* i no s'empra la modalitat tironiana. Les abreviatures s'usen de manera generosa, generalment per contracció simple, i són freqüents les *-us*, *-er* i *-um*, i l'ús de les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'observa l'abundància de la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula.

El còdex no conté ex-libris indicant que prové del monestir de Santes Creus, fet si més no estrany, atès que els monestirs cistercencs indiquen generalment la pertinença a la majoria dels manuscrits. Actualment presenta grans taques d'humitat que han fet malbé la tinta dels folis del 1 al 28.

L'enquadernació actual consisteix en unes tapes de cartró cobertes amb pergamí blanc i teuleta vermella. Segons E. Fort i Cogul (1934) aquesta tipologia d'enquadernació es realitza a Santes Creus entre els segles XVIII i XIX, a partir d'una catalogació que van realitzar de la biblioteca l'abat Tomàs Riera i els monjos Pere Freixas i Pau Badia. Del mateix moment és el full en paper que fa de foli de guarda, on s'especifica un índex del contingut del manuscrit, així com la foliació aràbiga que va dels folis 1 al 169 (DOMÍNGUEZ BORDONA 1952, p. 12). J. Villanueva, al seu *Viage Literario* escriu al respecte:

mas celo de los PP.MM. Fr. Tomas Riera, ex-Abad, y Fr. Pedro Freixes, dieron en esta parte un ejemplo digno de la gratitud del público, reencuadernando por si mismos gran parte de los libros, y haciendo trabajar en los restantes á Fr. Pablo Badia, de la obediencia, y aseando y clasificando estos monumentos del saber, á quien en vano se jacta de ser aficionado el que los deja perecer entre la basura. En toda esta empresa ha tenido gran parte el actual señor Abad, singularmente en el discernimiento de los manuscritos.

VILLANUEVA 1851b, p.120-121

Fr. Tomàs Riera va ser abat de Santes Creus entre els anys 1796-1800 (BOFARULL I TERRADES 1995). El successor va ser-ne l'abat Bassa, l' "actual sr. Abad" què refereix J. Villanueva, atès que la visita que fa a Santes Creus transcorre durant el mes d'octubre de l'any 1804. Aquestes dades determinen que la re-enquadernació dels llibres del fons de Santes Creus es va portar a terme entre els anys 1796 i 1804, quan també es va enquadrar el manuscrit que ens ocupa.

Contingut

f. 1: El manuscrit s'inicia al capítol XII del primer llibre del *Decretorum* de Burchard de Worms: "De conciliis autem especialibus non aliud indicimus quem sancti Patres salubritum ordinaverum ut scilicet bini eventus per singulos annos habeant..." (PL 140, 0553) Segueix amb el capítol XIII, en rúbrica: "De synodis quo tempore sint habende". El primer llibre conté 69 dels 234 capítols elaborats per Burchard.

f. 12v. En rúbrica: "Explicit liber primus, incipiunt capitula". L'incipiunt llista una selecció de 60 capítols dels 239 del segon llibre del *Decretorum* de Burchard.

f. 14. En rúbrica: "Expliciunt capitula. Incipit liber secundus".

f. 23v. En rúbrica: "Explicit liber II. Incipiunt capitula". L'incipiunt llista una selecció de 64 capítols dels 141 del tercer llibre del *Decretorum* de Burchard.

f. 25. En rúbrica: "Expliciunt capitula. Incipit liber tercius".

f. 39. En rúbrica: "Explicit liber tercius. Incipiunt capitula". L'incipiunt llista una selecció de 25 capítols dels 101 del quart llibre del *Decretorum* de Burchard.

- f. 40. En rúbrica: “Ut propter pascha et pentecosten nisi morte periclitantibus baptismus non fiat” (cap. 2, llibre 4).
- f. 44v. En rúbrica: “Explicit liber quartus. Incipiunt capitula”. L’incipiunt llista una selecció de 14 capítols dels 53 del cinquè llibre del *Decretorum* de Burchard.
- f. 45. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber quintus”.
- f. 48. En rúbrica: “Explicit liber quintus. Incipiunt capitula”. L’incipiunt llista una selecció de 13 capítols dels 49 del sisè llibre del *Decretorum* de Burchard.
- f.48v. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber sextus”.
- f. 52. En rúbrica: “Explicit liber sextus. Incipiunt capitula libri septimi. L’incipiunt llista una selecció de 9 capítols dels 30 del setè llibre del *Decretorum* de Burchard. Continua més avall en rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber septimus”.
- f. 54v. En rúbrica: Explicit liber septimus. Incipiunt capitula libri octavi. L’incipiunt llista una selecció de 25 capítols dels 101 del vuitè llibre del *Decretorum* de Burchard.
- f. 59. En rúbrica: “Explicit liber octavus. Incipiunt capitula libri noni”. L’incipiunt llista una selecció de 34 capítols dels 82 del novè llibre del *Decretorum* de Burchard.
- f. 60. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber nonus”.
- f. 65v. En rúbrica: “Explicit liber nonus. Incipiunt capitula”. L’incipiunt llista una selecció de 14 capítols dels 69 del desè llibre del *Decretorum* de Burchard.
- f. 66. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber decimus.”
- f. 68v. En rúbrica: “Explicit liber decimus. Incipiunt capitula”. L’incipiunt llista una selecció de 22 capítols dels 69 del onzè llibre del *Decretorum* de Burchard.
- f. 69. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber undecimus”.
- f. 75. En rúbrica: “Explicit liber XI. Incipiunt capitula”. L’incipiunt llista una selecció de 10 capítols dels 29 del dotzè llibre del *Decretorum* de Burchard. Continua més avall, en rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber duodecimus”.
- f. 76v. En rúbrica: “Explicit liber duodecimus. Incipiunt capitula”. L’incipiunt llista una selecció de 9 capítols dels 28 del tretzè llibre del *Decretorum* de Burchard.
- f. 77. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber tercius decimus”.

f. 78. En rúbrica: “Explicit liber tercius decimus. Incipiunt capitula”. L’incipiunt llista una selecció de 8 capítols dels 17 del quatorzè llibre del *Decretorum* de Burchard.

f. 78v. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber XIII^{us}”.

f. 79v. En rúbrica: “Explicit liber XIII. Incipiunt capitula liber XV. L’incipiunt llista una selecció de 14 capítols dels 44 del quinzè llibre del *Decretorum* de Burchard. Continua al final del foli, en rúbrica: “Expliciunt capitula”.

f. 80. En rúbrica: “Incipit liber XV”.

f. 82v. En rúbrica: “Explicit liber XV. Incipiunt capitula Liber XVI”. L’incipiunt llista una selecció de 6 capítols dels 37 del setzè llibre del *Decretorum* de Burchard. Continua més avall, en rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber sextus decimus”.

f. 83v. En rúbrica: “Explicit liber sextus decimus. Incipiunt capitula liber XVII”. L’incipiunt llista una selecció d’11 capítols dels 60 del dissetè llibre del *Decretorum* de Burchard.

f. 84. En rúbrica: “Expliciunt capitula liber XVII. Incipit liber septimus decimus”.

f. 85v. En rúbrica: “Expliciunt liber septimus decimus. Incipiunt capitula liber XVIII”. L’incipiunt llista una selecció de 6 capítols dels 24 del divuitè llibre del *Decretorum* de Burchard. Continua més avall, en rúbrica: “Expliciunt capitula liber XVIII[I]. Incipit liber [nonus] decimus”.⁸⁹

f. 86v. En rúbrica: “Explicit liber nonus decimus. Incipiunt capitula liber XX”. L’incipiunt llista una selecció de 58 capítols dels 159 del dinovè llibre del *Decretorum* de Burchard.

f. 88v. En rúbrica: “Expliciunt capitula. Incipit liber XX”.

f. 119. En rúbrica: “Explicit liber XX. Incipiunt capitula liber XXI”. L’incipiunt llista una selecció de 41 capítols dels 110 del vintè llibre del *Decretorum* de Burchard.

f. 120v. En rúbrica: “Incipit liber XX primus”.

⁸⁹ Tant el número romà indicant el capítol, com la paraula “nonus”, han sigut parcialment esborrats per una errada del copista, que hauria d’haver copiat “octavus”. L’equivocació del número de llibre s’arrossega per a la resta dels llibres del còdex.

f. 132v. El foli s'inicia amb el penúltim capítol del llibre XX de Burchard de Worms. En rúbrica: "Finito iudicio incipit esse seculum novum et terra nova". Continua en tinta negra: "Ut ait beatus Augustinus per acto finito..." (Cap. CIX, llibre XX). Amb aquest capítol acabarien el *Decretorum* de Burchard de Worms. El còdex afegeix tres capítols més extrets de l'obra del mateix autor *Concilium in Salegunstat habitum* (PL 140). En concret el capítol V: "Ut presbyter in die non amplius quam III m issas celebret" (PL 140, 1061B), el capítol XVI: "De his qui Romam ituri sunt" (PL 140, 1061B), i el capítol XVII: "Ut carina non dividatur poenitenti" (PL 140, 1061B). Després continua, en rúbrica: "Explicit liber XX primus. Incipiunt capitula liber XXII". L'incipiunt llista un total de 50 capítols que fan referència a diversos concilis i epístoles, però que no formen part de l'obra de Burchard de Worms (FRANSEN 1989, p. 61-66). És una versió tardana de la col·lecció canònica coneguda com a *Collectio Sinemuriensis*. Aquesta versió resumida actualment només s'ha conservat al còdex BM Orléans Ms. 306, provinent de Fleury (FOWLER-MAGERL 2005, p. 137).

f. 134: En rúbrica: "Expliciunt capitula. Incipit liber XXII". En rúbrica: "De presbitero ab episcopo excommunicato qui inflatus scismate". El text segueix en negre: "Si quis presbiter a proposito suo excommunicatus vel correptus..." (*Concilium Carthaginense secundum VIII*, CHGA, f. 30v). Continua més avall en rúbrica: "De licita copula et illicita et quibus causis ..." (Hincmarus Rhemensis, *Ep. XXII Ad Ragundum Bituriensem et Frotardum Burgidalensem, metropolis Aquitane*, PL 126, 141C-142B).

f. 135: En rúbrica: "De convincione eorum quorum consensu in nuptiis Dei est, III" (Papa Nicolas I, *Epistolae et decreta, XCVII, Responsa Nicolai ad consulta bulgarorum III*, PL 119, 980C). Més avall, en rúbrica: "Quod sacrilegus sit qui ecclesia Dei eiusquem predia vastat et diripit, IIII". Continua fins al foli 146v, amb un total de 50 capítols, copiant extractes de diversos concilis i epístoles de papes, la majoria extretes de les Decretals de Pseudo-Isidor⁹⁰ i la *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis*⁹¹. Cada capítol indica en nota al marge la font d'on s'ha extret el text.

⁹⁰ Les Decretals de Pseudo-Isidor o Falses Decretals d'Isidor són un complex conjunt de falsificacions canòniques aparegudes al voltant del segle IX.

⁹¹ La *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis* és una compilació de dret canònic realitzada a l'entorn del segle X i que circulava pels territoris de la Gal·lia. Pren les fonts principals de la *Collectio Hispana*. La versió més completa de la CHGA s'ha conservat al còdex Vat. Lat. 1341. És un volum probablement d'Autun (d'on pren el nom de Augustodunensis). Aquest còdex s'ha pres com a base per la comparació

f. 146v-162r.: Després d'un espai de 4 línies, el text continua amb la còpia de l'obra *Libellus contra invasores et symoniacos et reliquos schismaticos*, del cardenal Deusdedit (1097): "Opitulante domini nostri clementia qui nos et sermones nostros suo mirabili nituu regit". Continua fins al foli 162: "Plerumque quieti atque reliquimur si obviare pravis pro ius". (MGH LdL II 292- 336). Està incomplet.

f. 162v. Assajos a ploma d'època posterior (ss. XVI-XV) en tintes vermella i negra, amb diferents apunts amb notació gregoriana, capitals i lletres.

f. 163 - 163v: Còpia dels 10 decrets del concili de Poitiers de l'any 1078: "Decrevit sancta synodus ut nullus episcopus..." (MANSI XX, p. 498). El segon i el setè decret es copien amb petites variacions, mentre que manca el cinquè. Acaba al foli 163v amb el desè decret: "Clerici arma portantes et usurarii excommunicentur" (MANSI XX, p. 499). Immediatament a continuació s'inicien els *XII Decreta Sancti Gregorii Pape*, del sínode celebrat a Roma el 19 de novembre de l'any 1078 i presidit per Gregori VII: "Quicumque militum uel cuiuscumque ordinis uel professionis" (MGH, Epp. sel. 2, 2, VI 5b).⁹²

f.165: final dels *XII Decreta Sancti Gregorii Pape* "Omnis christiani offerrendo aliquid exusu sanctorum patrum debent". A continuació un fragment de l'obra de l'abat romà Anastasius Bibliothecarius (855-878): "Ex historia Anastasi, datum VIII kalendas mai, mediolani Honorato et Euticiano consulibus" (CSHB *Classeni Recensio*, p. 94) .

f. 165v. Continuació de la *Història Eclesiàstica* d'Anastasi: "habuisse probarentur de quibus et testamentum emittere potuissent" (CSHB *Classeni Recensio*, p. 94). Després segueix: "Quod autem in epistola tua sequitur ubi dicis verum nunc ut mores nostri sunt", amb una selecció de textos de l'epístola 153 de sant Agustí (extractes dels cap 6. 20: *Furium peccatum non remitti nisi ablata restituant* (PL 33, col. 0662); 6. 21: *Episcopi quid consulant in nolentes reddere male ablata* (PL 33, col. 0662); 6. 25: *Illicita patronorum lucra et usurae* (PL 33, col. 0664), i 6. 24: *Munuscula minime furtis aut rapinis comparanda* (PL 33, col. 0664). Segueixen fragments extrets de les epístoles del

dels textos del manuscrit BPT Ms. 35. El text del còdex es troba disponible a <http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/index.htm>, un projecte digital vinculat a la col·lecció *Monumenta Historica Germaniae* sobre els textos de Benedictus Levita dirigit pel Prof. Dr. Gerhard Schmitz amb la col·laboració de Annette Grabowsky.

⁹² Aquest mateix decret és copiat al Ms. 26 ff. 110-111v

papa Gelasi I: “In illud autem me libuit qui ait qui necesse fuerit veniam postulare” (PL 59, col. 0029D).

f.166. Segueixen fragments de les epístoles de Gelasi I: “veniam necessario postulare. Si ei concedamus ne peccare desistat” (PL 59, col. 0029D). Continuen diversos fragments de la *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis*: “Innocentius Papa. Felici episcopo Nucerinno. De laicis vero religio tua consuluit” (*Epistolae Innocentii ad Felicem episcopum* III, CHGA, f. 130v).

f.166v. Continuen les “Epistolae Innocentii ad Felicem episcopum” de la *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis*: “de quibus ad clericatum pervenire non possunt” (*Epistolae Innocentii ad Felicem episcopum* III, CHGA, f. 130v). Segueixen extractes del sínode de Calcedònia incloses a la *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis*, concretament la quarta regla dels Sants Pares: “Qui vere et pure solitariam eligunt vitam digni sunt convenienti honore” (*Synodus Calcidonensis*, CHGA, f. 25)

f. 167: Continuació de la quarta regla dels Sants Pares del sínode de Calcedònia de la *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis*: “vero hec, decrevimus extra communionem esse ne nomen domini blasphemetur” (*Synodus Calcidonensis*, CHGA, f. 26). Segueix l’epístola de Nicolau II *Epistola ad episcopos Galliae, Aquitaniae, Vasconiae* (1059): “Nicolaus episcopus, servus servorum Dei omnibus archiepiscopis episcopis abbatibus clericis et laicis fidelibus tam maioribus quam minoribus per omnes Gallias in Christo commorantibus ymmo Aquitanicis Guasconibus salutem et apostolicam benedictionem (PL 143, 1314A; MANSI XIX, p. 873).

f. 167v: Continuació de *Epistola ad episcopos Galliae, Aquitaniae, Vasconiae*: “offitia cum his qui prefate institutioni obedientes fuerint maneant. (PL 143, col. 1314A; MANSI XIX, p. 873). Segueix un extracte del *Decretum contra Simoniacos* de Nicolau II (1060): “Aliud quoquam capitulum addimus de Symoniacha heresi tripartita” (MANSI XIX, p. 906). El foli acaba: “Ex decretis Anacletii papa. De electione episcoporum. Electionem quoquam ut supra memoratum est summorum sacerdotum sibi dominos reservavit. Licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis con...”. El contingut queda tallat i no continua al foli següent.

f. 168: en blanc, amb taques de tinta vermella que ocupen casi la totalitat del foli.

f. 168v: “Incipiunt” llistant un conjunt de 13 cànons extrets de diferents concilis i decrets de papes, la majoria de la *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis*. En rúbrica després del llistat de cànons: “Expliciunt capitula. Incipit liber. Quod si potest fieri apostolicam sedem sepeliantur mortui, I.” (MGH Leg. II, Cap. Reg. Franc. II, *Concilium Triburiense*, p. 221-222). Cada cànon té la corresponent nota al marge, emmarcada en vermell amb forma de diamant, indicant el concili d’on s’ha extret.

f. 169: En rúbrica: “Ut episcopo perseliarem potestatem non obtineat ecclesiam, II” (*Canones apostolorum XXXI*, CHGA, f. 7v). Continua després en rúbrica: “Ut pueris ratione carentibus et his qui in necessitate sunt positi baptismatur non negetur, III” (*Epistola Decretalem Siricci Pape ad Eumerium Terraconensem episcopum*, II, CHGA, f. 123).

f. 169v. En rúbrica: “Ut nullus per promissionem rerum ecclasticarum ad sacerdotium accedat, IIII.” (*Epistola Pape Symmachi ad Cesarium Episcopum*, II, CHGA, f. 178r).

f. 170 - 170v. En rúbrica: “Ut nullus per ambitionem ad epantum possit pervenire. V.” (*Epistola Pape Symmachi ad Cesarium Episcopum*, V, CHGA, f. 178r). Continua després en rúbrica: “Ut quod cumque a decessoribus suis illicitum admisisse quis noverit dampnet, VI.” (*Hilari pape sinodale decretum Cap IIII*, CHGA, f. 171v). Segueix en rúbrica: “Quo tempore et quae hora et quoliter sacri ordines celebrari debeant, VII.” (*Eiusdem Leonis ad Dioscurum Alexandri Episcopum I*, CHGA, f. 170).

f. 171. En rúbrica: “Ut omnis prebiter abbates decanus episcopo suo humilitatem teneat et reverentiam sumam, VIII.” (*Concilium Emeritensi*, CCEH, p. 671). Continua més endavant, en rúbrica: “Ut sine litteris sui episcopi monachis vel abbatibus non licent evagare, VIII” (*Concilium Agatense XXXVIII*, CHGA, f. 52v-53).

f. 171v. En rúbrica: “Ut abbates sint in potestate episcoporum, X” (*Concilium Aurilianense XV*, CHGA, f. 54v-55). “Quid sibi vindicare debeant in monasterii sacerdotes, XI” (*Concilium Toletanum Quartum*, can. LI, CHGA, f. 76). “Qualiter contemptores aecclesiae et rebelles antibus distringantur, XII.” (*Concilium Constantinopolitanum Secundum*, CCEH, p. 78). El foli s’interromp a l’inici del cànon 13: “Qualiter diversitas canonum de clericis lapsis distinguatur, XIII” (*Augustus ad Bonifacium de lapsorum restitutione*, MGH Leg. II. Benedic. Cap. Ad. Quarta, p. 146). L’últim cànon està incomplet.

Historia del manuscrit

Es menciona un manuscrit de Burchard a l'inventari rotense del segle XII, situat entre els dos exemplars d'ordinals i el glossari (ABAD Y LASIERRA 1772b, f. 351v). És l'única referència a un manuscrit del bisbe de Worms en un inventari del segle XII als territoris dels comtats catalans.

Al catàleg realitzat durant la visita pastoral de l'any 1445 el Burchard es menciona entre els llibres del sagrari: «Item alius liber pergamini ad ses posts de fusta ab cinc claus. Incipit in nigro Brutardus solo nomine et finit ante IIII cartas cum copertis ex fuste de vitis patrum de litera gotica et hec sancta evangelia»⁹³ (VP 1445, f. 59). El manuscrit, per l'antiguitat, es descriu com un llibre en “litera gotica”: el fet confirma que probablement és el còdex mencionat a l'inventari del segle XII. La descripció esmenta que el volum es completava amb 4 cartes dels Sants Pares i dels evangelis.

Amb posterioritat el manuscrit és mencionat per M. Abad y Lasiera durant la visita que realitza a l'arxiu de l'antiga catedral de Roda d'Isàvena l'any 1772. L'autor fa una descripció detallada del manuscrit, amb referències al personatge i l'obra de Burchard de Worms⁹⁴. L'autor primerament fa una comparació entre l'obra de Burchard i el còdex de Roda. Afirma el següent:

De dicho cotejo resulta que el código de Roda y la colección de Buchardo, concuerdan en el número de los libros, y en su materia; mas [f. 246] como el de Roda no tenga mas de 345 capitulos y Burcardo, segun Bartolo de Reginon solo insertase en su coleccion pasados de 600 capitulos, se deduce que la coleccion de Roda es un resumen de la de Burcardo, á la que se añadió la de los 4 concilios generales que parece que no trae Burcardo [...]. En lo demás en la colección de Roda estan errados los cánones 14 y 18

⁹³ F. Castillon (1991, p. 106) transcriu “Brutardus Solonerem”. Després d'analitzar la documentació original, s'aprecia clarament com l'inventari està fent clara referència a l'incipit de l'obra de Burchard: «Burchardus solo nomine Wormaciensis episcopus Brunichoni [...]» deixant un espai entre “solo” i la paraula abreviada *nomine*.

⁹⁴ «Buchardo primero monge del monasterio lobiense en la diócesi de Lieja después obispo de Wormes en el Palatinado del Rhin, emprendió en el año 1008 una colección de cánones con la ayuda de su abad Osberto que también lo fué del monasterio Gemblacense Francisco Florente Catedrático de Orleans, y después de Paris en el Tom. 1 part. 1. dissert. del origen, arte, y autoridad del derecho canónico dice que Buchardo aumentó mucho su colección con las epístolas sospechosas de los primeros Papas: con las sentencias de los santos padres principalmente Sn Agustín, Sn Gerónimo, S. Gregorio, y S. Isidoro (....)» ABAD Y LASIERRA 1772, Tomo 5º 9-3970, f. 244

del Niceno, pues el catorce debe leerse 18, y el 18 debe leerse 17. Los que en la minuta se dice de ser del Concilio Efesino ningun compilador latino los puso en sus colecciones por ser sobre puntos de fe, y que conciernen a la persona de Nestorio. En el concilio Calcenodense despues que se retiraron los Legados del Papa, Anatolio obispo de Constantinopla detuvo algunos Obispos orientales, á quienes presento 30 canones para que [f. 246v] los confirmasen, y como el 28 estableciese que el constantinopolitano fuese el segundo de los patriarcas, que era contra la disciplina de la Iglesia de ar[i]es que aunque los canones fuesen 30 muchos colectores latinos y entre ellos el códice de Roda no pusieron más de 27 que son los que se atribuyen al Efesino [...].

ABAD Y LASIERRA 1772, Tomo 5º 9-3970, ff. 245v - 246v

A continuació descriu el còdex i el situa cronològicament a finals del segle XII:

Nuestra colección se halla en el folio 198 de un códice de la Santa Iglesia de Roda manuscrito en pergamino su forma en quarto con unas cubiertas de tabla groseras y muy cansadas, no tiene ni rubrica ni data: por la letra se colige se escribió a fines del siglo doce, ó principios del trece, cuyo especimen puede verse en la colección bibliográfica; las fuentes de donde Burchardo copilo sus canones las cita al margen de cada uno de ellos, es de advertir que en el mismo códice se hallan varios opúsculos de Sn. Gregorio, S. Agustin y otros padres, y tambien las preguntas de Orosio a Sn Agustin, y sus respuestas que algunos tienen por apócrifas, pero todo el escrito de un mismo tiempo, y el libro de los canones puesto aqui sin otro titulo ni expresión.

ABAD Y LASIERRA 1772, Tomo 5º 9-3970, f. 247

Posteriorment transcriu la totalitat del contingut. Segons l'autor el manuscrit s'inicia: «In Nomine Domini incipit Liber Canonum. Quatuor sunt principalia concilia, ex quibus plenissimam fidei Doctrinam tenet ecclesia, tam de Patris et Filii, et Spiritus Sancti Divinitate, quam de predicti Filii, et Salvatoris nostri Incarnatione» (ABAD Y LASIERRA 1772, Tomo 5º 9-3970, f. 248). El text transcrit correspon al prefaci de la *Collectio canonum Ecclesiae Hispaniae*, la col·lecció que fa referència als quatre concilis generals en la versió Hispana.

Tot i que es poden determinar paral·lelismes entre la descripció del còdex que fa M. Abad y Lasiera i el manuscrit conservat a Tarragona, com per exemple que ambdues

obres siguin un resum del *Decretorum*, o bé les anotacions en forma de triangle invertit als marges, hem arribat a la conclusió que el Burchard de l'inventari de Roda d'Isàvena no és el manuscrit procedent del fons de Santes Creus. Arribem a aquesta conclusió perquè la resta de la transcripció realitzada per l'autor conservada a la Real Academia no coincideix plenament amb el còdex tarragoní, el qual conté 22 llibres, i no 20, tal i com ha determinat l'anàlisi realitzada més amunt. A més a més s'ha pogut comprovar que l'últim capítol del còdex tarragoní no correspon a l'obra del bisbe de Worms, sinó a un seguit de recopilacions de dret canònic que circulaven principalment pels territoris del sud de França i que M. Abad y Lasiera no menciona. Tanmateix, i segons la descripció, el Burchard rotense formava part d'un còdex més extens, iniciant-se al foli 196 d'un còdex que incloïa, entre altres textos, les *Questiones Orosii et Augustini*. Aquesta obra s'ha conservat de manera fragmentària a l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL RC_0001), enquadernada conjuntament amb altres textos i sense testimonis del *Decretorum*,⁹⁵ que possiblement va desaparèixer poc després o contemporàniament a la visita de M. Abad y Lasiera l'any 1772, atès que J. Villanueva ja no el menciona, fet si més no estrany perquè devia ser un llibre prou destacat com per a que M. Abad y Lasiera en fes una transcripció.

Caldria assenyalar, que el manuscrit BPT ms. 35 és molt pròxim tant per la forma (proximitat paleogràfica) com pel seu contingut, al manuscrit BPT ms. 26, còdex que va ser copiat a Roda, i que era d'ús personal dels bisbes rotenses, amb nombroses epístoles dirigides a Ramon Dalmau, Ponç i Ramon Guillem. A partir de l'estudi comparatiu d'ambdós còdexs s'ha pogut determinar com, a més a més, comparteixen diversos textos: la còpia del Concili de Poitiers, els *XII Decreta Sancti Gregorii Pape*, la inclusió de la *Collectio canonum Ecclesiae* (tot i que en el cas del BPT ms. 26 s'inclou la versió Dionysio-Hadriana), la còpia d'un canó no identificat atribuït a Lleó I que només s'ha testimoniat en aquests dos còdexs (GORING 2009, p. 8 n. 27; FRANSEN 1989, p. 62), i evidentment, diversos capítols del *Decretorum* de Burchard de Worms.

⁹⁵ A la BN de Madrid es conserven tres còpies de l'obra de Burchard: el Mss/386, del s. XI. El Mss/391, datat entre els anys 1101 i 1200? i el Ms. Mss/6367, datat al 1105 (la datació consta al final del manuscrit). A la BnF s'han conservat 7 exemplars d'entre els ss. XI i XII: Latin 3860 d'Angers, Latin 3861 de Le Puy, Latin 3862 i Latin 9630 d'origen Italià, Latin 8922 d'Echternach, i el Latin 11578 i Latin 12449 [ff. 131-209] ambdós d'origen francès. També d'origen francès són el Latin 8922 i el Supplément Latin 829. Cap d'aquests llibres correspon amb la descripció de M. Abad y Lasiera, tampoc presenten les característiques codicològiques ni paleogràfiques d'un manuscrit de Roda.

A partir de l'anàlisi paleogràfica s'ha pogut constatar que el Burchard tarragoní va ser elaborat en un "scriptoria" del nord-oest de la marca hispànica, perquè està escrit amb una minúscula carolina que conté certes reminiscències d'escriptura visigòtica, tal com serien el nexa *-nt* a final de paraula o el traç descendent vertical de la *-r*. L'escriptura és propera al BPT Ms. 26, tot i que elaborada uns anys abans, i possiblement van ser executats en "scriptoria" propers, sabem segur que el primer a Roda d'Isàvena.⁹⁶ En aquest sentit caldria també contemplar la seu d'Urgell com a possible origen del manuscrit BPT Ms. 35, atès que l'inventari d'aquesta catedral menciona diversos llibres de dret canònic l'any 1147, entre ells un exemplar de les "Decreta Pontificum" i "II Decretals". A més a més, cal fer èmfasi en que G. Martínez Díez (1962, p. 213-270) estableix que la *Col·lecció Canònica Pirenaica* (BC. Ms. 944) va ser possiblement realitzada a la seu d'Urgell al segle XI, manuscrit que conté, entre altres textos, la *Collectio Canonum Hispana* (f. 136-180), i algunes Epístoles de Gregori VII (ff. 124v-130v).

Les dades inclinen a considerar que el manuscrit de Burchard tarragoní és un còdex elaborat a l'entorn del 1100 en un ambient catedralici, possiblement en una de les catedrals del nord-oest dels comtats Catalans, on la carolina minúscula ja estava ben introduïda, però on existien certes reminiscències d'escriptura visigòtica, motiu pel qual es descarta que l'origen del manuscrit sigui el sud francès, atès que no hi trobem l'ús de l'*-et* tironià o la *-r* rotunda, ambdós trets característics dels manuscrits de procedència ultra pirenaica. És per aquest motiu que considerem que possible que s'executés a la seu d'Urgell o bé a la de Roda d'Isàvena. Concretament, i per les evidències exposades més amunt, es planteja la possibilitat que tant el BPT Ms. 35 com el BPT Ms. 26 hagin sortit del mateix escriptori de Roda, emprant com a font per ambdós còdexs el *Decretorum rotense* avui perdut.

No s'han conservat evidències de com va anar a parar el manuscrit al fons de Santes Creus. El còdex no es menciona als primers inventaris del monestir,⁹⁷ i no té ex-libris.

⁹⁶ D. Bordona afirma que existeixen cinc manuscrits del fons de Santes Creus datats entre els ss. X-XI que no són originaris d'aquest monestir (entre ells hi ha el Burchard) i menciona que són "probablement de Francia o Italia, o acaso de alguna localidad catalana distinta a la tarraconense", (DOMÍNGUEZ BORDONA 1952, p. 13). L. Fowler-Magerl a la *Clavis Canonum* afirma de manera incorrecta que el manuscrit procedeix de Portugal, del monestir de Santes Creus de Coimbra (2005, p. 137).

⁹⁷ En referència als manuscrits de Santes Creus consultar DOMÍNGUEZ BORDONA 1952.

Existeix la possibilitat que fos un dels manuscrits consultats per l'arquebisbe Antoni Agustí Albanell (1516–1586) per a compondre els diàlegs *De emendatione Gratiani*, juntament amb els dos exemplars de la *Collectio Tarraconensis* (BPT Ms. 26 i Vat. Lat. 6093).⁹⁸ Sabem a partir de l'inventari pòstum de la biblioteca d'Antoni Agustí que posseïa 3 exemplars dels llibres de Burchard entre la seva col·lecció personal, tot i que no s'esmenta quin era el seu origen (ANTONII AUGUSTINII 1772, p. 96). També menciona repetides vegades l'ús del *Decretorum* del bisbe de Worms per la composició dels diàlegs.

Segons L. Fowler-Magerl (2005, p. 166-167) les fonts per a l'elaboració de la segona versió de la *Collectio Tarraconensis* (Ms. Vat. Lat. 6093) van ser, entre altres, el *Libellus contra invasores et symoniacos* de Deusdedit i la versió tardana de la *Collectio Sinemurensis*, juntament amb gran part dels textos de la primera versió de la *Collectio Tarraconensis* (BPT Ms. 26). Tant els textos del cardenal Deusdedit com la versió tardana de la *Collectio Sinemurensis* s'inclouen al BPT Ms. 35 (aquesta última col·lecció només es conserva al BM Orleans Ms. 306 i al BPT Ms. 35). Així mateix, la segona versió de la *Collectio Tarraconensis* va ser elaborada, segons L. Fowler-Magerl (2005, p. 166) en algun indret dels comtats catalans o del sud de França, hipòtesi que reforçaria l'assumpció que el BPT Ms. 35 va ser una de les fonts per a compondre la segona versió de la *Collectio Tarraconensis* juntament amb el BPT Ms. 26.⁹⁹ Aquest fet podria ser el motiu pel qual els dos còdexs fossin d'Antoni Agustí al s. XVI, juntament amb el Vat. Lat. 6093, quan preparava les *De emendatione Gratiani*.

Després de morir, la seva biblioteca va ser repartida entre els monestirs de l'Escorial, el fons de Santes Creus, i la Biblioteca Vaticana, tal i com afirma J. Villanueva (1851b, p. 38) i P. Guillermo Antolín (1910, pròleg XLV). Cap exemplar dels llibres de Burchard de l'arquebisbe Tarragoní va anar a parar al fons de la Real Biblioteca del Escorial i entre els llibres que J. Villanueva va consultar al monestir cistercenc l'any 1804 figura la referència «*Collectio canonum ex variis libris PP. et concili*» (1851b, p. 123-124), entre els quals es creu que hi havia l'exemplar BPT Ms. 26. La segona versió de la *Collectio*

⁹⁸ vid. fitxa 18

⁹⁹ El còdex que conté la segona versió de la *Collectio Tarraconensis* (ms. Vat. Lat. 6093) conté al final una anotació del s. XIV que especifica «era millesima trescentessima sexagesima quarta, anno Domini M^oCCC^oXX^o quinto, die Martis XVIII^a die martis [sic] introitus mensis marcii, natus fuit quidam filius mihi domini Iordani, quem habui ex Mayg[...] Et fuit sibi nomen impositum Aragonensius, Fuerunt patrini Iohannes Petri de Mur, Stephanus aria porcionarius ecclesie S. Petri veteris Osce et Dominicus Petri de Santa Cruce vicarius ecclesie S. Cipriani» (ORFILA-CARRERAS 1986, p. 115, n. 27).

Tarraconensis, més completa i extensa, va ser enviada a la Biblioteca Vaticana, on existeixen testimonis de la coneixença del volum des d'almenys la segona meitat del s. XVI.¹⁰⁰

Arran la desamortització eclesiàstica el manuscrit de Burchard va passar a formar part de la col·lecció de la Biblioteca Pública de Tarragona, juntament amb altres manuscrits dels monestirs de Santes Creus i de Poblet. El còdex va ser inclòs per J. Domínguez Bordona (1952) a la descripció dels llibres que realitza d'aquest fons.¹⁰¹ L'autor especifica que al manuscrit li manca el primer quadern i determina que és del s. XI, indicant que F. Valls Taberner publica una breu ressenya del manuscrit a l'article "Las colleccions canòniques a Catalunya durant l'època comtal" a la revista *Vorreformations-geschitliche Forschungen. Supplementband: Festgabe H. Finke* (p. 49), que va ser publicat de nou l'any 1929 a la revista *Estudis d'Història jurídica Catalana*.¹⁰²

Fonts

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772a. *Penitenciar y cánones de la Yglesia de Roda*, RAH 9/3979, tomo 5, fondo Abad y Lasiera.

____ 1772b. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasiera, f. 351v.

¹⁰⁰ Tal i com especifica Orfila-Carreras (1986, p. 111, n. 10) el *liber B. Mariae Populeti* o la segona versió de la *Collectio Tarraconensis* era coneguda a Roma a la segona meitat del s. XVI per la comissió romana que havia rebut l'encàrrec del papa Pius V de revisar el text del *Decretus* de Gracià: «Que les membres de la commision en aient fait, usage c'est ce que prouvent les menions suivantes, insérées dans le liste publiée par eux en tête de l'edition de Decret donée en 1582: Bonifacii Papae Concilium, ex-Hispania, ex vetusto codice monasterii Populeti» (FOURNIER 1895, p. 260).

¹⁰¹ El mateix J. Domínguez Bordona afirma que va demanar consell i opinió en referència a aquest manuscrit al professor i canonista M. Gerard Fransen de la Universitat Catòlica de Lovaina qui determina que «Il semble bien que l'ensemble du ms. même la collection extraite de Burchard soit de la fin du XIè ou du debut du XIIè siecle» (DOMÍNGUEZ BORDONA 1952)

¹⁰² F. Valls i Taberner (1989, p. 70,-83) menciona les diverses col·leccions de manuscrits jurídics de les biblioteques catalanes medievals, basant-se en J. Villanueva. De llibres de Burchard només menciona el volum de Roda.

ANTOLÍN, Guillermo P., 1910-1916. *Catálogo de los códices latinos de la Real Biblioteca del Escorial*, Madrid, vols I i IV.

ANTONII AUGUSTINII ACHIEPISCOPI TARRACONENSIS, 1772. “Bibliothecae Graeca ms. Latina Ms. Mixta ex libris editis variarum linguarum”, *Antonii Augustinii Archiepiscopi Tarraconensis Opera Omnia*, Vol. VII, Lucae, Typis Josephi Rocchii.

BALUZIUS, Stephanus, 1672. *De Emendatione Gratiani. Antonii Augustini Archiepiscopi Tarraconensis Dialogorum Libri Duo*, París.

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VILLANUEVA, Jaime, 1851a. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, Madrid, Real Academia de la Historia, v. XV.

___ 1851b. *Viage Literario a las Iglesias de España, Viage á Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia, v. XX.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002.

Fonts de Referència

CCEH, 1808. *Collectio canonum Ecclesiae Hispaniae ex probatissimis ac pervetustis codicibus a publica matritensi bibliotheca*, Matriti ex typographia Regia, 1808.

CHGA (Cod. Vat. lat. 1341). <http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/>, *Die Collectio Hispana Gallica Augustodunensis wurde von Annette Grabowsky und Dominik Lorenz digitalisiert*, [Última consulta 21/08/2015].

CSHB 1841, Anastasius Bibliothecarius Abbas, “Historia Ecclesiastica sive Chronographia tripertita”, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuhrii C.F. Instituta, auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae, Bonnae Impensis Ed. Weberi, vol. II.

MANSI, Giovanni Domenico, 1759-1798. *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, in qua praeter ea quae P. Labbeus et G. Cossartius et novissime N. Coleti in lucem edidere, ea omnia insuper suis in locis optime disposita exhibentur quae J. D. Mansi*

evulgavit. Ed. Novissima ab eodem Patre Mansi curata Accedunt etiam notae, et dissertationes quam-plurimae, etc., Florentiae, Venetiis, vol.19, p. 873 i vol. 20. p. 498

MGH Ldl II, 1892. Deusdedit Presbyteri Cardinalis, “Libellus contra invasores et symoniacos et reliquos schismaticos”, Ed. Sackur, *Libelli de lite imperatorum et pontificum* II, Monumenta Germaniae Historica, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicum Medii Aevi, Hannoverae, Impensis Bibliopolii Hahniani.

MGH, Epp. Sel. II, II, 1923. “Gregorii VII Registrum, Lib. V-IX”, Epistolae Selectae, tomus II, fasciculus II, *Monumenta Germaniae Historica*, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicum Medii Aevi, Berolini, Apud Weidmannos.

MGH. Leg. II, 1897. “Benedicti Capitularia”, *Monumenta Germaniae Historica*, Legum sectio II, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicum Medii Aevi, Hannoverae, Impensis Bibliopolii Hahniani.

— “Capitularia Regum Francorum” (Additamenta ad Capitularia regum Franciae orientalis), *Monumenta Germaniae Historica*, Legum sectio II, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicum Medii Aevi, Hannoverae, Impensis Bibliopolii Hahniani.

PL 33, 1841-1849. S. Aurelii Augustini, “Epistolae quas episcopus ante collationem Carthaginensem cum Donatistis habitam et ante detectam in Africa Pelagii haeresim scripsit”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus XXXIII.

PL 59, 1841-1849. Gelasius I Papa, “Epistola IV, Seu Commonitorium Ad Faustum Magistrum Fungentem Legationis Officio Constantinopoli”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, tomus LIX.

PL 119, 1849-1855. Nicolai I Papa, “Epistolae et decreta XCVII, Responsa Nicolai ad consulta bulgarorum III”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, tomus CXIX.

PL 126, 1849-1855. Hincmarus Rhemensis, “Ep. XXII Ad Ragundum Bituriensem et Frotardum Burgidalensem, metropolis Aquitane”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, tomus CXXVI.,

PL 140, 1849-1855. Burchardi Vormatiensis Episcopi, “Concilium in Salengunstat Habitu”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, tomus CXL.

___ “Decretorum libri viginti”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, tomus CXL

PL 143, 1849-1855. Nicolai II Papa, “Epistola ad episcopos Galliae, Aquitaniae, Vasconiae (Decreta promulgata in Romana synodo ann. 1059 nonnulla continet)”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, tomus CXLIII.

Bibliografia específica

ANTOLÍN, Guillermo P., 1910-1916. *Catálogo de los códices latinos de la Real Biblioteca del Escorial*, Madrid.

BARRIGA PLANAS, Josep Romà, 1975. *El Sacramentari, Ritual i Pontifical de Roda, cod. 16 de l'arxiu de la catedral de Lleida*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

BLUMENTHAL, U.-R., JASPER, D., 2008. “‘Licet nova consuetudo’, Gregor VII und die Liturgie”, *Bishops, Texts and the Use of Canon Law around 1100. Essays in Honour of Martin Brett*, Brasington-Hampshire: Ashgate Publishing Limited, p. 45-68.

BOFARULL I TERRADES, Manel, 1995. “Josep Bassa i Virgili, un abat del Penedés”, *Miscel·lània Penedesenca*, 20, p. 349-371

- BOIX I POCIELLO, J. C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 293-294.
- CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.
- DOMÍNGUEZ BORDONA, Jesus, 1952. *El escritorio y la primitiva biblioteca de Santes Creus*, Tarragona: Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramon Berenguer IV" Exca. Diputación Provincial de Tarragona, p. 46.
- FORT I COGUL, Eufemiá, 1934. "Algunes notes dels manuscrits i còdexs, provinents de Santes Creus, a Tarragona", *Butlletí Arqueològic*, Època III, núm. 47, p. 228-231.
- FOURNIER, P., KÖLZER, T., 1983. "Études critiques sur le decret de Burchard de Worms", *Mélanges de droit canonique*, Aalen: Scientia Verlag. p. 247-391
- FOWLER-MAGERL, Linda. 2005. "Clavis Canonum: Selected Canon Law Collections before 1140". *Monumenta Germaniae Historica*, 21. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, p. 137.
- FRANSEN, Gérard, 1989. "Textes Grégoriens dans un manuscrit espagnol", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 106, p. 58-69.
- GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena." *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.
- KÉRY, Lotte, 1999. *Canonical collections of the early Middle Ages: ca. 400-1140. A bibliographical guide to the manuscripts and literature*, Washington, D.C: The Catholic University of America Press, p. 148.
- MARTÍNEZ DIEZ, Gerard, 1962. "Una colección canónica pirenaica del s. XI", *Miscelánea Comillas*, 38, p. 213-270.
- ORFILA-CARRERAS, Bernardo Luis. L., 1986. "Liber tarraconensis (libri I-IV)", *Cuadernos doctorales*, 4, p. 109-183

VALLS I TABERNER, Ferran, 1989 [1929]. "Les colleccions canòniques a Catalunya durant l'època comtal ", *Estudis d'història jurídica catalana*, Barcelona: Arxiu de la Biblioteca Ferran Valls i Taberner. p. 70-83.

18. *Diversorum Patrum Sententiae. Collectanea Canònica. Rituale. Diplomata Ecclesiastica.*¹⁰³

Ms. BPT. 26

Pergamí. 200 x 140mm. 225 fols.
[c. 1076-1126].

Còdex miscel·lani del s. XI realitzat a Roda d'Isàvena que amb posterioritat a l'any 1586, va passar a formar part del fons de la biblioteca del monestir de Santes Creus. Realitzat en el context de la reforma eclesiàstica, el manuscrit inclou una col·lecció canònica per a ús particular de tres dels principals bisbes de la seu de Roda d'Isàvena: Ramon Dalmau de Roda (1076-1095), Ponç de Roda i Barbastre (1097-1104) i Ramon Guillem de Roda i Barbastre o sant Ramon (1104-1126).¹⁰⁴

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit de 225 folis, amb una numeració de tipus aràbiga que sembla correspondre al moment de la reenquadració del manuscrit que es va portar a terme a l'abadia de Santes Creus de finals del s. XVIII. Hi ha una errada de foliació i s'omet el foli 54. No conté una foliació contemporània.

El còdex inclou un total de 30 quaderns aplegats en diferents moments entre els anys 1076 i 1126. Es distribueixen al còdex com segueix:

Q1: ff. 1-6: ternió. Sense reclam.

Q2: ff. 7-12: ternió. Sense reclam.

Q3: ff. 13-20: quaternió. Sense reclam.

¹⁰³ Es conserva una còpia digital del manuscrit al portal de la *Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico*, 2006, <http://bvpb.mcu.es/>, Madrid: Ministerio de Cultura. Subdirecció General de Coordinació Bibliotecaria.

¹⁰⁴ El BPT ms. 26 s'ha estudiat principalment des de la disciplina del dret canònic perquè conté una de les cinc còpies conegudes de la *Collectio Tarragonensis*, concretament la versió més antiga conservada juntament amb el manuscrit BnF Latin 5517 i el Ms. D. 59 Sup. de la Biblioteca Ambrosiana de Milà. Per una explicació detallada del context on es va crear el BPT ms. 26 i la literatura científica al voltant de la *Collectio Tarraconensis* veure capítol 4.3.1.

- Q4: ff. 21-28: quaternió. Sense reclam.
- Q5: ff. 29-36: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 36v s'observa el reclam "QR I", fent referència al número de quadern.
- Q6: ff. 37-44: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 44v s'observa el reclam "QR II", fent referència al número de quadern.
- Q7: ff. 45-52: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 52v s'observa el reclam "QR III", fent referència al número de quadern.
- Q8: ff. 53-61: quaternió (la foliació omet el f. 54). Al marge inferior central del foli f. 61v s'observa el reclam "QR III", fent referència al número de quadern.
- Q9: ff. 62-69: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 69v s'observa el reclam "QR V", fent referència al número de quadern.
- Q10: ff. 70-77: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 77v s'observa el reclam "QR VI", fent referència al número de quadern.
- Q11: ff. 78-85: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 85v s'observa el reclam "QR VII", fent referència al número de quadern.
- Q12: ff. 86-93: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 93v s'observa el reclam "QR VIII", fent referència al número de quadern.
- Q13: ff. 94-101: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 101v s'observa el reclam "QR VIII", fent referència al número de quadern.
- Q14: ff. 102-109: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 109v s'observa el reclam "QR X", fent referència al número de quadern.
- Q15: ff. 110-117: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 117v s'observa el reclam "QR XI", fent referència al número de quadern.
- Q16: ff. 118-125: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 125v s'observa el reclam "QR XII", fent referència al número de quadern.
- Q17: ff. 126-133: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 133v s'observa el reclam "QR XIII", fent referència al número de quadern.

Q18: ff. 134-141: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 141v s'observa el reclam "QR XIII", fent referència al número de quadern.

Q19: ff. 142-149: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 149v s'observa el reclam "QR XV", fent referència al número de quadern.

Q20: ff. 150-157: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 157v s'observa el reclam "QR XVI", fent referència al número de quadern.

Q21: ff. 158-165: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 165v s'observa el reclam "QR XVII", fent referència al número de quadern.

Q22: ff. 166-173: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 173v s'observa el reclam "QR XVIII", fent referència al número de quadern.

Q23: ff. 174-181: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 181v s'observa el reclam "QR XVIII", fent referència al número de quadern.

Q24: ff. 182-189: quaternió. Al marge inferior central del foli f. 189v s'observa el reclam "QR XX", fent referència al número de quadern.

Q25: ff. 190 - 195: ternió. Sense reclam.

Q26: ff. 193 - 194: Quadern afegit. Singulió. Sense reclam

Q27: ff. 196-201: ternió al qual se li ha retallat l'últim foli, del qual s'observen traces a partir d'un taló entre els ff. 201 i 202. Sense reclam.

Q28: ff. 202-209: quaternió. Sense reclam

Q29: ff. 210-217: quaternió. Sense reclam

Q30: ff. 218-225: quaternió. Sense reclam.

Els quaderns del 1 al 24 es van realitzar de manera contemporània, incloent títols correguts que indiquen els diferents llibres que formen l'obra, amb reclams per a la posterior enquadernació. Tant els títols com els reclams s'executen en rúbrica, tot i que excepcionalment també els trobem en tinta negra. Els quaderns que van des del 25 al 30 es van executar i afegir al còdex amb posterioritat (no més enllà del 1126).

El pautat es realitza a partir de línies tirades en punta seca, poc profundes i no gaire perceptibles. L'extensió del text varia entre les 24 - 25 línies a una sola columna de text

amb excepció dels folis que van del 13 al 23 i del 56 al 57 que es distribueixen en dues columnes de text. La tinta emprada és negra pel text principal i vermella per a les rúbriques, mentre que les diferents cartes inserides al còdex es caracteritzen per ser d'una tinta de tonalitat marronosa.

Al còdex observem la intervenció de diferents escribes. L'obra principal però, és copiada per un sol individu. Els textos del principi i del final del manuscrit van ser realitzats per una multitud de mans diverses, fins a 20 diferents segons J. Goering (2009, p. 4), executats en una minúscula carolina de mòdul petit i regularitat variada. L'obra principal del manuscrit, el *Diversorum Patrum Sententiae*, és elaborada amb una minúscula carolíngia de mòdul mitjà, amb un ductus cuidat i solemne, i amb una tendència a inclinar-se a la dreta.

L'*a* apareix generalment en la variant normal, d'ull generós i amb un traç superior dibuixant un tancament angular. S'observa, tot i que amb menys freqüència, la variant uncial amb un ull inferior força ample i acabat amb una asta superior que es projecta verticalment, lleugerament corbada a l'extrem. Les astes ascendents de les lletres *-b* i *-l* no sobresurten de la caixa d'escriptura i generalment presenten un element de reforç superior acabat amb forma punxeguda, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, tot i que aquesta última també abunda amb la grafia uncial, d'asta que es projecta diagonalment sobre l'ull del cos central. La *-f* presenta una asta ascendent vertical i corbada a l'extrem. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de generoses dimensions, arrodonits i de corba pronunciada, generalment l'ull inferior és obert, tot i que també podem trobar-lo tancat sobre si mateix. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, casi tancant l'ull inferior de la lletra. S'observa com la lletra *-n* s'utilitza de manera freqüent amb la forma majúscula. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, i sovint envaeix l'espai interlineal superior, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. S'aprecia però que aquesta darrera grafia apareix sovint amb una asta rematada a l'extrem superior vertical amb una corba pronunciada vers l'esquerra. Aquesta *-t* característica també s'observa al còdex BPT ms. 35 i a altres còdexs de Roda. La *-r* és del tipus carolina minúscula, s'observa l'ús generós de la rotunda amb elements d'enllaç posterior. Quan no la trobem enllaçada s'aprecia com sovint s'allarga l'asta descendent de la lletra, amb una certa reminiscència a les *-r* visigòtiques. S'observa un ús molt abundant de les lligadures superiors *-st* i *-ct*, que freqüentment es perllonguen a

l'espai interlineal superior. També destaca l'ús abundant del nexa *-nt* a final de paraula, de reminiscència visigòtica, elaborat per mitjà d'una voladura superior de l'asta horitzontal de la lletra *-t*. La lligadura *-ae* es resol per mitjà d'una "e caudata" amb una asta inferior que parteix de l'ull de la lletra. La forma *-et* la trobem tant amb la grafia *-&* com en la forma tironiana. Les abreviatures s'utilitzen de manera generosa, generalment per contracció simple i per voladura. Són freqüents les abreviatures *-us*, *-er* i *-um*. La primera abreviatura s'observa tant a partir d'un símbol corb i volat a final de paraula, com per l'ús del punt i coma (-;). També destaca l'ús de la abreviatura *-est* a partir de la grafia *~*, tot i que també s'observa a partir d'una *-e* amb una línia horitzontal volada. S'observen les formes *-pro* i *-per* carolines. També s'utilitza de manera abundant la suspensió de la *-m* i la *-n* a final de paraula.

El manuscrit està farcit de notes de lectura i afegits als marges dret i esquerre contemporanis al text. Algunes d'aquestes notes presenten una forma piramidal invertida i fan referència als concilis o les epístoles d'on s'ha extret el text principal, tal i com s'observa a les anotacions del marge del manuscrit BPT Ms. 35. Altres s'emmarquen amb una fina línia vermella que s'adapta al contorn de l'escriptura.

L'enquadernació actual consisteix en unes tapes de cartró cobertes amb pergami blanc i teuleta vermella. Segons E. Fort i Cogul (1934) aquesta tipologia es realitza a Santes Creus entre els segles XVIII i XIX, a partir d'una catalogació que van realitzar de la biblioteca l'abat Tomàs Riera i els monjos Pere Freixas i Pau Badia. J. Villanueva, al seu *Viage Literario* escriu al respecte:

mas celo de los PP.MM. Fr. Tomas Riera, ex-Abad, y Fr.Pedro Freixes, dieron en esta parte un ejemplo digno de la gratitud del público, reencuadernando por si mismos gran parte de los libros, y haciendo trabajar en los restantes á Fr. Pablo Badia, de la obediencia, y aseando y clasificando estos monumentos del saber, á quien en vano se jacta de ser aficionado el que los deja perecer entre la basura. En toda esta empresa ha tenido gran parte el actual señor Abad, singularmente en el discernimiento de los manuscritos.

VILLANUEVA 1851b, p. 120-121

Fr. Tomàs Riera va ser abat de Santes Creus entre els anys 1796-1800 (BOFARULL I TERRADES 1995). El successor va ser l'abat Bassa, l' "actual sr. Abad" de J. Villanueva, atès que la visita a Santes Creus transcorre durant el mes d'octubre de l'any 1804. Del mateix moment és el full en paper que fa la funció de foli de guarda, on s'especifica un índex del contingut del manuscrit (DOMÍNGUEZ BORDONA 1952, p. 12 i 13). Aquestes dades determinen que la reenquadernació dels llibres del fons de Santes Creus es va portar a terme entre els anys 1796 i 1804. Durant l'elaboració els marges es van guillotinar en excés, perdent-se sobretot part dels títols correguts del marge superior i alguns dels comentaris dels marges dret i esquerre.

Contingut

ff. 1r-7: Manquen els primers folis. El manuscrit s'inicia "*per annum diebus [quibus] leccionii XII numerus adimpletur*", (PL 114, 947D), corresponent al cap. XXII de l'obra *De Ecclesiasticarum Rerum Exordiis et Incrementis liber unus, ad Reginbertum episcopum* de Wilafred Strabo.¹⁰⁵ L'obra continua fins el foli 6v. Acaba a la penúltima línia: "*qualemcunque causam inquisicius qua melius exerceatur*" (PL 114, 966B). Segueix "*Illud vero intimandum est quod ea quae celebramus in officio misse ante lectum*" (PL 105, col 1315B), el prefaci indicant el primer capítol de l'obra *Eclogae de ordine romano et de quatuor orationibus episcoporum sive populi in missa* d'Amalari de Metz. L'enumeració de capítols ocupa tot el recto del foli 7.

ff. 7v-11r: El foli s'inicia "*ita dicendo scrutinii diem dilectissimi fratres quo electi nostri divinitus instruntur*" (ORDINES ROMANI, 2.417-40). Correspon a l'antic ordo del bateig, que inclou l'"*apertio aurium*" (obertura d'oïdes) on els catecúmens eren introduïts als diversos misteris de l'església (GOERING 2009, p. 5). El text continua fins el foli 11r. Les últimes 7 línies corresponen al concili de Troia de l'any 1093 celebrat pel Papa Urbà II: "*Episcopi consanguineo quorum diocesani sunt constituta*" (MANSI XX, p. 789-790).¹⁰⁶

¹⁰⁵ Comentari sobre la litúrgia romana de l'ofici diví, que fa referències a l'antiga litúrgia hispànica i als motius per a la substitució d'aquesta (GOERING 2009, p. 5 nota 15).

¹⁰⁶ Segons J. Goering (2009, p. 6) els concilis de Troia estableixen la datació 1093 "postquem" com a data de l'elaboració del manuscrit.

f.11v: Continuació de les actes del concili de Troia. És seguit per les actes del IV Concili de Cartago, copiant els capítols XXIII, XXVI, XXXIII, XXXVI, XXXVII, LI – LVII, LXXVIII, LXXXI, LXXXIII, XCIII – XCV. El text inicia: “Sacerdote in ecclesia verbum faciente qui egressus de ecclesia fuerit excommunicetur” (*Concilium Carthaginense quartum* XXIII, CHGA f. 35-37). Segueixen extractes del quart concili de Toledo. El foli acaba: “ut caste et pure vivant sub Dei timore ut dum eos talis professione” (*Concilium Toletanum quartum* XXVII, CHGA f. 75r).

f. 12: Continua del foli anterior: “obligat disciplina retineant” (*Concilium Toletanum quartum* XXVII, CHGA f. 75r). Continua amb el capítol XXV del segon concili d’Arles (CHGA f. 46v) i segueix amb el segon concili de Chalons de l’any 813. El foli acaba: “quod magis ad tyrannidem quam ad rectitudinis” (*Concilium Cabilonense II*, cap XV, MANSI XIV, p. 95-96).

f. 12v: Continua del foli anterior: “pertinet. Si enim episcopi iuxta apostoli sententiam non debet esse dominantes in clero” (*Concilium Cabilonense II*, cap XV, MANSI XIV, p. 95-96). El text continua més avall amb el capítol XLIV (“De missa pro mortuis”) de l’obra d’Amalari de Metz *De Ecclesiasticis Officiis libri quatuor*: “Gloria et alleluia suavitatem et leticiam mentibus nostris inculcant” (PL 105 1161B). Continua: “si quis agitur baptizatus fuerit a presbitero non baptizato” (*Benedicti Capitularium liber I*, MGM, Leg. II, p. 46) i “Si quis presbiter ordinatus deprehenditur se non esse baptizatum baptizetur et iterum ordinetur” (*Concilium Compendiense*, MANSI XII, p. 657). Segueixen fragments de les epístoles de Pseudo-Alexandre I incloses en les Decretals de Pseudo-Isidor: “Si sacerdotibus vel auctoribus ecclesiae quaedam scripturae quoquomodo permetum aut fraudem” (*Decretales Pseudo-Isidorianae*, p. 97-98). Continua en una mà diferent, de mòdul més petit: “Si quis ministros ecclesiae subdiaconum, lectorem, exorcistam, acolitum iniuriaverit” (*Benedicti Capitularium liber I*, MGM, Leg. II, p. 66). Segueixen tres breus cites referides a sant Agustí i a sant Ciprià.

ff. 13-24: “Capitulae” de l’obra *Diversorum Patrum Sententiae*.¹⁰⁷ Els números dels capítols de cada llibre s’indiquen en rúbrica i el text s’estructura en dues columnes.

¹⁰⁷ J. Goering determina que els “capitulae” del BPT Ms. 26 són molt més complets i descriptius que els de la *Col·lecció en 74 títols*, i que només podrien equiparar-se als del manuscrit de Torí BNU MS.D.IV.33 (2009, p. 6). Sobre el manuscrit de Torí consultar FOWLER-MAGERL 2005, p. 163-166.

f. 24v: Finalitzen les “Capitulae”. S’insereix a continuació un fragment de l’epístola XVI del papa Pelagi. En rúbrica i capitals: “Pelagius Narse Patricio”. Segueix a la columna següent en negre: “Abentibus hominibus res dare pauperum nulla ratione praesummas” (PL 69 0417B). Continua amb un fragment del papa Lleó IV: “Si quis dogmata mandata inderdicta sanctiones vel decreta” (*Leo quartus in concilio episcoporum* LXXII, cap. V, 6, MGM, Ldl, vol. 2). Al marge inferior del foli es copia una carta de l’arquebisbe de Tarragona Oleguer adreçada al bisbe Ramon Guillem de Roda i Barbastre, responent un dubte que tenia el segon en referència a un matrimoni de la seva diòcesi (VALLS-TABERNER 1925-7, p. 28; GOERING 2009, p. 21-22, n. 64).¹⁰⁸ La carta continua al marge inferior del foli 25.

f. 25: En rúbrica sobre fons groc i amb lletres enclavades: “*Ispaniae sex provincie*”. Segueix un llistat distribuït en quatre columnes especificant les sis antigues províncies d’Hispania juntament amb els centres metropolitans i les principals ciutats. Acaba, en rúbrica sobre fons groc i amb lletres enclavades: “LXXX Civitates”.

f. 25v: En rúbrica sobre fons groc i amb lletres enclavades: “CXVIII. Ut congregandis canonicis modus teneatur. Cavendum summus opere prepositis ecclesiarum” (*Concilium Aquisgranense*, MANSI XIV, p. 230). Acaba: “quos rationabiliter gubernare possunt causa avaritiae abuiciant”. A continuació s’insereix un document del bisbe Julià de Saragossa, datat l’any 1086, on concedeix set esglésies de la seva diòcesi a Ramon Dalmau de Roda i els seus successors (GOERING 2009, p. 13, n. 43).

f. 26: En rúbrica i capitals “Ex dictis Augustini Episcopi”. El text segueix: “Non [...] mediocriter errat qui magno bono praefert mediocre bono”. És un text que Gracià, al *Decretum*, atribueix a sant Jeroni (CIC, *Decreti Tertia Pars de Consecratione, Distinctio V, XXIV*).¹⁰⁹ Explicit: “manifesto malo diffamemur neque dissimulato bono decipiamur”. Segueixen diversos fragments d’epístoles de sant Agustí relacionades amb el Donatisme. En rúbrica i capitals: “Constantinus Imperatur”, segueix en negre, a la següent línia:

¹⁰⁸ La carta va ser escrita segons J. Goering en algun moment entre la consagració del bisbe Oleguer com arquebisbe l’any 1118 i la mort de sant Ramon l’any 1126, i és el document més tardà trobat al BPT Ms. 26 (2009, p. 6).

¹⁰⁹ La Biblioteca Medicea Laurenziana conserva un manuscrit amb la signatura S. Marco 640 que prové del convent de San Marco de Florència, datat entre els anys 1101-1125. El volum reproduïx el mateix text que es copia als folis 91v-92r del manuscrit rotense amb el títol “Quedam excerpta ex dictis sancti Augustini”.

“constituit viros convictorum et unitati pervicaciter resistentium fisco vindicarentur” (*Epistola XCIII*, PL 33, 0325-0328). El foli acaba: “Neque enim et apostolos Paulus vite sue transitorie consulebat” (*Epistola CLXXXV*, PL 33, 0806).

f. 26v: Continua del foli anterior: “sed ecclesiae Dei contra illos qui [eum] occidere conspiraverant” (*Epistola CLXXXV*, PL 33, 0806). Segueix amb fragments de l’epístola CLXXIII (PL 33, 0754). Segueix un fragment de sant Jeroni “Sicut vero pontifex dominos Ihesus ex adulterinis natus est coniunctionibus” (CIC, *Decreti prima pars distinctio VIII*). Continua en rúbrica i capitals: “Mulier cuiusdam adulterati laici”, segueix en negre: “constituti si evidentur arguetur. Talis ad ministerium cleri venire potest” (*Concili de Neocesarea VIII*, MANSI II, p. 544). Segueix “quicumque clerici vel diaconus pro necessitatibus ecclesiarum non obtemperaverint” (*Synodus apud Carthaginem Africanorum XXXI*, PL 67 0192C). Segueix citant al papa Benedicte III: “Si presbyter aut diaconus mortuis fuerit. Pontifex una cum omnibus episcopis et presbyteris” (PL 115 0690B). El foli acaba amb una interpolació de la regla de Chrodegang de Metz: “Haec est ratio penitente et confessionis nostre quae coram Deo et sacerdotibus eius a nobis” (PL 89, 1072A).

f. 27r: Continua del foli anterior: “pariter agenda est” (PL 89, 1072A). A la resta del foli es copia una carta del papa Urbà II (1099) adreçada al bisbe Ponç de Roda i Barbastre en referència als privilegis de Barbastre i Lleida i tots els seus límits territorials (VILLANUEVA 1851a, p. 284-85; MANSILLA 1955, p. 61-63).¹¹⁰

ff. 27v-28: El foli 27v distribueix el text a dues columnes. La primera columna conté diversos canons del sínode romà de l’any 1078 presidit per Gregori VII (MANSI XX, p. 509-510). La segona columna conté la còpia d’un document datat el 11 de desembre de 1080, i registra un acord entre Garcia, bisbe d’Aragó i germà de Sanç Ramírez, i el bisbe de Roda Ramon Dalmau. Fa referència a la decisió reial sobre la disputa de territoris entre els dos bisbats que es va generar per les conquestes territorials (VILLANUEVA 1851a,

¹¹⁰ El text de la confirmació de Pasqual II inclou una sentència al BPT Ms. 26 que no es troba a altres còpies, on s’avisava els canonges de la catedral de les conseqüències i sancions que pot suposar la desobediència al seu bisbe i a la nova regla imposada per Ramon Dalmau. Segons J. Goering (GOERING 2009, p. 15) aquest document és l’únic que es menciona al còdex fent referència als canonges de la catedral. Les altres còpies de text, sense la sentència afegida de Pasqual II, van ser publicades per VILLANUEVA 1851a, p. 284-85 i MANSILLA 1955, p. 61-63, extret de les còpies existents a l’arxiu de Roda.

p. 283-284; DURAN GUDIOL 1962, p. 178-9).¹¹¹ El document continua al foli 28, també a dues columnes.

f. 28v: Carta de Gregori VII adreçada a Ramon Dalmau confirmant aquest com a bisbe de Roda, legitimant-ne els drets a ell i als successors, així com les possessions del bisbat (KEHR 1926, p. 272-274, núm. 14).

f.29: Carta del papa Pasqual realitzada durant l'episcopat de Ponç dirigida al vescomte Geraldus Poncii, net d'Arnau Mir de Tost, l'any 1100, recordant al vescomte que l'abat i els clergues d'Àger havien acordat de seguir una vida segons la regla canònica, i ordena al vescomte que es retornin a la canònica els béns robats segons havia informat el bisbe de Barbastre (KEHR 1926, p. 305-6, núm. 39; GOERING 2009, p. 17, n. 55).

f. 29v: En lletres capitals enclavades i enllaçades, i bicromia negra i vermella: “Diversorum Patrum Sententiae de primatu Romane aeclesiae in libro Deuteronomi capitulo primo”.

f. 42: En rúbrica: Liber *primus explicit*. *Secundus incipit*.

f. 56. Acaba el segon llibre, sense explícit. S'inicia el tercer llibre, sense incipit. En rúbrica: “De prelatiis imperitiis indignis simoniacis neophitiis” *capitula XVII*. Liber III”.

f. 83v: Acaba el tercer llibre, sense explícit. Al marge esquerre inferior del foli, a la última línia, s'indica en rúbrica “Liber IIII”, on s'inicia el quart llibre, sense explícit.

f. 101v: Diagrama “Arbor consanguinitas”.¹¹²

¹¹¹ El document es conserva a 4 còpies diferents, incloent la del BPT Ms. 26. Jaime Villanueva (1851a, p. 283-284) copia dos dels documents. Una tercera còpia va ser realitzada per A. Durán Gudiol (1962, p. 178-9), extret d'un manuscrit de la catedral d'Osca. A dos d'aquests documents s'especifica que els territoris al voltant de la ciutat de Barbastre són atribuïts a l'església de Roda, en altres dues còpies, entre les quals hi ha la del BPT Ms. 26, s'especifica que els territoris haurien de pertànyer a l'església de Barbastre, que hauria de ser, segons el document, la seu episcopal. L'elecció de Barbastre com a seu Episcopal quedarà confirmada per Ponç, successor de Ramon Dalmau, pel papa Urbà II l'any 1099 i pel papa Pasqual II l'any 1100, amb l'especificitat que la seu diocesana hauria de ser Lleida quan aquesta fos conquerida pels cristians.

¹¹² Aquest diagrama s'inclou al final del llibre VII del *Decretorum* de Burchard de Worms i la finalitat era la de determinar si el matrimoni entre dues persones era incestuós. El text de Burchard indica que el matrimoni és incestuós quan hi ha relacions de menys de set graus o nivells. Ivo de Chartres també inclou el diagrama a l'obra *Panormia*. Al BPT ms. 26 el diagrama sembla estar descontextualitzat atès que s'ha inserit després del capítol VI del dotzè concili de Toledo que regula la participació de sacerdots en processos judicials que impliquen vessament de sang: “His a quibus domini sacramenta tractanda sunt iudicium sanguinis agitare non licet” (*Concilium Toletanum undecimum*, cap. VI. CHGA f. 101).

f. 102: En capitals i lletres reomplertes combinant els colors vermell i groc: “Incipit liber quintus”. El text segueix: “[C]um¹¹³ omne peccatum atque crimen oblatis Deo sacrificiis”.

f. 118v: En tinta negra: “Explicit liber quintus. Incipit liber sextus”. En rúbrica “Ex concilio Ilerdensi de presbiteris infamatis quomodo purgentur”. El llibre sisè conté les Decretals de Gregori VII (ff. 136-136v) i els decrets del concili de Poitiers de l’any 1078 (ff. 145v-146v).

f. 147v: Amb lletres en tinta negra reomplertes combinant els colors vermell i groc: “Explicit liber. Incipit liber VII. De Niceno Concilio”. En rúbrica: “De his qui se ipsos absciduis”.

f. 152: Acaben les actes del concili de Nicea, sense explícit: “placuit sancto concilio stantes Domino vota per solvere est”. Amb lletres capitals i en tinta negra reomplert de colors vermell i groc: “Incipit Constantinopolitanum Concilium”.

f. 152v: Acaba el concili de Constantinopla, sense explícit: “recitatu per nicenum sancdam concilium confirmata est”. En lletres capitals i en tinta negra reomplert de colors vermell i groc: “Incipit Calcedonense Concilium”.

f. 157v. Acaba el concili de Calcedònia: “decidant gradu proprio si vero laici anathematizentur”. Continua: “Ex Concilio Bonifacii papae”.¹¹⁴ Continuen 38 decrets conciliars atribuïts a diferents papes i pares de l’església.

f. 191v: Distribuïdes en quatre columnes emmarcades per arcuacions: “Hispanie Sex Provinciae” llistant les antigues províncies d’Hispania juntament amb els centres metropolitans i les ciutats d’aquestes 6 províncies. El text del “Diversorum Patrum Sententiae” acaba al final de la quarta columna: “Finit feliciter Deo Gratias”.

f. 192 – 192v: el foli s’inicia amb la copia dels decrets del concili *Adversus persecussores clericorum* celebrat a Thionville l’any 821: “[I]n concilio apud Theodotis villam” (MANSI XIV, p. 389-390). Al foli 192v continuen dos capítols del *Decretorum* de Burchard de Worms: “De ordinatis qui episcopum proprium contemnunt” i “ Si quis presbiter contra

¹¹³ Es deixa el buit de 5 línies per tal d’inserir una caplletra C mai realitzada.

¹¹⁴ Les tres primeres versions de la *Collectio Tarraconensis* (BPT Ms. 26, Ambrosiana D.59 sup i BnF Latin 5517) acaben amb els decrets dels concilies de Nicea, Constantinoble i Calcedònia en la versió *Dionysio-Hadriana*. Particularment al manuscrit de Roda, i segons L. Fowler-Magerl, el compilador tenia com a referència la *Collectio Quatuor Librorum* en la versió Hispana. Aquest mateix text és el que s’inclou al manuscrit de Burchard BPT Ms. 35, tal i com el transcriu M. Abad i Lasierra l’any 1772.

suum episcopum inflatus scisma fecerit ut anathematizetur” (Liber II, cap. CXCIH i CXCIH; PL 140, 0657D-0658A).

f. 193r: Carta del papa Pasqual II datada l’any 1100 dirigida a Pedro Ramírez, al comte d’Urgell i al vescomte Geraldus Poncii d’Àger sobre la reestructuració dels límits parroquials en motiu de les noves campanyes de conquesta de territoris, i on s’afirma que Barbastre hauria de ser substituïda per Lleida (VILLANUEVA 1851a, p. 287; KEHR 1926, p. 143, núm. 32; GROS BITRIA 1980, p. 90-91; GOERING 2009, p. 18, n. 57).¹¹⁵ Segueix una carta del papa Pasqual II datada l’any 1100 adreçada al bisbe Odó d’Urgell pregant que abandonés les seves incursions al bisbat de Roda-Barbastre i especialment als territoris de Lleida. Els dos bisbes, Odó i Ramon, són cridats a Roma la pasqua següent per tal de resoldre la problemàtica dels límits de les corresponents diòcesis (MANSILLA 1955, p. 60-61; GROS BITRIA 1980 p. 94; GOERING 2009, p. 23, n. 66).¹¹⁶

193v-194: “Memoria Comitum et Episcoporum Ripacurcensium et Pallarensium”. La primera part del text (193v) consisteix en una notícia històrica dels comtes de Ribagorça Bernat (916-950), Ramon (956-960) i el seu nét Unifred (964-979). Apareixen altres membres de la família comtal ribagorçana¹¹⁷. La segona part és una crònica (f. 194) que indica la llista dels bisbes de Ribagorça-Roda des d’Ató (939-947) fins a Ponç (1095-1104). (PASQUAL 1785, ap. 21, p. 70),¹¹⁸ (VALLS-TABERNER 1927, p. 458-459; ABADAL 2007, p. 20. Sota el títol de *Cronicó II d’Alaó*).

f. 194v: Un document del 15 de març de 1081 on el rei Sanç Ramírez confessa a Ramon Dalmau i altres dignataris de rebre i retenir delmes i primícies de la diòcesi de Roda.

¹¹⁵ Publicada per J. Villanueva d’una còpia conservada als arxius de Roda (VILLANUEVA 1851a, p. 287). També publicat per KEHR 1946, p 32 i 143.

¹¹⁶ Aquest document va ser publicat per Demetrio Mansilla (1955, p. 60-61), copiat d’un document conservat als Arxius Vaticans del s. XVI. Segons J. Goering la carta probablement va ser escrita al mes de maig de l’any 1110.

¹¹⁷ Arnaldus, Gullelmus, Isarn, Miró, Berenguer i Bigó, informant sobre les cartes de donació d’Alaó, Ovarra, Taverna, Orema i San Victorián. Jaime Pasqual afirma que copia la primera part del text (la dels comtes) del cartoral petit de Roda, avui desaparegut (1785, ap. 21, p. 70). Segons A. Ubierto Arteta el cartoral petit de Roda potser podria identificar-se amb el BPT ms. 26 atès que aquest volum conté documents de Roda. Sabem certament que el BPT ms. 26 no correspon al cartoral petit de Roda per les descripcions de M. Abad y Lasiera, que especifica que és un còdex en quart, de petit format i pocs folis, que incloïa l’inventari de la catedral. Segons A. Ubierto Arteta les fonts utilitzades per la redacció de la crònica provenen del fons dels monestirs d’Alaó, Ovarra, Orema, Taverna, San Victorián i els arxius catedralicis de Roda i Urgell (acta de la consagració de Borrell). Veure UBIERTO ARTETA 1981, p. 23.

¹¹⁸ Aquesta publicació fa referència explícita als comtes (f. 193v).

Després de fer penitència per les faltes comeses, els béns usurpats són retornats a la diòcesi de Roda d'acord amb els estatuts canònics (DE LA CANAL 1836, vol. 46, p. 237-38; GROS BITRIA 1980, p. 76-77; GOERING 2009, p. 12, n. 41). Segueix un text amb les instruccions pel ritual de la confirmació “*Qualiter fieri debeat confirmatio*”.

f. 195 – 195v: El text s'inicia amb la continuació del cap. CXCIV del llibre segon del *Decretorum* de Burchard copiat al foli 192v: “*iustam adversus episcopum non habuerit inquirendum erit*”. Segueix amb el capítol CXCV. Continua un cànon del concili d'Arverna (VII). En rúbrica “*De illis qui presbiteros suos mal tractaverint*”. Continua amb 3 capítols del llibre X del *Decretorum* de Burchard de Worms LXIV, LXV i LVI. (PL 140 0853A – 0864B) i amb els extractes de diversos capítols de l'obra *De Ecclesiasticis Disciplinis* de Regi Prumiensis (Cap. CCXIX i XCV; PL. 132, 0232C i D). A continuació es copien textos atribuïts a sant Ambròs: “*Penitentia est vera dolor cordis et amaritudo*” i a sant Agustí: “*Si res aliena propter quam peccatum est*”, relacionats amb la penitència. Acaba amb l'inici d'un text atribuït a Gregori Magne que continua al foli 202.

f. 196: El foli s'inicia amb un extracte de les *Col·lacions* de Cassià: “*Perparum orat, quisquis illo tantum tempore quo stat flectuntur orare consuevit*” (PL 49, 0844A). Segueix amb l'ordo per la reconciliació de penitents del Dijous Sant. En rúbrica: “*Ordo ad reconciliandos penitentes in cena Domini*”.¹¹⁹

f. 196v: Continua l'ordo per la reconciliació de penitents del Dijous Sant. A continuació es copien extractes de l'obra *Adversus Simoniacos* del 1057 del cardenal Humbertus: “*Si quis secundam manus impositionem acceperit deiciatur ipse et qui eum ordinare*” (Cap. VIII, Liber I, MGM, Ldl I, p. 112). Continua un petit fragment de l'epístola *Ad episcopos Galliae, Aquitaniae, Vasconiae* De Nicolau II (PL 143 1314D; MANSI XIX, p. 873) i un petit text fent referència als noms dels 2 lladres crucificats amb Crist i dels tres Reis d'Orient. El foli acaba amb diverses fórmules per a la benedicció dels vasos sagrats: “*Consecramus et sanctificamus hanc patenam*”, i després en rúbrica: “*Inde faciat signos crucis de oleo sancto super patenam et dicat*”.¹²⁰

¹¹⁹ L'ordo per a la reconciliació dels penitents el Dijous Sant també figura als folis 84-86 del Pontifical de Roda ACL RC_0036. Els textos no coincideixen.

¹²⁰ El Pontifical de Roda RC_0036 (f. 133v-134) conté benediccions per a les patenes dins dels diferents ritus per a la consagració de l'església que corresponen amb els formularis utilitzats al BPT Ms. 26.

f. 197 – 197v: Continua amb les fórmules per la benedicció dels vasos sagrats. Segueix amb la benedicció dels teixits litúrgics, en rúbrica “Ad Corporalia Benedictio”. A continuació es copien diverses fórmules per la benedicció de la Creu: “In consecrationem [crucis]¹²¹. Primitus letania postea aqua benedicta”. Al final del foli s’inicia una fórmula per la benedicció de les vestidures litúrgiques. En rúbrica: “Benedictio vestium sacerdotalis”.

f. 198: Es copien extractes dels decrets del papa Nicolau I: *De bellis, tit. XX* (PL 119 1200D; MANSI XV, p. 448) i *De ecclesiis, tit. XV* (PL 119, 1195A-B). A continuació s’inclou un fragment atribuït també al papa Nicolau I descrivint el comerç del vi i la carn entre jueus i cristians (GOERING 2009, p. 7, n. 23).¹²² El foli clou amb la còpia dels decrets del sínode de Pavia de l’any 850 (cap. II. MANSI XIV, p. 930; *Hludowici II. Capitularia*, MGM, Legum I, p. 396).

f. 198v-199v: Carta de l’any 1100 del papa Pasqual II adreçada al bisbe Ponç confirmant els privilegis en favor de Barbastre i Lleida atorgats per Urbà II l’any 1099 (f. 27r).

f. 200 – 201v: Carta del cardenal Albert de Santa Sabina adreçada al bisbe Ponç de Roda i Barbastre sobre uns dubtes en referència a la disciplina canònica i la pràctica litúrgica a l’església romana (GOERING 2009, p. 25-28).¹²³

f. 202r: El foli s’inicia amb un text atribuït a Gregori I: “caveat ante omnia sacerdos ne de his qui ei peccata sua consitentur”. És la continuació del text del foli 195v que fa referència a la penitència. Continua un text del papa Zacaries: “Non oportet filiam quam de sacro fonte suscepit” (PL 89 0959A) i un text atribuït al papa Climent II. Segueix una carta del Papa Pasqual II adreçada al bisbe Ponç on s’inclou un queixa contra el bisbe Esteve d’Osca. (GOERING 2009, p. 19, n. 58).

¹²¹ La paraula queda substituïda pel símbol de la Creu. El formularis per la benedicció de la Creu coincideixen amb els del Pontifical de Roda com a part de les diverses benediccions per a la consagració de l’església (RC_0036, ff. 135 i 135v)

¹²² Segons J. Goering l’episodi dels jueus venent vi als cristians i dels cristians comprant carn dels jueus, afegint la prohibició de tenir nodrissa jueva, és desconeguda i no s’ha testimoniat a cap altra recopilació de dret canònic (GOERING 2009, p. 7, esp. n. 22 i 23).

¹²³ Es discuteixen un total de 17 qüestions en referència a la correcta administració litúrgica i aplicació de la llei canònica. Principalment fan referència a l’administració dels sacraments, pràctiques litúrgiques conflictives, i la disciplina de l’església (GOERING 2009, p. 17-18).

f. 202v-203. El foli s'inicia amb una carta del papa Pasqual II datada l'any 1100 dirigida a Pedro Ramírez, rei d'Aragó, informant-li de les queixes del bisbe de Barbastre en referència als abats de San Juan de la Peña i Montearagón, que s'havien posat del costat del bisbe de Pamplona (GOERING 2009, p. 18, n. 56). A continuació segueixen els cànons 3 i 4 d'un concili de Narbona no identificat: el cànon 3 prohibeix els canonges celebrar litúrgia sense tres draps d'altar de lli blanc beneïts pel bisbe, i el cànon 4rt prohibeix la celebració de la missa a aquells que han participat en un duel (GOERING 2009, p. 7-8).

f. 203v-213: Un seguit de formularis i ordines litúrgics. S'inicien amb el formulari per l'acta de dotació d'una església. En rúbrica: "Antequam incipiat episcopus concretionem escribantur haec in carta que cum reliquiis et alia cartula in qua nomina earum scribantur in altari recondenda est, sicut in fine continentur". Seguit pels 10 manaments (Exodus 20 i Deut 5:6-21), el *Liber Generationis* de l'evangeli de Mateu i fragments dels Evangelis (ORDEIG I MATA, vol IV, p. 58-59).¹²⁴ Posteriorment s'inclou el formulari: "Anno ab incarnatione domini M^o C^o XX° [N] episcopus consecravit hanc ecclesiam in honore [N] sancti ponens in altari reliquias sanctorum illorum [N] die". Aquest formulari coincideix amb el que el bisbe Ramon Guillem de Roda i Barbastre va utilitzar per la consagració de l'església de Sant Climent de Taüll, tal i com testimonia la còpia conservada de les pintures del pilar immediatament anterior a l'absis central de l'església (CARBONELL I ESTELLER 1996, p. 248; AINAUD 1973, p. 102-103; ÍDEM 1994, p. 326-327; GOERING 2009, p. 8, n. 24; GUARDIA 2011, p. 173). A continuació s'inicia la lletania dels sants. Segueix en rúbrica l'inici de l'ordo per la consagració de l'església segons el ritus romà. El primer acaba: "Incipit ordo ad benedicendam ecclesiam". Als folis següents (ff. 204-213) es copien una sèrie de benediccions i formularis per a la consagració i unció de les parets de l'església, l'altar amb les relíquies i teles, les taules d'altar, els diversos ornaments (vasos sagrats, canelobres, calzes i creus) i les vestidures, incloent notació musical i les diferents lletanies cantades pel cor.¹²⁵ Continua l'ordo per a la consagració

¹²⁴ Aquesta fórmula correspon a la prescripció litúrgica inclosa a les cartes de consagració de les esglésies, en pergamí i generalment amb la forma d'una tira horitzontal que es col·locaven dins les lipsanoteques dels altars. Aquest concret formulari s'utilitza entre els anys 1105-1143 i és exclusiva de les consagracions realitzades a la diòcesi de Roda d'Isàvena, utilitzada pels bisbes Ramon Guillem (Aler, Fornells, Viu de Llevata, Alquézar, Taüll, Roda), Pere Guillem (Senç) i Gaufred (Villarrué i les Paüls). Veure ORDEIG I MATA 2004, vol IV, p. 55 - 67 .

¹²⁵ Algunes d'aquestes fórmules es troben també a l'ordo per a la consagració de l'església del Pontifical rotense ACL RC_0036, com per exemple la exorzitació de les sals (ff. 125v), la benedicció de l'aigua (f. 124v-125r), o les lectures segons l'Apocalipsi de sant Joan (f. 138v) durant les misses de dedicació de

dels olis Dijous Sant. En rúbrica: *Feria quinta maioris ebdomadae...*” (ff. 213 – 217). Segueix l’ordo per l’ordenació del clergat “*Incipit ordo de septem aecclesiasticis gradibus*” (ff. 217r – 222v). A continuació es copia l’ordo del ritus per la reconciliació dels apòstates: “*Ordo ad reconciliandum apostatam* (ff. 222v-223r).

ff. 223-224: Es copia la totalitat del “Exemplar formate epistole” (PL 140, 0663B-0664B) del *Decretorum* de Burchard de Worms (cap. CCXXVII, llibre XX) acabant al foli següent. Segueix amb la còpia d’un cànon no identificat, atribuït a Lleó I que només s’ha documentat al còdex BPT ms. 35 (f. 137v) (FRANSEN 1989, p. 62; GORING 2009, p. 8 n. 27). A continuació es copia un cànon de Gregori VII corresponent al Vè concili romà de l’any 1078 (PL 148, 0806D; MANSI XX, p. 514). El f. 223v acaba: “*Observent modis omnibus prohibemus*” seguit d’una línia que ha sigut raspada. Continua al foli següent (f. 224) amb el cànon de la reforma litúrgica de Gregori VII *In die resurrectionis*. “*In die resurrectionis usquam in sabbatum in albis in die pentecostes*”. Segueix més avall amb una còpia del comentari de la missa *Epistola Damasi Pape*.

ff. 224v-225r: Carta datada l’any 1110 del papa Pasqual II confirmant a Ramon Guillem de Roda i Barbastre i als successors les possessions i els límits de la diòcesi de Roda-Barbastre, estenent aquestes possessions fins a la ciutat de Lleida, preveient que aquesta ciutat es converteixi en seu episcopal després de l’expulsió dels sarraïns.¹²⁶ (VILLANUEVA 1851a, p. 288-90; GOERING 2009, p. 22-23, n. 65).

ff. 225-225r: Amb rúbrica: “*De electione episcoporum vel promocionem ne quis laicorum se ibi interserat*” i “*Quod male convincitis possum fieri nubcie*”.

El manuscrit està inacabat

l’església. Tanmateix, les variacions entre els textos són considerables, tant per contingut com per ordenació. Els diferents ordos inclosos al BPT Ms. 26 segueixen els inclosos al Pontifical de Vic, (Arx. Cap., ms. 103) de mitjans del segle XI (1040-1060), realitzat a Ripoll i segons M. Gros i Pujol atribuït al cercle del monjo Salomó, l’escriptor de documents del seguici del bisbe Oliba. El Pontifical de Vic conté una majoria de fonts que procedeixen de la litúrgia local de Roma, i la consagració episcopal, la benedicció d’esglésies, les ordres sagrades i la benedicció dels sants olis, que són els ritus que s’inclouen dins del BPT Ms. 26, són pròpis de la litúrgia episcopal romana. El Pontifical de Vic i els ordos inclosos al manuscrit BPT Ms. 26 estarien a mig camí entre el pontifical romano-germànic i el pontifical romà de finals del s. XII. Sobre el Pontifical de Vic consultar GROS I PUJOL, 2007b.

¹²⁶ Aquest document també va ser copiat per J. Villanueva a partir de la documentació conservada a l’arxiu de Roda. Veure VILLANUEVA 1851a, p. 288-90.

Decoracions i caplletres

f. 29v: S, “Si difcilem”; 8 línies de text: caplletra executada amb tres tintes, vermell, groc i negre, que combina elements fitomòrfics i zoomòrfics. El cos de la lletra està format per dues tiges carnosos en reserva les quals s’entrellacen als dos extrems i al centre, formant tres nusos d’on sobresurten quatre palmetes trilobulades, dues a cada banda. Les palmetes recorden les de la primera mà del manuscrit ACL LC_0025, articulant petites volutes entre els diferents lòbuls. Tanmateix, aquestes es caracteritzen per tenir representat un ull a cadascuna d’elles. Als dos extrems del nus central es projecten sengles éssers de bec pronunciat que engoleixen la tija. El centre de la caplletra s’omple amb tinta vermella i el conjunt s’emmarca amb una fina línia escalonada que s’adapta al perfil, omplerta de color groc.

f. 42: A, “Anacletus”; 8 línies de text: caplletra fitomòrfica que combina els colors groc vermell i negre. El cos de l’A està format per un complex entramat de tiges vegetals contornejades amb una fina línia de color vermell, que culminen als extrems amb palmetes quadrilobulades. Aquestes estan rematades amb elements ombrejats de tinta negra i a cada palmeta s’hi representa un ull. Tot el conjunt està emmarcat per una fina línia vermella escalonada que s’adapta al contorn, combinant els colors groc fosc i groc brillant de fons.

Historia del Manuscrit.

A partir de l’anàlisi del contingut del manuscrit opinem que era un dels dos “ordinales” que es mencionen a l’inventari de Roda, i que era utilitzat pels bisbes juntament amb el Pontifical ACL RC_0026 durant el segle XII.

El primer esment que conservem d’aquest còdex és d’Antoni Agustí Albanell, (1516–1586) bisbe de Lleida i posteriorment arquebisbe de Tarragona. El volum es menciona entre els llibres de la seva biblioteca particular en un inventari pòstum, amb el títol *Liber Tarraconensis* i la referència número 287. El llibre es descriu de la següent manera:

Incerti item auctoris collectio decretorum libris VI qua finita magna pars Corporis Canonum sequitur, itemque Attici Episcopi CP epistula formata. Hoc item libro sub

titulo supra scripto utitur Antonius Augustinus ubi supra. Liber in membranis annorum CD forma quadrati.

ANTONII AUGUSTINII ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS 1772, p. 96

Antoni Agustí cita repetides vegades la referència “Liber Tarraconensis” com la font utilitzada per realitzar l’obra *De emendatione Gratiani*, publicat uns anys després de la seva mort. A l’edició que va realitzar S. Baluzius l’any 1672, es descriu la referència “Liber Tarraconensis” emprada per l’arquebisbe de la manera següent:

TARRACONENSIS: Et hunc quoque librum saepe laudat auctor istorum dialogorum. Dono ad eum pervenerat ex celebri monasterio Populeti, vulgo Poblete, ordinis Cirterciensis, haud procul Tarragone, ubi etiamnum extat optima biblioteca veterum manuscriptorum. Quoniam autem is liber auctoris nomine carebat, placuit illum Tarraconensem appellari ex dioecesi. Continet decreta Romanorum Pontificum usque ad Gregorii septimi tempora, non vero postea; indicium non mediocre pro ea aetate conscriptum eum esse paulo ante Caesaraugustanum, ut eodem fere tempore hae duae collectiones prodierint. Haec rursus ex Augustino Iesuita.¹²⁷

BALUZIUS 1672, p. 427

L’autor ens està indicant que Antoni Agustí emprà dues col·leccions canòniques amb el nom de *Liber Tarraconensis*, i que ambdues li van ser donades pels monjos del monestir de Poblet.

L’inventari pòstum de la biblioteca de l’arquebisbe identifica aquestes dues col·leccions: la referència 287, suara esmentada i corresponent al *Liber Tarraconensis*, i la referència immediatament posterior, la número 287, que Antoni Agustí denomina *Liber B. Mariae Populeti*. Aquesta última entrada es descriu com:

Incerti collectoris sacrorum canonum liber, qui fuit insignis Abattiae B. Mariae Populeti Cisterciensis ordinis, in quo magna pars Corporis canonum exstat, itemque de statu monachorum Gregorius Papa, & alii Pontifices. Hac item utitur aliquando Antonius Augustinus subtitulo, Liber Populeti. Liber in membranis annorum CCC forma enchiridii

ANTONII AUGUSTINII ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS 1772, p. 97

¹²⁷ El subratllat és nostre.

Segons S. Kuttner (1971) el *Liber Tarraconensis* no provenia del monestir cistercenc de Poblet, sinó que era propietat de Pere Galés, qui el va donar a Antoni Agustí per la realització de les *Emmendatione*. Aquesta afirmació esta basada en la pròpia edició de S. Baluzius i les repetides afirmacions que fan tant el propi personatge de Pere Galés com els interlocutors dels diàlegs que fan referència a la propietat del *Liber Tarraconensis*:¹²⁸ «et liber meus Tarraconensis» (Pere Galés, *Dialogus* XX, p. 342), «et tuus Tarraconen» (Antoni Agustí a Pere Galés, *Dialogus* VI, p. 56), «et tuus B. Tarraconensis» (Antoni Agustí a Pere Galés. *Dialogus* IV, p. 53). Aquesta dada confirmaria el perquè no es menciona el *Liber Tarraconensis* com a procedent del monestir de Poblet en l'inventari pòstum de la biblioteca particular d'Antoni Agustí.

Tal i com estableix S. Kuttner (1971) les dues col·leccions canòniques emprades per Antoni Agustí actualment s'identifiquen amb el còdex BPT ms. 26 per una banda (*Liber Tarraconensis*. Entrada 287 de la biblioteca d'Antoni Agustí) i el Vat. Lat. 6093 per una altra (*Liber B. Mariae Populeti*. Entrada 288 de l'inventari de llibres d'Antoni Agustí), i els dos exemplars van ser utilitzats per l'arquebisbe per realitzar l'obra *De emmendatione Gratiani Dialogorum libri duo*. L'arquebisbe tarragoní els va utilitzar de manera conjunta perquè el *Liber Tarraconensis* va ser la font principal per elaborar el *Liber B. Mariae Populeti*, datat a mitjans del s. XII.¹²⁹ Ambdós llibres formarien part de la *Collectio Tarraconensis*, un conjunt de cinc manuscrits que transmeten les idees polítiques de l'entorn immediat del papa Gregori VII i la reforma eclesiàstica.¹³⁰

No existeixen evidències de com va anar a parar el manuscrit rotense a mans de Pere Galés, tot i que el llibre ja devia ser a la biblioteca particular d'Antoni Agustí quan va

¹²⁸ Els interlocutors que es mencionen a l'*Emmendatione Gratiani* són tres, identificats al text amb la lletra corresponent. A: Antoni Agustí, B: Pere Galés, i C: Vicenç Agustí. Sobre el personatge de Pere Galés consultar BOEHMER 1904, vol. 3, p. 175-184

¹²⁹ L'estudi en detall del còdex ms. BPT 35 ens ha permès arribar a la conclusió que aquest manuscrit també va ser utilitzat per Antoni Agustí per realitzar el *De emmendatione Gratiani*, atès que, juntament amb el BPT ms. 26, el BPT ms. 35, va ser una de les fonts per l'elaboració de la segona versió del *Liber Tarraconensis* de la vaticana al segle XII. Per més informació veure la fitxa núm. 18 del catàleg de manuscrits rotense i el capítol 4.3.1

¹³⁰ Els cinc manuscrits que formen la *Collectio Tarraconensis* són: una primera versió, més antiga i datada al s. XI, que es troba als manuscrits Ms D59 sup. de la Biblioteca Ambrosiana de Milà, el Ms. Lat. 5517 de la Biblioteca Nacional de França i el ms. 26 de la Biblioteca Pública de Tarragona. Una segona versió, amb afegits i més extens, datada a mitjans del s. XII, que es troba als manuscrits Ms. Latin 4281-B de la Biblioteca Nacional de França i el Ms. Vat. Lat. 6093 de la Biblioteca Apostòlica Vaticana. El investigadors han establert que el manuscrit de Tarragona seria la versió més antiga del text. Per a més informació referent al *Liber Tarraconensis* i el seu context a Roda d'Isàvena veure el capítol 4.3.1.

començar a treballar en les *Emmendatione* l'any 1580.¹³¹ En morir, el 1586, la biblioteca de l'arquebisbe es va repartir entre la biblioteca Vaticana, la biblioteca de l'Escorial, i la biblioteca monàstica de Santes Creus (GUILLERMO ANTOLÍN 1910, pròleg XLV). El còdex 288 o *Liber B. Mariae Populeti* va anar al Vaticà,¹³² mentre que la referència 287 o el *Liber Tarraconensis* va anar al monestir de Santes Creus. J. Villanueva durant la visita al monestir cistercenc l'any 1804 menciona entre els llibres la referència «Collectio canonum ex variis libris PP. et concilis» (1851b, p. 123-124). El còdex va restar al fons cistercenc fins a les desamortitzacions eclesiàstiques dels anys 1835 i 1837, quan va ser transferit a la Biblioteca Pública de Tarragona, on actualment es conserva.

Fonts

Fonts Documentals

ANTONII AUGUSTINII ACHIEPISCOPI TARRACONENSIS, 1772. “Bibliothecae Graeca ms. Latina Ms. Mixta ex libris editis variarum linguarum”, *Opera Omnia*, VII, Lucae, Typis Josephi Rocchii.

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. *Cartulario mayor de Roda*, RAH 9/3980, tomo 15, fondo Abad y Lasierra, f. 351v.

BALUZIUS, Stephanus, 1672. *Antonii Augustini Archiepiscopi Tarraconensis De emendatione Gratiani Dialogorum Libri Duo*, Viena, apud Paulum Krauss Bibliopolam.

¹³¹ Pere Galés va ser deixeble de Pedro Juan Nuñez (1522-1602), quan aquest era mestre a València. P. J. Nuñez es documenta a Lleida l'any 1568 juntament amb Antoni Agustí, amb qui compartia amistat. Posteriorment Pere Galés va mantenir una intensa activitat epistolar amb Antoni Agustí, qui va conèixer a través del seu mestre. Al 1580, durant el seu viatge a Espanya, va estar en contacte amb l'arquebisbe tarragoní, i és potser en aquesta data quan li proporcionà el còdex BPT Ms. 26 esmentat als diàlegs del *De emendatione Gratiani* com a propietat de Pere Galés. Sobre el personatge de Pere Galés i la relació amb Antoni Agustí consultar BOEHMER, 1904. Sobre la relació amb Pedro Juan Nuñez consultar BARBEITO DIEZ, 1996.

¹³² Tal i com especifica B. L. Orfila-Carreras (1986, p. 111, n. 10) el *liber B. Mariae Populeti* era conegut a Roma ja a la segona meitat del s. XVI per la comissió romana que havia rebut l'encàrrec del papa Pius V de revisar el text del *Decretus* de Gracià: “Que les membres de la commision en aient fait, usage c'est ce que prouvent les menions suivantes, insérées dans le liste publiée par eux en tête de l'edition de Decret donée en 1582: Bonifacii Papae Concilium, ex-Hispania, ex vetusto codice monasterii Populeti” (FOURNIER 1895, p. 260).

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

DE LA CANAL, Fr José, 1836. *España Sagrada, de las Santas Iglesias de Lérida, Roda y Barbastro en su estado antiguo*, Madrid: Real Academia de la Historia

VILLANUEVA, Jaime, 1851a. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, Madrid, Real Academia de la Historia, v. XV.

___ 1851b. *Viage Literario a las Iglesias de España, Viage á Tarragona*, Madrid, Impremta de la Real Academia de la Historia, v. XX.

Fonts de Referència

CHGA. *Collectio Hispana Gallica Augustodunensis* (Cod. Vat. lat. 1341). <http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/>, Die Collectio Hispana Gallica Augustodunensis wurde von Annette Grabowsky und Dominik Lorenz digitalisiert, [Última consulta 21/08/2015].

CIC, 1879 [1959]. “Decretum Magistri Gratiani”, *Corpus Iuris Canonici*, Emil Friedberg (ed.), Leipzig: Bernhard Tauchnitz. Reprint Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, vol. 1

DECRETALES PSEUDO-ISIDORIANAE, 1863. Paulus Hinschius, *Decretales Pseudo-Isidorianae et capitula Angilramni: Ad fidem librorum manuscriptorum recensuit, ex officina Bernhardi Tauchnitz, Lipsiae.*

MANSI, Giovanni Domenico, 1775. *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, v. II, XII, XIV, XV, XIX i XX.

MGH Ldl, 1897. *Monumenta germaniae historica*, Libelli de lite imperatorum et pontificum saeculis XI et XII conscripti, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicum Medii Aevi, Hannoverae, Impensis Bibliopolii Hahniani, v. I i II.

MGM Leg. II, 1897. “Benedicti Capitularia”, *Monumenta Germaniae Historica*, Legum sectio II, edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicum Medii Aevi, Hannoverae, Impensis Bibliopolii Hahniani.

ORDINES ROMANI, 1948-1961. Michel Andrieu, *Les Ordines Romani du Haut Moyen-Âge*, 5 vols. Spicilegium sacrum Lovaniense, Etudes et Documents, 29, Louvan.

PL 33, 1841-1849. S. Aurelii Augustini, “Epistolae quas episcopus ante collationem Carthaginensem cum Donatistis habitam et ante detectam in Africa Pelagii haeresim scripsit”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus XXXIII.

PL 49, 1841-1849. Joannis Cassiani, “Viginti quatuor collationes”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus XLIX.

PL 67, 1841-1849. Dionysius Exiguus, “Codex canonum ecclesiasticorum, sive codex canonum vetus Ecclesiae Romanae”. *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus LXVII.

PL 69, 1841-1849. Pelagius Papa I, “Fragmenta Epistolarum Pelagii I. (Ex Collectione Deusdedit)”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus LXIX.

PL 89, 1849-1855. S. Chrodegangus, “Sancti Chrodegangi Metensis Episcopi Regula Canonicorum Secundum Dacherii Recensionem”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus LXXXIX.

___ Zacharias Papa, S. “Zachariae Papae Decreta”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus LXXXIX.

PL 105, 1849-1855. “Libri Quatuor ad Ludovicum Pium Imperatorem”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum,*

Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CV.

— Symphosii Amalarii Presbyteri Metensis, “Eclogae de ordine romano et de quatuor orationibus episcoporum sive populi in missa”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CV.*

PL 114, 1849-1855. Walafriidi Strabi, “De Ecclesiasticarum Rerum Exordiis et Incrementis liber unus, ad Reginbertum episcopum”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CXIV.*

PL 115, 1849-1855. Benedictus Papa III, “Benedicti III vita”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CXV.*

PL 119, 1849-1855. Nicolaus I, “Epistolae et decreta”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CXIX.*

PL 132, 1849-1855. Regino Prumiensis Abbas, “De Ecclesiasticis Disciplinis”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CXXXII.*

PL 140, 1849-1855. Burchardi Vormatiensis Episcopi, “Decretorum liber XX”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CXL.*

PL 143, 1849-1855. Nicolaus II, “Epistolae et privilegia”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque*

ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda, Tomus CXLIII.

PL 148, 1849-1855. Sancti Gregorii VII, "Epistolae et Diplomata Pontificia", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus CXLVIII.

Bibliografia específica

ABADAL I DE VINYALS, Ramon, 2007 [1955]. *Catalunya Carolíngia, Els comtats de Pallars i Ribagorça*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 20.

AINAUD DE LASARTE, Joan, 1973. *Art romànic. Guia*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Museu d'Art Nacional de Catalunya, p. 102-103.

___ 1994. "«Sant Climent de Taüll». Introducció a l'estudi de l'art romànic català", *Catalunya Romànica, Fons d'art romànic català del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, Barcelona: Museu d'Art Nacional de Catalunya, v. I, p. 326-327.

ANTOLÍN, Guillermo P., 1910-1916. *Catálogo de los códices latinos de la Real Biblioteca del Escorial*, Madrid.

BARBEITO DÍEZ, Pilar, 1996. *Pedro Juan Nuñez, Humanista Valenciano*, (Tesi Doctoral). Madrid: Universidad Complutense, Facultad de Filología, Departmaneto de filología griega y lingüística indoeuropea.

BLUMENTHAL, Uta-Renate, 2009. *Poitevin Manuscripts, the abbey of Saint-Ruf and Ecclesiastical Reform in the Eleventh Century. Readers, texts, and compilers in the earlier Middle Ages: studies in medieval canon law in honour of Linda Fowler-Magerl*. M. Brett and K. G. Cushing. Aldershot (ed.): Ashgate, p. 87 - 100.

BLUMENTHAL, Uta-Renate, DETLEV, Jasper, 2008. "Licet nova consuetudo', Gregor VII und die Liturgie", *Bishops, Texts and the Use of Canon Law around 1100. Essays in Honour of Martin Brett*, Brasington, Hampshire: Ashgate Publishing Limited, p. 45-68.

BOEHMER, Edward, 1904. *Spanish Reformers of two Centuries from 1520*, Stassburg: Karl J. Tübner.

BOFARULL I TERRADES, Manel, 1995. “Josep Bassa i Virgili, un abat del Penedés”, *Miscel·lània Penedesenca*, 20, p. 349-371

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 1996. “L'escriptori de la Catedral [Roda d'Isàvena]”, *Catalunya Romànica, la Ribagorça*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. XVI, p. 441.

____ 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana* (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 293-294.

CARBONELL I ESTELLER, Eduard, 1996, *Pintures de l'església de Sant Climent de Taüll, Catalunya Romànica, la Ribagorça*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana. p. 248.

CASTILLÓN Cortada, Francisco, 1991. “La fraternidad medieval de Roda de Isábena”, *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 11-120.

CASTIÑEIRAS GONZÁLEZ, Manuel, 2014. “Los Ordines de Roda: del sacramentario Pontifical a la Collectio Tarraconensis. Creación Artística y Performance litúrgica”, *Arquitectura y Liturgia. El contexto artístico de las consuetas catedralicias en la Corona de Aragón* (coord. Carrero Santamaría, Eduardo), Mallorca: Objeto Perdido. p. 209-224

DOMINGUEZ BORDONA, Jesús, 1952. *El Escritorio y la primitiva Biblioteca de Santes Creus*, Tarragona: Sugrañes Hnos., p. 41-42, n. 26

DURAN GUDIOL, Antoni. 1962. *La Iglesia de Aragón durante los reinados de Sancho Ramírez y Pedro I (1062?-1104)*, Roma: Iglesia Nacional Española, p. 178-9.

FORT I COGUL, Eufemiá, 1934. “Algunes notes dels manuscrits i còdexs, provinents de Santes Creus, a Tarragona”, *Butlletí Arqueològic*, Època III, núm. 47, p. 228-231.

FOURNIER, Paul, 1983. *Mélanges de droit canonique*, (ed.) Kölzer, Theo, Aalen: Scientia Verlag Aalen, 2 vols.

____ 1895. *Le Liber Tarraconensis: Étude sur une collection canonique du XIe siècle*, París.

FOWLER-MAGERL, Linda. 2005. “Clavis Canonum: Selected Canon Law Collections before 1140”. *Monumenta Germaniae Historica*, 21. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, p. 133-136 i 166 - 167.

FRANSEN, Gérard, 1975, "Autour la Collection en 74 Titres", *Revue de droit canonique*, XXV, p. 62.

___ 1989. "Textes Grégoriens dans un manuscrit espagnol", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 106, p. 58-69

GILCHRIST John, 1980. "The reception of Pope Gregory VII into the Canon Law (1073-1141)", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung* LXVI, p. 192-229.

GOERING, Joseph, 2009. "Bishops, Law, and Reform in Aragon, 1076-1126, and the Liber Tarraconensis", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, 95, p. 1-28.

GROS BITRIA, Eladio, 1980. "Los límites diocesanos en el Aragon Oriental", Zaragoza: Guara Editorial, p. 90-91.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

___ 2007b. "El Pontifical romà de Vic –Vic, Arx. Cap. ms. 103 (XCIII)–", *Miscel·lània litúrgica catalana*, 15, p. 187-272.

GUARDIA, Milagros, 2011. *San Baudelio de Berlanga, una encrucijada*, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions.

GUARDIA, Milagros, LORÉS, Imma, *Sant Climent de Taüll*, Barcelona (en premsa).

JANINI, Jose, 1980. *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*, Burgos: Ediciones Aldecoa, v. II, p. 226

KEHR, Paul, 1926. *Papsturkunden in Spanien: Vorarbeiten zur Hispania pontificia, Katalanien*, Berlin: Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. v. I

___ 1946. "El papado y los reinos de Navarra y Aragón hasta mediados del siglo XII", *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, II, Sección Zaragoza, p. 74-186

KERY, Lotte, 1999. *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400-1140). A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature*, (History of Medieval Canon Law), Washington, D.C, The Catholic University of America Press, p. 214-215.

KUTTNER, Stephan, 1971. "Some Roman Manuscripts of Canonical Collections", *Bulletin of Medieval Canon Law*, 1, p. 7-25

LORÉS I OTZET, Imma, 2015. "La réforme grégorienne et les églises du diocèse de Roda dans la Ribagorce", *Art et réforme grégorienne en France et dans la Péninsule Ibérique*, Barbara Franzé (ed.), Paris, Picard, p. 91-107.

MANSILLA, Demetrio 1955. *La Documentación Pontificia hasta Inocencio III*, (Monumenta Hispaniae Vaticana. Sección: Registros), Roma, v. I, p. 61-63.

MUNDÓ, Ascani, 1994. "La cultura artística escrita", *Catalunya Romànica*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, v. I, p. 141.

ORDEIG I MATA, Ramon, 2004. *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (s. IX-XII)*, Vic: Estudis històrics, vol. IV (estudi).

ORFILA-CARRERAS, Bernardo Luis. L., 1986. "Liber tarraconensis (libri I-IV)", *Cuadernos doctorales*, 4, p. 109-183

PASQUAL, Jaime, 1785. *El antiguo obispado de Pallás, en Cataluña*, Tremp: Pablo Gallifa Impresor, ap. 21, p. 70

UBIETO ARTETA, Antonio, 1981. *Historia de Aragon, Literatura Medieval I*, Zaragoza: Anubar Ediciones, p. 23

VALLS I TABERNER, Ferran, 1925-7. "Una lletra de Sant Oleguer a Sant Ramon, bisbe de Barbastre i Roda", *Boletín Arqueológico*, 3, p. 28.

___ 1927. "Una antiga relació històrica Ribagorçana", *Estudis Universitaris Catalans*, 12, p. 458-459.

___ 1989 [1929]. "Les col·leccions canòniques a Catalunya durant l'època comtal", *Estudis d'història jurídica catalana*, Barcelona: Arxiu de la Biblioteca Ferran Valls i Taberner. p. 70-83.

**Còdexs conservats a la Real Academia
de la Historia de Madrid (RAH)
ss. X-XII**

19. Missale.¹³³

Ms. Cod. 52 (antic Olim: F220 i 54)
Pergamí. 265 x 185mm. 3 + 135 fols.
[c. 1028-1064]

Sacramentari romà incomplet procedent de la desamortització del monestir de San Millán de la Cogolla. Inclou una disposició atípica del santoral i temporal, amb el cicle dels sants disposat abans que el cicle de les festivitats de l'any litúrgic.

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit format actualment per 3 + 135 fols. Manca el principi i el final. Està molt deteriorat per la humitat i la conservació és molt deficient. S'observen dues foliacions diferents en llapis al marge dret, de tipus moderna i en lletra aràbiga, una al marge superior, i l'altra al marge inferior. La del marge superior sembla d'un període anterior, tot i que del s. XX. S'inicia al foli 8 ometent els 3 fols que formen part del primer quadern, que està incomplet.¹³⁴ Aquesta foliació es troba present als fols recto a la totalitat del manuscrit, tot i que amb errades: omet el foli entre el 75 i 76, i la numeració salta del foli 77 al 79. La numeració inferior sembla d'un moment posterior. S'inicia al foli 8 amb el número 9, i també és present a tots els fols recto. Omet el mateix foli que la numeració que figura al marge superior (f. 75a).¹³⁵ És possible que hagin desaparegut diversos fols amb posterioritat a la numeració, atès que J. Janini descriu oficis que actualment no s'han conservat (per exemple el de sant Valeri).

A partir d'alguns reclams conservats es dedueix que el manuscrit estava format per quaderns de 8 fols, formant quaternions. El mal estat de conservació impossibilita el recompte de quaderns, atès que està en part desmembrat. Els reclams es conserven al

¹³³ Es conserva una còpia digital del manuscrit al portal de la *Real Academia de la Historia*: http://bvpb.mcu.es/es/consulta/resultados_busqueda.cmd?posicion=29&forma=ficha&id=111

¹³⁴ Atès que aquests tres primers fols del manuscrit estan sense numerar ens hi referirem com a, b i c.

¹³⁵ La foliació que es farà servir per a la fitxa és la que figura al marge superior dret, atès que és la que segueix la comunitat científica i la que empra Elisa Ruíz García al catàleg de manuscrits de la Real Academia de la Historia. Veure RUIZ GARCÍA 1997, pp. 297-298.

marge inferior dret dels folis 75a, 99v, 107v, 115v i 123v. Del primer bifoli només s'han conservat 3 folis.

El text s'organitza a una sola columna de 22 línies traçades a punta seca força profunda. La mise-en-page mesura 210x140mm. L'escriptura, sembla d'una mateixa mà per a tot el manuscrit. És una visigòtica amb influència de la minúscula carolina. La tinta del text s'ha esvaït en gran part del còdex, i el que millor es conserven són les rubriques. La lletra és de mòdul mitjà i ductus solemne, del tipus litúrgic, força regular i estilitzada. La lletra *-a* d'ull molt rodó, s'observa tant en la forma visigòtica, amb l'extrem superior obert, com amb la forma carolina, d'ull tancat. La *-b* presenta una asta vertical esvelta i allargada, que sovint es perllonga per sobre la caixa d'escriptura, característica que també s'aprecia per la grafia *-l*. La lletra *-e* s'observa generalment en la forma carolina, tot i que també es troba en la forma visigòtica formada per tres astes horitzontals i corbes obertes. La lletra *-f* és força esvelta i s'enllaça amb la lletra posterior mitjançant l'asta central horitzontal. La *-g* és del tipus visigòtica oberta, amb un traç vertical descendent que es perllonga a l'espai interlineal inferior, fet que també s'observa a l'asta de la lletra *-p*. Les grafies *-s* i *-r* es caracteritzen per tenir un traç inferior força allargat, seguint la modalitat visigòtica. Aquesta última també s'observa amb freqüència en forma de rotunda carolina, enllaçant amb la lletra immediatament posterior. S'observa l'ús de l'abreviatura carolina *-pro* i *-per*, així com les formes *-us*, *-um* i la suspensió de la *-m* i *-n* a final de paraula. El nexa *-ae* s'observa a principi i final de paraula, mitjançant l'ús de la “*-e caudata*” en forma de llamp. Són abundants les abreviatures per contracció simple. No conté notació musical.

El manuscrit no inclou ex-libris, notes de lectura o glosses contemporànies a la realització. Tanmateix conserva al marge inferior del f. 62 una nota en una grafia dels ss. XIV o XV que indica que el manuscrit es conservava per aquella època a San Millán de la Cogolla: “A mi señor el abat de San Millán de la Cogolla” (RUIZ GARCÍA 1997, p. 298). Al centre del marge superior del primer foli s'observa la signatura del còdex (Nº 52).

La relligadura consta de 4 nervis en pergamí, tres dels quals encara subjecten l'enquadernació realitzada amb tapes de fusta. S'ha perdut l'enquadernació posterior, mentre que l'anterior es conserva de manera molt deficient amb diversos forats per infeccions de microorganismes. A la part inferior queden traces de paper encolat on

potser s'indicava alguna antiga signatura. Diversos folis del manuscrit han estat tractats amb reactiu (f.1, 4, i 84v).

Contingut

El manuscrit s'inicia amb el santoral segons l'ús romà. Com a conseqüència del mal estat de conservació només poden llegir-se algunes de les rúbriques que introdueixen els diferents sants:

f. a: Santoral corresponent al 19 de gener, dedicat a santa Maria i santa Marta. En rúbrica i capitals “die [...] *Virginum Marie et Marthe*”. Continua al verso amb les misses dedicades a sant Vicenç Màrtir (22 de gener).¹³⁶

f. cv: “VIII Kalendas Marcii Cathe[dra sancti Petri]” (22 de febrer).

f.10: Anunciació de la Verge: “*kalendas aprilis annuncia*[...] Marie” (25 de març).

f. 11v: “*Missa sanctorum Tiburcii, Vale*[...]”.¹³⁷ (14 d'abril).

f.12: “*Sancti Marci evangeliste*” (25 d'abril).

f.12v “*Sancti Vital[is martiris]*”. (28 d'abril). “[...]Philippi [et Iacobi?]” (1 de maig).

f. 14: “[...] *Invencio Sancte crucis*” (3 de maig).

f. 14v: “*Missa sanctorum Gordiani et [Epimachi?]*” (10 de maig).

f. 15: “*Missa sancti* [...] *Pantracii Martires*” (12 maig).

f. 16: “*Sancte Potenciane Virginis*” (19 maig).

f. 19: “*Missa S[anctorum] Marci et Marcelliani*” (18 de juny). “[...] *Geruasii et Protasii*” (19 de juny).

f. 20: “*Missa sancti Iohannis Babtiste*” (24 de juny).

¹³⁶ La festivitat de sant Vicenç màrtir sembla tenir un protagonisme destacat dins del manuscrit perquè és més extensa que la resta de les misses dedicades a altres sants. J. Janini va poder encara llegir la festivitat del 28 de gener dedicada a sant Valeri màrtir, de qui les relíquies van ser descobertes pel bisbe Arnulf de Ribagorça l'any 1030.

¹³⁷ M. Iglesias (2001) seguint l'estudi de J. Janini (1962, p. 133-150), indica que el manuscrit conté dues misses dedicades a sant Valeri. La primera seria la festivitat del 28 de gener, i la segona suposem que seria la festivitat del 14 d'abril. Cal aclarir que la festivitat del 14 d'abril no està fent referència al màrtir de Saragossa, sinó al màrtir Valerià de Roma.

- f. 22. “[...] Iohannis et Pauli” (26 de juny).
- f. 25. “[...] Martini [...]” (sanctorum Processi et Martiani?, 2 juliol). “[...] Sancti Thome” (Traslatio corporis Sancti Thomas Apostoli?, 3 de juliol).
- f. 26. “[...] Apostolorum ad sanctem Petrum” (Octabas apostolorum? 6 juliol).
- f. 26v: “*Missa sancti Benedicti*” (11 de juliol).
- f. 27: “*Missa sancte Praxedis*” (21 de juliol)
- f. 27v: “*Missa sancte Marie Magdalene*” (22 de juliol). “*Missa Sancti Apollonaris Martiris*” (23 de Juliol).
- f. 28: *Sancti Iacobi Fratris Iohannis evangelista* (25 de juliol).
- f. 29v. “*Sancti Stephani Episcopi et Martiris*” (2 d’agost). “[...] protomartiris Stephani”. (3 d’Agost).
- f. 31. “*Missa sancti Donati Confessores*” (7 d’agost). “*Missa sancti Cirici martiris*” (8 d’agost).¹³⁸
- f. 31v. “*Missa Sancti Laurenti Martiris*” (10 d’agost).
- f. 32. “*Missa Sancti Tiburcii*” (11 d’agost).
- f. 32v. “*Missa Sancti Eusebii confessoris*” (14 d’agost).
- f. 33v. “*Octabas sancti Laurentii*” (17 d’agost).
- f. 34. “*Missa Sanctorum Timotheti [...]*” (22 d’agost).
- f. 36. “[...] Iuliani Martiris” (28 d’agost). “*Missa Sancte Savine Virginis*” (29 d’agost).
- f. 37: “*Sanctorum Felicis et Audacti*” (29 d’agost). “*Missa sancti Egidii abbatis*” (1 de setembre).
- f. 37v: “*Missa eodem sanctorum [...]* Felicis et Donat[...] martiri”?
- f. 38. “*Missa in Die Nativi[...] sancte Marie*” (8 de setembre).
- f. 39. “*Sancti Cipriani [...]*ius Cornelii”. “*Exal[...] crucis*” (14 de setembre).
- f. 40. “*In die sancti Mathei apostoli*” (21 de setembre).

¹³⁸ J. Janini encara va poder llegir la missa del dia 6 d’agost dedicada als sants Just i Pastor (1962, p. 133-150).

- f. 41v. “*Missa sancti Michaelis arcangeli* (29 de setembre).
- f. 42. “*Missa sancti Iheronimi confessoris*” (30 de setembre).
- f. 46. “*Missa sancti Theodori*” (9 de novembre).
- f. 47. “*Missa in die sancti Martini [...]*” (11 de novembre).
- f. 48. “*Sancte Cecilie Virginis*” (22 de novembre).
- f. 49v: “*Missa sancti Crisogoni*” (24 de novembre). “*Missa sancti Saturnini Martir*” (29 de novembre).
- f. 51. “[...] *Missa sancti Andree Apostoli*”. (30 de novembre).
- f. 52. “*Missa sancti Elegii confessoris*” (1 de desembre).
- f. 52v. “*Missa translatio sancti Benedicti abbatis*”. (4 de desembre).
- f. 54. “*Missa sancte Lucie virginis*” (13 de desembre).
- f. 54v: “*Missa sancti Thomas apostoli*” (21 de desembre). El santoral clou al foli 54v de manera incompleta. Segueix amb el temporal segons el sacramentari Gregorià a partir del foli 55.
- f. 57v: “*Feria quarta in caput Ieiunium [...]* Cineris”.
- f. 74: “*Feria quinta in cena Domini reconciliacio penitencii*” (La reconciliació de penitents de Dijous Sant).
- f. 75 - 80: “*Feria sexta in parasceve excuciatu ignis de lapide et procedat sacerdos ante altare...*”. Misses de matines del dissabte pasqual. Segueixen als folis següents les diferents celebracions pasquals del Dissabte Sant.
- f. 82v. Ordo pel bateig dels catecúmens: “*Ordo ad catechuminum faciendum*”, seguit pel ritus de la signatura de la creu al front (f. 83) i la imposició de mans (f.87).
- f. 88. “*Incipit Benedictio Fontis*”.
- f. 99. “*Feria quarta in vigilia Ascensionis Domini*”
- f. 101-103. “*Incipunt Oraciones de Pentecosten die Sabbato ante descensum fontis*”.
- f. 103v. “*Dominica [...]* ad sancto Petri”.
- f. 108v “*Dominica prima post octabas pentecosten*”.

- f. 115. “In quatuor tempora septembris mense septimi feria ad sancta Maria”.
- f. 119v. “Incipiunt oraciones cotidianis [...] causa necessaria”.
- f. 120. “Dominica prima de Adventum Domini”.
- f. 132v. “Missa in commemoratione Angelorum”. Segueix al final del foli: “Missa in honore sancte Crucis”.
- f. 133. “Missa in commemoratione Beate Marie”.
- f. 134v. “Missa Specialis Sacerdotis”. Continua a final de foli: “Item alia Missa Sacerdotalis”.
- f. 135: “Missa pro petitionem Lacrimarum”
- f. 137. *Missa* pro temptatione carnis.
- f. 138v. *Missa* pro Salute vivorum. A final de foli. “Item alia missa familiaris”.
- f. 139. “Missa pro abbate [...] congregatione”. Incomplet.

Decoració i caplletres

El manuscrit conté senzilles lletres capitals alternant els colors negre i vermell.

S’han conservat els negatius d’algunes de les caplletres que decoraven el manuscrit, com per exemple el que sembla ser una caplletra -o al verso del foli b, solucionada per mitjà d’una decoració fitomòrfica al centre de la capital i emmarcada per una fina línia escalonada que s’adapta als contorns. Al foli 79 s’observa una caplletra d’estil similar. Tanmateix, sembla que una mà posterior (probablement la que realitza els assajos en ploma del marge inferior del foli anterior) ha resseguit el contorn del dibuix de la capital. També sembla feta amb posterioritat la caplletra del foli 83 perquè queda per sobre del text del manuscrit.

També existeixen diversos buits on manquen caplletres que mai van ser realitzades. És el cas del foli 108v, on hi ha un buit de 7 línies de text, o el foli 120v, on existeix un buit de 5 línies de text.

Una altra tipus de caplletra característica d'aquest còdex és la formada per un entramat de nusos geomètrics en reserva sobre fons negre. Són de petites dimensions, ocupant 4 línies de text, i s'observen als folis 113 i 117v.

Historia del manuscrit

L'inventari del s. XII menciona que a Roda d'Isàvena hi havia 4 missals, però molt probablement aquest còdex ja no era a la biblioteca de la catedral quan va ser realitzat el llistat de béns, atès que va passar a San Millán de la Cogolla durant la introducció del ritus romà a territori hispànic. San Millán serà un dels primers llocs dels territoris castellans en acceptar l'entrada del nou ritus litúrgic, defensat pel Alfons VI de Castella des del 1077, i decretat oficialment a Burgos l'any 1081.¹³⁹

L'autoria rotense és palesa tant per la forma com pel contingut. L'escriptura, una visigòtica amb trets de carolina, estaria indicant una datació no més enllà de la primera meitat del segle XI. La carolina ja està clarament introduïda per aquestes dates a la seu d'Urgell i la resta de bisbats dels comtats catalans (l'exemple més destacable seria el Pontifical rotense), i a la resta d'Hispania encara s'empra la visigòtica, dada que acota el centre productor al territori ribagorçà. També el contingut apunta a favor de l'autoria rotense. Els sants mencionats al manuscrit s'han comparat amb els del calendari rotense inclòs al còdex ACL RC_0029 (ff. 7v - 10. s. XII) i existeix coincidència en dates i sants. Així mateix, la missa de sant Vicenç té un protagonisme destacat, més extensa que les altres misses, i J. Janini encara va poder llegir la missa dedicada a sant Valeri, màrtir de Saragossa, el dia 28 de gener, "descobert" pel bisbe Arnulf de Roda (1028-1064), qui va tenir una revelació i va localitzar les despulles vora el castell d'Estada (VILLANUEVA 1851, p. 189-190). La descoberta de les relíquies va servir per refundar la nova seu amb la construcció d'una catedral consagrada en honor a sant Vicenç i sant Valeri.¹⁴⁰

¹³⁹ Juntament amb el còdex rotense, a San Millán de la Cogolla hi havia altres manuscrits realitzats segons el nou ritus que no eren d'aquest monestir: Ms. 52. probablement arribat des de la Rioja. Ms. 35. de Llemotges, de principis del s. XI. Ms. 19. leccionari del s. XII copiat per l'ús de Sahagún. Fragments: cod. Fragm. 119/I-II i un fragment d'un leccionari de l'ofici Cod. Carpeta 1482 B-10. Fragment Ms. 45, missal de finals del s. XII. Ms. 51, gradual escrit per a San Millán a principis del XII. Consultar CASTRO 1990, p. 243-263.

¹⁴⁰ Sobre les diferents opinions referents a la controvèrsia de la data de la segona consagració de Roda, i el moment en que les despulles de sant Valeri van ser traslladades a Roda veure cap. 4.1.1

El manuscrit es va conservar al monestir de San Millán fins a la desamortització eclesiàstica, moment en que es va traslladar a la Real Academia de la Historia de Madrid, on actualment es conserva.

Fonts

Fonts Documentals

VILLANUEVA, Jaime, 1851. *Viage literario a las Iglesias de España, viage á Gerona y á Roda*, Madrid, Real Academia de la Historia, v. XV.

Fonts de Referència

DESHUSSES, J., 1992. *Le sacramentaire grégorien: ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits* (Spicilegium Friburgense 16, 24 i 28), Fribourg: Éditions Universitaires Fribourg Suisse, 3 vols.

MARTÈNE, Edmond, 1736. *De Antiquis Ecclesiae ritibus libri, tomus primus*. Antuerpiae: typis Joannis Baptistae de la Bry.

MURATORI, Lodovico Antonio; 1748. *Liturgia romana vetus tria sacramentaria complectens, Leonianum Scilicet, Gelasianum et Antiquum Gregorianum*, Venetiis: Typis Jo. Baptistae Pasquali, II vols.

Bibliografia

AYUSO Marazuela, Theophilo, 1953. *La Vetus Latina Hispana I, Prologómenos, Introducción General, estudio y análisis de las fuentes*, Madrid: CSIC, p. 446, 548 i 589.

___ 1957. *Psalterium visigothicum-mozarabicum: Biblia polyglotta matritensia, Series VII. Vetus Latina. L. 21*, (Editio critica curante Mons. Dr. Theophilo Ayuso), sigla E1 (=211).

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana* (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 292-293.

DÍAZ Y DÍAZ, Manuel C, 1959. *Index scriptorum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, (ed.) Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Patronato Menéndez Pelayo, núm. 642.

___ 1979. Libros y librerías en la Rioja altomedieval, Logroño: Diputación Provincial (CSIC - Instituto de Estudios Riojanos), p. 251-252. lam. 29

FÁBREGA, GRAU, Ángel, 1958. *Santa Eulalia de Barcelona. Revisión de un problema histórico*, Roma, p. 42.

IGLESIAS, Costa, Manuel, 2001. *Historia del condado de Ribagorza*, Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses, Diputación de Huesca.

JANINI, Jose, 1961. "Hacia un inventario de manuscritos litúrgicos", *Hispania Sacra*, XIV, 28, p. 465-471, esp. p. 457.

___ 1962. "Un singular sacramentario aragonés (Cod. Emilianense 52)", *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 151, p. 133-150

___ 1980. *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*, Burgos: Ediciones Aldecoa, p. 160-161

LOEWE, Gusav, WILHELM, Hartel, 1887. *Bibliotheca Patrum Latinorum Hispaniensis*, I, Wein: núm. 54, p. 519.

MILLARES, CARLO, Agustín, 1983. *Tratado de Paleografía Española* (TPE), Espasa-Calpe: Madrid, 3 vols. núm. 202, p. 334.

___ 1999. *Corpus de Códices Visigóticos*, Las Palmas de Gran Canaria: I. Estudio. 2 vols. Ref. 199, p. 135.

MUNDÓ, Ascani, 1994. "La cultura artística escrita", *Catalunya Romànica*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, v. I, p. 141

PÉREZ PASTOR, Cristobal, 1908. *Índice por títulos de los códices procedentes de San Millán de la Cogolla y San Pedro de Cardeña existentes en la biblioteca de la Real Academia de la Historia*, Madrid: Tip. de Fortanet, n LI y LII, p. 36 i 37.

RUIZ GARCÍA, Elisa, 1997. *Catálogo de la sección de códices de la Real Academia de la Historia*. Madrid: Real Academia de la Historia, p. 297-298.

UBIETO ARTETA, Antonio, 1981. *Historia de Aragon, Literatura Medieval I*, (ed.) Zaragoza: Anubar Ediciones, p. 85.

20. *Storie Pauli Horosi*. “Codex Miscellaneus” (Còdex de Roda¹⁴¹ o còdex de Meià).

Ms. Cod. 78 (antic 18)
Pergamí. 290 x 205mm. 232 fols.
[S. X ex. - XI in.]

Manuscrit factici d'origen incert que inclou dues parts diferents. La primera, i fins al foli 155, copia l'obra *Historiarum Libri Septem* de Pau Orosi, mentre que la segona part del manuscrit (ff. 155-232) inclou un compendi de genealogies i obres de diversos autors.

Descripció codicològica i paleogràfica

Manuscrit factici que conté 232 folis amb numeració moderna de tipus aràbiga realitzada en ploma al marge superior dret. Actualment està format per 32 quaderns, dels quals la majoria són quaternions, i no conté reclams. Els diversos llibres que formen l'obra de Pau Orosi (ff. 1r-155) s'indiquen per mitjà de títols correguts al marge superior dels folis. A continuació s'indica la disposició dels quaderns al còdex:

Q1: ff. 1-7: quaternió incomplet, manca el primer foli

Q2: ff. 8-15: quaternió. Taló entre els folis 15 i 16.

Q3: ff. 16-23: quaternió

Q4: ff. 24-31: quaternió

Q5: ff. 32-39: quaternió

Q6: ff. 40-48: quaternió

Q7: ff. 49-55: quaternió

Q8: ff. 56-63: quaternió

Q9: ff. 64-71: quaternió

¹⁴¹ Es conserva una còpia digital del manuscrit al portal de la *Real Academia de la Historia*: <http://bibliotecadigital.rah.es/dgbrah/i18n/consulta/registro.cmd?id=101>

- Q10: ff. 72-79: quaternió
- Q11: ff. 80-87: quaternió
- Q12: ff. 88-95: quaternió
- Q13: ff. 96-103: quaternió
- Q14: ff. 104-111: quaternió
- Q15: ff. 112-119: quaternió
- Q16: ff. 120-127: quaternió
- Q17: ff. 128-135: quaternió
- Q18: ff. 136-143: quaternió
- Q19: ff. 144-151: quaternió
- Q20: ff. 152-155: binió.
- Q21: ff. 156-163: quaternió
- Q22: ff. 164-171: quaternió
- Q23: ff. 172-179: quaternió
- Q24: ff. 180-187: quaternió
- Q25: ff. 188-195: quaternió
- Q26: ff. 196-203: quaternió
- Q27: ff. 204-211: quaternió
- Q28: ff. 212-216: quaternió incomplet.
- Q29: ff. 217-220: binió.
- Q30: ff. 221-222: binió incomplet.
- Q31: ff. 223-230: quaternió
- Q32: ff. 231 i 232: singulíó.

El text es distribueix a una sola columna que varia entre les 27 i les 30 línies, amb excepció dels folis 161r-176v, on el text es distribueix a dues columnes de 27 línies

cadascuna. El pautat es realitza a línia tirada, i la mise-en-page mesura 230 + 150mm. El cos del text està realitzada amb tinta negra, amb tonalitats que varien des del negre obscur a una més marronosa. Les rúbriques i els títols s'elaboren a partir de tinta vermella, tot i que també trobem l'ús de la tinta blava. L'escriptura és una visigòtica molt regular i de ductus solemne per la major part del manuscrit, intervenint diverses mans. E. Ruíz García (1997, p. 404) en distingeix tres diferents en la primera part del manuscrit (A: ff. 1r-136r, B: ff. 136r-150r, i C: ff. 150r-155r), així com diverses mans intervenint en la segona part d'aquest (ff. 156-232). Conté notació musical acompanyant el text als folis 195 i 232r.

El manuscrit no conté ex-libris. Tanmateix, està farcit de notes de lectura a ambdós marges laterals, algunes comentant el text, i altres fent afegitons i correccions, de mans diferents. La majoria són contemporànies o realitzades poc després de l'execució, tot i que també s'observa alguna anotació en minúscula carolina (ff. 26, 180). Al marge dret del foli 21 es conserva una anotació en lletra moderna transcrivint part del text.

L'enquadració actual és moderna amb tapes de fusta recobertes amb pell de color marró intens, amb un tatxell al llom que indica la signatura número 78.¹⁴² El marge superior dels folis s'ha guillotinat en excés, tallant sovint la primera línia de text. La resta del còdex es conserva en bon estat, amb excepció d'algunes llacunes i un esquincat amb pèrdua de text al marge superior dret del foli 231.

Contingut

f.1: El manuscrit s'inicia incomplet. Manca part del prefaci de l'obra *Historiarum Libri Septem* de Pau Orosi. El text comença: "...mortem [a]vida[m] sanguinis dum ignoratur religio" (PL. 31, col. 0668A). Segueix en rúbrica i capitals: "Explicit prologus. Incipit Storie Pauli Horosi".

f.20: En rúbrica i capitals: "Explicit liber Horosi Primus Adversum Paganus". Segueix alternant la bicromia vermella i blava: "Incipiunt Capitula Libri secundi". Al verso, en capitals i combinant la bicromia vermella i blava: "Incipiunt liber secundus Paulii Orosi presbiteri".

¹⁴² E. Ruíz García indica que quan va estudiar el còdex el tatxell del llom indicava l'anotació «Colección de Cronicones» (1997, p. 405).

f. 36v: En rúbrica i capitals: “Explicit liber *secundus* Pauli Horosi”. A continuació, i alternant la bicromia vermella i blava: “Incipiunt capitula de libro tertio”. Al f. 37, en capitals i combinant la bicromia vermella i blava: “Incipiunt liber tertias Paulii Orosi presbiteri”.

f. 56v: En capitals i combinant la bicromia vermella i blava: “Explicit *liber tertius* incipiunt capitula”. A continuació, a la línia següent i en mòdul més petit: “libri quarti”.

F. 57v: En rúbrica: “Expliciunt capitula libri quarti”, segueix amb capitals i combinant la bicromia vermella i blava: “Incipit *liber quartus* Pauli Orosi”.

f. 72: Acaba el quart llibre: “si interioris spem acuminis invenirem” (PL. 31, col. 0918B). Sense explícit. Continua en rúbrica: “Incipiunt capitula libri quinti”. Al verso del foli i després del llistat de capítols s’indica en rúbrica “Explicit capitula libri quinti”, i a continuació, en capitals i alternant la bicromia vermella i blava: “Incipit *liber quintus* Pauli Orosi”.

f. 95v: En rúbrica: “Explicit *liber quintus* Pauli Orosi”. El text continua en negre “Hic era Orosius qui ab Agustino doctore ex regio pro anime discendi rationem”. Continuen dues línies al foli següent (f. 96). Segueix en rúbrica “Incipit *ordo titulorum libri sexti*”. Després de 6 línies de text es copien els capítols del llibre sisè, en rúbrica “Incipiunt capitula libri sexti”. f. 96v: Combinant capitals vermelles i blaves: “Expliciunt capitula de libro sexto. Incipit *liber sextus* Pauli presbiteri Orosi”.

f. 121: En rúbrica i capitals “Explicit *liber sextus* Pauli Horosi presbiteri. Incipiunt Capitula libri septimi”. Al foli següent, combinant capitals blaves i vermelles: “Incipit *liber septimus* Pauli Horosi presbiteri”.

f. 155: “Explicit liber beati Orosii feliciter. Amen”. El f. 155v es deixa en blanc. A partir del foli 155v comença una miscel·lània de diversos textos.

ff. 156r-157v: El manuscrit continua amb la còpia de l’obra d’Isidor de Sevilla *Historia de Regibus Gothorum, Wandalorum et Suevorum*. En rúbrica i capitals “Incipit vbandalorum regnum. Era CCCCXIII”. El text continua: “Ante biennium irruptione Rome urbis” (*Vandalorum historia*, PL 83, col. 1076B; MGH, Chron. Min. II, p. 295). Finalitza al foli 157v: “sicque regnum Vuandalorum cum populo suo a stirpe deletur. Finit” (PL 83, col. 1080A; MGH, Chron. Min. II, p. 300). Continua, combinant capitals

vermelles i blaves: “Era DLXIII. Quod permansit CXIII annis a Gunderico rege usque ad Gilimiri interitum”.

ff. 157v-159: Continua l’obra d’Isidor de Sevilla. Amb capitals i combinant la bicromia vermella i blava: “Incipit Suevorum era DCCCXVI”. Segueix el text: “Suevi principe Ermirico cum Alanis et Vandalis simul Spanias ingressi sunt” (*Suevorum historia*, PL 83, 1080A; MGH, Chron. Min. II, p. 300). Acaba al foli 159: “regnum autem Sueuorum deletum in Gotis transfertur quod mansisse CLXXVII annis scribitur. Finit” (PL 83, col. 1082B; MGH, Chron. Min. II, p. 303)

ff. 159-167: Es copia el *Chronicon* d’Isidor de Sevilla. En rúbrica: “Incipit Cronica Isidori Iunioris. Sex diebus rerum omnium creaturam Deus formavit”. Continua el text: “Primo Die condidit Deus lucem” (*Chronicon*, PL 83, 1019A; MGH, Chron. Min. II, p. 426). Acaba al foli 167: “quando enim quisque de seculo migrat tunc illi consumatio seculi est” (PL 83, 1058A; MGH, Chron. Min. II, p. 481).

ff. 167-176: Continua l’obra d’Isidor de Sevilla *Historia de Regibus Gothorum, Wandalorum et Suevorum*. En rúbrica: “Scitote gotorum antiquissimam esse gentem quorum origine quidam de Magog Iafeth filio suspicantur” (PL 83, 1059A; MGH, Chron. Min. II, p. 268) Acaba al foli 176v: “subactusque seruiat illis Romanus miles quibus servire toth gentes et ipsam Spaniam uidet. Finit”. (PL 83, col. 1076B; MGH, Chron. Min. II, p. 295).

ff. 177-177v: “Excerptum” del text llatí de Pseudo Metodi *Revelatio S. Methodii de temporibus novissimis*: En rúbrica “Item in Alexander”. El text continua: “Ad ubi sopitus est quartus millesimus annus in primo anno adnuntgante” (VÁZQUEZ DE PARGA 1971, p. 149). Acaba al verso ocupant les primeres 5 línies: “XXII gentes qui incluse sunt intrinsecus porte Aquilonis”, en rúbrica: “Finit” (VÁZQUEZ DE PARGA 1971, p. 151). La resta del foli es deixa en blanc.

ff. 178-185r: *Chronica Adefhonsi III*. Amb capitals combinant la bicromia vermella i blava: “Incipit cronica Visegotorum a tempore Bambani regis usque nunc in tempore gloriosi Ordoni regis diue memorie Adefhonsi regis filio collecta” (GARCIA VILADA 1918, p. 99),¹⁴³(GÓMEZ MORENO 1932, p. 609). Acaba al foli 185, amb 4 línies de text. En

¹⁴³ El còdex de Roda conté el que Z. Garcia Villada anomena una “segona redacció” de la *Chronica Adefhonsi*. La primera redacció s’inclou a onze còdexs descrits per l’autor entre les pàgines 13 i 33 de la

rúbrica “Ordniio defuncto”, acaba, en negre: “Adefonso filius eius successit in regnum” (GARCIA VILADA 1918, p. 131; GÓMEZ MORENO 1932, p. 621). La resta del foli es deixa en blanc.

f. 185v: Text sobre als orígens del profeta Mahoma que porta per títol *Tultusceptrum de libro domini Metobii*. Amb capitals combinant els colors vermell i blau: “Tultu sceptrum de libro Don[m]ini Metobii”. El text continua: “Papa Osius episcopus dum angelum Domini uidisset ad se loquentem” (CSM 1973, p. 709). Després de 24 línies acaba: “et eos qui persuasione suaserunt manipula incendii nuncupantur” (CSM 1973, p. 710).

ff. 186-189v: *Chronica prophetica*. Amb capitals combinant la bicromia vermella i blava: “Incipit dicta de Ezecielis profete”. Continua en rúbrica: “quod inuenimus in libro pariticino” (GÓMEZ MORENO 1932, p. 622). Acaba al foli 189v: “Ranimirus frater Adefonsi ordinatus est VIII idus nouembris era (espai en blanc) Regnavit Annos (espai en blanc)” (GÓMEZ MORENO 1932, p. 628).

ff. 190-190v: *Epístula Honorii*. En capitals combinant la bicromia vermella i blava: “De laude Pampilone epistola”, continua: “Incipit sacra Honorii imperatoris quam de Roma detulit”. Ocupa 20 línies de text i acaba al mateix foli “manu bene ualete. Amen”. (LACARRA 1945, p. 268-269; SIVAN 1985, p. 273-287; KULIKOWSKI 1998, p. 248). Segueix el text *Laus Pampilone*: “Hic locus prouidus factus a Deo”, que acaba al foli 190v: “populi sui ex hoc nunc et usque in saeculum. Amen” (LACARRA 1945, p. 269). La resta del foli es deixa en blanc.

f. 191-192v: *Genealogies*. En rúbrica i capitals: “Ordo numerum regum Pampilonensium”, continua: “[E]nneco cognomento Aresta genuit Garsea Enneconis”. Acaba al foli 192v, a partir d’un text afegit en sentit vertical al marge esquerre: “qui se ipsum occidit in ventione”. (SERRANO Y SANZ 1912, p. 170-173; LACARRA 1945, p. 269-252).

f. 193-193v: *Annales Martyrum*. En rúbrica: “Nomina imperatorum qui christianis persequuti sunt”. Acaba al final de la primera columna del foli 193v: “Cognoscitur ergo

publicació referida. Aquesta primera redacció va ser editada per E. Flórez a la *Espanya Sagrada* (XIII, 1756, p.475-489), publicació que després va ser utilitzada per Migne al vol. CXXIX de la *Patrologia Llatina* (cols. 1111-1124). Posteriorment va ser publicat per COBO Y SAMPEDRO 1870, p. 453-461, 490-494 i 535-541. També per HUICI 1913, p. 196-239. Veure GARCIA VILLADA, 1918.

Iheronimus natiuitate maior esse beato Agustino annos XIII” (CARLOS MARTIN 2011, p. 318 - 320).

f 193v-194v: Al marge inferior del foli s'inclou un breu text de 8 línies referent a les notícies de sants màrtirs a l'arxiu de Toledo, realitzats a partir d'una mà diferent: “Hec sunt nomina sanctorum qui in arcibo Toletano repperta sunt”. Acaba: *Marcellum parentem Tingitana urbs fide religiosa retemat*”.¹⁴⁴ A la segona columna del foli segueix un text que fa referència al regnat dels reis visigots: En rúbrica: “Teudoricus”, segueix “ipse construxit ciuitas Niniue primus”. Continua en capitals combinant el blau i el vermell: “Incipiunt nomina Sebigotorum”, segueix “Alarico regnante ab era CCCI”. El llistat dels reis visigots acaba a la primera columna del foli 194, on s'indica en rúbrica “Finit regnum gotorum”. Segueix un text sobre els orígens del poble romà. En rúbrica i capitals: “De origine romanorum”, continua: “Erat quidam rex in regione illa”, acaba a la següent columna: “et inde vocabulum taxerunt Romani”. Segueix un breu llistat dels reis francs: en rúbrica i capitals: “De regis francorum”. Acaba al foli 194 ocupant les 7 primeres línies de la primera columna: “et post eum regnat Leutharius filius eius” (LACARRA 1945, p. 253-254). La resta del foli es deixa en blanc.

ff. 195-195v. Genealogia de Noé: “Agnoscamus generationes quod processerunt a Noe”. Acaba a la meitat del foli: “Colliguntur omnes anni ab adam prima aetate usque ad christum nativitatem anni VCLXLVIII”. Segueix un poema dedicat a la creació del món. En capitals i combinant bicromia vermella i blava: “Incipit sanctus Hisidorus de fabrica mundi”, continua, acompanyat de notació musical: “Creator mundi in suo condidit verbo”. Acaba al foli següent: “et postquam cuncta peregit creator ipse quiebit” (DÍAZ Y DÍAZ 1970, p. 397-402).

ff. 195v-196v. Prefaci de l'obra d'Isidor de Sevilla *Historia de Regibus Gothorum, Wandalorum et Suevorum*. En capitals combinant la bicromia vermella i blava: “Item prefatus Hisidorus de laude Spanie prouincie”, segueix en negre: “Omnium [terrarum] quaeque sunt ab hocciduo usque ad Indos”. Acaba al foli 196: “imperii felicitate segura”

¹⁴⁴ El mateix text es copia en un antifonari de la catedral de Lleó del segle XI (ACL, Ms. 8, f. 12) conegut com Antifonari d'Arias. Va ser reproduït per Manuel Risco a la *España Sagrada* (tomo XXXIII, p. 275-276). Per a l'edició del text d'aquest manuscrit consultar ALVAREZ MIRANDA 1928, p. XL. Amb posterioritat, l'any 1959, es va realitzar la versió facsímil. Veure també CORDOLIANI 1954, p. 260-283; DÍAZ Y DÍAZ 2007, p. 93-111. Aquest últim article proporciona una bibliografia detallada de la literatura científica entorn aquest còdex.

(PL 83, col. 1059A). Continua un petit text que fa una descripció d'Hispania (*Laus Spanie*). En rúbrica: "Spania prius ab Ibero amne Iberia". Acaba al principi del següent foli: "fines Spanie Olixbona posita Cartagine in sede". Continuen tres petits textos, amb el títols en rúbrica: "De VII miracula mundi kapitolus Rome", "De proprietatibus gentium" i "De LXXII generationes linguarum",¹⁴⁵ seguides per dues línies a finals del foli que copien el text: "Item de uitulorum carnibus putridis nascuntur apes; de quibus scarabei; de mulis locuste; de cancris scorpiones" (RUÍZ GARCÍA, 1997, p. 400).

ff. 197: Il·lustració executada en ploma i a foli sencer de la ciutat de Babilònia, identificant en rúbrica la imatge: "civitas". Tot el conjunt s'envolta per dues grans serps que s'identifiquen per mitjà de la paraula "serpentes". La ciutat emmarca un breu text: "Babilonia a Nebroth gigante fundata est". Acaba: "in dilubriis uoluptatis cantant per ea" (DÍAZ Y DÍAZ 1971, p. 255 i 256).

ff. 197v-198: Il·lustració executada en ploma i a foli sencer de les ciutats de Nínive i Toledo, amb els seus corresponents "títuli": Nínive a la part superior del foli i Toledo a la inferior. Sota la ciutat de Nínive es llegeix el text: "Civitas Ninivie prior facta est et abet mansiones ut illam circarent XXX et una queque mansione XV milia" (DÍAZ Y DÍAZ 1971, p. 256). Sota la ciutat de Toledo figura un altre text que continua al foli següent: "Civitas Tuletus in Spania primum fundata est...". Acaba al foli 198: "Et de alias civitates multum est" (GIL 1971, p. 165-166; DÍAZ Y DÍAZ 1971, p. 256). A continuació en rúbrica: "Item de Laude", segueix una segona versió del *Laus Spanie*: "Ab omnium prouinciarum que sunt ab oriente ab ocasum de septim...". Acaba al final del mateix foli: "septima romani filii erant ipsi regnabunt in secula seculorum. Amen" (LECLERCQ 1949, p. 95; DÍAZ Y DÍAZ 1958-59, n. 526).

ff. 198v-200: Diagrama en referència a la Genealogia de Crist. En rúbrica i capitals al marge superior, ocupant els folis 198v i 199: "In nomine Christi incipit genealogia. Ab Adam usque ad Christum per ordines linearum". Segueix un diagrama que té continuïtat fins al foli 200 realitzat a partir de cercles interconnectats de diferents colors on figuren

¹⁴⁵ Aquests quatre textos també són inclosos a la compilació historiogràfica del s. XII de la Biblioteca Nacional de Madrid Ms. 8331 i van ser editats per Mommsen (MGH, *Chronica minora*, II, p. 371 i ss.) prenent com a referència aquest còdex. El primer text, *Spania prius...*, deriva dels textos de les *Etimologies* d'Isidor de Sevilla (llibres XIV, IV i XXVIII). Veure DÍAZ Y DÍAZ 1971, p. 254, esp. n. 16.

els noms dels descendents de Crist. Els cercles emmarquen una successió de 4 arcs de ferradura que contenen diversos textos explicatius als folis 198v, 199 i 200.

ff. 200-201: Mapamundi isidorià, seguit pels textos dels capítols II, III, IV i V del llibre XIV de les *Etimologies* d'Isidor de Sevilla descrivint les diferents parts del món. En capitals blaves: “De orbe terre”. Segueix el text: “Orbis a rotunditate *seculi* [circuli] dictus quia sicut rotu est”. Acaba al final del foli 201: “alii uero parte medi terra mari coniuncta clauditur” (PL 82 0495C - 0509B).

ff. 201 - 207v: Continuació del diagrama de la Genealogia de Crist. Acaba al final del foli 206 culminant en una epifania dibuixada en ploma. Sota l'escena es llegeix en capitals alternant els colors blau i vermell: “Colligitur omne tempus ab Adam usque ad Christum anni quinquemilia CLXLVIII” a manera de colofó del diagrama. Les Genealogies continuen als folis 206v-207v. Comença: “Dic mici *frater* quomodo factus est” (f. 206v). Acaba: “quod scriptum est uicit leo de tribu Iuda radix *David*” (f. 207v).

ff. 207v-208: Segueix la Genealogia de Crist una cronologia inspirada en fonts isidorianes. En rúbrica: “Incipiat prima eatas”. Continua: “Ab Adam usque ad dilubium”. Acaba al foli 208: “gaudia et uniuersaque *secundum* opera sua”.

ff. 208-209: *Ordo annorum mundi*. És un text atribuït a l'arquebisbe Julià de Toledo. En rúbrica: “Hordo annorum mundi brebiter collectum a domno Iuliano Toletano sedis *episcopus*”. Acaba al foli 209: “cum angelis suis et regnat in *secula seculorum*. Amen”. Al marge dret i emmarcat per una fina línia vermella trobem el text, en rúbrica: “De coagulatione hominis in utero”. Acaba: “Trinitas cuncta creauit”.

ff. 209-209v: Continua un text de còmput, d'afiliació agustiniana, que s'inspira en alguns dels diàlegs atribuïts a sant Agustí d'Hipona amb Orosi. En rúbrica: “De natiuitate et passione et resurrectione Domini”, segueix: “Quadragies sexies seni fiunt” (PL 40, 0742). Acaba al foli següent: “ad iudicium uenturus est”.

ff. 209v - 210: Segueix un text titulat *De fini mundi*. En rúbrica “De fini mundi”, continua: “Discipuli Domini dixerunt ad Ihesum Domine si in hoc tempore restitues regnum Israhel” (Ac 1, 6). Acaba al final del foli 110: “et hac carne Christus eum inueniat uibum” (GIL 1971, p. 170).

ff. 210v: Extractes de l'obra *De civitate Dei* de sant Agustí. En rúbrica, guillotinat per enquadernacions posteriors: "De natura diaboli ex libris Ciuitatis de sancti Augustini". El text s'inicia: "Diaboli natura in quantum natura est" (PL 41, 0641). Acaba: "Nam qui peccat peior est si letatur [...] equitatis qui vero cruciatur" (PL 41, 0641). Continua amb diverses preguntes i respostes extretes de diverses obres del bisbe d'Hipona: "Quid est quod dicit super formine aspidis et in caberna reguli?" (*Homilia in Dominica II Adventus*, PL 47 1136B), "Vulpes foveas abent et volucres celi nidos" (*Contra Faustum Manichaeum, caput XLVIII*, PL 42 0429). Continua un extracte de l'obra *Commentaria in Isaiam* de Jeroni Stridonensis: "sicut in Daniele legimus principes regni Persarum" (liber quartus, PL 24 0138B). El foli acaba amb un breu extracte del llibre de les *Sentències* d'Isidor de Sevilla: "Cogita quale corpus habeat veritas et dum non inveneris hoc est Deus" (*Sententiae liber Primus*, PL 83, 0546A).

f. 211. El foli s'inicia amb un extracte de l'obra *De fide Catholica* d'Isidor de Sevilla: "tu es Deus et in tu est Deus quod dicit tu es deus patrem ostendit quod vero subiecit" (PL 83 0460). Continua copiant extractes del llibre del llibre de *Sentències* de sant Isidor: En rúbrica "De ordinibus angelorum", continua: "Ante omnem creaturam angeli facti sunt" (PL 83, 0553C). El foli acaba amb el text: "Incipit numerus legionum", en rúbrica.

f. 211v. Extractes de les *Enarratio in Psalmum* d'Agustí d'Hipona. En rúbrica i guillotinat per una enquadernació posterior: "Dixit Dominus ad Adam". Continua: "[...] de ligno autem scientiae boni et mali ne comedas. Quid enim in quid illa arbor" (*Enarratio in Psalmum LXX*, PL 36, 0896). Continua amb diversos textos en referència a l'arbre de la ciència de diferents autors. En capitals i combinant lletres blaves i vermelles: "Item sanctus Agustinus", continua: "Videamus de ligno scientie". Continua més avall amb sant Jeroni: "Quid sit lignum scientie boni et mali", i sant Isidor: "Hoc lignum uere uisiuile et corporale".

f. 212. Petit fragment de l'obra de l'abat Smaragdi *Collectiones in Epistolas et Evangelia*. Combinant capitals blaves i vermelles: "Beati Yzmaracdi de sepulcro Domini", continua: "De monumento Domini ferunt qui nostra aetate" (PL 102, col 0196D).

ff. 212v - 214: En rúbrica i capitals blaves esvaïdes: "Unde factus est corpus Adam". Text que descriu la composició del cos d'Adam en 8 parts, ocupant mig foli. Segueix en rúbrica "Incipit liber Generationum", i el text "Edam et Eba facti sunt manu Dei". Acaba

al foli 213v: “*usque ad aduentum Domini Ihesu Christi generationes XIII*”. Continua un text fent referència als sis pecats d’Adam, en rúbrica: “*De sex peccata Ade*”, segueix: “*Sex peccata abuit Adam per quod nos in remissione peccato sui*”. Acaba al mateix foli: “*de resurrectione eis. Deo gratias*”. Continua un breu text sobre la imposició de nom als animals per Adam atribuït a Agustí d’Hipona: “*Adduxit Deus ad Adam cuncta animalia et volatilia videns que nomina inposuit*” (*Quaest.*, XXXIV, PL 40 0744) i “*Hoc quippe verum est quia apertos oculos*” (*Resp.*, PL 40, 0745), acabant a l’inici del foli 214.

ff. 214-215: En rúbrica: “*Item de cognitio ciuitas Ierusalem*”. Segueix: “*Ciuitas Iherusalem quia nomine. Continua fins el foli 215: “ubi fuerunt electi libri LXXII qui canonibus recipiuntur”* (RUÍZ GARCÍA 1997, p. 402)

ff. 215-216v: Traducció llatina de la *Història de Melquidesec* de Pseudo-Anastasi (GIL 1971, p. 175). En rúbrica: “*Item dicta de Melcisethec*”. El text continua: “*Melcisethec genuit Asa*”. Acaba al foli 216: “*et Deus Iacob, qui es benedictus uribens et regnans in secula seculorum. Amen.*” (GIL 1971, p. 173; PELLE 2013 p. 77-80). Continua un text amb les genealogies de Melquidesec: “*Sem dicitur et apostoli et prophete et populos Dei*”. Acaba al mateix foli: “*Efraim, Manasses, Iou, Moyses, Aaron*”.

f. 216v-217: En capitals i combinant el negre i el vermell: “*In nomine Domini incipit de natibitate sancte Marie*”. El text continua: “*In diebus Zaccarie sacerdotis erat vir magnos in Iherusalem*”. Acaba al foli 217: “*continentur scriptim usque ad ipsius resurrectionem et ad celos ascensionem*”. (GIL 1971, p. 176-177). El text presenta la particularitat d’estar cancel·lat amb una gran creu en vermell, anul·lant el contingut al manuscrit. Al marge superior esquerre del foli 216 es pot llegir, en cal·ligrafia visigòtica “*Liber de nativitate Salvatoris et de Marie et obsetrice*” i sota, a continuació: “*apogrifum*”. Entre el foli 216 i 217 existeix un taló de més de tres folis, que segons Juan Gil correspon a les restes dels folis retallats d’aquest text (1971, p. 177).¹⁴⁶

ff. 217-222: *Formulae Hispanicae in modum symboli*. En rúbrica: “*Iterum de Beata Maria*”. “*Credo eum super angelos et arcangelos*”. Acaba el text a la meitat al foli 222: “*quo sanctificeris quo credas*” (CPL n. 1753; PLS IV cols. 2148-55; CCCM vol. LIX pp.

¹⁴⁶ Segons estableix aquest autor el text que es copia, el *Liber de Nativitate Salvatoris et de Maria et obsetrice* va ser determinat com apòcrif al Decret Gelasià, i per tant exclòs d’aquest manuscrit en època posterior (GIL 1971, p. 178).

44-5, r. 1658-1709; GARCIA VILADA 1936, p. 274-80; DÍAZ Y DÍAZ 1958-59, n. 406; KEEFE 2012 p. 124, n. 189, p. 176, n. 331, n. 331).

ff. 222 - 225r: Al final del foli 222 i combinant capitals vermelles i blaves: “Incipit conlatio Trinitatis *sancti* Agustini ad semetipsum” El text segueix: “Quum me peruigil cura fecisset et omnem his me in terra”. Acaba al foli 225r: “contulit ut potui cum omni solercia”. (CPL n. 379; CPPM II A n. 173; PL 49, cols. 1207-12; KEEFE 2012 p. 96, n. 98).

ff. 225 - 230v: Copia del text *De trinitate* atribuït a Isidor de Sevilla. En rúbrica al final del foli 225: “Iterum dehinc domini Isidori dicit ad Trinitatem brebiter collecta”. El text s’inicia: “Tota Trinitas incarnationem accepit”. Acaba al foli 230v: “Ipso erendo enim ad unitatem persone filius Dei” (CPL n. 1200; CPPM II A n. 1088; DÍAZ Y DÍAZ 1958-59, n. 134, p. 45; PL, Suppl. vol. IV cols. 1807-15; KEEFE 2012, p. 191, n. 377).

f. 231: *Chronicon Pampilonense*. En rúbrica a la part superior del marge central del foli “De Pampilona”. Continua: “Era D[CCCCXXXVIII] fuit”. Acaba al verso: obiit famulus Dei Garsea episcopus era ILVIII X kalendas Ianuarias” (RUÍZ GARCIA 1997, p. 403)

f. 232: Cant epitalàmic dedicat a la reina Leodegúndia, casada amb el rei de Pamplona Fortún Garcés. En rúbrica: “Versi domna Leodegundia regina”. El text s’inicia “Laudes dulces fluant tibiali modo” acompanyat de notació musical visigòtica. Acaba: “consequeris cum electis omnibus” (DÍAZ Y DÍAZ 1958-59, n. 592; DÍAZ Y DÍAZ, 1979a, p. 315-318).

Decoracions i caplletres

La decoració del manuscrit que ens ocupa és rica i variada. Presenta capitals, caplletres i escenes diverses, juntament amb diagrames a foli sencer. Les capitals més senzilles, normalment executades en vermell o blau, s’omplen de colors verd i groc per tal d’incrementar-ne el valor ornamental, juntament amb els íncipits que presenten la particularitat d’organitzar-se a partir de lletres enclavades i enllaçades.

El còdex s’ornamenta amb una multitud de caplletres, predominant els éssers ictomòrfics, zoomòrfics i ornitomòrfics de colors plans que es combinen amb capitals formades per nusos d’entrellaçats geomètrics. Es poden observar dues mans d’execució diferent. La primera mà, que executa les caplletres de la primera meitat del còdex (fins el

foli 156), és més elaborada, les figures es resolen amb dinamisme, utilitzant els colors verd, blau, vermell i groc. Combina amb freqüència les capitals formades per complexos entrelaçats geomètrics amb éssers ictomòrfics, ornitomòrfics i zoomòrfics d'ulls generosos i cossos decorats amb motius lineals vermells (f. 20v). Els diferents éssers interactuen amb les capitals, bé enllaçant el cos amb la inicial, o bé engolint els extrems (f. 57). Així mateix, també s'observa aquests éssers formant les lletres a partir de la torsió del cos. S'aprecien figures ictomòrfiques que engoleixen palmetes vegetals de lòbuls multicolors, motiu que es repeteix a l'extrem inferior culminant amb una cua (ff. 36v, 56v), éssers fantàstics de cos caní i llargs queixals (f. 72v), o un majestuós ren de llargues banyes (f. 121v), figures totes dinàmiques i de colors plans i brillants. A partir del foli 156, i coincidint amb el final de l'obra de Pau Orosi, les caplletres s'executen per una mà diferent, menys rica i profusa en detalls, tot i que són més abundants. L'estil, tot i ser similar al de la primera mà, és menys depurat, deixant certes parts de les caplletres en reserva, utilitzant el color del pergami de fons (f. 172). S'observa una preferència per combinar figures animals amb caplletres de complexos nusos geomètrics i de grans dimensions (ff. 156, 169, 178, 183, 183v, 195, 216v, 225v) tot i que també utilitza les representacions animals de manera aïllada, amb una inclinació per les serps i els peixos a l'hora d'utilitzar capitals zoomòrfiques per formar el cossos de les caplletres (ff. 157v, 181v, 187, 189, 194, 217v, 218).

Destaquem el que semblarien una tercera i quarta mà elaborant algunes caplletres aïllades. L'estil és similar al de la segona mà del còdex, però presenten alguns atributs que ens porten a diferenciar-les d'aquesta. La primera la trobem executant caplletres de tipus fitomòrfic, traçades en vermell i sense l'ús de color, deixant el fons en reserva pergami (ff. 176 i 195v), mentre que la segona combina capitals amb cossos formats per nusos geomètrics, dels quals sorgeixen palmetes vegetals de diferents colors (ff. 206v i 209).

El manuscrit presenta diversos diagrames amb una rica decoració. Als folis 198v-200r i 201v-206v s'executa un extens diagrama de la Genealogia de Crist, que queda interromput per un mapamundi isidorià reproduït al foli 200v i decorat amb un motiu trenat geomètric. Aquest és seguit per un extracte dels capítols II, III, IV i V del llibre XIV de les *Etimologies* del bisbe de Sevilla, reprenent el diagrama de Crist a partir del foli 201v. Aquest s'elabora per mitjà d'un seguit de cercles interconnectats, amb marcs de

colors vermell, groc i verd, de diferent diàmetre. Els cercles pengen d'un fris horitzontal, situat al marge superior del foli. S'emmarca per una doble línia verda o vermella, que culmina als extrems amb dos rostres frontals de grans ulls inexpressius. Als folis 201v-202 els rostres arriben fins a tres. Generalment el fris s'omple de color groc, però també s'hi amb una decoració elaborada a partir de la successió de motius geomètrics (ff. 200-201v), o culminant els extrems amb una combinació d'elements zoomòrfics o fitomòrfics. El fris es repeteix en alguns folis al marge inferior (ff. 198v-199 i 205v-206). Als folis 198v-199 els cercles que contenen la Genealogia de Crist emmarquen una successió d'arcs de ferradura disposats a l'espai central, que contenen a l'interior anotacions i textos que desenvolupen el contingut principal del diagrama. Les arcades s'executen en groc, mentre que els fusts són verds, culminant en bases i capitells de formes simples que combinen els colors blau, verd, vermell i groc. Una doble arcada es repeteix al foli 200, amb la particularitat de presentar un rostre a l'extradós central i un rostre animal en un dels capitells. Les anotacions distribuïdes entre arcades es substitueixen per elaborats cercles o rectangles de dimensions variables a la segona part del diagrama (ff. 201v-206v). Els cercles presenten una elaborada ornamentació de motius geomètrics (f. 201v, 202v), o bé una successió d'anelles combinant els colors groc, verd i vermell, mentre que els rectangles presenten als angles variada ornamentació de tipus fitomòrfica (ff. 202v, 203), culminant en palmetes de formes apuntades.

El diagrama culmina al foli 206 per mitjà d'una escena d'epifania realitzada a ploma i executada a la meitat superior. L'escena és formada per dos grups de personatges: la Mare de Déu entronitzada amb el Nen a la falda a la banda esquerra, i el grup format pels tres Reis d'Orient a la banda dreta. Totes les figures presenten una gran rigidesa i els cossos es construeixen per mitjà d'una successió de formes geomètriques. Aquests es representen de perfil, mentre que els rostres, isomorfs, de grans ulls inexpressius i boques petites, es representen amb una disposició frontal. El grup format per la Mare de Déu i el Nen és jeràrquicament més gran. Maria s'asseu en un tron en forma de h, de color groc, emmarcat per una línia verda. L'il·luminador ha volgut emfatitzar-ne el gest de sostenir l'Infant per mitjà d'allargar-li els braços, tot situant-los en paral·lel. El Nen seua a la falda de la Mare i sosté amb una mà una creu patada que alça davant dels tres Reis. Aquests, dempeus, gesticulen adreçant-se a l'Infant amb les ofrenes, que sostenen amb les dues mans.

Helena de Carlos Villamarín (2011, p. 119) determina que cal llegir l'agrupació de diagrames i escenes dins la segona meitat del còdex (les genealogies, el mapa isidorià i l'escena de l'epifania) juntament amb els textos, com un discurs unitari que tenia la intenció d'oferir una coherència entre el Nou i l'Antic Testament, amb una temàtica que giraria entorn el pas del temps i la dualitat entre el regne terrenal i el regne celestial.

A. Millares Carlo (1999, p. 142), recolzant-se en algunes observacions de R. Menéndez Pidal, determina que les figures representades dins del còdex de Roda comparteixen trets distintius amb les miniatures que s'elaboren a finals del segle X a San Millán de la Cogolla.

El manuscrit també inclou una representació a foli sencer de les ciutats de Babilònia (f. 197) Nínive i Toledo (f. 197v), representades de manera esquemàtica i a ploma. La ciutat de Babilònia es representa per mitjà d'una estructura en forma de torre formada per tres pisos, que s'emmarquen per una estructura rectangular sostinguda sobre dos pilars. L'interior està format per una successió de columnetes amb volutes als dos extrems. La part superior del marc culmina amb formes triangulars que simulen els merlets de la ciutat. El pis inferior representaria de forma esquemàtica una de les portes d'entrada a la ciutat per mitjà d'un monumental arc de ferradura adovellat, que s'articula sobre dos grans capitells representats amb forma de copa i ornats per un entramat de nusos geomètrics. De l'extradós de l'arc cauen dues serps de cos allargat, situades a cada banda. L'arc s'emmarca amb una estructura de bigues sobre les quals descansen el que semblen canelobres. El pis central s'estructura per mitjà d'una triple arcada d'arcs de mig punt lleugerament ultrapassats que reposen sobre un doble capítell d'estructura simple. L'extradós s'ornamenta amb elements fitomòrfics de lòbuls amb formes apuntades. Finalment, el tercer pis, conté una descripció de la ciutat editada per M. Díaz y Díaz (1972-74, p. 255-56). Tot el conjunt és emmarcat per dues grans serps de cos voluptuosos i dents afilades.

Al verso hi trobem, també de manera esquemàtica, les ciutats de Nínive i Toledo. La primera, elaborada a la part superior del foli, està articulada per una estructura en forma de torre constituïda per tres plantes. Les portes de la ciutat, en canvi, se situen a ambdues bandes del pis inferior per mitjà de dues senzilles arcades. Tot el conjunt s'aixeca damunt d'una base rectangular on figura la inscripció "viride". Al pis inferior

s'observen tres estructures de bases rectangulars de les quals sobresurt una columna culminada amb volutes vegetals de formes apuntades, amb els tituli "turi cella". El pis central s'estructura per mitjà d'una successió de quatre arcs de mig punt lleugerament ultrapassats sostinguts per columnes amb forma trapezoïdal invertida. Finalment, la planta superior està formada per dues habitacions dividides al centre per un envà. A cada costat es representa un arc de mig punt, amb un element vegetal de volutes apuntades al seu centre. A cadascun dels costats s'identifica el nom de la ciutat "Ninivie civitas".

D'estructura similar és la imatge de Toledo, tot i que desenvolupa una major complexitat per representar les diverses plantes. La ciutat és més ampla i presenta, igual que Nínive, una estructura en forma de torre amb sengles portes als costats, amb la planta inferior representant bases rectangulars de quals sobresurten columnes culminades amb volutes vegetals de formes apuntades. A la representació de Toledo, però, aquestes imatges es distribueixen sota una construcció d'arcs de mig punt lleugerament apuntats i sostinguts per capitells rectangulars. Els mateixos elements de base rectangular amb columna es repeteixen al pis central, combinats amb el que sembla ser una successió de merlets. El pis superior està format per dos espais, però a diferència de Nínive aquests no són d'igual amplada. La cambra de l'esquerra, més petita, conté al centre una estructura d'arc de mig punt emmarcant una voluta vegetal de forma apuntada. Aquesta estructura es repeteix a l'extrem oposat de la cambra de la dreta, encapçalada amb la inscripció "turi cella". L'espai queda interromput al centre per un gran merlet culminat amb una forma triangular apuntada, sobre la qual es llegeix "civitas Toletus". Els merlets es repeteixen a la part superior de la torre, distribuïts al centre i a cadascun dels extrems de la ciutat.

M. Díaz y Díaz (1972-74, p. 252-3, i n. 3 i 4) estableix al seu estudi que la representació de Babilònia depèn directament de la miniatura que representa la mateixa ciutat als manuscrits de Beatus, tot i que el manuscrit de Roda presenta les diverses estructures de manera molt més simplificada.

Historiografia

L'origen del còdex és incert. La majoria d'investigadors l'atribueixen a l'escriptori de Nájera (LACARRA 1945, p. 195-200; ABADAL [1955] 2007, p. 16-17; DÍAZ Y DÍAZ 1979a, p.

32-42), on el situen fins el s. XI.¹⁴⁷ Altres el consideren de l'escriptori de San Millán de la Cogolla (RUÍZ GARCÍA 1997, p. 405), procedència que va ser descartada per R. Menéndez Pidal (1958, p. 12-18). Alguns autors, tot i que atribueixen l'origen a San Millán, estableixen la presència posterior a Nájera (GONZÁLEZ MUÑOZ 2013, p. 52).

La datació del manuscrit també ha sigut objecte d'intens debat, amb una ampla forquilla que va des del segle IX fins al s. XII. M. Abad y Lasierra datava part del còdex al s. IX, tesi compartida per F. X. Palomares (1780, 9/5619). J. Traggia (1805) en canvi, el datava a finals del s. X, hipòtesi compartida per L. Barrau-Dihigo (1900) i posteriorment per M. Serrano i Sanz (1912), mentre que M. Oliver y Hurtado (1866) el situava a meitats del mateix segle. A. Champion (1905) dividia l'elaboració del còdex en dues parts, la primera elaborada a meitat del segle X, i la segona a meitat del XI. Aquesta teoria és compartida posteriorment, i en part, per J. M. Lacarra (1945), qui determina que el còdex s'elabora al s. X i que a partir d'aquí se li aniran afegint textos, sempre dins el regne de Pamplona i fins l'any 1086, teoria compartida pocs anys després per R. d'Abadal (2007 [1955], p. 16), i més recentment per M. Díaz y Díaz (1979a, 32-42). S. Sanpere y Miquel (1904, p. 374-387) i García Villada (1928, p. 113-130) el dataven al segle XI. Finalment J. Jaugain (1898) situava algunes parts del còdex ja al s. XII.

No se sap quan va arribar el còdex a Roda ni en quines condicions. Segons J.M. Lacarra probablement hauria arribat abans que el bisbat fos traslladat a Lleida l'any 1149. L'autor també determina que podria haver sigut el bisbe Pere (1129-1134) qui hagués portat el còdex a Roda, atès que tenia estretes relacions amb la zona navarresa perquè va ser abat del monestir benedictí d'Irache, signant els documents com a "Petrus Iraxensis abbas et Rotensis episcopus" (LACARRA 1945, p. 201, n. 15). És segur que el còdex ja es trobava a Roda a finals del segle XII, atès que va ser la font principal per l'elaboració dels *Annals I de Roda* inserits al Breviari Rotense (RC_0029, ff. 202v-203v). El manuscrit no sembla mencionar-se a l'inventari del segle XII perquè no s'ha pogut identificar amb cap dels exemplars llistats, i tampoc hem trobat indicis de la seva presència a l'antiga catedral a la visita pastoral del 1445. Sabem però, que el manuscrit es va conservar a Roda d'Isàvena fins l'any 1699 quan es va prestar al cronista aragonès Diego Joseph Dormer. A la mort d'aquest, el manuscrit va anar a parar a les mans de M. Abad y Lasierra, l'any

¹⁴⁷ Uns anys abans, M. Díaz y Díaz afirmava que el còdex s'havia elaborat a San Millán de la Cogolla, tot i que posteriorment afirmarà que la procedència era Nájera. Veure DÍAZ Y DÍAZ 1976, p. 222.

1773. Durant el temps que el va tenir va encarregar diverses còpies. L'any 1777, i segons ens informa F. Valls i Taberner (1920, p. 7-8), alguns folis van ser reproduïts pels germans Antoni i Gregori Barcones per tal d'il·lustrar la publicació *Indice de varios códigos antiguos que existen en los Archivos de la Corona de Aragón* realitzada per M. Abad y Lasierra, així com per l'estudi de paleografia que acompanyava al volum II de la publicació *Ensayo diplomático dispuesto con permiso de su Magestad bajo la dirección de la Real Academia de la Historia, por Don Manuel Abad y Lasierra Prior de Meyá, académico de número, asociado con D. Francisco Xavier de Palomares, oficial del archivo de la primera Secretaria del Estado, individuo de la misma Real Academia y de la Sociedad Basgongada* (1781). L'any 1780 Francisco Xavier de Santiago Palomares va realitzar una còpia parcial en pergami. A la portada del volum l'autor indica:

Coleccion de diferentes cronicones antiguos que se hallan en un códice gotico MS en vitela à fines del siglo IX. El qual parece haber sido de la Santa Iglesia de Roda. Copiados fielmente de su original y demostrados sus caracteres para el uso de la Real Academia de la Historia. De orden de su director el Ilustrísimo Señor Don Pedro Rodriguez Campomanes, por Francisco Xavier de Santiago Palomares: año de MDCCLXXX.

SANTIAGO PALOMARES 1780.

A la contraportada es descriuen les diverses vicissituds viscudes pel còdex:

La coleccion de cronicones que contiene este volumen se copió fielmente de un códice gótico manuscrito en vitela que parece haber sido de la Bibliotheca de la antigua Catedral de Ribagorza, y hoy se halla entre los manuscritos de Don Manuel de Abad y Lasierra, Prior de Meyá, el qual lo adquirió con las crónicas originales de Pedro López de Ayala, y otras piezas de ésta naturaleza entre los desechos de una Libreria al parecer del Arcediano Don Diego Joseph Dormer, cronista del Reyno de Aragón, y por las cartas originales del mismo Arcediano Dormer, que casualmente encontró entre las hojas del referido códice, y conserva con él, consta ser este mismo el que en 10 de Junio de 1699 se hallaba en el Archivo de la Catedral de Roda, de donde le remitieron trasladadas algunas clausulas, cuya copia se conserva todavia con las mismas cartas, y sin duda no pudiendo el Arcediano Dormer satisfacer el deseo que manifiesta en ellas de verlo, asi para sacar las noticias que necesitaba, como para formar el concepto del caracter de su letra, y su antigüedad, pudo conseguir de aquella Santa Iglesia que se lo prestara; y por su muerte, ò descuido de los que debieron recogerle, quedó en el abandono que ha sido comum à

tantos preciosos documentos de la antigüedad por éstas facilidades; y la Santa Iglesia de Roda privada hasta ahora de ésta preciosa alhaja de su Archivo. Ella es una colección rara de cronicones, unos ignorados, y son los que ha parecido conveniente copiar; otros conocidos, pero no menos apreciables por lo que varían de las impresiones que se han hecho de ellos, y porque quizá no se hizo la edición por ejemplares tan antiguos como estos; pues por el carácter de la misma letra, y del contexto de diferentes pasajes se echa claramente de ver se escribió éste códice à fines del siglo IX. Por lo que me ha parecido conveniente poner aquí dibujo de la letra de diferentes partes del código; y un catálogo de los varios asuntos que contiene, además de los que se copian, à fin de que se conserve ésta memoria, y dar alguna idea de su importancia, mientras se dispone noticia más individual de todos sus tratados (...)

SANTIAGO PALOMARES 1780.

Posteriorment es va realitzar una còpia completa, aquesta vegada en paper, elaborada per Francisco Llobet i Mas, successor de M. Abad y Lasiera com a prior de Meià i revisada pel propi M. Abad y Lasiera. Aquesta còpia es conserva actualment a la Real Academia de la Historia amb la signatura 9/3972. Al principi es detalla: «Todas estas copias del codice de Meyá son de puño de Francisco Llobet y Mas prior de Meyá y de Abad y Lasiera en el dicho priorato». M. Abad y Lasiera va posseir el còdex fins l'any 1785, quan el va regalar al comte de Campomanes. A partir d'aquesta donació el llibre es perd. L'any 1928 reapareix a la biblioteca particular dels hereus de Campomanes i va ser comprat per la Real Academia de la Historia l'any 1930.

Fonts

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1771-1800?. *Copia del Códice de Meyá*, RAH, 9/3972, tomo 7, fondo Abad y Lasiera.

SANTIAGO PALOMARES, Francisco Xavier, 1780. *Cronicones*, RAH 9/5619.

Fonts de Referència

CAVT, 1998. *Clavis Apocryphorum Veteris Testamenti*, cur. J.-C. Haelewyck, Turnhout: Brepols Publishers.

CCCM, 1966. *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis*, Turnhout: Brepols Publishers

CPL, 1995. *Clavis Patrum Latinorum qua in Corpus Christianorum edendum optimas quasque scriptorum recensione a Tertulliano ad Bedam commode recluditur*, Steenbrugis: Brepols Publishers.

CPPM, 1994. *Clavis patristica pseudoepigraphorum medii aevi*, Turnhout: Brepols Publishers.

CSM, 1973. Gil Fernández, Juan, *Corpus Scriptorum Muzarabiorum*, Madrid: CSIC, p. 709-710.

MGH, CHRON. MIN. 1894. Mommsen, Theodor, “Chronica Minora saec. IV, V, VI, VII,” *Monumenta Germaniae Historica*, Berolini: Edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi, vol. II.

PL 11, 1844-1849. Sancti Aurelii Augustini, “Dialogus Quaestionum LXV Sub Titulo Orosii Percontantis et Augustini Respondentis”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus XI.

PL 31, 1844-1849. Paulus Orosius, “Historiarum libri septem”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Prima*, Tomus XXXI.

PL 82, 1849-1855. Sancti Isidori Hispalensis, “Etymologiarum libri XX”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus LXXXII.

PL 83, 1849-1855. Sancti Isidori Hispalensis, “Chronicon”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque*

ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda, Tomus LXXXIII.

___ “Historia de Regibus Gothorum, Wandalorum et Suevorum”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt ... Series Secunda*, Tomus LXXXIII.

PLS, 1958-1974. *Patrologiae cursus completus. Series Latina. Supplementum* cur. Adalbert-Gautier Hamman, Paris, 5 vols.

Bibliografia específica

ABADAL I DE VINYALS, Ramon, 2007 [1955]. *Catalunya Carolíngia, Els comtats de Pallars i Ribagorça*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 16.

ALVAREZ, Miranda, José, 1928. *Antiphonarium mozarabicum de la catedral de León*, León: PP. Benedictinos de Silos.

ANGLÉS, Higini, 1931. *El Codex Musical De Las Huelgas*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (IEC), vol. 1, p. 29-31.

BARRAU - DIHIGO, Louis, 1900. “Les origines du Royaume de Navarre d’après une théorie récente”, *Revue hispanique*. t. VII, p. 141 - 222 i 505-506

___ 1906. “Les premiers rois de Navarre. Notes critiques”, *Revue hispanique*. t. XV, p. 614-644.

___ 1919. “Remarques sur la chronique dit d’Alphonse III”, *Revue hispanique*. t. XLVI, p. 323-381.

BOIX I POCIELLO, Jordi C., 2005. *Ribagorça a l'alta edat mitjana* (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. [Director Prim Beltran i Roigé], vol. II, p. 290.

BONNAZ, Yves, 1987. *Chroniques Asturiennes (Fin IX Siècle)*, Paris: CNRS, p. VIII, XXXVII.

CAMPION, Arturo, 1905. “Ensayo apologético, histórico y crítico acerca del P. Moret y de los orígenes de la Monarquía nabarra”, *Euskariana*, (4ª serie, Algo de Historia), vol 2, p. 477 i ss.

CAMPOS, Julio, 1956. “Textos de Latin Medieval Hispano”, *Helmántica*, 7, p. 183 - 208.

CAÑADA, Juste, Alberto 2011. “En los albores del reino, ¿dinastía Iñiga?, ¿dinastía Jimena?”, *Príncipe de Viana*, 253, any LXXII, p. 229 - 248.

CANAL Sánchez, José María, 1968. “Antiguas Versiones Latinas del Protoevangelio”, *Ephemerides Mariologicae*, 18, p. 431-473.

CANELLAS, Ángel, 1974. *Exempla scripturarum Latinarum in usam scholarum*. Zaragoza: Librería General, 2 vols., p. 47-48, 115. Lám XIX (reprod. fol 72v) i p. 47-48 i 151.

CARLOS Villamarín, Helena, 2005. “A loa de Pamplona do Códice de Roda. Unha nova achega”, *As tebras alumeadas: estudos filolóxicos ofrecidos en homenaxe a Ramón Lorenzo*, (eds. BOULLÓN Agrelo, Ana Isabel, COUCEIRO Pérez, Xosé Luis, FERNÁNDEZ Rei, Francisco). Santiago de Compostela: Universidade, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.

____ 2008. “A l'ombre de Rome: les villes de Tolède et Pampelune dans le codex de Roda” *Cahiers de civilisation médiévale*, 51, p. 129-42.

____ 2011. “El códice de Roda (Madrid, BRAH 78) como compilación de voluntad historiográfica,” *Edad Media Revista de Historia*, 12, p. 119-142.

COBO Y SAMPEDRO, Ramon. 1870. “Crónicon de Sebastián”, *Revista mensual de filosofía, literatura y ciencias de Sevilla*, II, p. 453-461, 490-494 i 535-541.

CORDOLIANI, Alfred, 1954. “Les textes et figures de comput de l'Antiphonale de Leon” (León, Arc. Cat.,8), *Archivos Leoneses*, 8, p. 260-283.

DEMOUGEOT, Emilienne, 1956. “Une lettre de l'empereur Honorius sur l'hospitium des soldats”, *Revue Historique de Droit Français (RHDF)*, 34, p. 25-49.

DÍAZ Y DÍAZ, Manuel Cecilio, 1958-59. *Index Scriptorum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, (Filosofía y Letras 13), Salamanca: (Acta Salmanticensis, Filosofía y

Letras 13), 2 vols, núms. 16, 116, 461, 506, 519, 521, 522, 523, 524, 526, 531, 592, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 698, 830, 1465.

___ 1970a. “Un poema pseudoisidoriano sobre la creación”, *Studi Medievali*, Serie terza, XI, 1, p. 397-402.

___ 1970b. “La Historiografía Hispana desde la invasión árabe hasta el año 1000”, *La Storiografia Altomedievale* (XVIII Settimane di Studio Medievale), Spoleto, p. 313-343

___ 1970c. “Los Textos antimahometanos más antiguos en códices españoles”, *Archives, historie doctrinale et littéraire du Moyan Age*, 27, p. 149- 164

___ 1972-1974. “Tres Ciudades en el Codice de Roda: Babilonia, Nínive y Toledo”, *Archivo Español de Arqueología*, 45-47, p. 251-263.

___ 1974-1975. “Al margen de los manuscritos patrísticos latinos”, *Sacris Erudiri*, 22, p. 71 - 72

___ 1975. “La transmisión de los textos antiguos en la Península Ibérica en los siglos VII - XI”, *Settimane di studio del Centro italiano sull'alto medioevo*, XXII, p. 133-175.

___ 1976. *De Isidoro al siglo XI. Ocho estudios sobre la vida literaria peninsular*, Barcelona: El Albir, p. 174, 179, 212, 220, 230-231.

___ 1979. *Libros y librerías en La Rioja Altomedieval*, Logroño: Servicio de Cultura de la Excma. Diputación Provincial, p. 32-42, Ap. XVII, p. 315 - 318, Lam.1.

___ 1995. *Manuscritos visigóticos del sur de la península, ensayo de distribución regional*, Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad, p. 101-167.

___ 2007. “Some incidental notes on music manuscripts”, ZAPKE, Susana (Ed.), *Hispania vetus: manuscritos litúrgico-musicales : de los orígenes visigóticos a la transición francorromana, siglos IX-XII*, Bilbao: Fundación BBVA, p. 93-111.

DOMÍNGUEZ Bordona, Jesús, 1933. *Manuscritos con pinturas. Notas para un inventario de los conservados en colecciones públicas y particulares de España*, Madrid: Centro de Estudios Históricos, p. 217-219.

EGUREN, José María, 1859. *Memoria descriptiva de los códices notables, conservados en los Archivos eclesiásticos de España*. Madrid: Imp. de M. Rivadeneyra, p. XCVL.

GARCÍA Villada, Zacarías, 1928. "El códice de Roda Recuperado", *Revista de Filología Española*, 15, p. 113-130.

____ 1932-1935. *Historia eclesiástica de España*, Madrid: Madrid: Editorial Razón y Fe, 2 vols. vol 2, p. 274-80.

GIL Fernández, Juan, 1971. "Textos Olvidados Del Codice De Roda," *Habis*, 2, p. 165-178.

GIL FERNÁNDEZ, Juan (ed.), MORALEJO, José Luís, RUÍZ DE LA PEÑA, Juan Ignacio, 1985. *Crónicas Asturianas* (Edición crítica y estudios de la crónica de Alfonso III y la crónica Albeldense), Oviedo: Universidad de Oviedo.

GOMEZ Moreno, M., 1932. "Las primeras crónicas dela reconquista, el ciclo de Alfonso III", *Boletín de la Real Academia de la Historia (BRAH)*, 100, p. 562 - 629.

GONZÁLEZ Muñoz, Fernando, 2013. "La nota del códice de Roda sobre el obispo Osio y el monje Ozim", *Collectanea Christiana Orientalia*, 10, p. 51-63.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

HUICI, A. 1913. "Chronicon Sebastiani", *Las Crónicas latinas de la Reconquista*, Valencia: vol. I, p. 196-239.

IGLESIAS Costa, Manuel, 1996. "Còdex de Roda (Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Madrid)", *Catalunya Romànica, la Ribagorça*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. XVI, p. 443-444.

JAUURGAIN, Jean, 1898. *La Vasconie, Étude historique et critique sur les origines du royaume de Navarre, du duché de Gascogne, des comtés de Comminges, d'Aragon, de Foix, de Bigorre, d'Alava et de Biscaye, de la vicomté de Béarn et des grands fiefs du duché de Gascogne. Première partie*. Pau: Imprimerie Garet.

KEEFE, Susan A., 2012. *A Catalogue of Works Pertaining to the Explanation of the Creed in Carolingian Manuscripts* (Instrumenta patristica et mediaevalia. Research on the

Inheritance of Early and Medieval Christianity 63), Turnhout: Brepols, p. 124, n. 189, p. 176, n. 331.

KULIKOWSKI, Michael, 1998. "The epistula Honorii, again", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 122, p. 247-252

LACARRA, Jose Maria, 1945, "Textos Navarros del código de Roda", *Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragón*, 1, Zaragoza, p. 183 - 284.

___ 1992. "Las Genealogías del Código de Roda", *Medievalia*, 10, p. 213-216

LARRAÑAGA Elorza, Koldo, 1994. "Glosa sobre un viejo texto referido a la historia de Pamplona: el 'De laude Pampilone'", *Príncipe de Viana*, 201, LV, p. 137-148.

LECLERCQ, Jean, 1949a. "Les manuscrits des bibliothèques d'Espagne. Notes De Voyage", *Scriptorium*, 3, p. p. 140 - 144.

___ 1949b. "Textes et manuscrits de quelques bibliothèques d'Espagne, *Hispania Sacra*, 2, p. 95-99

MADOZ, José, 1938. *Le Symbole du XIe concile de Tolède, ses sources, sa date, sa valeur*, (Specilegium Sacrum Lovaniense 19), Louvain: Université Catholique, p. 146

MARTÍN DUQUE, Angel, 1986. "Algunas observaciones sobre el carácter originario de la monarquía pamplonesa", *Príncipe de Viana* (Homenaje a José Maria Lacarra), 3, p. 525-530.

MARTÍN, Jose Carlos, 2011. "Los Annales Martyrum transmitidos por Madrid, BN10029 y Madrid, BRAH78: edición, estudio y panorámica de su influencia en la literatura analística latina de la Hispania Medieval", *Anuario de Estudios Medievales* (AEM), 41/1, p. 311-341.

MENENDEZ PIDAL, Ramon. 1898. *Catálogo de la Real Biblioteca. Crónicas generales de España*, Madrid: Imp. de M. Rivadeneyra, p. 122-123.

___ 1958, "Mozárabes y Asturianos en la cultura de la Alta Edad Media", *Boletín de la Real Academia de la Historia* (BRAH), 134, p. 7-19.

MILLARES Carlo, Agustín, 1961, "Manuscritos Visigóticos. Notas Bibliográficas", *Hispania Sacra*, 14, núm 28, p. 337-444.

___ 1983, *Tratado de Paleografía Española*, Madrid: Espasa Calpe, 3 vols.

— 1999. *Corpus de Códices Visigóticos*, Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Educación a Distancia, Centro Asociado de Las Palmas de Gran Canaria, 2 vols., ref. 210, p. 139-142 (vol I).

MIRANDA GARCÍA, Fermín, 2011. “De Laude Pampilone y la construcción ideológica de una capital regia en el entorno del año mil”, *Ab urbe condita. Fonder et de la ville. Récits et representations*, Pau: Université de Pau.

MUNDÓ, Ascani, 1994. “La cultura artística escrita”, *Catalunya Romànica*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, v. I, p. 141

OLIVER Y HURTADO, Manuel, 1866. *Forma, tiempo y circunstancias en que hubo de verificarse el nacimiento del reino de Pamplona*. Discursos leídos d’entrada a la Real Academia de la Historia. Madrid

PELLE, Stephen, 2013. “A Preliminary Study of the ‘Historia de Melchisedech’ in the Latin West”, *Apocrypha. Revue internationale des littératures apocryphes*, 24, p. 57-90.

PÉREZ PASTOR, Cristóbal, 1908. “Índices de códices de San Millán de la Cogolla y San Pedro de Cardeña existentes en la Biblioteca de la RAH”, *Boletín de la Real Academia de la Historia (BRAH)*, LIII, p. 47-48.

RODRÍGUEZ ALONSO, Cristóbal, 1975, *Las historias de los godos, vándalos y suevos de Isidoro de Sevilla. Estudio, edición crítica y traducción*, León: Centro de Estudios “San Isidoro”, p. 127-8, 148-152.

RUIZ GARCÍA, Elisa, 1997. *Catálogo de la sección de Códices*. Madrid: Real Academia de la Historia, p. 395-405

SANPERE Y MIQUEL, Salvador 1904. “Los orígenes del condado de Pallás y su historiador fray Francisco Llobet y Mas”, *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, tercera época, VIII, 1904, p. 374-387.

SERRANO Y SANZ, M., 1912. *Noticias y Documentos históricos del condado de Ribagorza hasta la muerte de Sancho Garcés III (año 1035)*, Madrid: Junta para Ampliación de Estudios é Investigaciones Científicas, Centro de Estudios Históricos.

- SETTIPANI, Christian, 2004. *La noblesse du Midi carolingien: études sur quelques grandes familles d'Aquitaine et du Languedoc du IXe au XIe siècles* (Prosopographica et Genealogica, 5), Oxford: Linacre College, Unit for Prosopographical Research, p. 109.
- SIRANTOINE Hélène, 2012. *Imperator Hispaniae: Les idéologies impériales dans le royaume de León (IXe - XII siècles)*. Madrid: Casa de Velázquez.
- SIVAN, Hagith, 1985. "An unedited letter of the emperor Honorius to the Spanish soldiers", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 61, p. 273–87.
- TRAGGIA, Joaquín, 1805. *Discurso histórico sobre el origen y sucesión del reyno pirenaico* (Memorias de la Real Academia de la Historia vol. IV), Madrid: Imprenta de Sancha.
- UBIETO ARTETA, Antonio, 1981. *Historia de Aragon, Literatura Medieval I*, Zaragoza: Anubar Ediciones, p.22
- VÁZQUEZ DE PARGA, Luís, 1971. "Algunas notas sobre el Pseudo Methodio y España", *Habis*, 26, p. 143-164
- XIMÉNEZ DE EMBÚN, Tomás, 1878. *Ensayo histórico acerca de los orígenes de Aragón y Navarra*. Zaragoza: Imprenta del Hospicio Provincial, p. 49.

**Fragments conservats a l'Arxiu Parroquial
de Roda d'Isàvena (APRI)
ss. X-XII**

Fr32. Fragment d'antifoner

APRI 49/16

Pergamí. 211 x 174 mm. 1 fols.

[s. XII in.].

Fragment d'antifoner reaprofitat com a coberta de llibre amb diversos cants per a la celebració de l'ofici diví.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Foli en pergamí que només preserva la part superior. El pautat es realitza a punta seca i el text es distribueix a una sola columna, de la qual s'han preservat un total de set línies. No s'observa cap tipus de foliació. S'empra tinta negra per a la lletra i vermella per a les inicials, rúbriques i línies tirades. La notació musical, de tipus aquitana, es distribueix entre les línies de text.

S'observa una única mà, una minúscula carolina de mòdul petit i regular, que no sobresurt de la caixa d'escriptura. La lletra *-a* s'aprecia en la variant uncial, amb un ull de petites dimensions de formes arrodonides. L'asta ascendent de la lletra *-b* presenta element de reforç superior, igual que la *-d* quan s'observa amb la forma normal, mentre que a la lletra *-l* és afuada. La *-d* també s'usa amb la grafia uncial, amb una corba pronunciada que es projecta sobre l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de petites dimensions, generalment tancada la inferior. La grafia *-h* presenta una panxa inferior de corba pronunciada, gairebé tancant l'ull inferior de la lletra. La grafia *-p* generalment es resol mitjançant una asta afuada descendent, tot i que l'element punxegut es matisa quan la trobem formant l'abreviatura *-per*. La lletra *-s* és de pronunciada verticalitat, al contrari que la *-t*, de formes més aviat quadrades. Aquesta última lletra també s'observa amb una característica asta superior que es corba vers l'esquerra. La *-r* és del tipus carolina minúscula, i s'observa l'ús de l'*-r* rotunda amb elements d'enllaç posterior. S'observa l'ús de la lligadures superior *-st*. El nexa *-et* el

trobem en la variant tironiana. S'usa l'abreviatura *-us* i la suspensió de la *-m* i *-n* a final de paraula.

El pergami està molt malmès i presenta diversos forats. Està doblegat a les puntes per manca d'humitat de la pell, i l' estat de conservació és extremadament delicat. Presenta a l'anvers nombroses anotacions actualment il·legibles, signe d'haver estat reutilitzat per enquadrar documents de l'antiga catedral.

Contingut

Anvers [Fig. 60]: Antífona pel comú dels confessors: “Fidelis servus et prudens quem constituit” (CAO 2868), seguit per “Sacerdotes Dei, benedicite Dominum (CAO 4675) i “Euge serve bone et fidelis” (CAO 2733). Les últimes línies corresponen als cants pel comú dels màrtirs: “Iustus cor suum [tradet ad vigilandum...]” (CAO 3554).

Revers [Fig. 61]: El fragment s'inicia “euge serve bone”, continua amb el responsori pel comú dels confessors “Iustum deduxit Dominus per vias rectas...” (CAO 7059), seguit per l'antífona del comú dels màrtirs: “Custodivit eum ab inimicis” (CAO 2086). Segueix l'introit: “Iustus ut palma florebit”. (GT, p. 508)

Història del fragment

El fragment descrit és inventariat al volum 4 de la catalogació realitzada per Dolores Gracia Sendra i Antonio Bardají Zamora, conservat actualment a l'arxiu parroquial de Graus.¹⁴⁸ Es conserva a la carpeta número 49, juntament amb altres manuscrits d'èpoques diferents.

¹⁴⁸ En una data sense especificar de la dècada dels anys 90, Dolores Gracia Sendra i Antonio Bardají Zamora van elaborar un inventari i catàleg de l'arxiu parroquial de Roda d'Isàvena, el qual actualment no es conserva a l'antiga catedral, sinó a la parròquia de la població veïna de Graus. La data del catàleg l'hem deduïda a través de fonts orals (testimoni de Mossen D. Aurelio Ricou Sanjuán).

Fonts Documentals

GRACIA SENDRA, Dolores; BARDAJÍ, ZAMORA, Antonio. *Archivo Parroquial de Roda Isábena* [sense data, inèdit].

Fonts de Referència

CAO 1963-1979. Hesbert, Dom René-Jean. *Corpus Antiphonarium Officii*. Vol 3 i 4. Roma: Herder.

Cantus: A Database for Ecclesiastical Chant (Debra Lacoste, University of Waterloo; Jan Kolářček, Charles University of Prague). <http://cantusdatabase.org/> [última consulta 05/04/2016].

GT: BILLECOCQ Marie-Claire, FISCHER, Rupert, (Eds.), 1979. *Graduale Triplex*, Solesmes: Abbaye Saint-Pierre.

Fr33. Fragment de bíblia

APRI 49/21 (antic C-53)

Pergamí. 495 x 380 mm. 1 fols.

[s. XI].

Foli en pergamí reaprofitat com a coberta de llibre que prové d'una bíblia de grans dimensions.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un foli en pergamí que conserva tots els marges, l'inferior parcialment retallat. Les mesures actuals són 495x380mm. No s'observen restes de foliació ni de reclams. Presenta al marge superior un títol corregut indicat el llibre bíblic al qual pertany el text, al revers "levítici", i a l'anvers "líber". La tinta és d'una totalitat marronosa, i el text és distribuït a dues columnes de 49 línies cadascuna, pautades amb punta seca. Les mesures actuals de la mise-en-page són: 35 + 130. 27. 127 + 40 mm.

La mà és la mateixa a tot el fragment. És una minúscula carolina que sembla del s. XI, d'un ductus regular i solemne, elegant, de mòdul petit i formes arrodonides, que sovint s'observa sobresortint de la caixa d'escriptura. La lletra *-a* s'aprecia tant en la variant uncial com tancada, aquesta última amb un ull de generoses dimensions de formes arrodonides. La *-b* i la *-l* presenten una asta ascendent de formes esveltes i afuades, mentre que la *-d* s'observa generalment culminada amb element de reforç superior. Aquesta grafia també la trobem amb la forma uncial, amb l'asta superior perllongant-se per sobre de l'ull del cos central. La *-g* es resol per mitjà de dos ulls de generoses dimensions, generalment oberta la inferior, mentre que la superior presenta un element de reforç horitzontal que lliga amb la grafia immediatament posterior. La grafia *-h* presenta una asta ascendent afuada i panxa inferior de corba pronunciada, tot i que no arriba a tancar l'ull inferior de la lletra. Quan es presenta amb la variant majúscula l'asta ascendent culmina en un element de reforç horitzontal que es perllonga vers l'esquerre. Les grafies *-p* i *-q* es resolen per mitjà d'una asta descendent de formes rectes, sense elements afuats o reforç. Les grafies *-s* i *-f* és projecten amb significativa verticalitat vers

l'espai interlineal superior, aquesta última lletra generalment enllaçant amb la grafia posterior, bé a partir d'un arc corbat superior, o bé per una asta central que es perllonga de manera horitzontal. La *-t* s'observa tant amb la variant quadrada, ben definida dins de la caixa d'escriptura, o amb una asta ascendent amb un arc superior que es corba vers l'esquerre o la dreta, enllaçant sovint amb les lletres immediatament anteriors o posteriors. L' *-r* és del tipus carolina minúscula, que sovint s'observa resolta amb un traç que es perllonga tímidament per sota la caixa d'escriptura. No s'observa l'ús de la *-r* rotunda amb elements d'enllaç posterior. L' *-n*, tot i que generalment es resol seguint la grafia carolina, sovint és executada per la variant capital allargant-se per sota de la caixa d'escriptura, de reminiscències visigòtiques. Aquesta forma de vegades s'aprecia enllaçant-se amb la lletra *-t* a final de paraula per mitjà d'una voladura superior de l'asta horitzontal de la *-t*. S'observa un ús abundant de les lligadures superiors *-st* i *-ct*. El nexa *-et* es resol mitjançant la grafia *-&* i no s'observa l'ús de l'"et tironià". S'usen de manera abundant les abreviatures *-us* i *-er* a final de paraula, la suspensió de la *-m* i la *-n* i les abreviatures *-pro* i *-per* carolines.

Els marges de l'anvers presenten la particularitat de conservar diverses manícules, en total quatre, dues a cadascun dels marges més exteriors del fragment. S'observen restes d'escriptura d'un moment posterior a ambdues cares, aquestes però són il·legibles pel mal estat de conservació. S'aprecien diverses taques d'humitat que han afectat la tinta, forats per l'acció d'insectes i esquinçats, causant pèrdues de text. El centre del foli presenta un gran plec que ocupa tot l'ample del fragment i que ha foradat el pergami.

Al marge superior de l'anvers hi ha un petit tatxell en paper amb la signatura en llapis C-53 número que li va ser assignat per Manuel Iglesias Costa qui va fer un inventari dels fragments pergamins i còdexs de l'arxiu parroquial rotense, el qual presumptament es conserva a l'arxiu personal de l'autor depositat a l'arxiu diocesà de Barbastre.¹⁴⁹

¹⁴⁹ No hem tingut accés a l'arxiu personal d'aquest autor, per tant no podem confirmar l'existència d'un inventari o catàleg de Roda entre la seva documentació personal. Tanmateix, al pròleg de la reedició de l'obra *Historia del Condado de Ribagorza* (2001), Marcelino Iglesias Ricou afirma: "Esta cualidad altruista le llevó a donar en vida a la diócesis la mayor parte de su archivo personal [...] todo lo cual se halla al servicio de los estudiosos en el Archivo diocesano. [...] Entre los principales fondos reproducidos se encuentran los siguientes: documentación de Roda depositada en los Archivos Diocesano y Capitular de Lérida; los Cartularios de Roda y Labaix [...] inventarios de la Biblioteca y Archivo de Roda».

Contingut

Tal i com indica el títol corregut del marge superior, el fragment que ens ocupa forma part del llibre bíblic de Levític.

Anvers [Fig. 62]: El fragment s'inicia: "Iuxta hunc ritum facies et tabernaculo testimonii quod [fixum est]¹⁵⁰ inter eos in medio sorvum¹⁵¹ habitacionis eorum" (Lv 16, 16). El fragment acaba "Turpitudinem nurus [tuæ] non revelabis, quia uxor filii tui est nec [discooperies]" (Lv 18, 15)

Revers [Fig. 63]: Continuació de l'anvers: "ignominiam eius" (Lv 18, 15). Segueix "Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis" (Lv 18, 16). El fragment acaba: "Anima, quae declinaverit ad magos et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de [medio populi sui]." (Lv 20, 6).

Història del fragment

L'inventari de Roda d'Isàvena s'inicia amb "Unam Bibliotecam", una Bíblia. Malauradament no es conserva aquest volum, però seria versemblant pensar que el fragment analitzat hauria pogut formar part d'aquest còdex. La Bíblia sembla ser que encara continuava a la catedral al s. XV, quan la visita pastoral del 1445 menciona que al claustre hi havia una Bíblia de gran format escrita en "littera gotiga" (VP 1445, f. 60).

Els historiadors que visiten la catedral amb posterioritat no mencionen cap volum bíblic, i l'exemplar no serà mencionat per l'inventari de M. Lasala y Vilanova en motiu del trasllat del fons rotense a Lleida.

El foli descrit serà inventariat al volum 4 de la catalogació realitzada per Dolores Gracia Sendra i Antonio Bardají Zamora, catàleg actualment conservat a l'arxiu parroquial de Graus. El fragment es troba a la carpeta número 49, juntament amb altres manuscrits d'èpoques diferents. Al mateix catàleg, la referència posterior, que correspondria amb la signatura 49/22, l'autora descriu un altre fragment de Bíblia reutilitzat com a tapa de llibre, a doble columna i amb una gran capital en vermell. Tanmateix, el foli descrit actualment no es conserva entre les diferents carpetes que formen part del fons de

¹⁵⁰ El text que manca o que està en molt mal estat s'indica entre claudàtors

¹⁵¹ Al text bíblic "sordium"

l'arxiu parroquial rotense, desapareixent, en conseqüència, en algun moment posterior a la dècada dels 90, moment quan presumptament es realitza aquest catàleg.

Fonts

Fonts Documentals

ABAD Y LASIERRA, Manuel, 1772. RAH, Fondo Abad y Lasierra, *Cartulario mayor de Roda*, tomo 15, 9-3980.

GRACIA SENDRA, Dolores; BARDAJÍ, ZAMORA, Antonio. *Archivo Parroquial de Roda Isábena* [sense data, inèdit].

PASQUAL, Jaime, 1775-1825. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* (SACM), BC. ms. 729, vol. VIII. ff. 132v-133 i vol. XI ff. 165v-166.

VP 1445. *Visita pastoral a Roda*. ACL, VP_0002.

Fonts de Referència

VULGATA (Bíblia en llatí), 1969. *Edició crítico-textual* (ss. IV-V), Deutsche Bibelgesellschaft (Societat Bíblica Alemanya). Consultable en línia a: <http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=ca&lang=ca>

Bibliografia específica

CASTILLÓN CORTADA, Francisco, 1991. "La fraternidad medieval de Roda de Isábena", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 105, p. 105.

GROS I PUJOL, Miquel dels Sants, 2007. "L'inventari de l'antiga biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena", *Revista Catalana de Teologia*, 2, p. 339-356.

Fr34. Fragment de leccionari

APRI A-4

Pergamí. 375 x 280 mm. 4 fols.

[s. XII].

Bifoli en pergamí reaprofitat com a coberta de llibre que conté un fragment de leccionari.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

El fragment és un bifoli en pergamí que conserva tots els marges. No s'observen restes de foliació ni de reclams. El text es distribueix al foli en dues columnes de 39 línies cadascuna, pautades a punta seca força marcada. S'empra tinta negra pel text i vermella per les rúbriques. Les mesures de la mise-en-page són: 30 + 85. 22. 85 + 40 mm. La mà és la mateixa a tot el fragment, una escriptura carolina de mitjans del segle XII de mòdul mitjà i ductus solemne que s'ajusta a la caixa d'escriptura, regular i amb pocs elements d'allargament. És la mateixa mà que la del manuscrit ACL RC_0032 conservat a l'Arxiu Capítular de Lleida: la lletra *-a* es presenta tant en la variant uncial, d'ull petit, com en la variant tancada, amb un ull més gran. La tipografia *-d* és present tant en la variant uncial com amb la de traç recte, mentre que la *-f* es caracteritza pel perllongament de l'asta central enllaçant amb la lletra que la segueix. La *-g* s'observa tant oberta com tancada al cos inferior, predominant la tancada, d'ull més gran. La lletra *-h* té un cos inferior de pronunciada corba que es tanca en la part inferior amb un traç allargat. La *-r* s'observa escrita tant en la versió carolina, com enllaçada formant rotunda, i la *-s* és generalment allargada i molt vertical. S'observa l'"e caudata" per a les terminacions *-ae*, així com les lligadures superiors per les grafies *-ct* i *-st*. L' *-et* es presenta tant en la versió tironiana com amb el símbol &, mentre que els elements *-us* i *-er* es presenten mitjançant signe volat al final de paraula.

S'observen restes d'escriptura d'un moment posterior al foli 1. L'estat de conservació és força dolent, i la meitat inferior del primer foli és pràcticament il·legible com a conseqüència de les diverses taques d'humitat i els forats.

Al marge superior esquerre del primer foli hi ha un petit tatxell en paper amb la signatura en llapis A-4, el qual creiem correspon a l'inventari realitzat per Manuel Iglesias Costa. El bifoli no es localitza a la catalogació realitzada per Dolores Gracia Sendra i Antonio Bardají Zamora. A la carpeta on actualment es conserva, s'acompanya d'un full, que presumptament és anotat per D. Gracia, on s'indica el número "9", i les següents observacions: "Segun Manuel Iglesias Martirologio s. XII, yo creo fragmento de biblia".

Decoracions i caplletres

El bifoli presenta diverses capitals executades en vermell i blau. Al foli 2v destaca una gran caplletra "L" que ocupa 12 línies d'escriptura. És de formes molt esveltes i senzilles, solucionada per mitjà de dues bandes paral·leles en tinta negra, les quals culminen als extrems en sinuoses palmetes vegetals. S'acompanya per un íncipit decoratiu realitzat per una successió de lletres enclavades, ornamentant-se amb un contorn que dibuixa elements abollonats i vegetals, omplertes amb un color groc pàl·lid.

Contingut

fol. 1 [Fig. 64]: El foli s'inicia amb el *Martirologium* d'Adó de Viena corresponent al dia 21 d'octubre: "crederes. Capillum semel in anno [paschae] die totondit super nudam humum" (PL 123, col. 0382A). Acaba a la següent columna, molt malmès i pràcticament il·legible: "delib[utum] ungentis [putares]" (PL 123, col. 0383A). Segueix un petit fragment de l'evangeli segons sant Mateu (Mt 25, 1), per continuar amb les homilies de sant Agustí en referència a aquests versos extrems del capítol LIX de l'obra *de Diversis Quaestionibus* ("De decem virginibus"): "Interrogatus Dominus noster a discipulis de consumatione..." (PL 40, col. 0045).

fol. 1v [Fig. 65]: El foli s'inicia amb la continuació de l'obra *de Diversis Quaestionibus* de sant Agustí: "quaestionis difficultatem quamquam etcetera diligenter considerata" (PL 40, col. 0045). Continua després amb un fragment de la passió de les santes d'Osca Alòdia i Nunila: "Expletis igitur tentacionum [...]tarum virginum diebus XL ante diem productionis beata Alodia orans nocte Dominum...". Acaba interromput a la part

inferior de la següent columna: “elevans oculos s[uos?]vidit *animam* [sor]oris sue inspe[...] columbae et [...] expecta me soror *meam* hec dicens a[...]

, (ACTA SANCTORUM 1869, 21 d’octubre, p. 626-647).

f. 2 [Fig. 66]: El fragment s’inicia amb un text extret del *Martirologi* de Beda el Venerable sobre la passió de sant Quintí: “iussit eum *perquiri* et *comprehensum* cathenis astringi ac carceri mancipari” (PL 94 col. 1086B). Acaba a l’inici de la columna següent “nuncupatur, VIII *Kalendas* Iulii sepultum” (PL. 94, col. 1088A). Segueix el text de la passió dels màrtirs hispans “Claudii, Luperci et Victorii”, corresponent al 30 d’octubre: “Eodem die *sanctorum* Claudii Luperci et Victorici” (ACTA SANCTORUM 1883, 31 d’Octubre, p. 286 – 293).

f. 2v [Fig. 67]: Continuació del text fent referència a la passió dels màrtirs hispans. El fragment s’inicia: “Et vos cuius audacia ut *nobis* nunciatur vultis resistere”, acaba a la columna següent. A continuació segueixen les lliçons per la festivitat de Tots Sants extretes de les *Homilies* de Beda el Venerable (Homilia LXXI). En rúbrica: “In festivitate omnium *sanctorum*, *lectio* prima”. Segueix “Legimus in Ecclesiasticis Historiis quod *sanctus* Bonifacius qui quartus a beato Gregorio Romane urbis” (PL 94, col. 452C).

Història del fragment

El fragment que ens ocupa, per les característiques paleogràfiques i codicològiques, sembla que és part del leccionari que avui es conserva a l’Arxiu Capitular de Lleida amb la signatura ACL RC_0032. El manuscrit en qüestió però, conté exclusivament el cicle temporal, i tal i com hem pogut comprovar pel contingut del bifoli analitzat, les diverses lliçons del dia formen part del cicle santoral. En conseqüència, no podem afirmar que estiguem davant d’un fragment del mateix còdex, però sí que és executat pel mateix escrivà.

El bifoli no és llistat al catàleg realitzat per Dolores Gracia Sendra i Antonio Bardají Zamora conservat a l’arxiu parroquial de Graus. Tanmateix, per les anotacions que acompanyen el fragment, sembla que aquests autors coneixien la presència d’aquest bifoli a l’arxiu parroquial rotense.

Fonts de Referència

ACTA SANCTORUM 1869. VAN HECKE, Josepho; BOSSUE, Benjamino, DE BUCK, Victore. CARPENTER, Eduardo, *Octobris tomus nonus, quo dies vigesimus primus et secundus continentur*, París, Roma: Apud Victorem Palmé Bibliopolam.

ACTA SANCTORUM, 1883. VAN HECKE, Josepho; BOSSUE, Benjamino, DE BUCK, Victore. *Octobris tomus XIII, quo dies trigesimus, trigesimus primus et partim vigesimus nonus continentur*, París: Apud Victorum Palmé.

PL 40, 1841-1849. Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, “De Diversis Quaestionibus Octoginta Tribus Liber Unus”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Prima*, Tomus XL.

PL 94 1849 – 1855. Venerabilis Bedae Anglosaxonis Presbyteri, “Martyrologium, cum auctario, notis et appendicibus”, *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis ... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Secunda*, Tomus XCIV.

Fr35. Fragment de santoral

APRI 49/23

Pergamí. 325 x 224 mm. 1 fols.

[s. XII ex.].

Fragment de santoral reaprofitat com a coberta de llibre que forma part del còdex ACL RC_0016, conservat actualment a l'Arxiu Capitular de Lleida.

Característiques codicològiques i paleogràfiques

Un foli en pergamí amb tots els marges retallats. El text es distribueix a dues columnes de 30 línies cadascuna, pautades a punta seca poc perceptible. No s'observa cap tipus de foliació o reclams. S'empra tinta negra per la lletra i vermella per les rúbriques.

S'observa una única mà, una minúscula carolina de mòdul gran i ductus solemne i lent, regular i angulosa, característica dels manuscrits de Roda d'Isàvena de la segona meitat del s. XII, la mateixa que s'observa al fragment que enquaderna el còdex ACL RC_00015 i la del manuscrit ACL RC_0016: La grafia *-a* es presenta tant en la variant tancada com uncial, aquesta última amb l'element de tancament superior acabat amb forma apuntada. També es presenta en la doble variant la lletra *-d*, tant normal com uncial. La tipografia *-g* presenta un ull inferior majoritàriament tancat, i la lletra *-h* té un cos inferior de pronunciada corba que es tanca a la part inferior amb un traç allargat. La grafia *-s* presenta una pronunciada verticalitat. S'utilitzen abundants abreviatures per suspensió a final i principi de paraula (*-us*, *-er*, *-ur*), així com les abreviatures *-per* i *-pro* carolines. L'*-et* s'observa amb símbol tironià. També s'observen les lligadures carolines superiors *-st* i *-ct*, i el nexa *-ae* amb la forma d'una "e caudata" en forma de llamp.

L'estat de conservació del fragment és força dolent, la part inferior està parcialment retallada, i s'aprecien grans taques d'humitat que han causat la desaparició parcial de la tinta. També s'aprecien forats i efectes d'abrasió.

Decoracions i caplletres

El fragment presenta al revers una petita i senzilla caplletra “C” que ocupa dues línies de text, amb el cos en vermell i omplerta per una franja vertical groga i verda. La tipologia de caplletra és igual que les del còdex rotense ACL RC_0016.

Contingut

Anvers [Fig. 68]: El fragment, en molt mal estat, s’inicia “iussit ministris [...] alligarent [...] colla eorum lapides...”, corresponent a la passió dels màrtirs cordovesos santa Victòria i sant Aisclè (PASSIONARIO HISPÁNICO, 1955, p. 15 – 18).¹⁵²

Revers [Fig. 69]: El fragment segueix amb la passió dels màrtirs cordovesos santa Victòria i sant Aisclè: “ita ut crederent in Christum. Numero septem. Mane autem facto. Iubet impius Dion eos adduci” (PASSIONARIO HISPÁNICO, 1955, p. 17 – 18). Acaba a la següent columna. Continuen les lliçons pel dia de la festivitat de sant Martí. En rúbrica: “[In] octabas sancti [M]artini episcopi leccio prima”. Segueix: “Cum ad diocesim quandam pro sollempni consuetude[ne] sicut episcopis visitare ecclesias suas moris est” (PL 20 col. 0177D), extret de les epístoles de Sulpici Sever (Epistola I).

Història del fragment

El fragment descrit és inventariat al volum 4 de la catalogació realitzada per Dolores Gracia Sendra i Antonio Bardají Zamora, conservat actualment a l’arxiu parroquial de Graus. El fragment es troba a la carpeta número 49, juntament amb altres manuscrits d’èpoques diferents, i és catalogat amb el títol de “Martirologi”.

Tal i com s’ha destacat més amunt, el fragment descrit formaria part del còdex ACL RC_0016, conjuntament amb el fragment que enquaderna el manuscrit ACL RC_0015. El santoral probablement va ser desmembrat abans del trasllat a Lleida l’any 1864.

¹⁵² El text que publica el *Passionario Hispánico* no coincideix plenament amb el text del santoral rotense, que sembla una versió abreujada atès que omet diversos episodis.

Fonts Documentals

GRACIA SENDRA, Dolores; BARDAJÍ, ZAMORA, Antonio. *Archivo Parroquial de Roda Isábena* [sense data, inèdit].

Fonts de referència

PASSIONARIO HISPÁNICO, 1955. Fábrega Grau, Ángel, *Monumenta Hispaniae Sacra, serie litúrgica*, vol. VI, Madrid, Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto P. Enrique Flórez, tomo II.

PL 20, 1841-1849. Sulpicius Severus, "Epistolae tres", *Patrologiae Cursus Completus, sive bibliotheca universalis... omnium S.S. Patrum, Doctorum, Scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Innocentii III tempora floruerunt... Series Prima*, Tomus XX.

Imatges del catàleg de manuscrits

**Còdexs conservats a l'Arxiu
Capitular de Lleida**

Fig. 1. ACL RC_0001, Priscianus de Institutiones Grammaticae, f. 1.

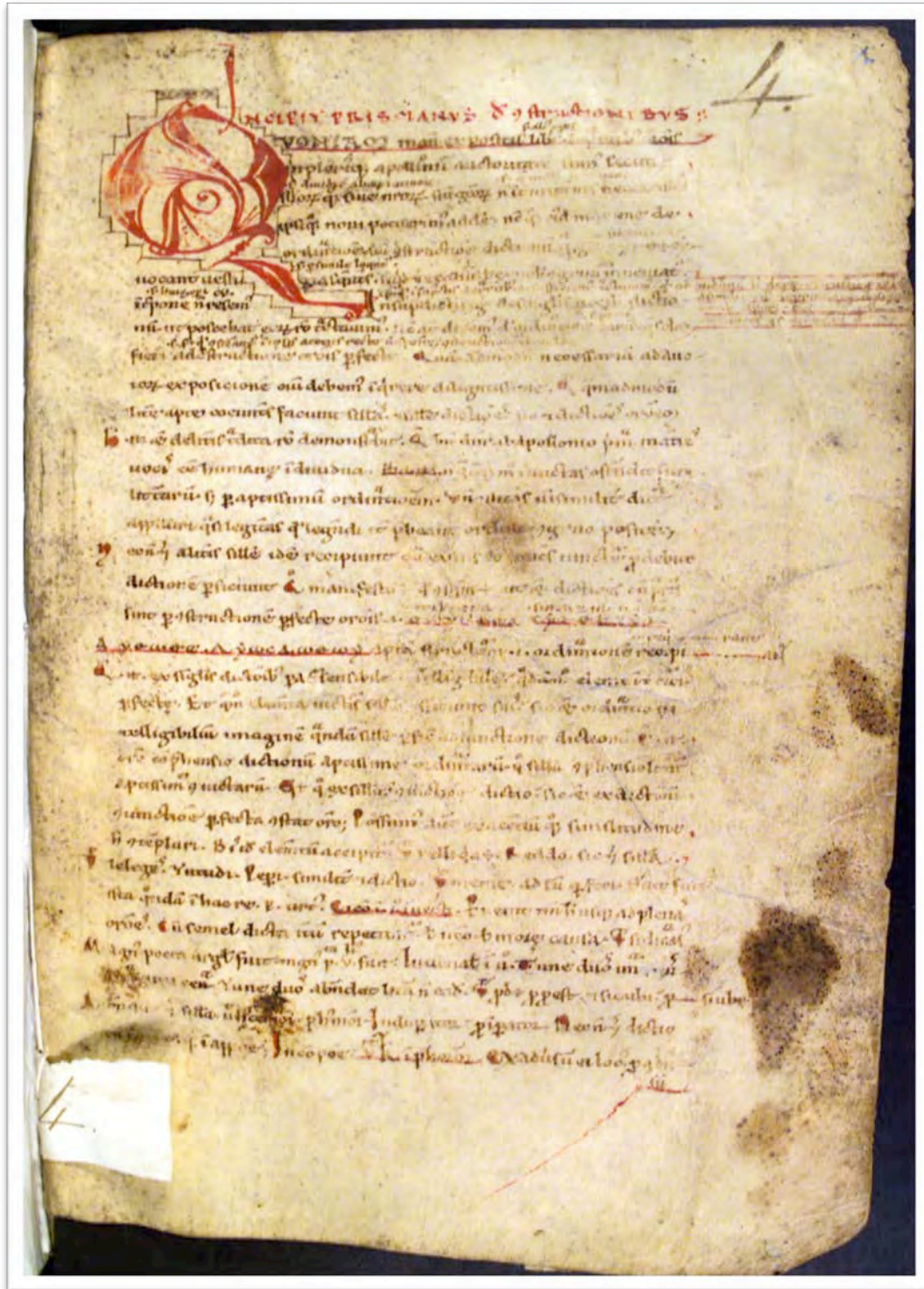

Fig. 2. ACL RC_0001, Quaestiones Orosii et responsiones Augustini, f. 3

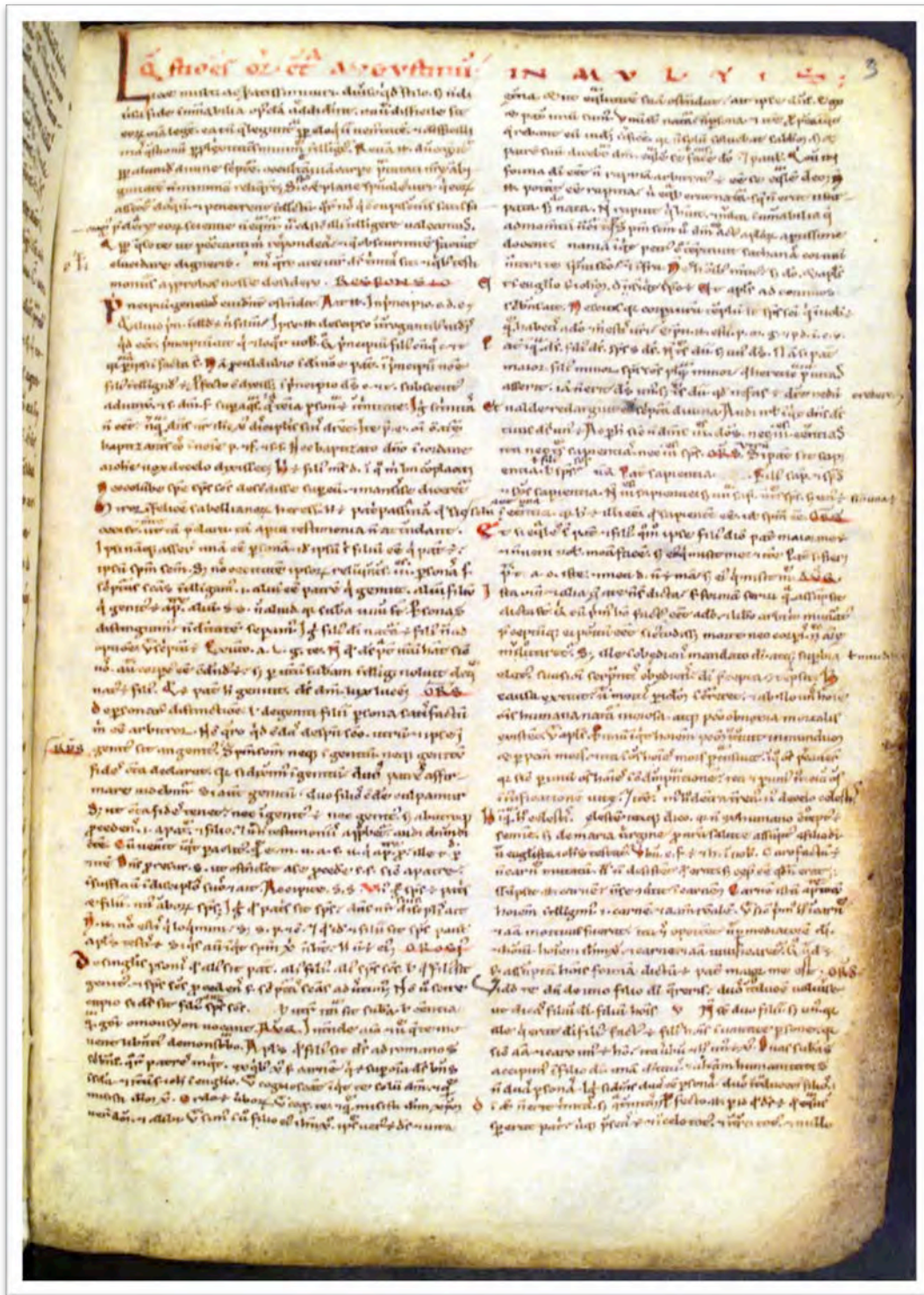

Fig. 3. ACL RC_0004, Horatius Epistulae. f.1.

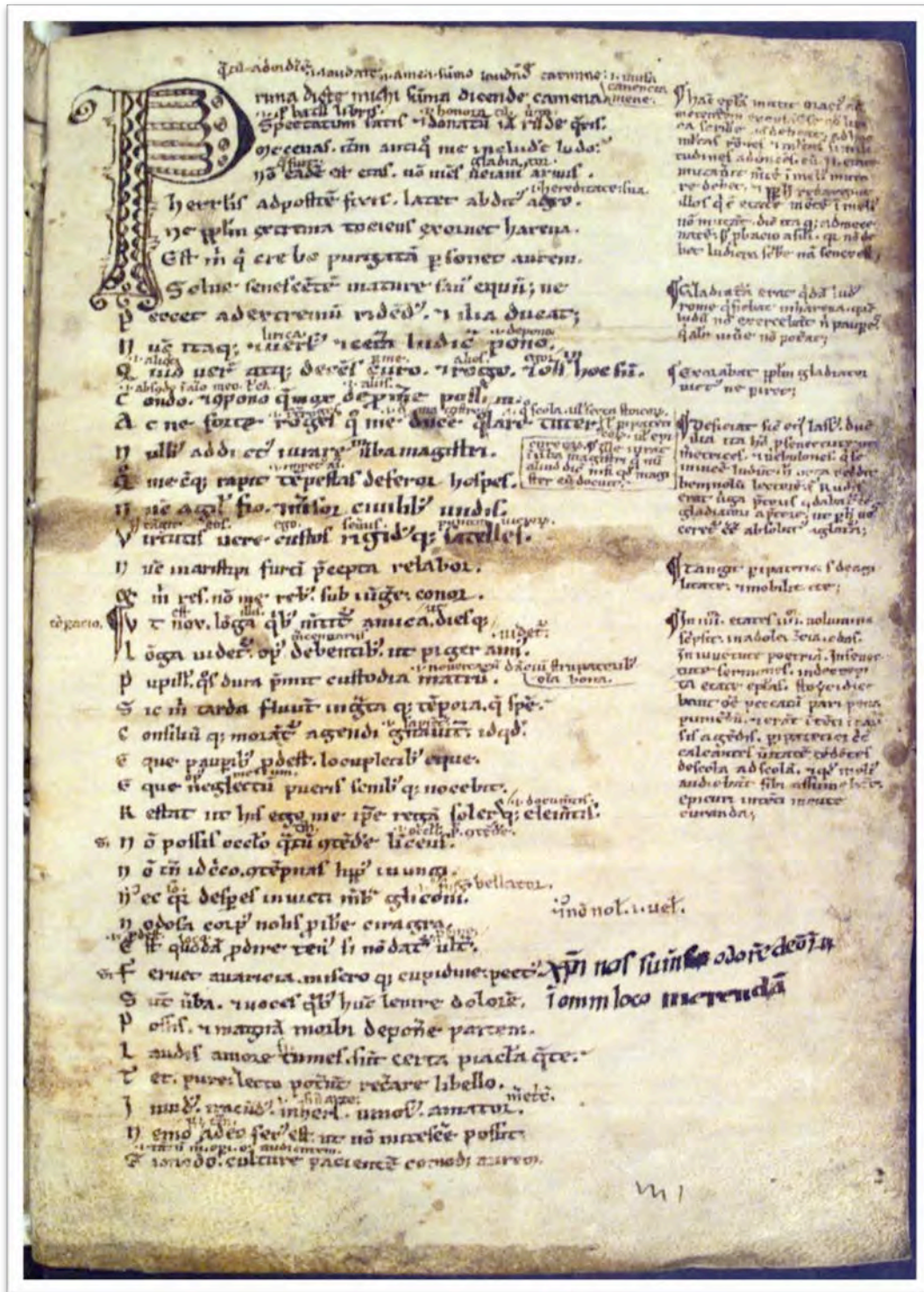

Fig. 4. ACL RC_0004, Accessus a les Metamorfofi d'Ovidi d'Arnulf d'Orléans, f.17v.

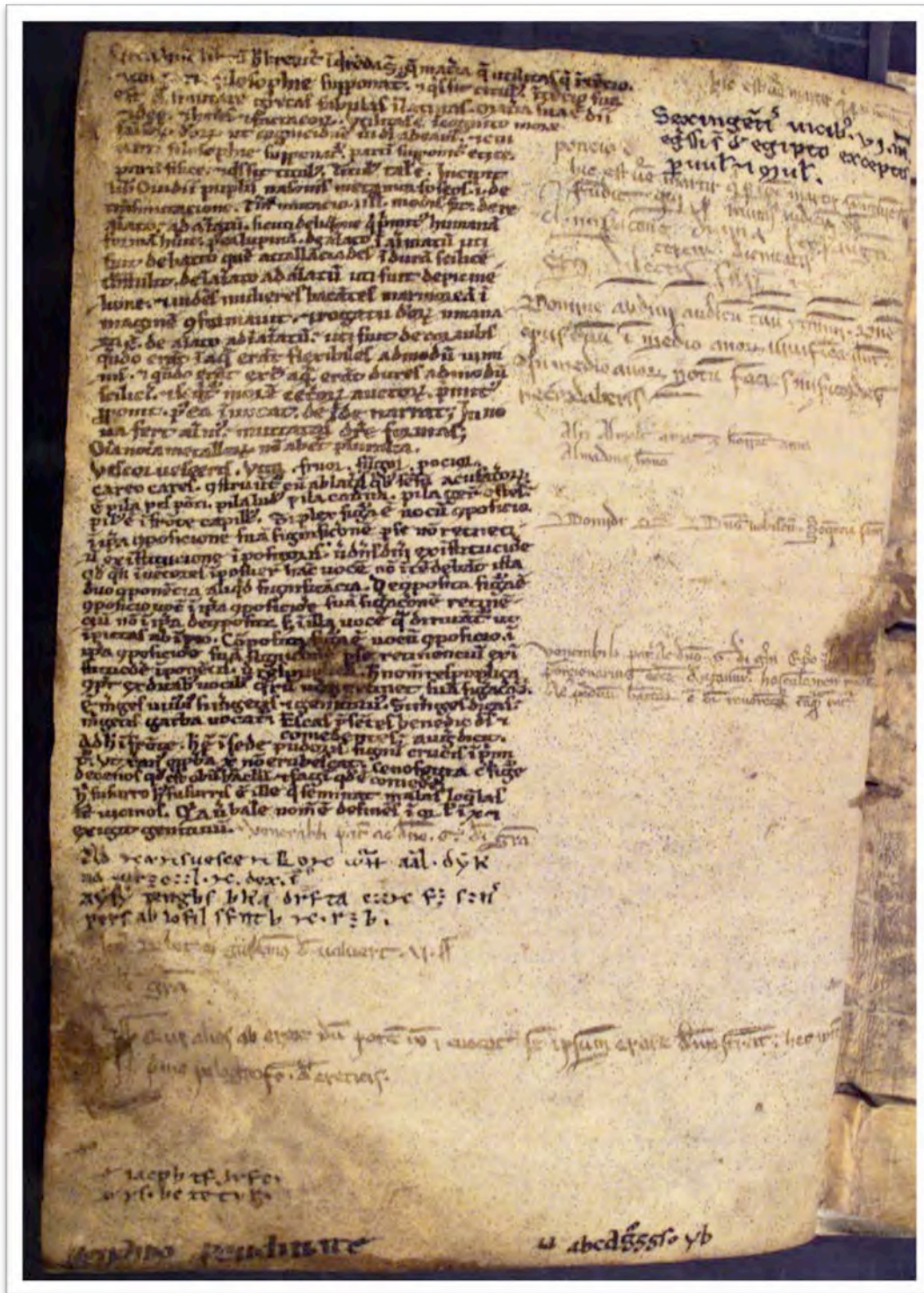

Fig. 5. ACL RC_0004, Horatius Epistulae, enquadernació.

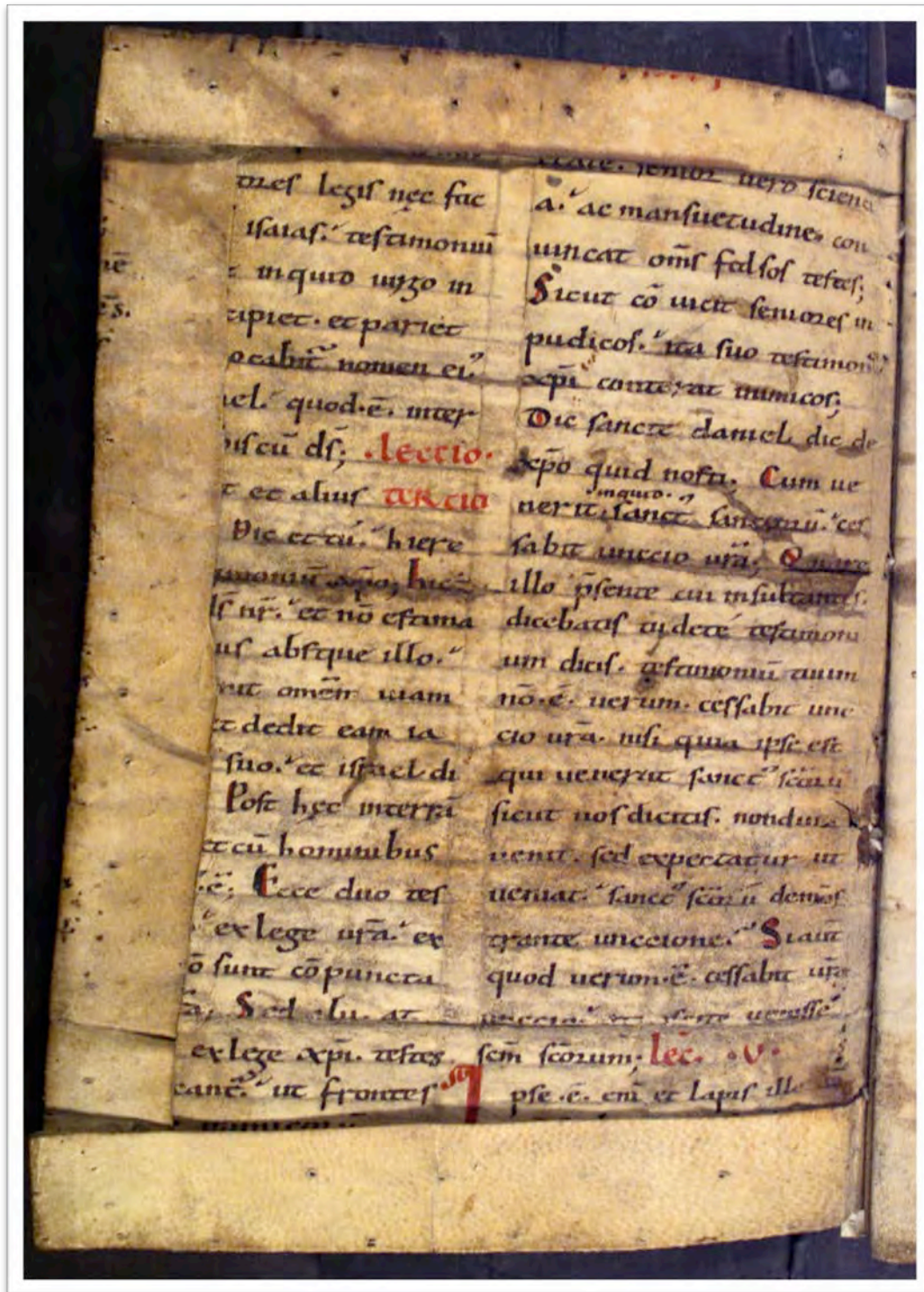

Fig. 6. ACL RC_0005, *Glosulae de Magno Prisciano, versio altera, f. 2*

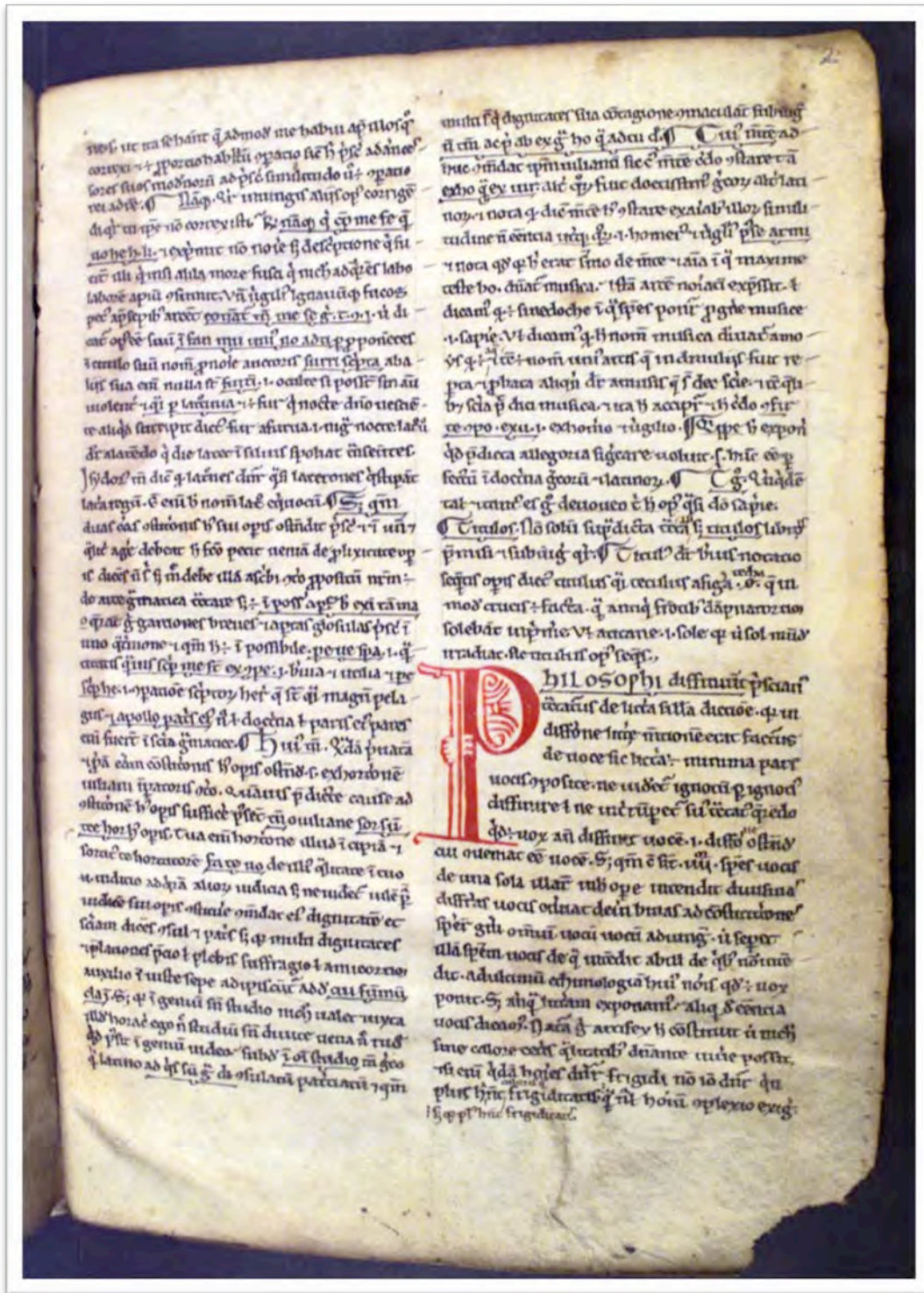
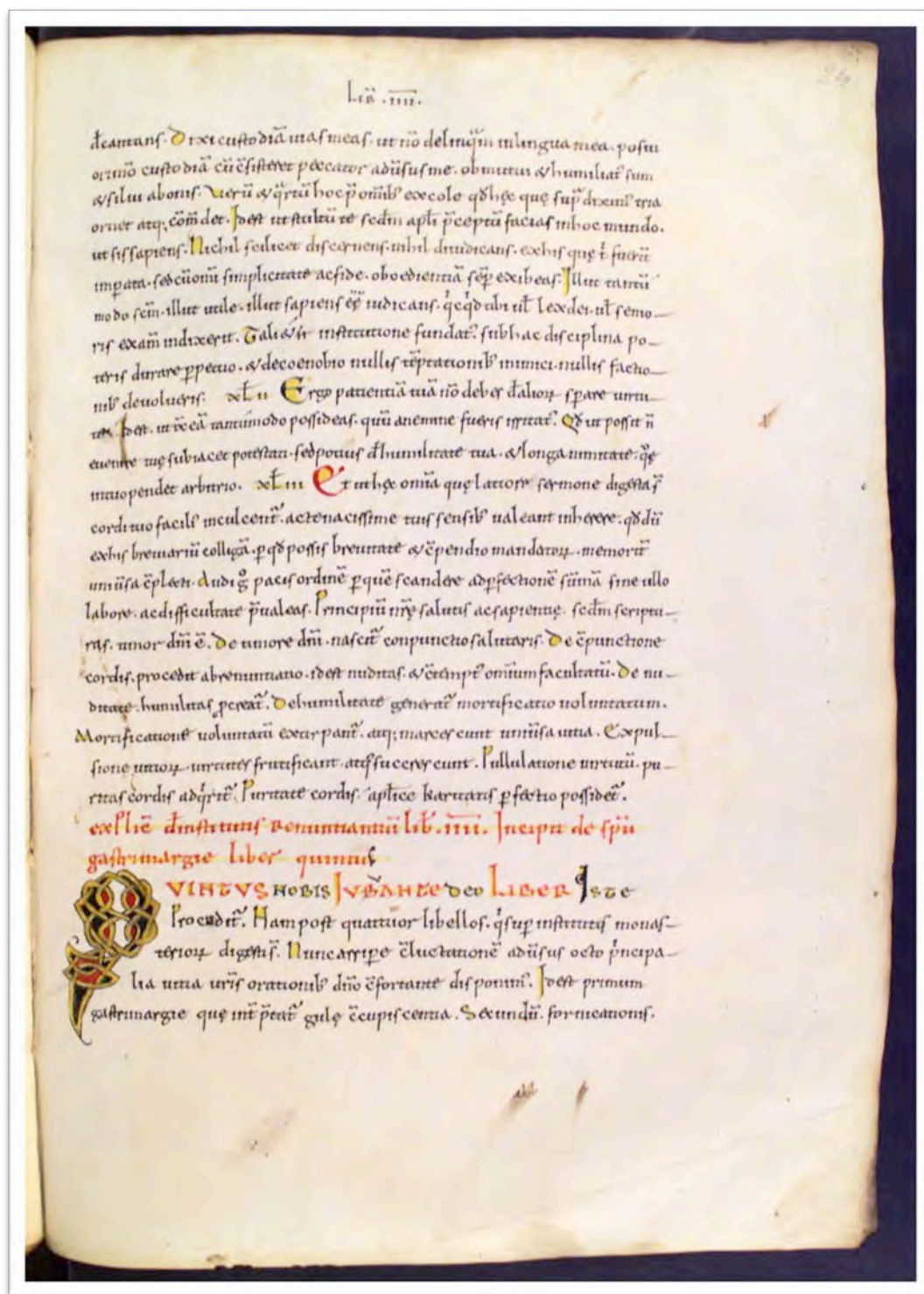

Fig. 7. ACL RC_0007. Iohannes Cassiani. *De institutis coenobiorum*..., f. 24r

L. III.

deamans. **D**ixi custodiā uas meas. ut nō delinqm̄ in lingua mea. postu-
orimō custodiā cū cōsisteret peccator adūsus me. obmutus & humiliat̄ sum
& filius abomin. **V**erū & q̄rū hoc p̄ om̄ib⁹ ecce ole qd̄ h̄c que sup̄ dixim⁹ tria
orner atq; cōm̄ det. **S**ed ut statū rō scdm̄ apli p̄ceptū factas in hoc mundo.
ut sis sapiens. Nichil felicit̄ discernens. nihil d̄iudicans. ex his que t̄ fuerū
impata. sed cū om̄i simplicitate ac fide. obediētiā sēp̄ exhibeas. **I**lluc tantū
modo sc̄m̄. illuc utile. illuc sapiens eē iudicans. q̄ qd̄ tibi ut̄ lēx dei. ut rēmo-
ris exām̄ iudicet. **T**ali & h̄ institutione fundat̄. sub h̄ ac disciplina po-
teris durare p̄cepto. & de coenobio nullis rēp̄tationib⁹ inimici. nullis factio-
nib⁹ deuoluēris. **D**e **U** **E**rgo patientiā tuā nō debet d̄ alioy sp̄are uirtu-
tas. **S**ed ut eā in unū modo possideas. quū anemie fueris irritat̄. **Q**uod ut possit n̄
euenire tū subiacet potestata. sed potius d̄ humilitate tua. & longa uirtute. q̄
in uolūntate arbitrio. **D**e **U** **E**t in h̄c om̄ia que latoris sermone digesta s̄
cordi tuo facile inculcent̄. ac tenacissime tuis sensib⁹ ualeant in h̄ ore. qd̄ dū
ex his breuiariū colligā. p̄ qd̄ possis breuitate & cōpendio mandatorū. memoriā
unūsa cōpleū. d̄ uidi q̄ pacis ordinē p̄ que scandōe ad p̄fectionē s̄m̄ā sine illo
labore. ac d̄ difficultate p̄ualeas. **I**nicipiū n̄r̄ salutis ac sapientie. scdm̄ scriptu-
ras. amor d̄m̄ ē. **D**e amore d̄m̄. nascit̄ compunctio salutaris. **D**e cōpunctio-
ne cordis. procedit abrenūtiatio. id est nuditas. & cōtēpt⁹ om̄ium facultatū. **D**e nu-
ditate. humilitas p̄ceat̄. **D**e humilitate gēnerat̄ mortificatio uolūntatum.
Mortificatio uolūtatū exat̄ p̄ant̄. atq; max̄e eunt unūsa uirta. **E**xpul-
sione uitioy. uirtutes fructificant̄. atq; succerunt. **I**llulatione uirtutū. pu-
ritas cordis adq̄rit̄. **P**uritate cordis. ap̄tice karitatis p̄fectio possidet̄.

**ex h̄c d̄m̄strat̄ uolūntatū lib. III. Incipit de spū
gastromargie liber quintus**

VIRTUS NOBIS **I**OHANNE DEO **L**IBER **I**ste
procedit. Nam post quattuor libellos. q̄ sup̄ institutis monas-
terioy digesti s̄. Nunc arripo cōlucationē adūsus octo p̄ncipa-
lia uirta uis orationib⁹ d̄no cōfortant̄ disponim⁹. **S**ed primum
gastromargie que int̄ p̄cat̄ gula cōcupiscentia. **S**ecundū. fornicationis.

Fig. 8. ACL RC_0012. Leccionari de l'Ofici o Santoral, f. 1.

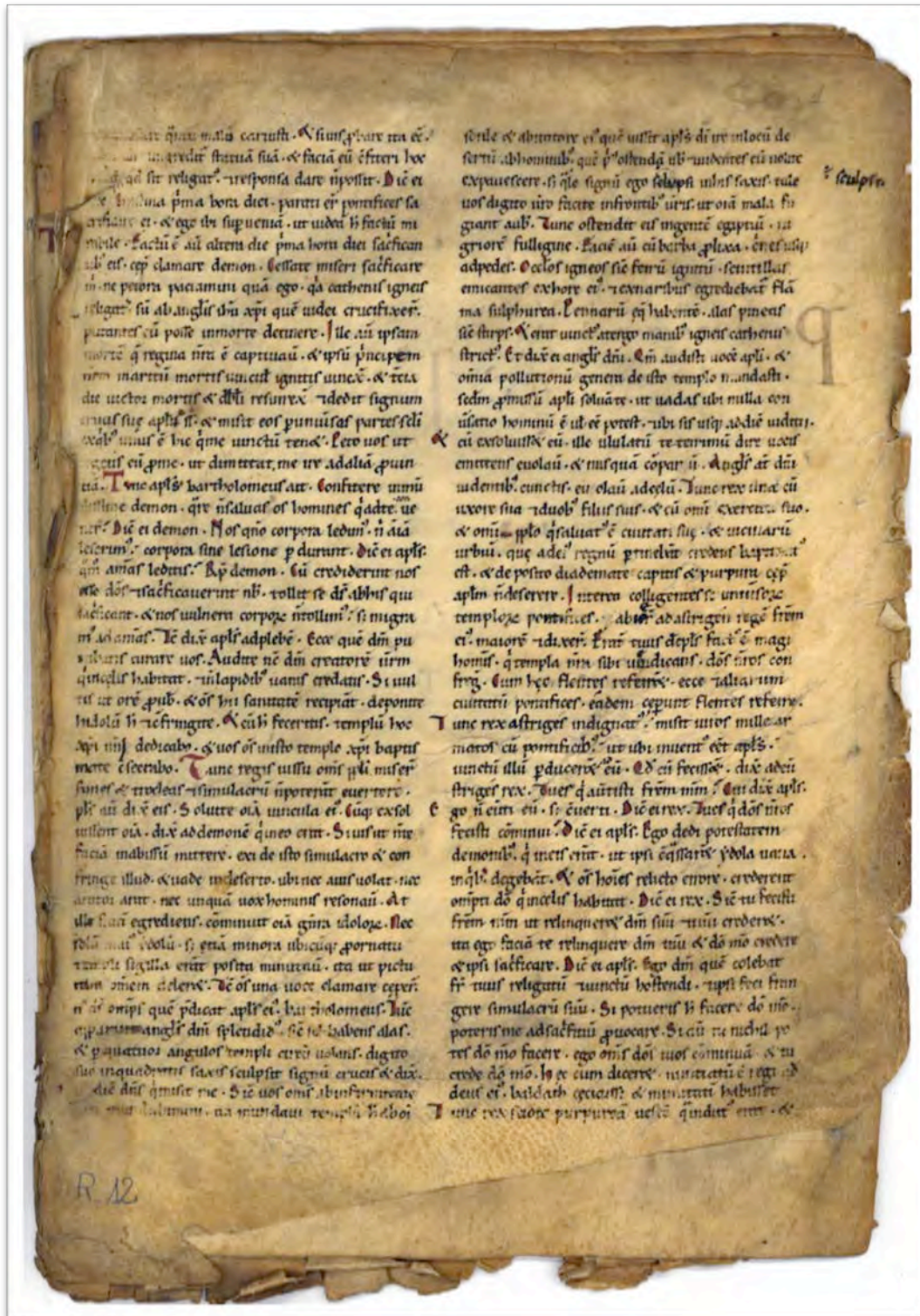

Fig. 9. ACL RC_0015. Santoral (Bifoli), enquadernació.

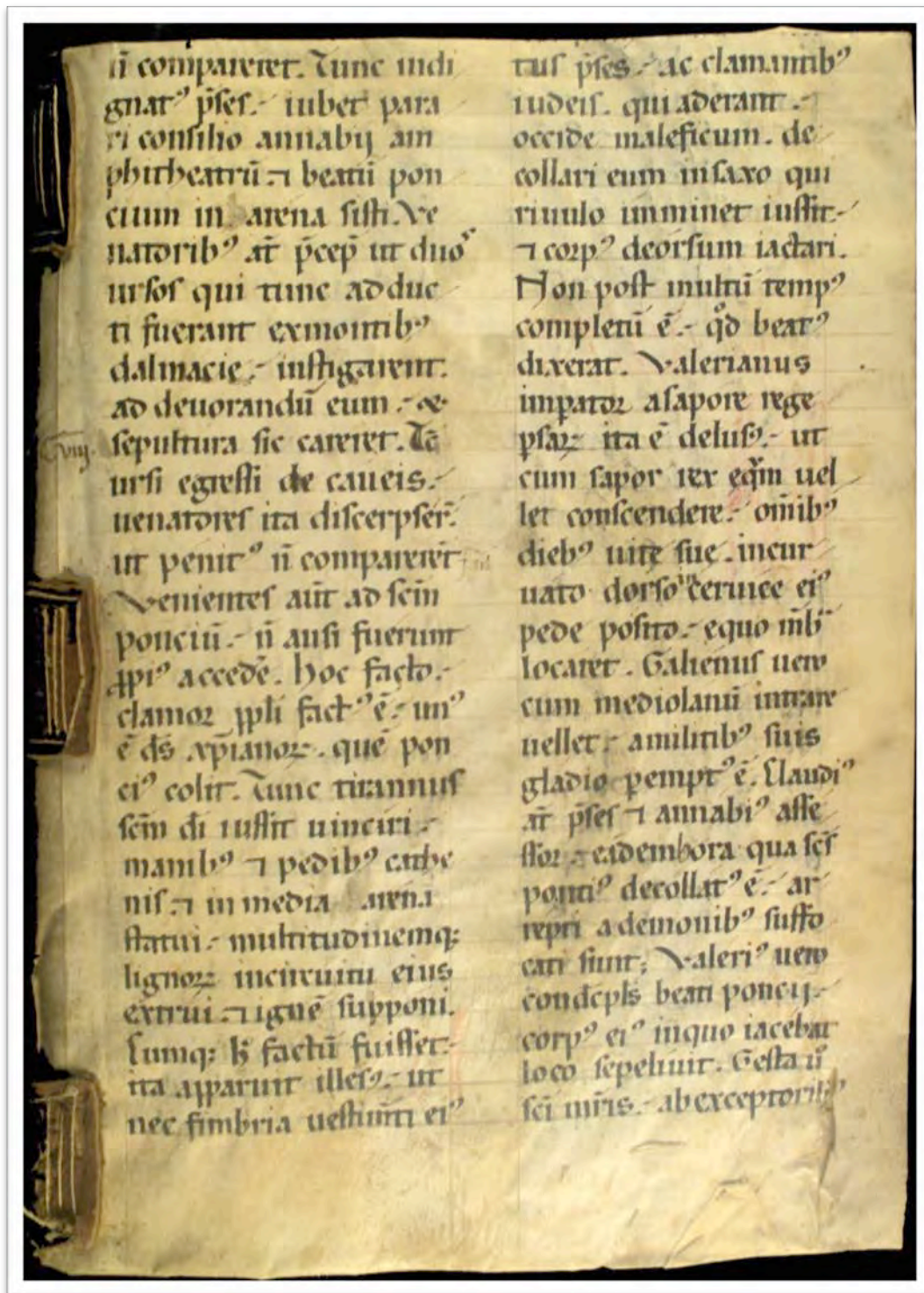

Fig. 10. ACL RC_0015. Santoral (Bifoli), enquadernació: anotació al marge interior

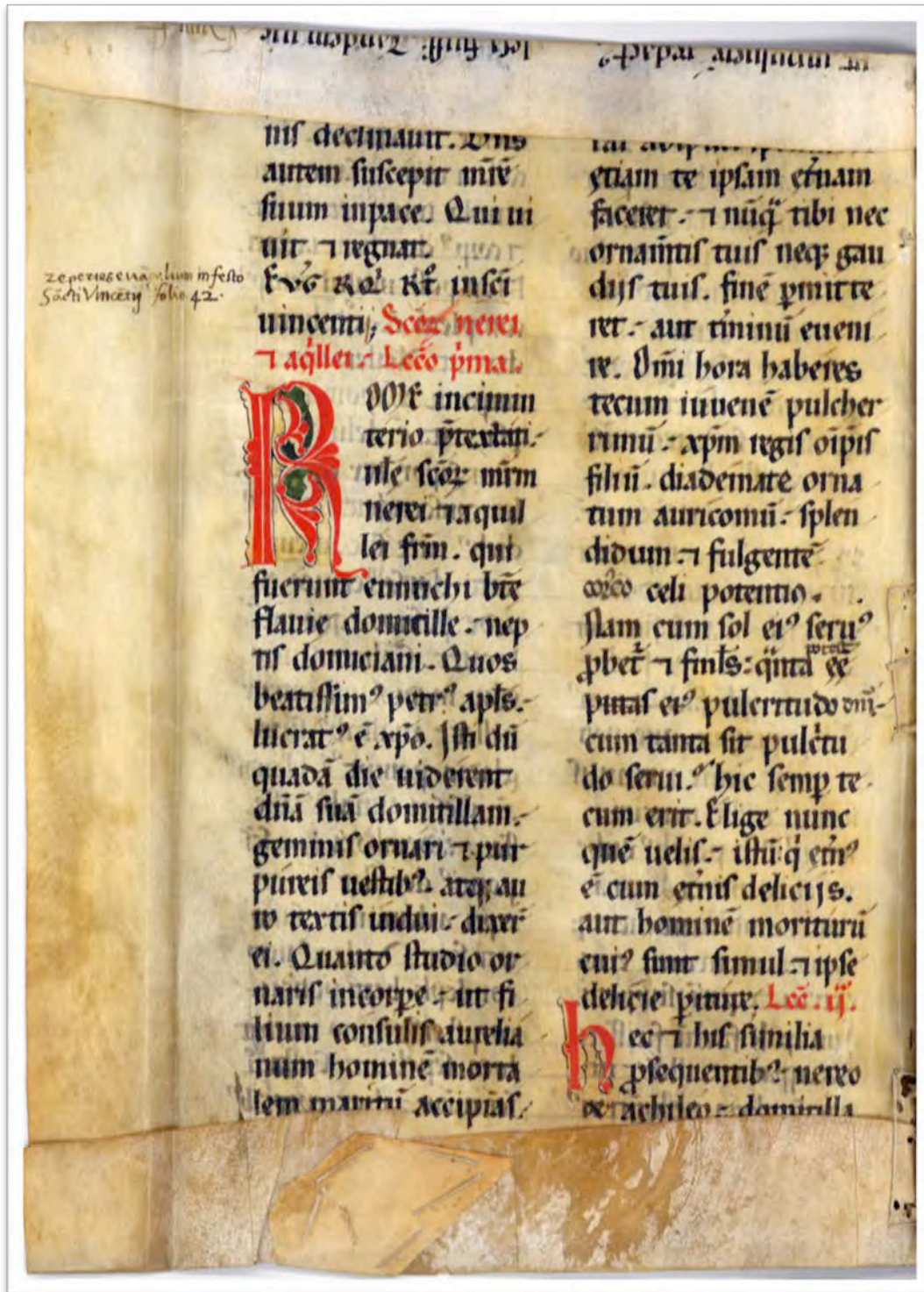

Fig. 11. ACL RC_0016. Santoral, f. 45v

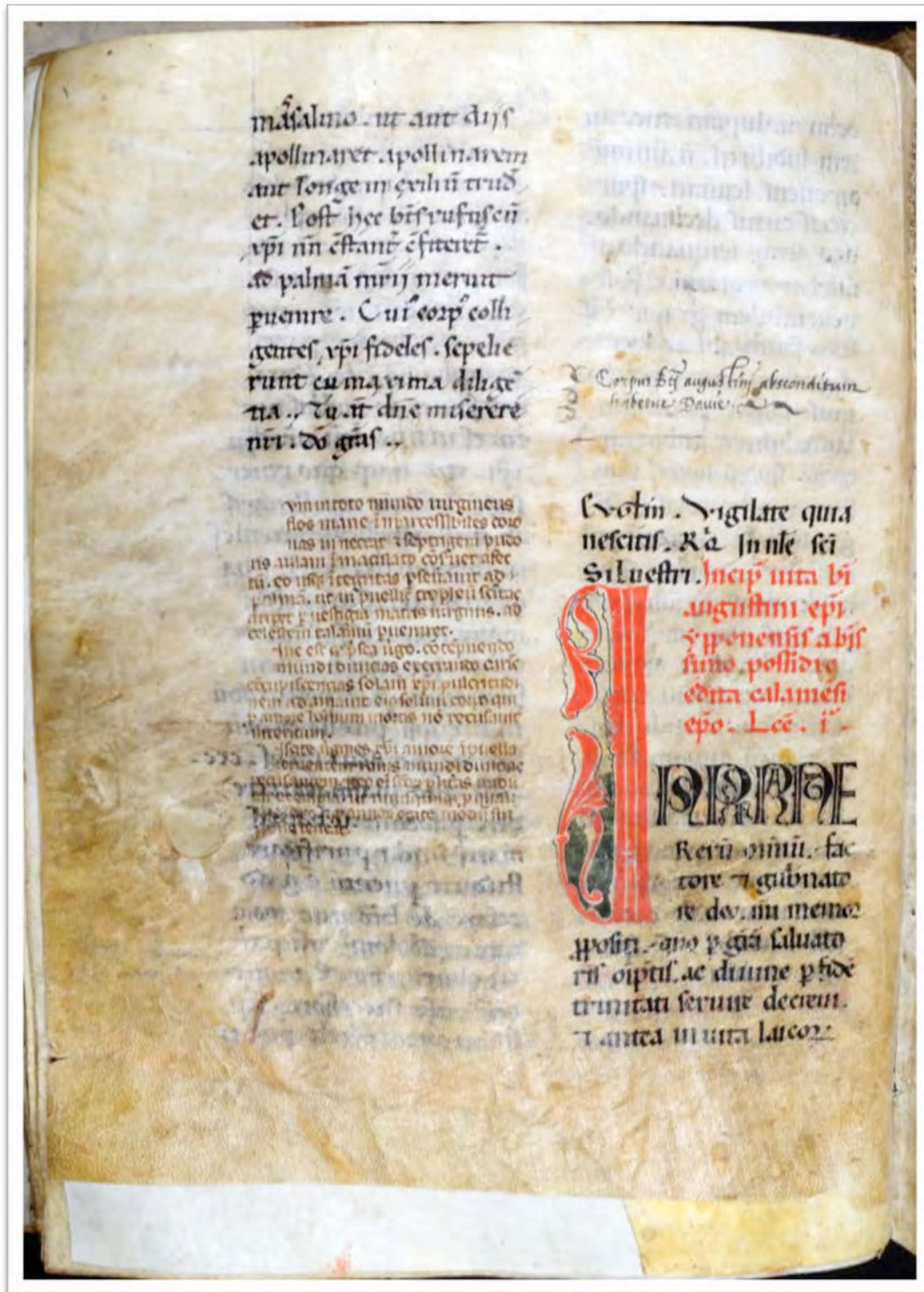

Fig. 12. ACL RC_0016. Santoral, f. 107v

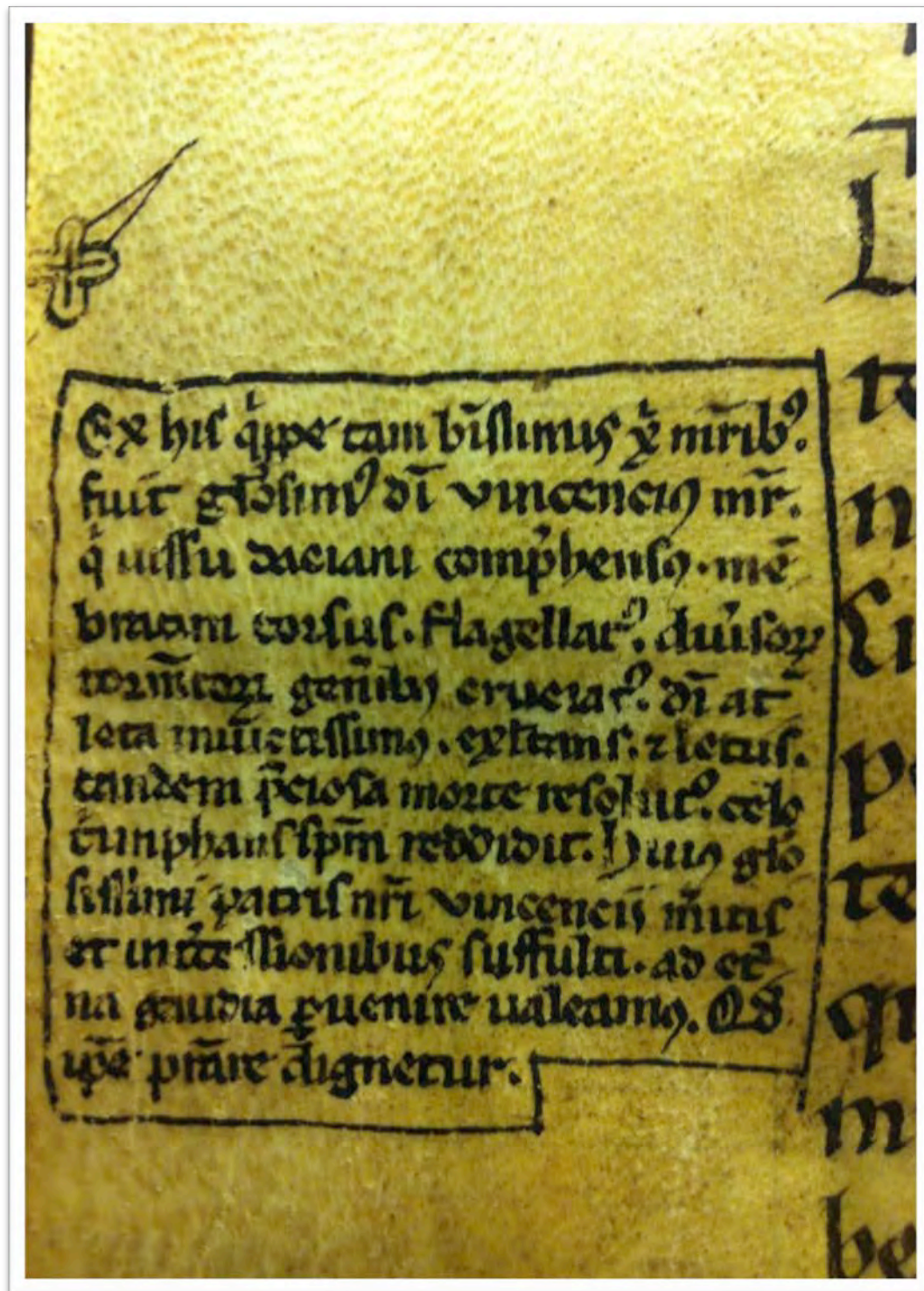

Fig. 15. ACL RC_0022. *Summum Bonum*. Poema laudatori a Ramon Berenguer IV, f. 223v.

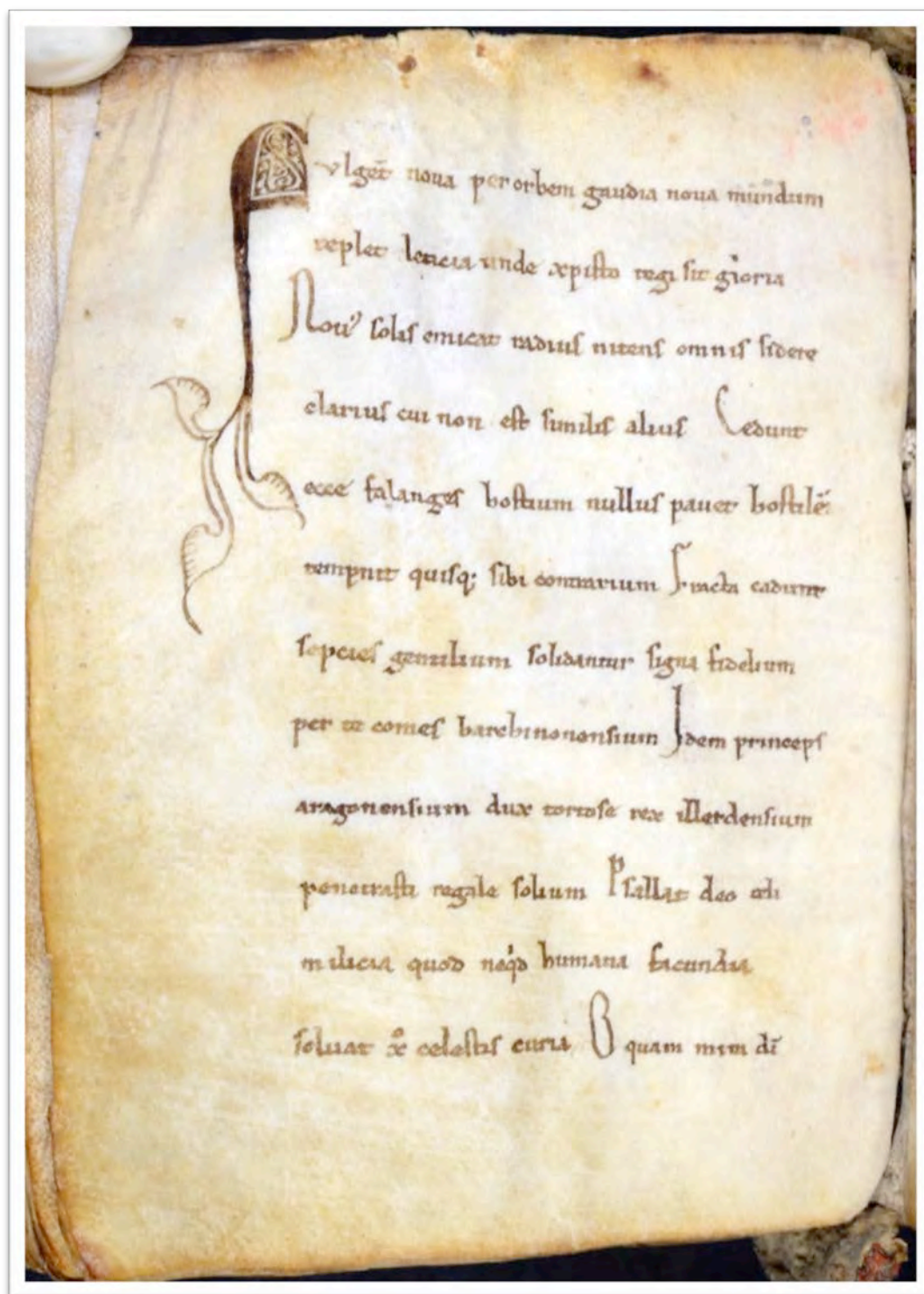

Fig. 16. ACL RC_0022. *Summum Bonum*, exercici de copista, f. 220v.

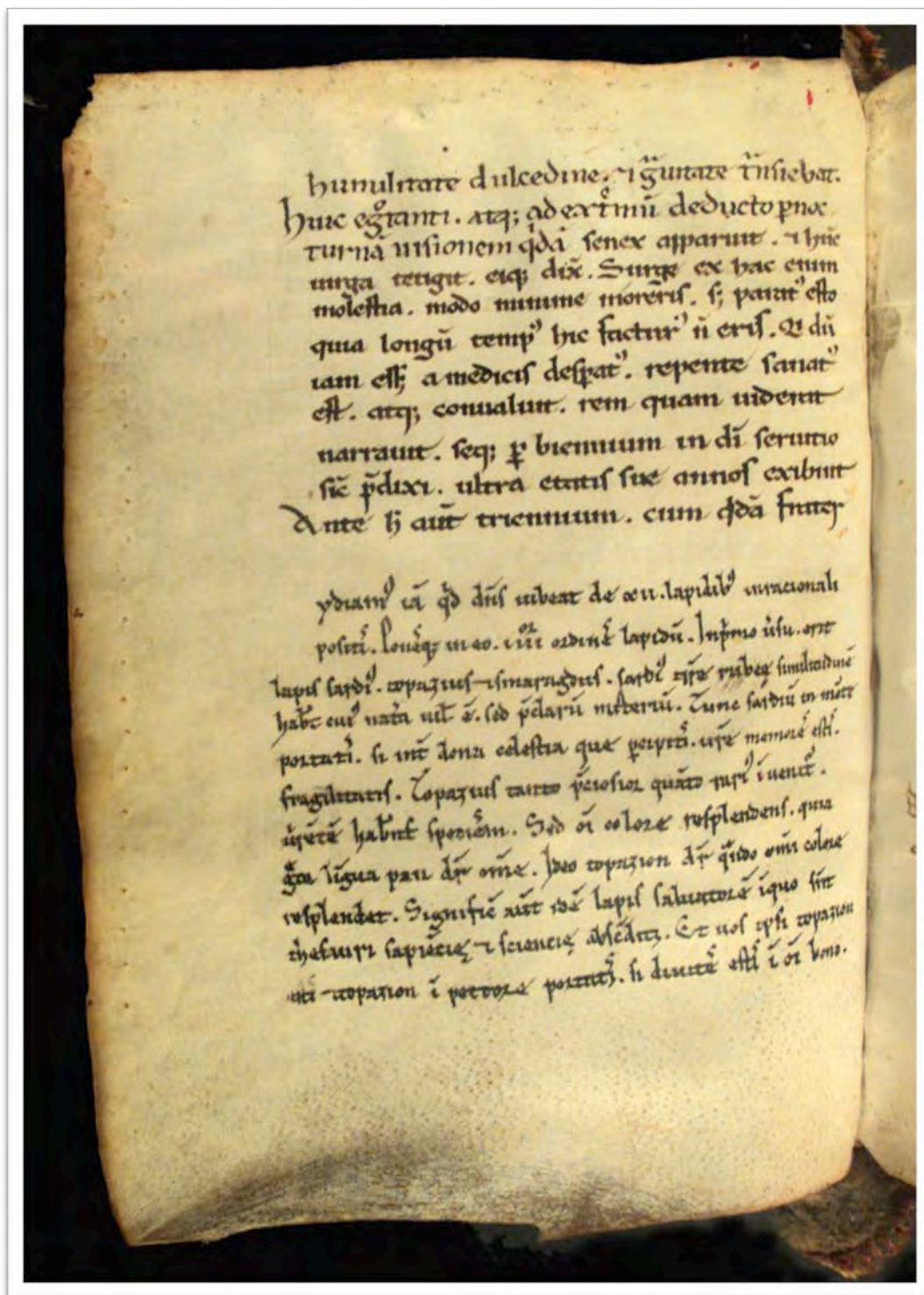

Fig. 17. ACL RC_0029. Breviarium Rotensis. Calendari, f. 8v

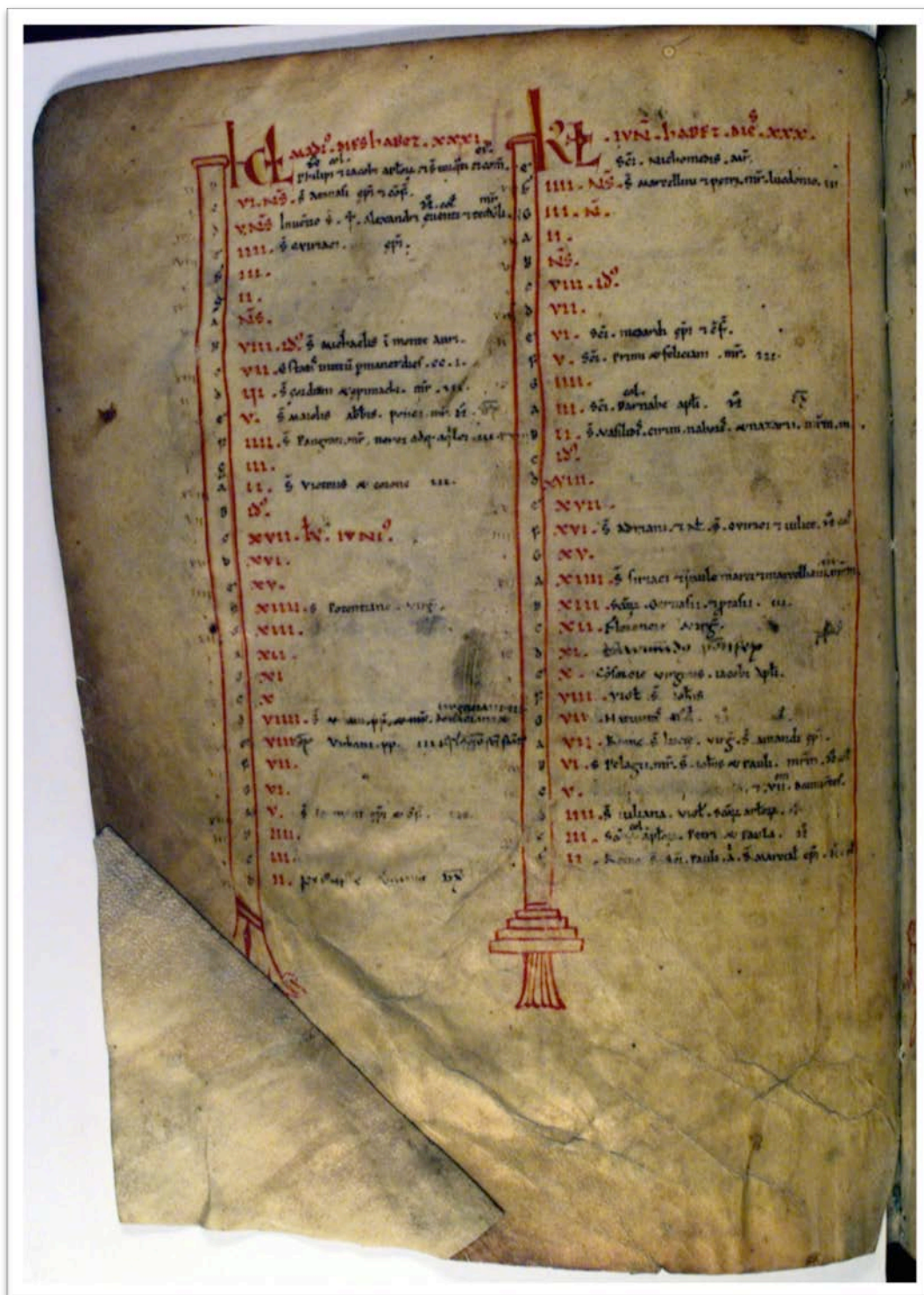

Fig. 18. ACL RC_0029. Breviarium Rotensis. Vita Sancti Raimundi, f. 162.

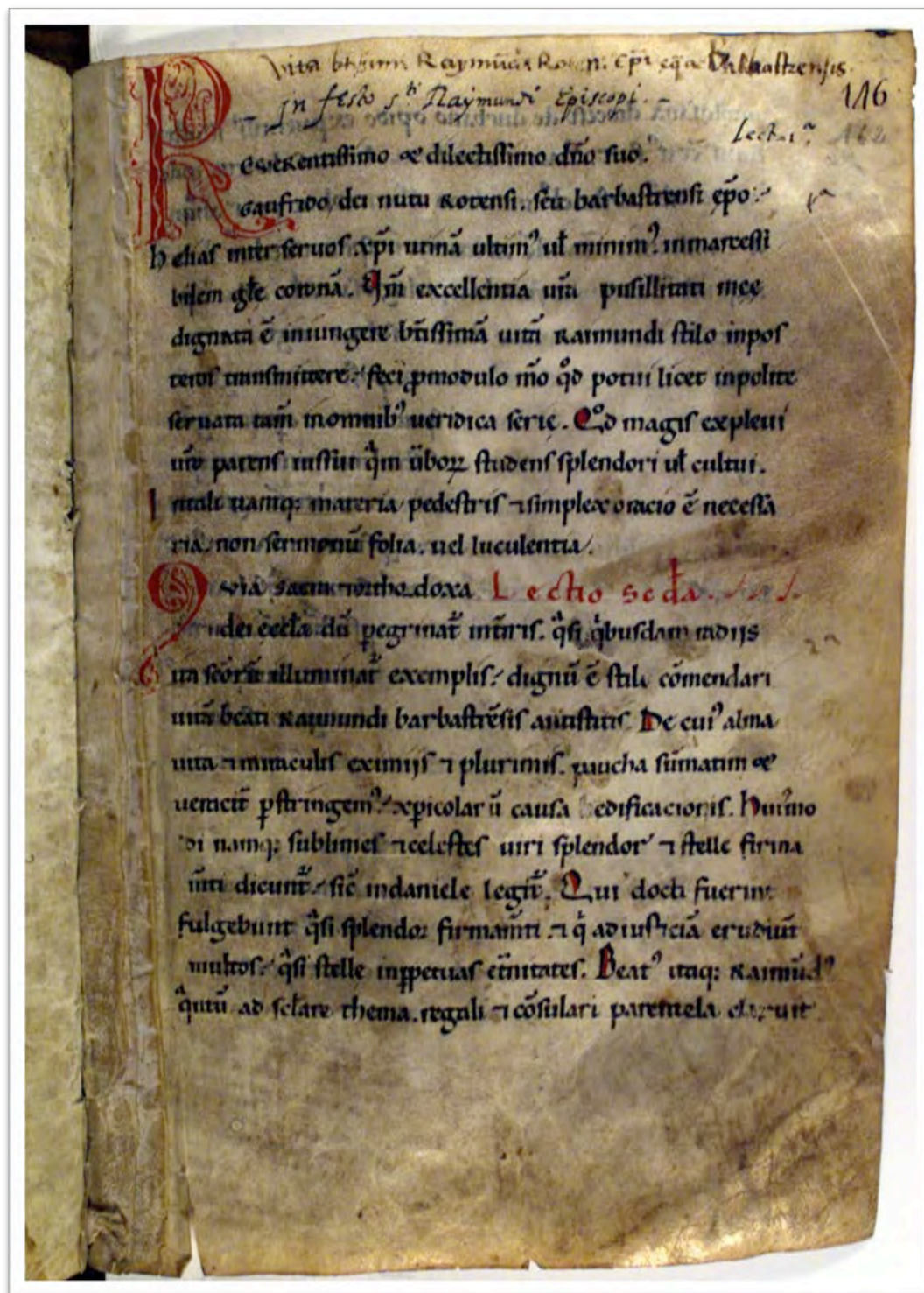

Fig. 19. ACL RC_0029. Breviarium Rotensis. Annals I de Roda, f. 202v.

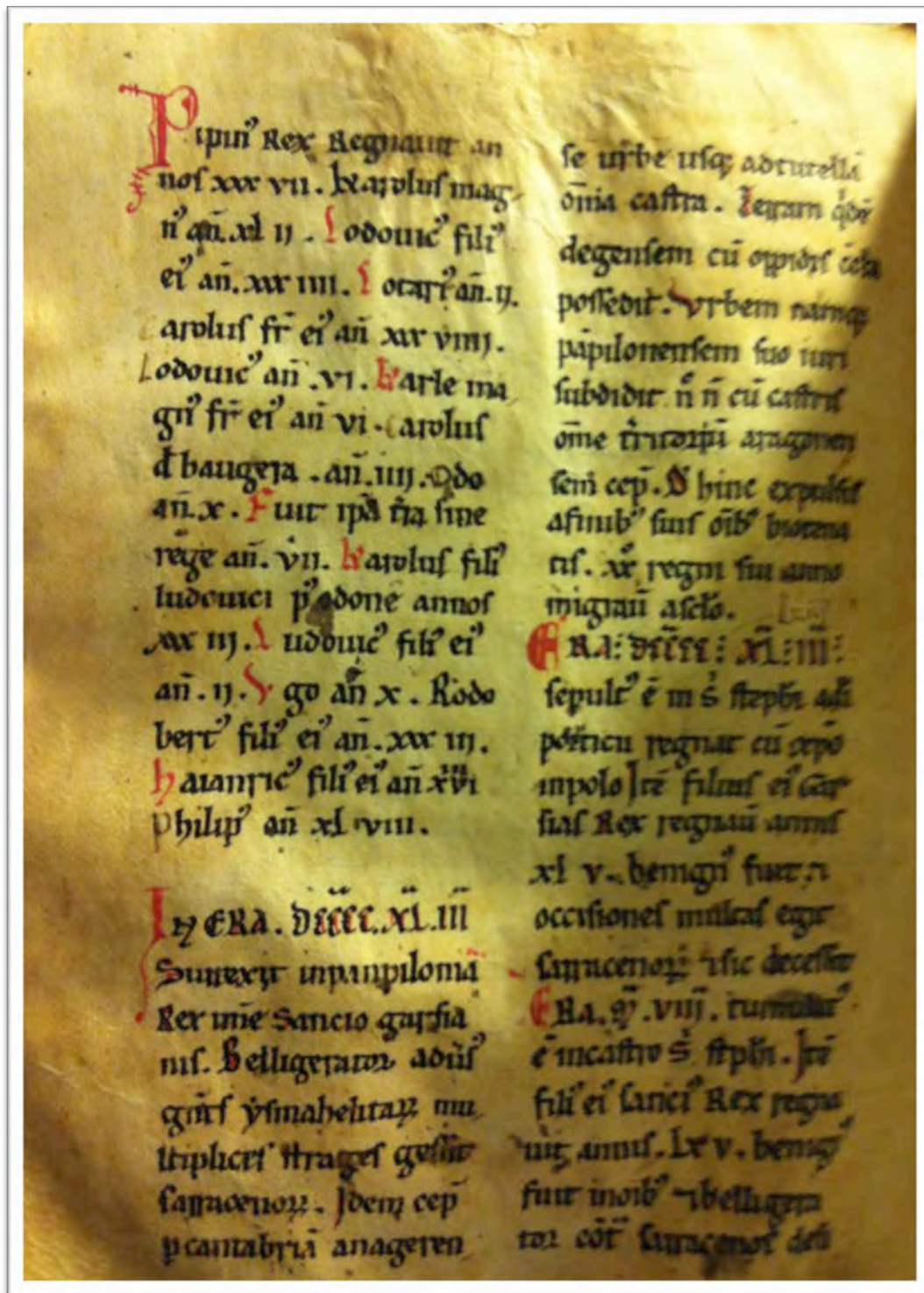

Fig. 20. ACL RC_0030. Missal, f. 135

Fig. 21. ACL RC_0032. Leccionari pel cycle temporal, f. 149v

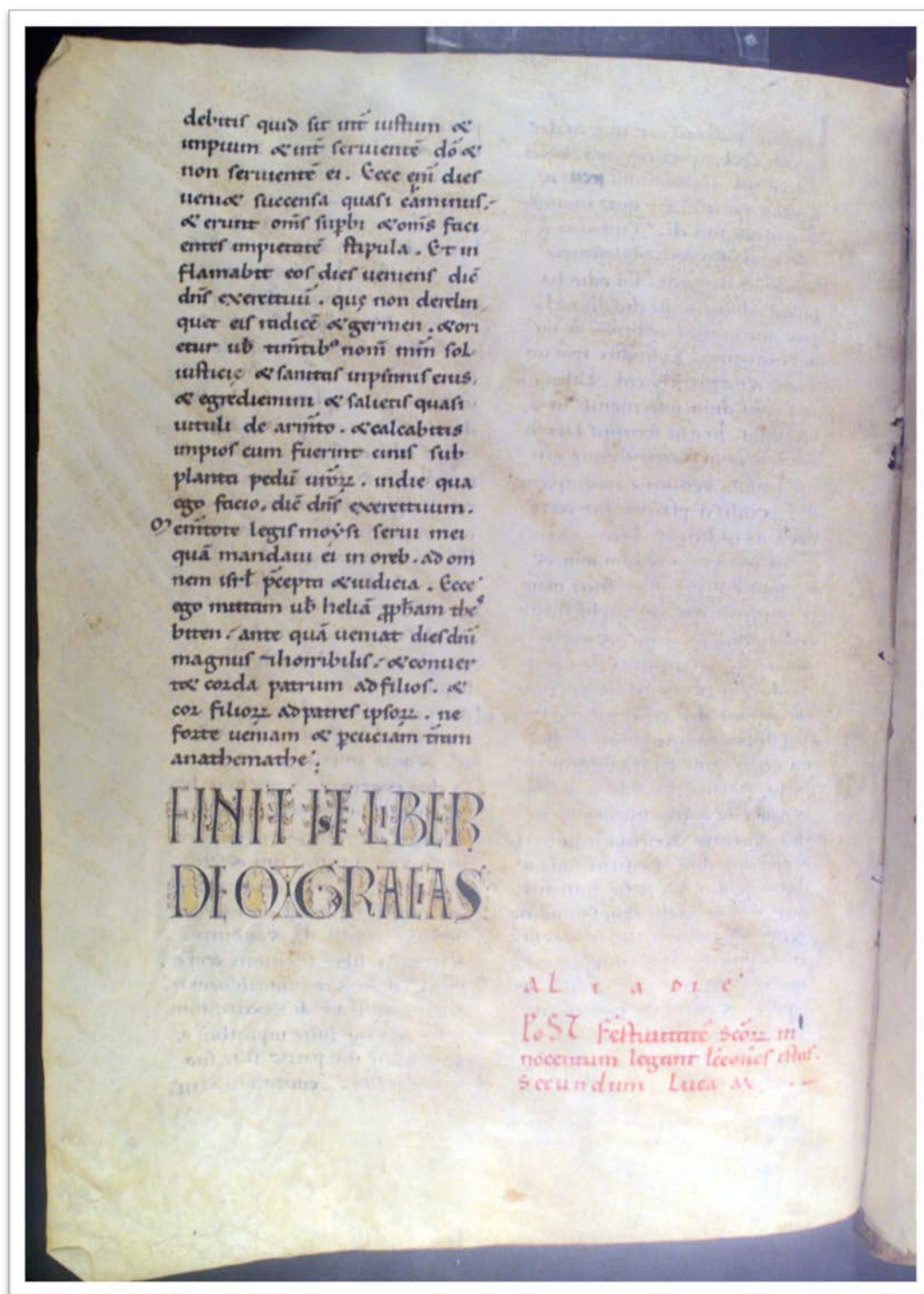

Fig. 22. ACL RC_0033. "Collectarium", "Martyrologium", Calendari de Roda, f. 91v

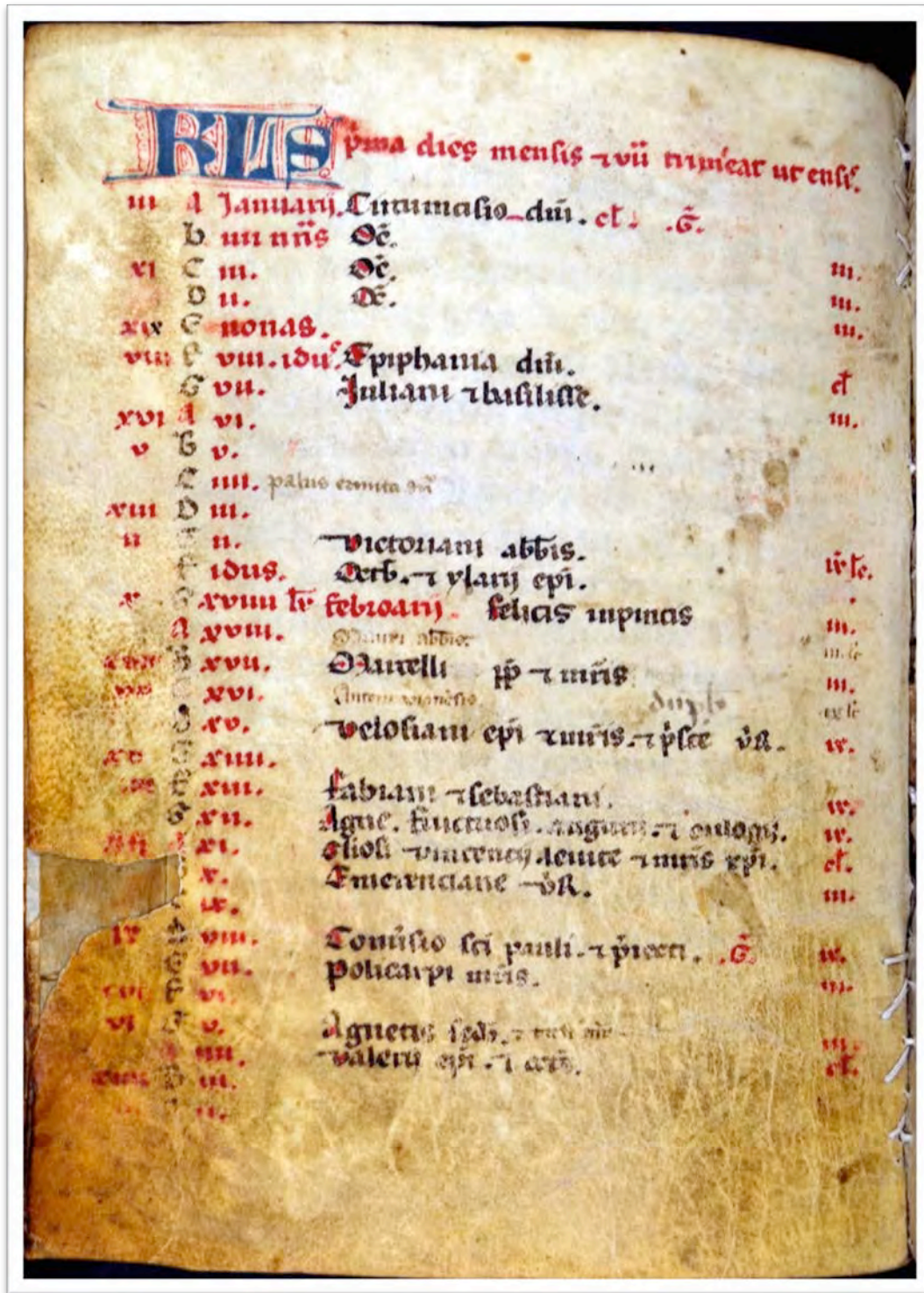
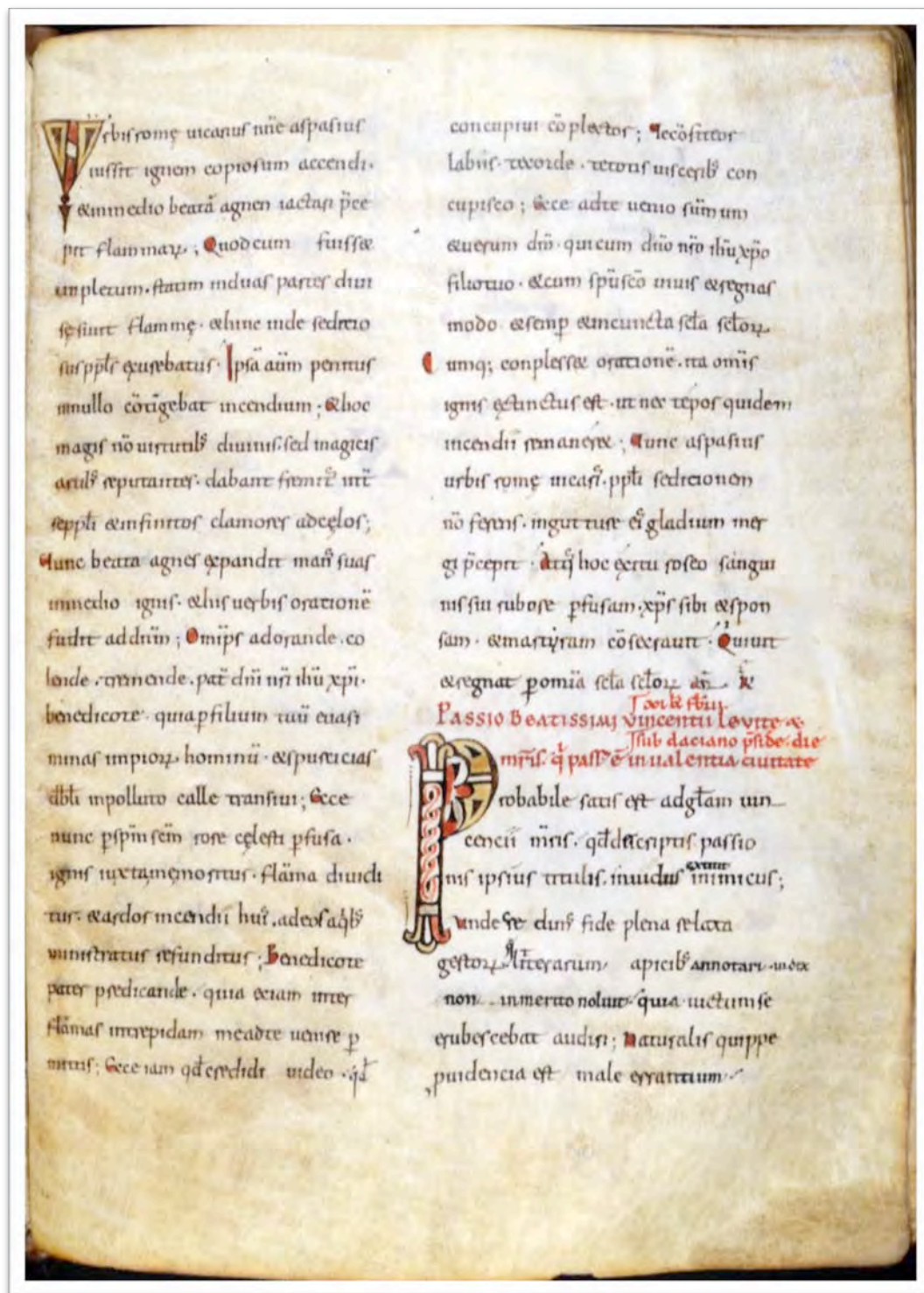

Fig. 23. ACL RC_0035. Leccionari de l'Ofici, f. 30.

Urbis romę uicarius nūc aspasius
 iussit ignem copiosum accendi.
 & immedio beatā agnē iactatū p̄ce-
 pit flammam; Quod cum fuisse
 implecum. statim in duas partes diui-
 sū sunt flammę. & hinc inde sedatio
 suscipi q̄rebatur. Ipsa autē penitus
 in nullo cōtinebat incendium; & hoc
 magis nō uirtutis diuinitas. sed magis
 oculis reputantur. dabant frontē ut
 septi & in finitos clamores ad cęlos;
 Hunc beata agnē expandit manū suas
 in medio ignis. & his uerbis orationē
 fudit ad dñm; Om̄s ad orandē. co-
 lende. & in cōde. pat̄ dñi n̄i ih̄u xp̄i.
 benedicite. quia p̄ filium tuū etiam
 minas impiorū. hominū. & p̄ uicinas
 ab̄tū in polluto calle transit; Ecce
 nunc p̄ ip̄m sem̄ rose cęlesti p̄fusa.
 ignis iuxta mōstris. flāma diuidi-
 tur. & ardor incendii hūc. ad eos ad q̄s
 ministratur refunditur; **B**enedicite
 pater p̄ predicandē. quia etiam inter
 flāmas in arpidam me ad te uenire p̄-
 mitus; Ecce iam q̄d expectat. uideo. q̄d

concupitū cōplector; **R**ecōfitor
 labiis. & corde. & totis uiscerib̄ con-
 cupisco; Ecce ad te uenio sūm un-
 & uerum dñm. quicum dñm n̄o ih̄u xp̄o
 filio tuo. & cum sp̄s cō uis & regnas
 modo. & semp̄ & in cuncta sc̄la sc̄lorū.
Cumq; conpleta orationē. ita om̄s
 ignis cōtinēctus est. ut nec tepor quidem
 incendii remanere; **T**unc aspasius
 urbis romę in casti. p̄pti seditionem
 nō ferens. in guttū ei gladium in-
 git p̄cepto; Atq; hoc cętu rose sangui-
 nis sui rubore p̄fusa. xp̄s sibi & spon-
 sam. & martyram cōsecrauit; **Q**uirit
 & regnat p̄ om̄ia sc̄la sc̄lorū. **A**n̄. **R**

PASSIO BEATISSIMI VINCENTII LEVITAE
 IN VALENTIA CIVITATE
 IN VALENTIA CIVITATE

Probabile satis est ad ḡtam un-
 cenci m̄ris. q̄d d̄scriptis passio-
 nis ipsius titulis. in uicinis inimicus;
Unde se dñs fide plena selecta
 gestorū. **M**itigarum. apicib̄ annotari. uideo
 non. in merito noluit. quia uictum se
 erubescere audiri; **N**aturalis quippe
 prudentia est. male erratum.

Fig. 24. ACL RC_0035. Leccionari de l'Ofici, f. 229.

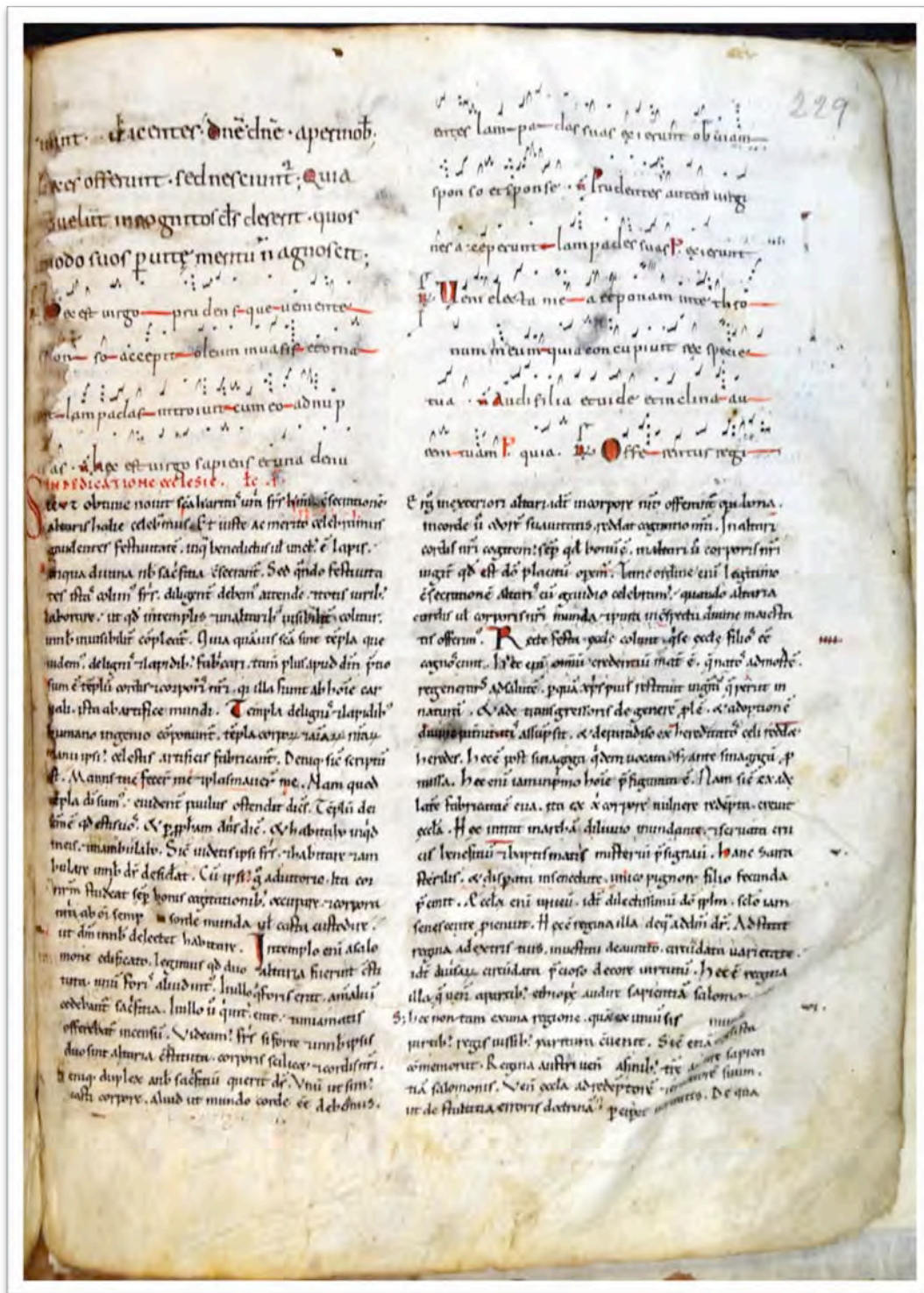

Fig. 25. ACL RC_0036. Pontifical de Roda, f. 8v

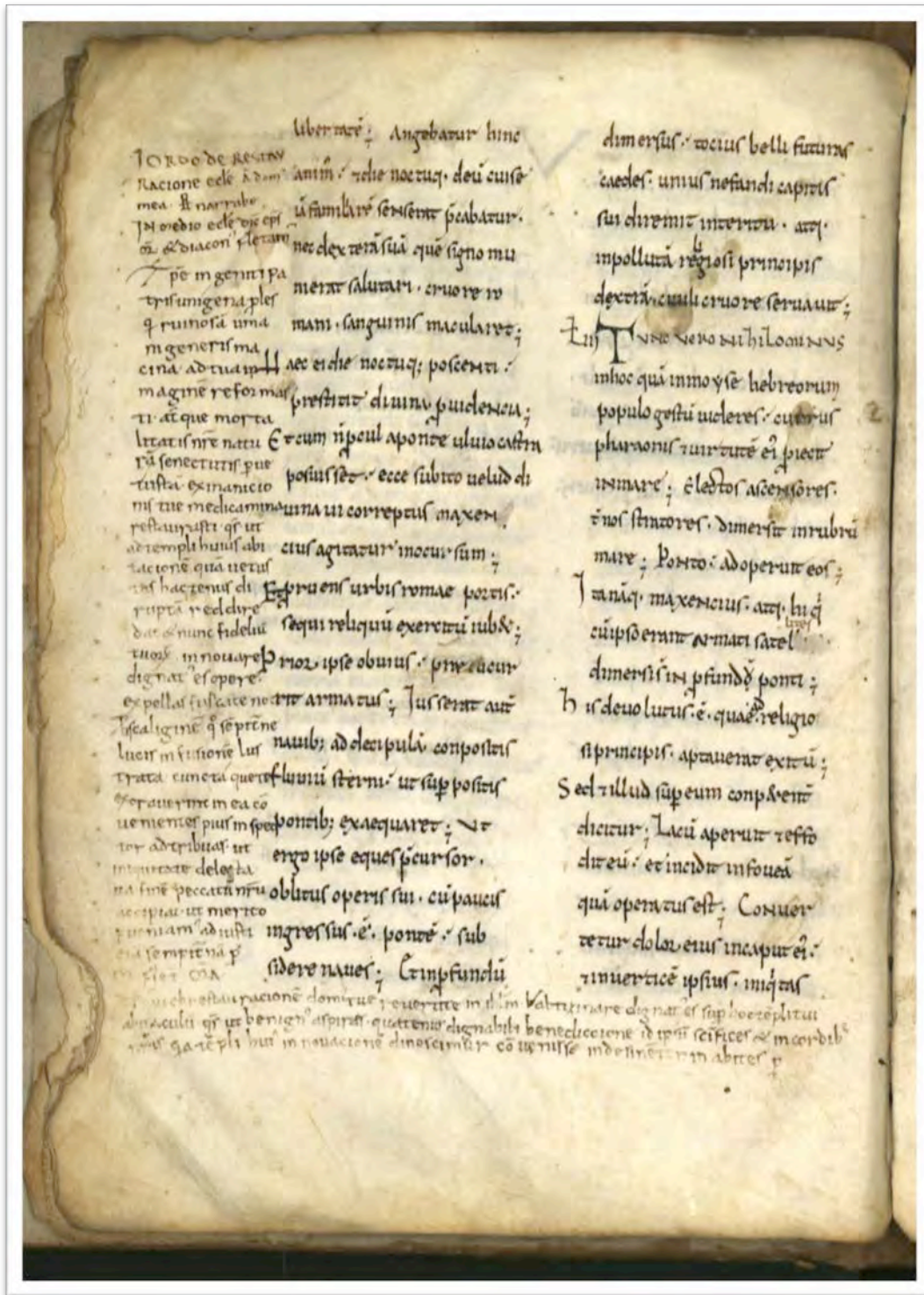
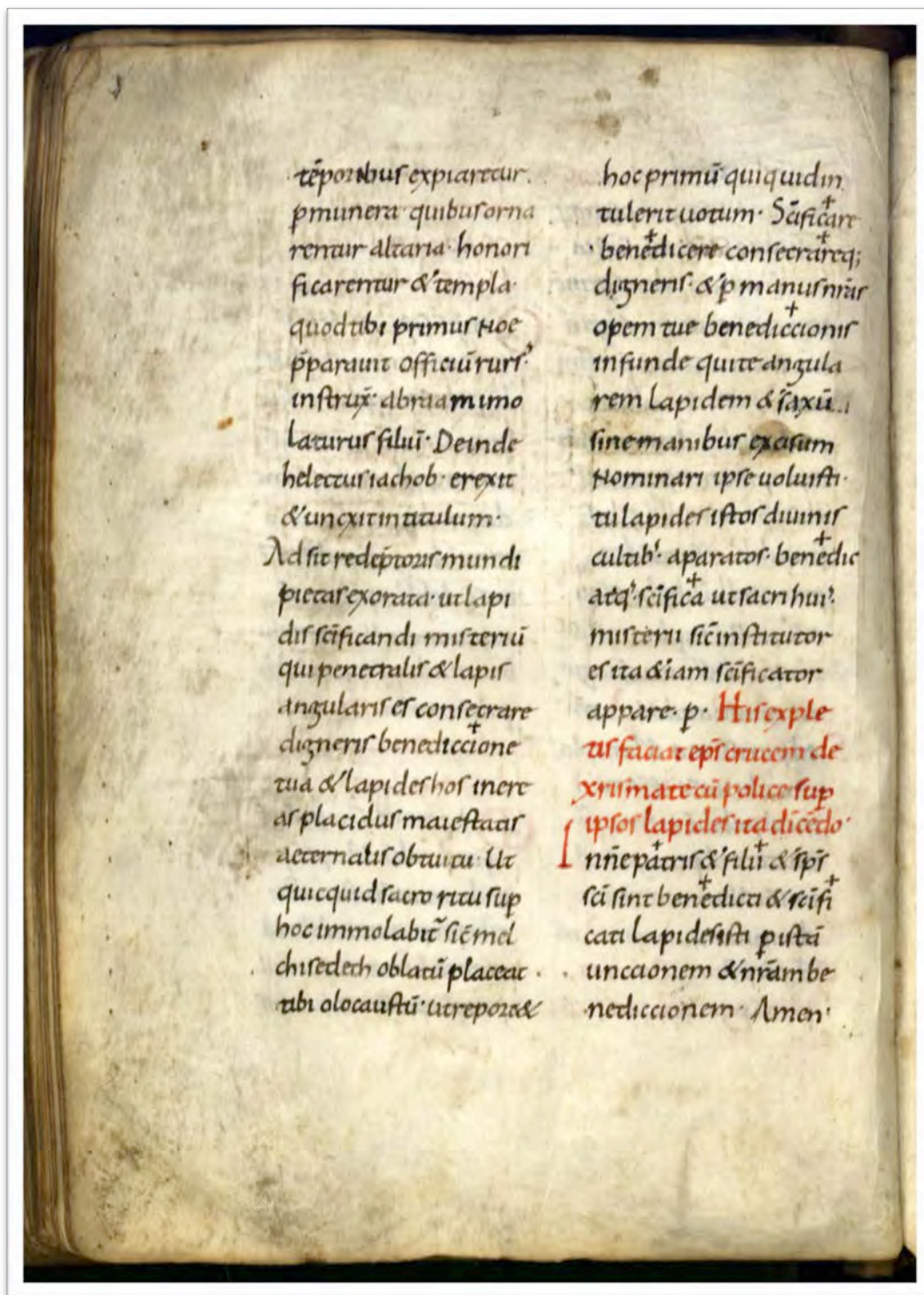

Fig. 26. ACL RC_0036. Pontifical de Roda, f. 121v.

tēporibus expiaretur.
 p̄munera quibus orna
 renatur altaria. honori
 ficarentur & templa
 quod tibi primus hoc
 p̄paravit officiū rursus
 instruxit abraham uno
 lacurus filiū. Deinde
 helectus iacob. erexit
 & unxit in titulum.
 Ad sic redemptoris mundi
 pietas exorata. ut lapi
 dis sc̄ificandi misterū
 qui penetratis & lapis
 angularis et consecrare
 digneris benedictione
 tua & lapides hos inere
 as placidus maiestatis
 aeternatis obtinca. Ut
 quicquid sacro ritū sup
 hoc immolabit sic mel
 chisedech oblatū placeat
 tibi olocāstū. ut reposita
 hoc primū quicquid in
 tulerit uotum. Sc̄ificari
 benedicti consecratiq;
 digneris. & p̄ manus m̄ar
 opem tue benedictionis
 infunde quicquid angula
 rem lapidem & saxū
 sine manibus exatum
 nominari ipse uoluiti
 tu lapides istos diuinis
 cultib; aparatos. benedic
 atq; sc̄ifica ut sacri huius
 misterii sic institutor
 et ita & iam sc̄ificator
 appare. p. **Hic exple
 tus faciat ep̄s crucem de
 xristi atq; cū pollice sup
 ipsos lapides ita dicedo.**
In n̄e patris & filii & sp̄s
 sc̄i sint benedicti & sc̄ifi
 cati lapides isti p̄stā
 uncaonem & n̄rā be
 nedictionem. Amen.

Fig. 27. ACL LC_0025. Tractatus Sancti Augustini, *Epistola in Iohannis Apostoli*, f. 152.

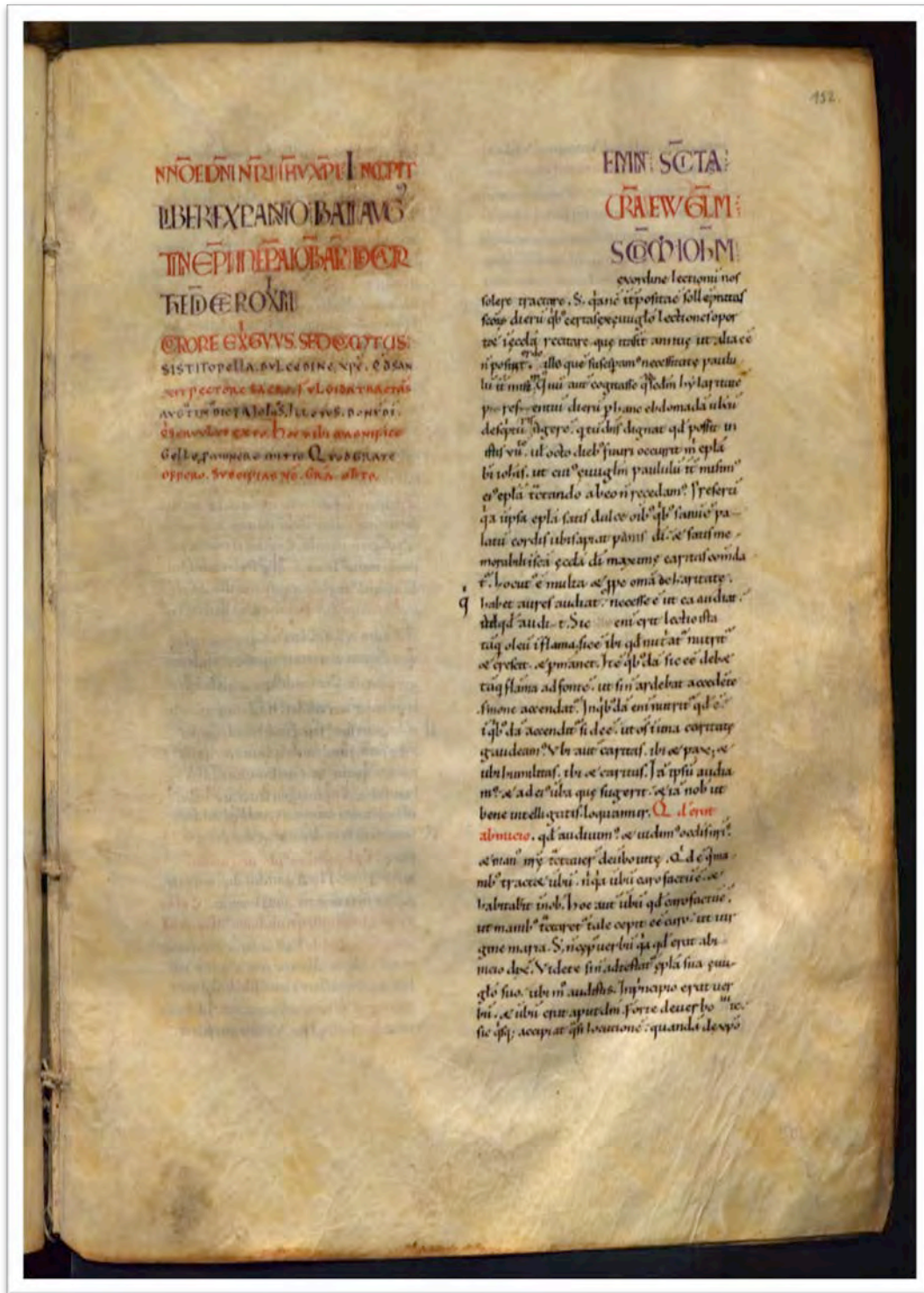
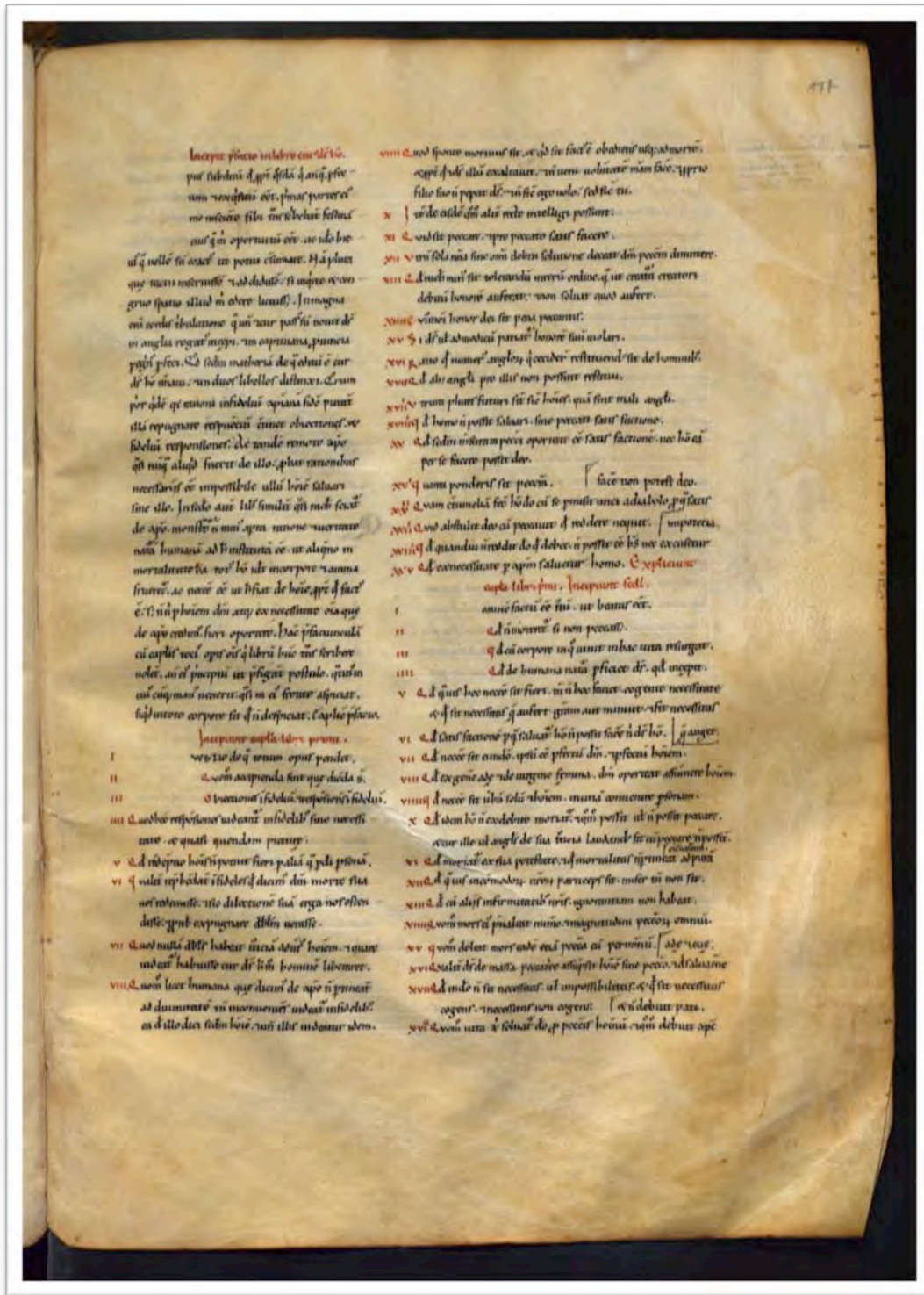

Fig. 28. ACL LC_0025. Tractatus Sancti Augustini, Cur Deus Homo, f. 177.

**Fragments conservats a l'Arxiu
Capitular de Lleida**

Fig. 30. ACL PM_cm_07. Fragment d'antifoner

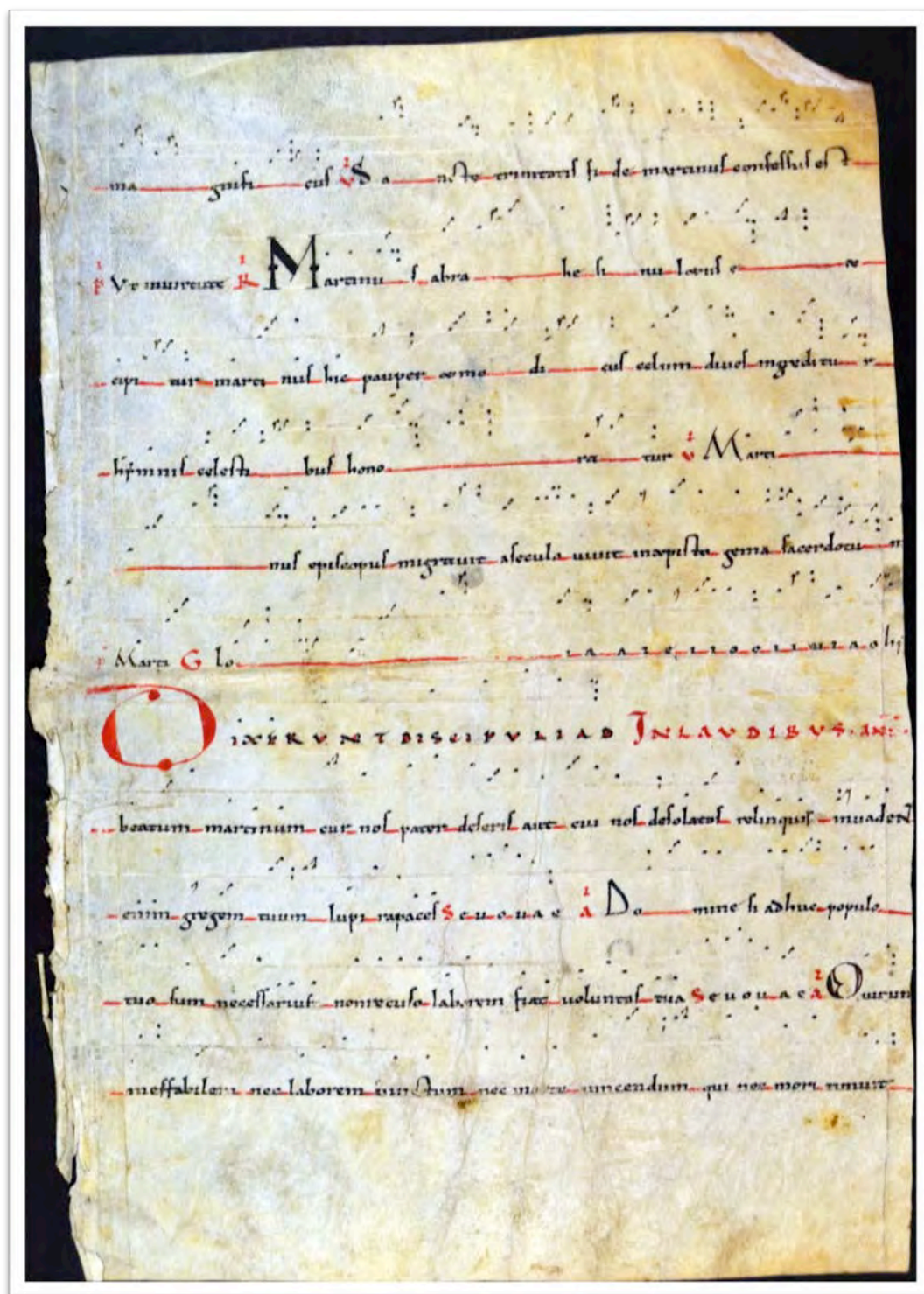

Fig. 31. ACL PM_cm_09. Fragment de breviari.

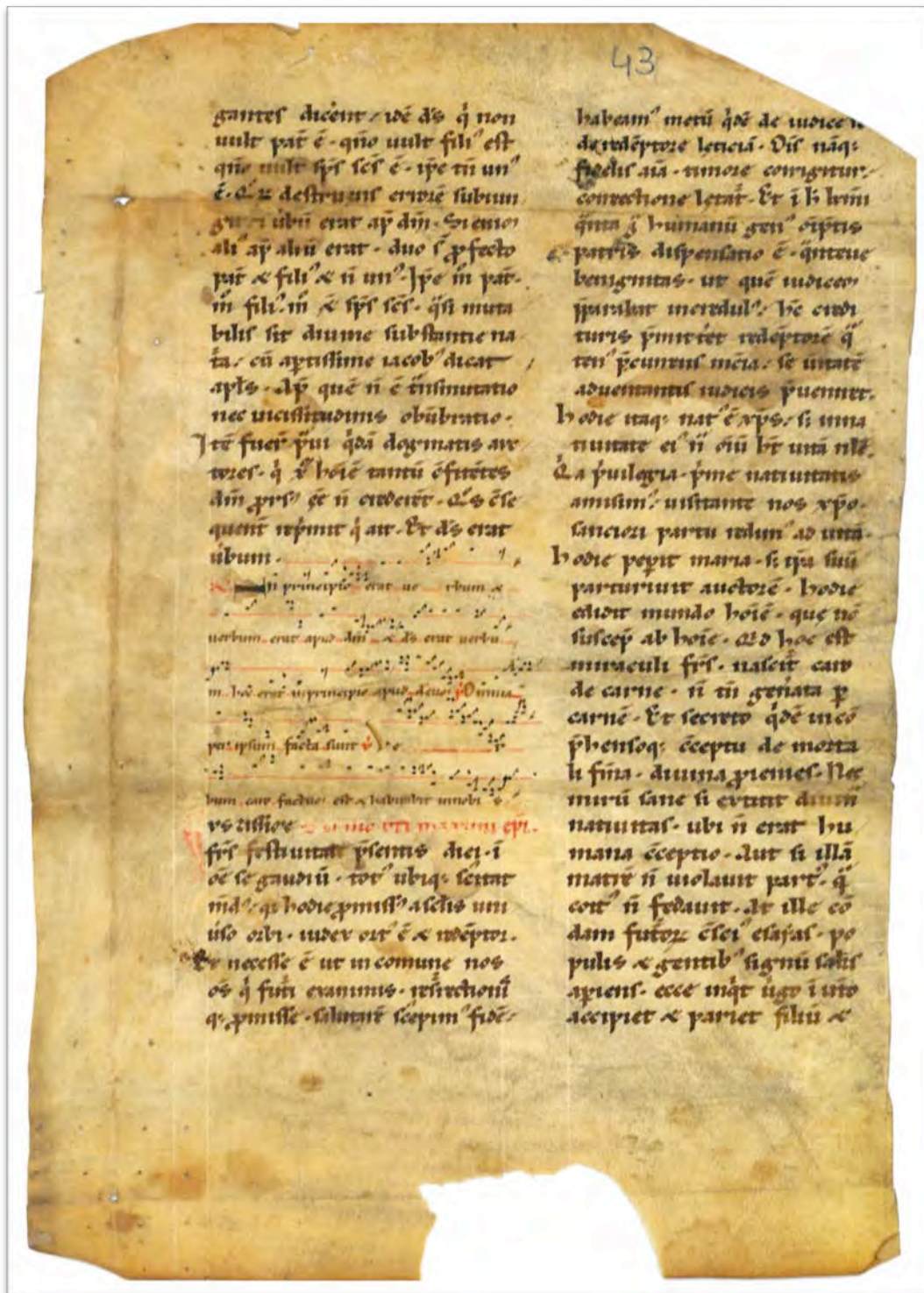

Fig. 32. ACL PM_cm_20. Fragment de leccionari.

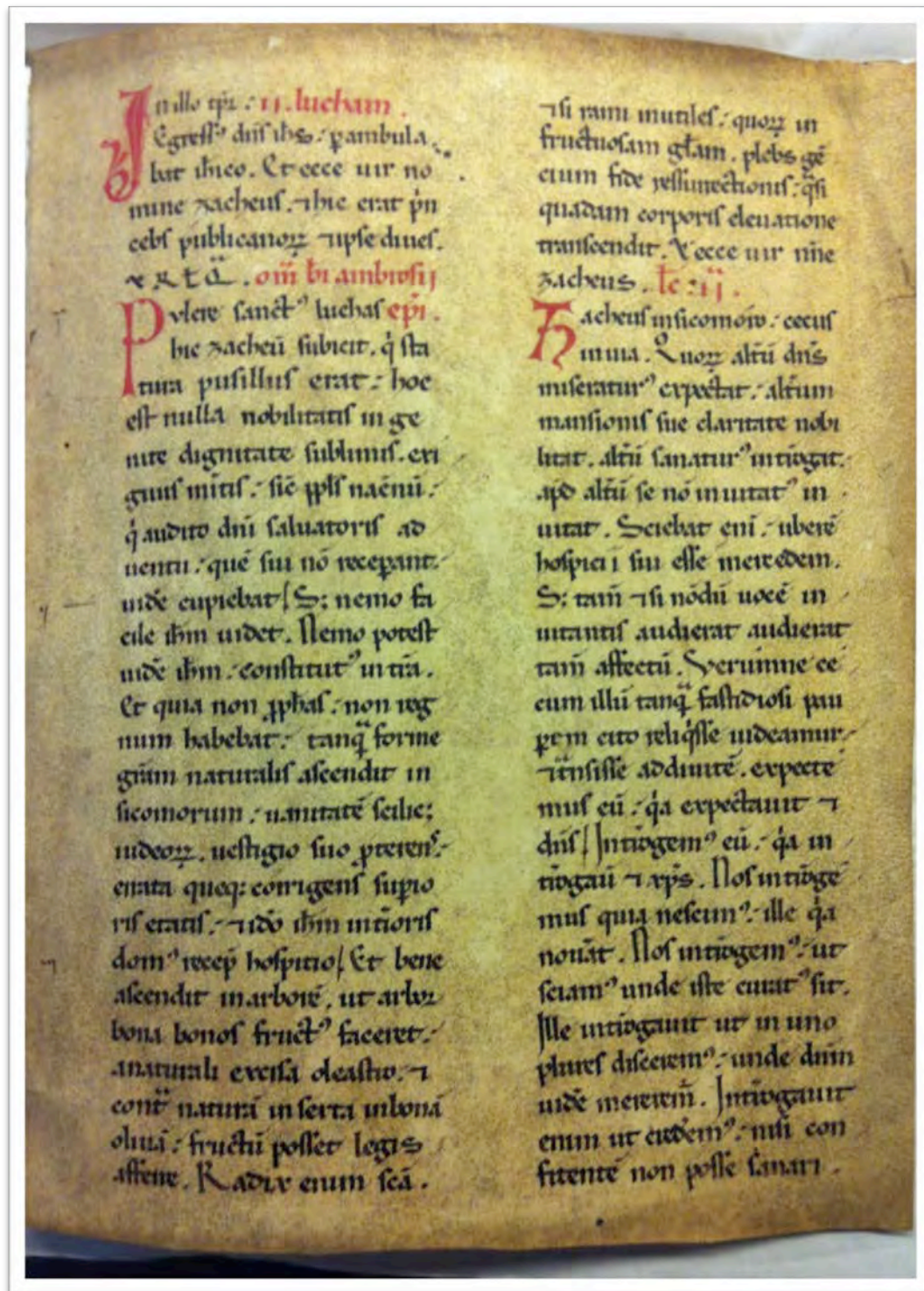

Fig. 34. ACL PM_cm_22. Fragment de leccionari.

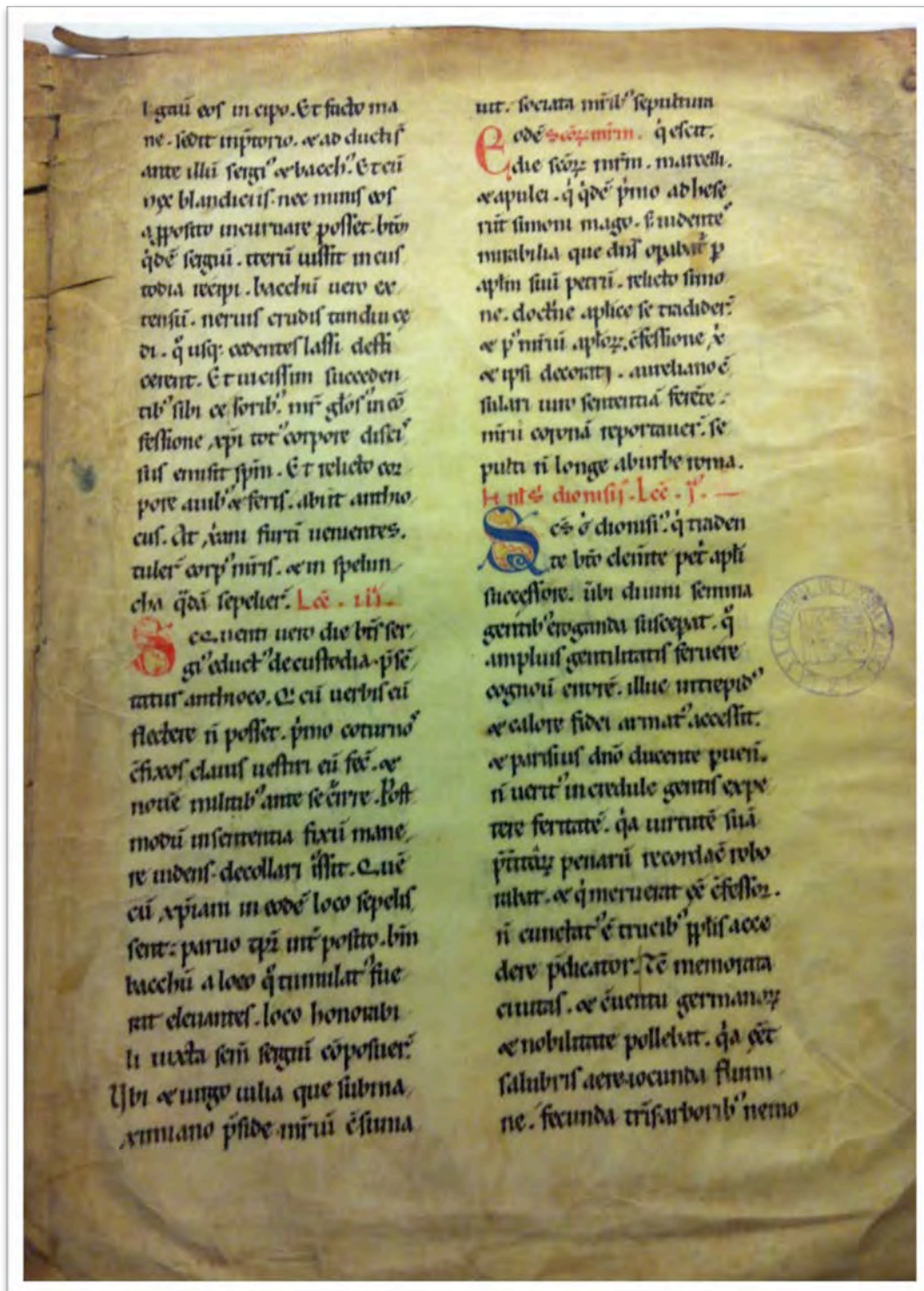

Fig. 35. ACL PM_cm_26. Fragment. Leccionari?

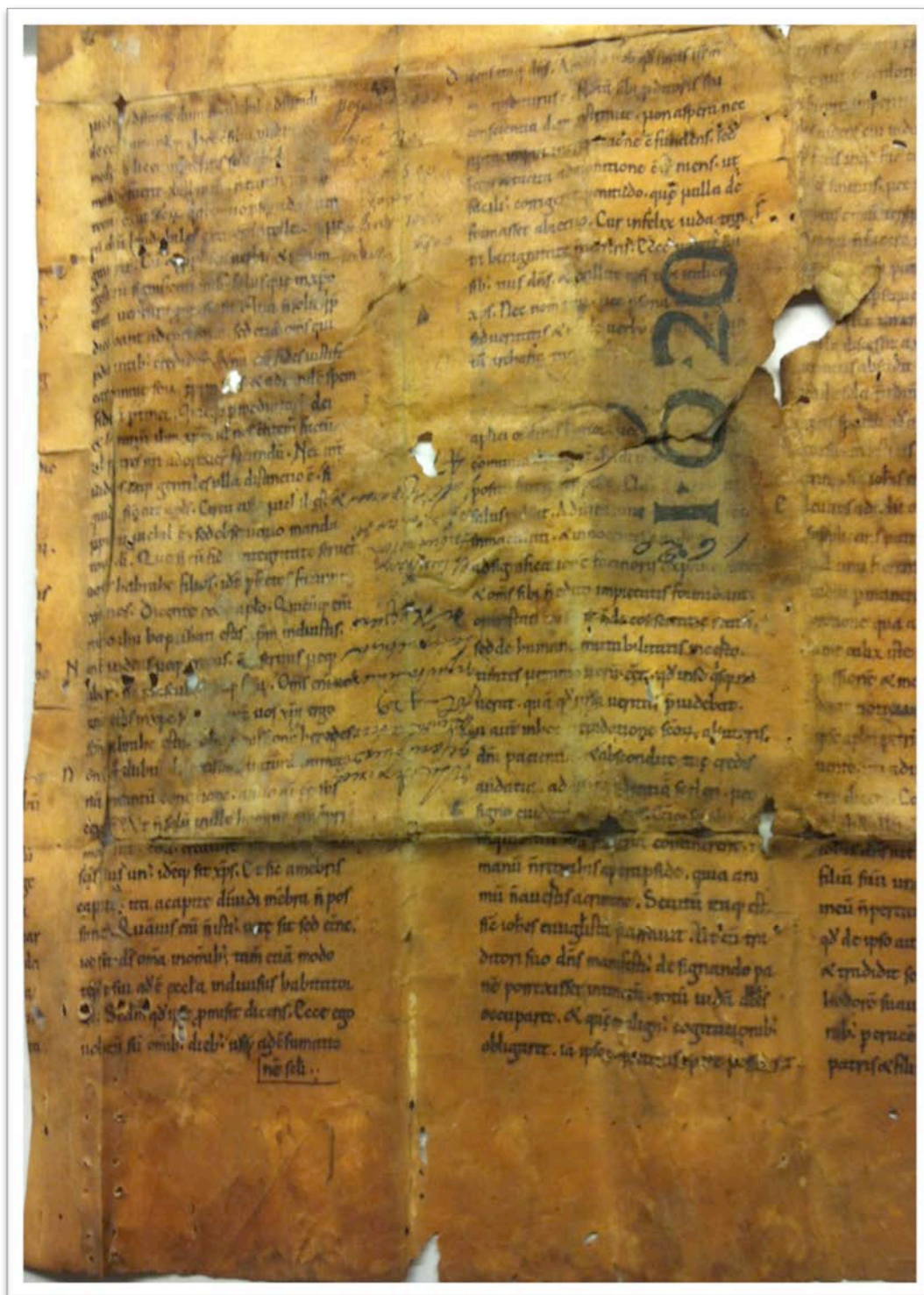

Fig. 36. ACL PM_cm_33 - PM_cm_36. Fragments de missal.

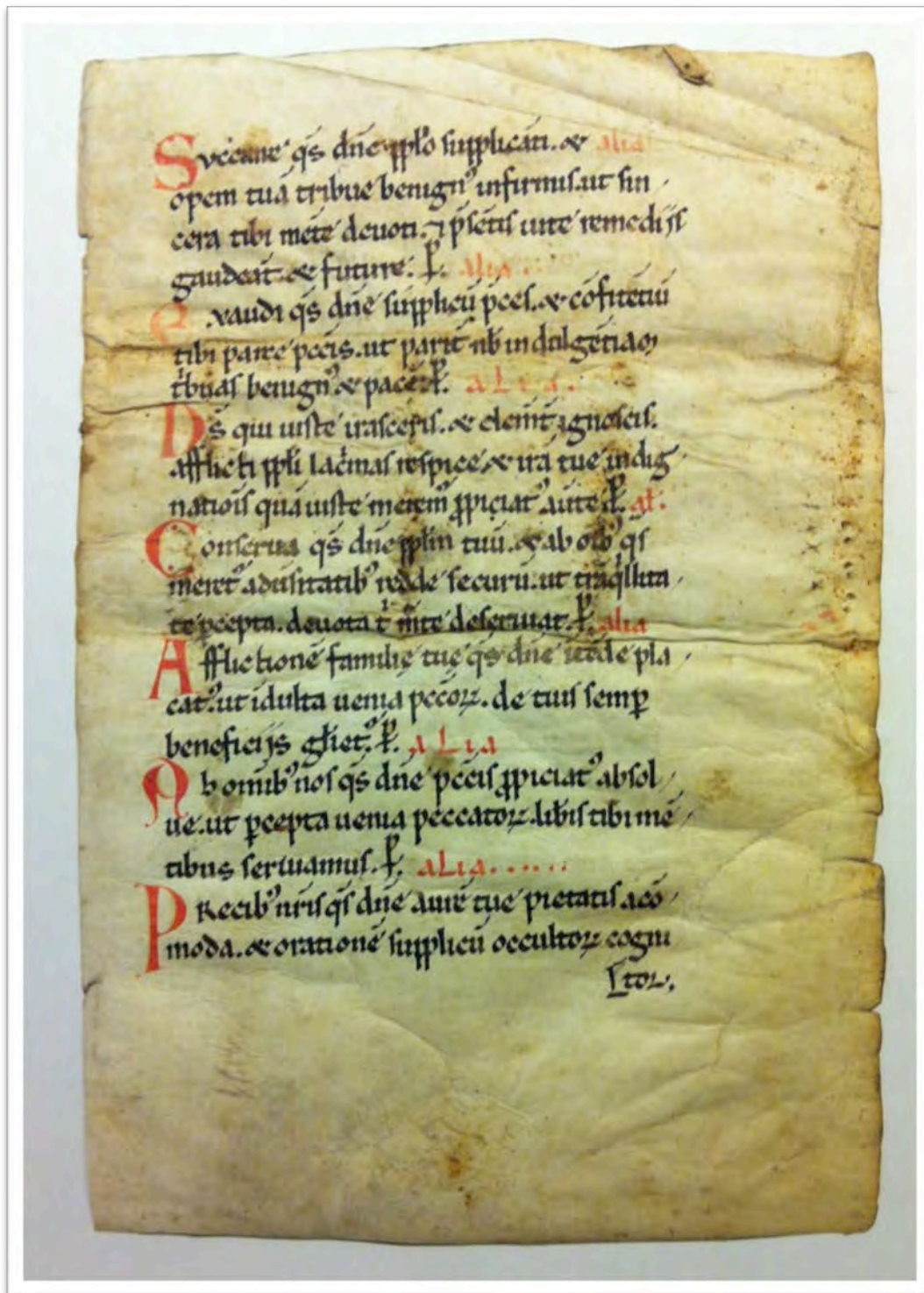

Fig. 37. ACL PM_cm_43. Fragment d'antifoner.

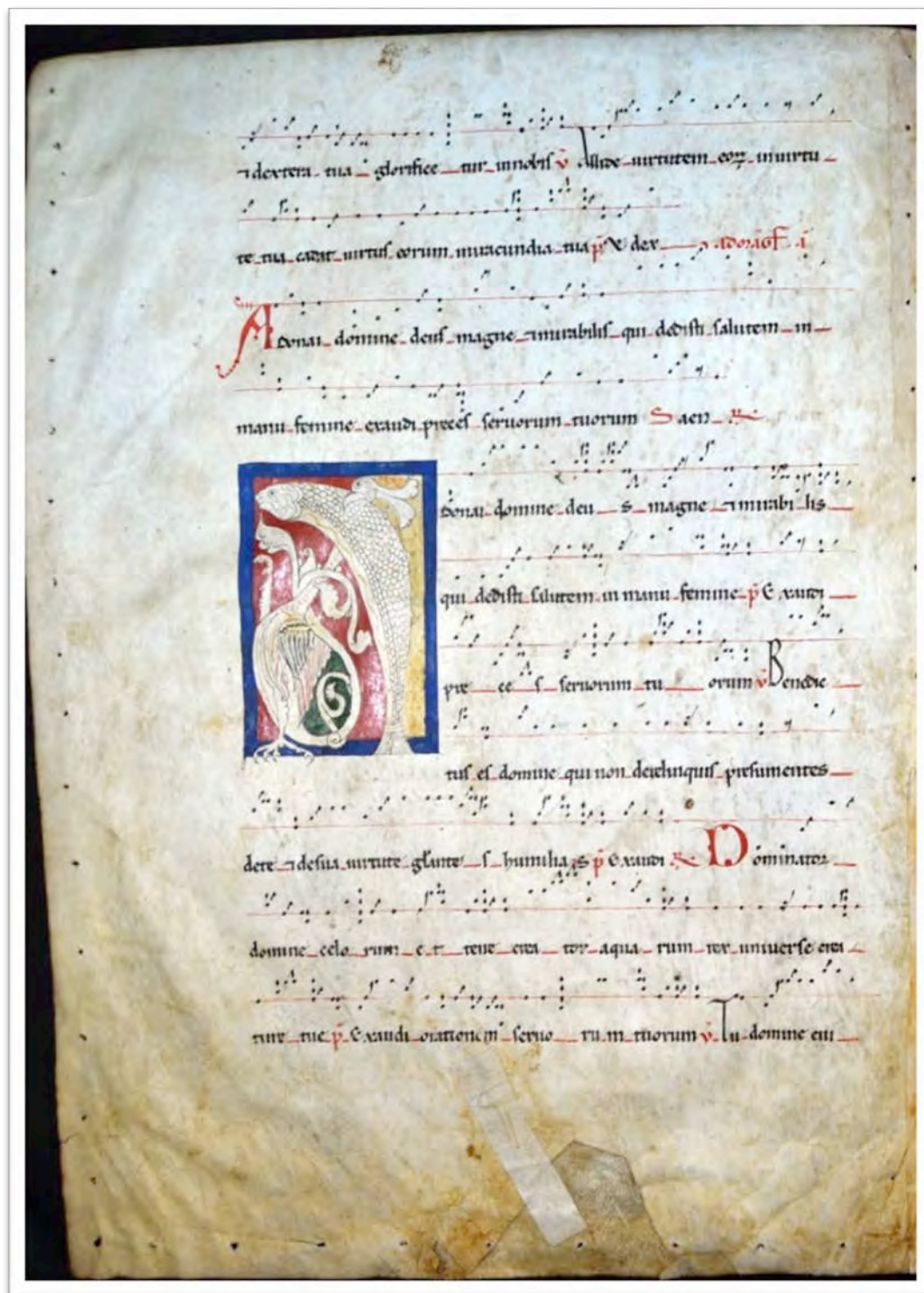

Fig. 38. ACL PM_cm_44. Fragment d'antifoner.

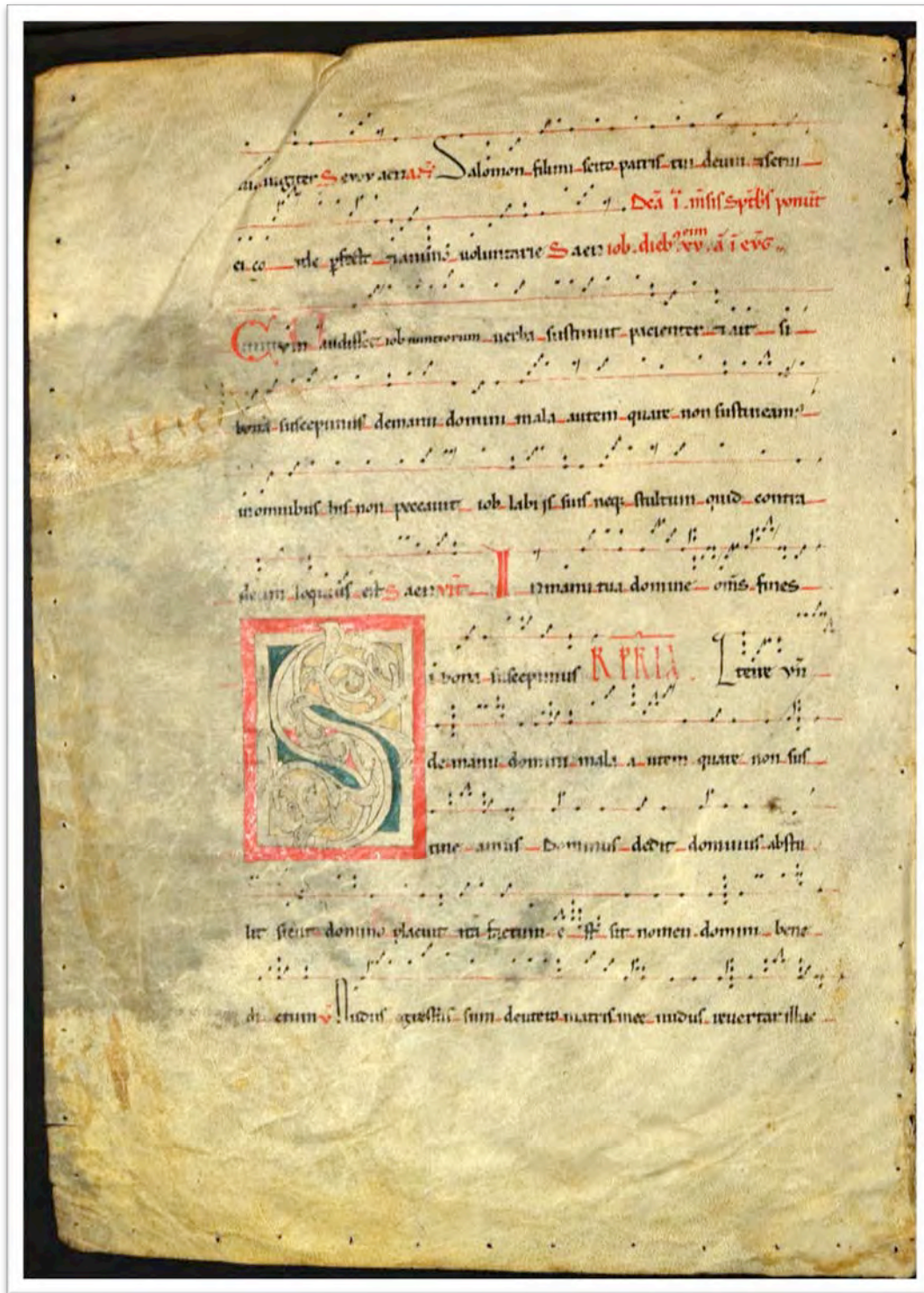

Fig. 39. ACL PM_cm_45. Fragment d'antifoner.

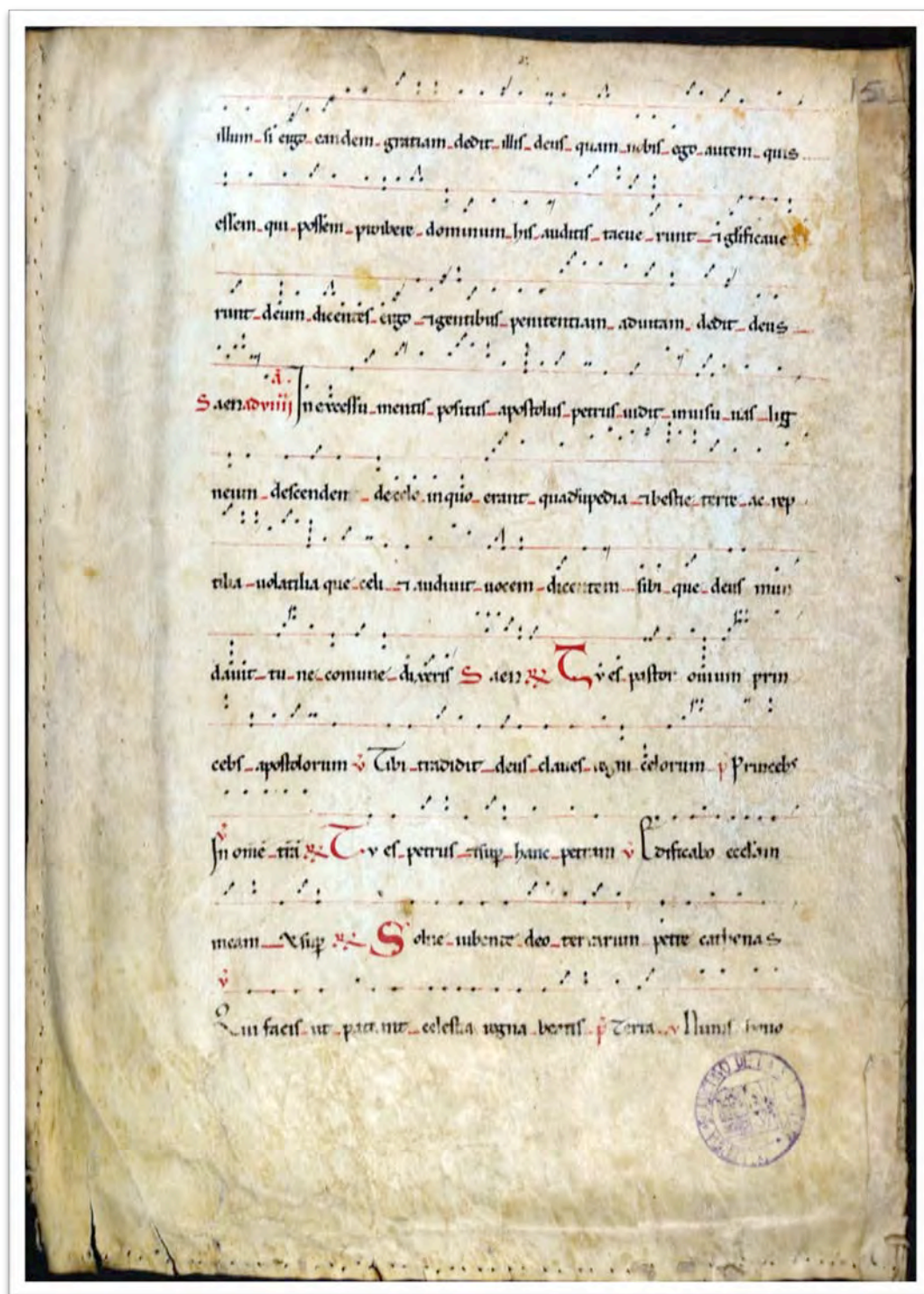

Fig. 40. ACL PM_cm_46. Fragment d'antifoner

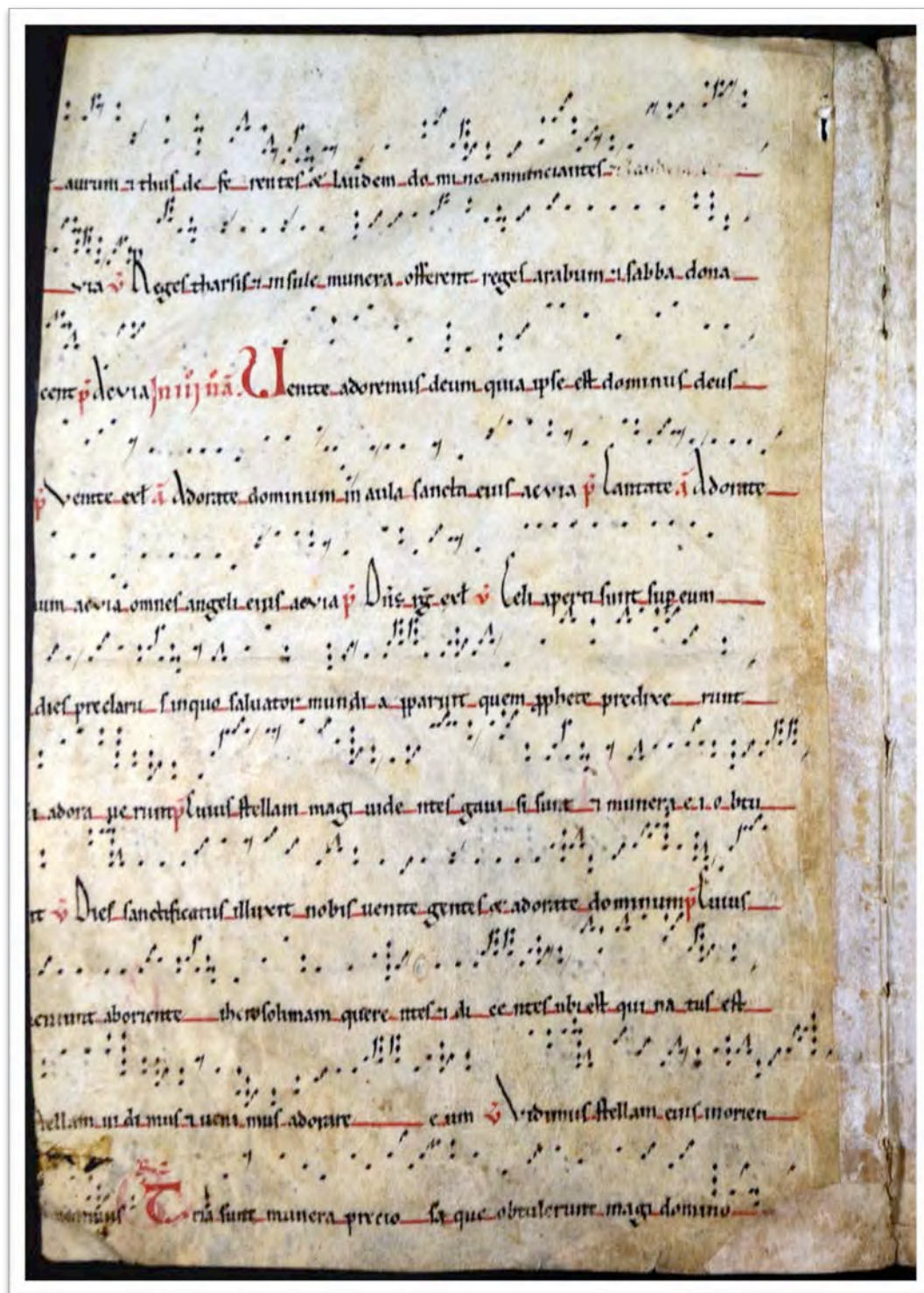

Fig. 41. ACL PM_cm_47. Fragment d'antifoner.

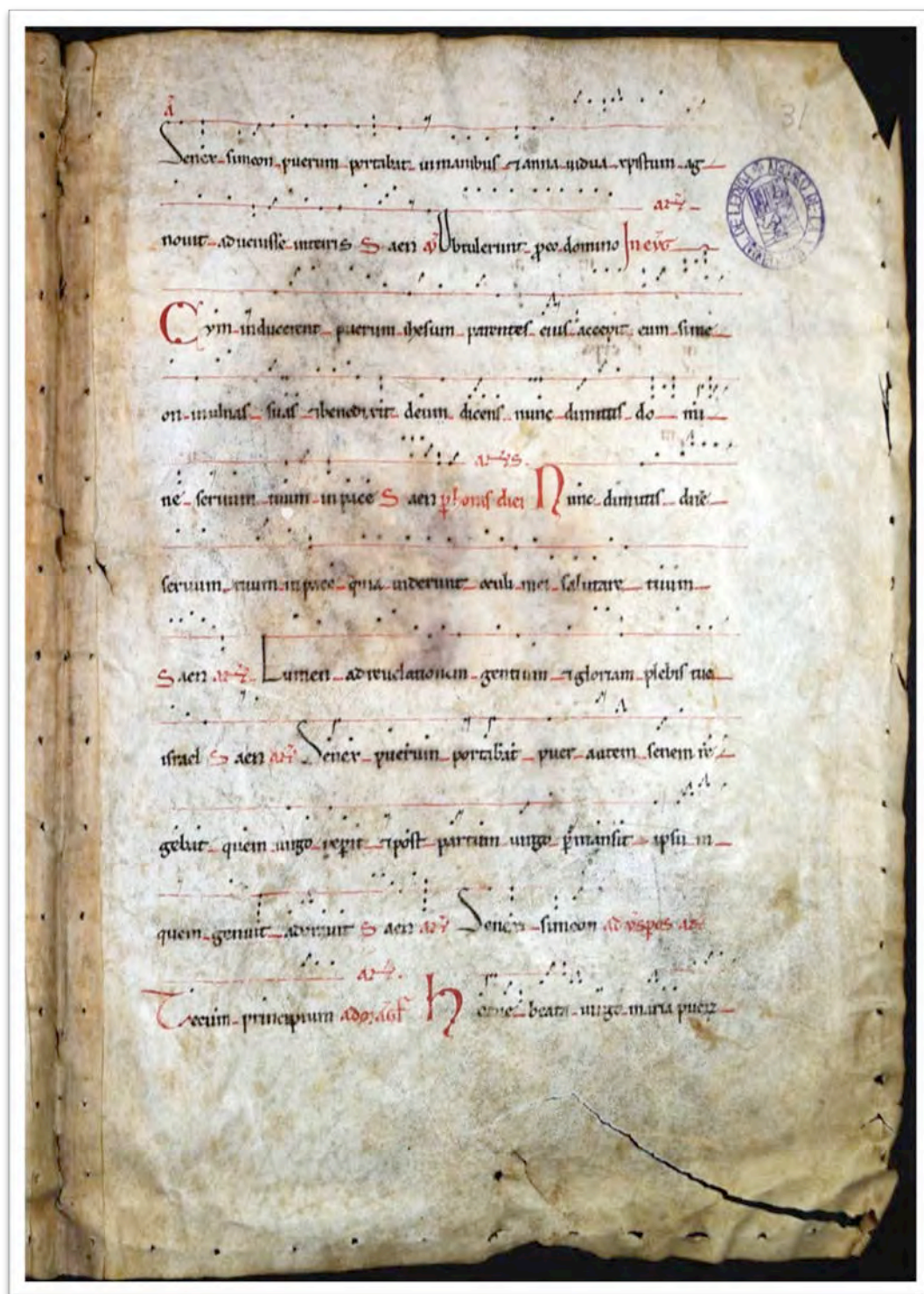

Fig. 42. ACL PM_cm_48. Fragment d'antifoner

in templum quem simon senex accepit in manibus. Et anna
indua christum agnouit aduersus in terris. **S**imon iustus
et timoratus expectabat redemptionem israel. Spiritus sanctus e-
nit in eo. Et anna **B**ona ai e. i. t. o. t. i. i. a. o. **In**
Veritas de terra. **p** benedixisti. **a** Sicut ierantum omnium nos-
trum habitatio est. inter sancta dei genitrix. **p** Fundamenta **a** iulera et
decora filia iherusalem. terribilis ut castrorum acies ordinata.
Dns ihs ex. **E**legit eum. **ds** **C**um inducerent puerum
iherusalem in parentes eius ut facerent secundum consuetudinem
legis. **p** eo accepit eum. si man. in uulnas suas. **et** benedixit
deum. **et** dixit. **p** Nunc dim. **ms** domine. seruum tuum.

Fig. 44. ACL PM_cm_50. Fragment d'antifoner

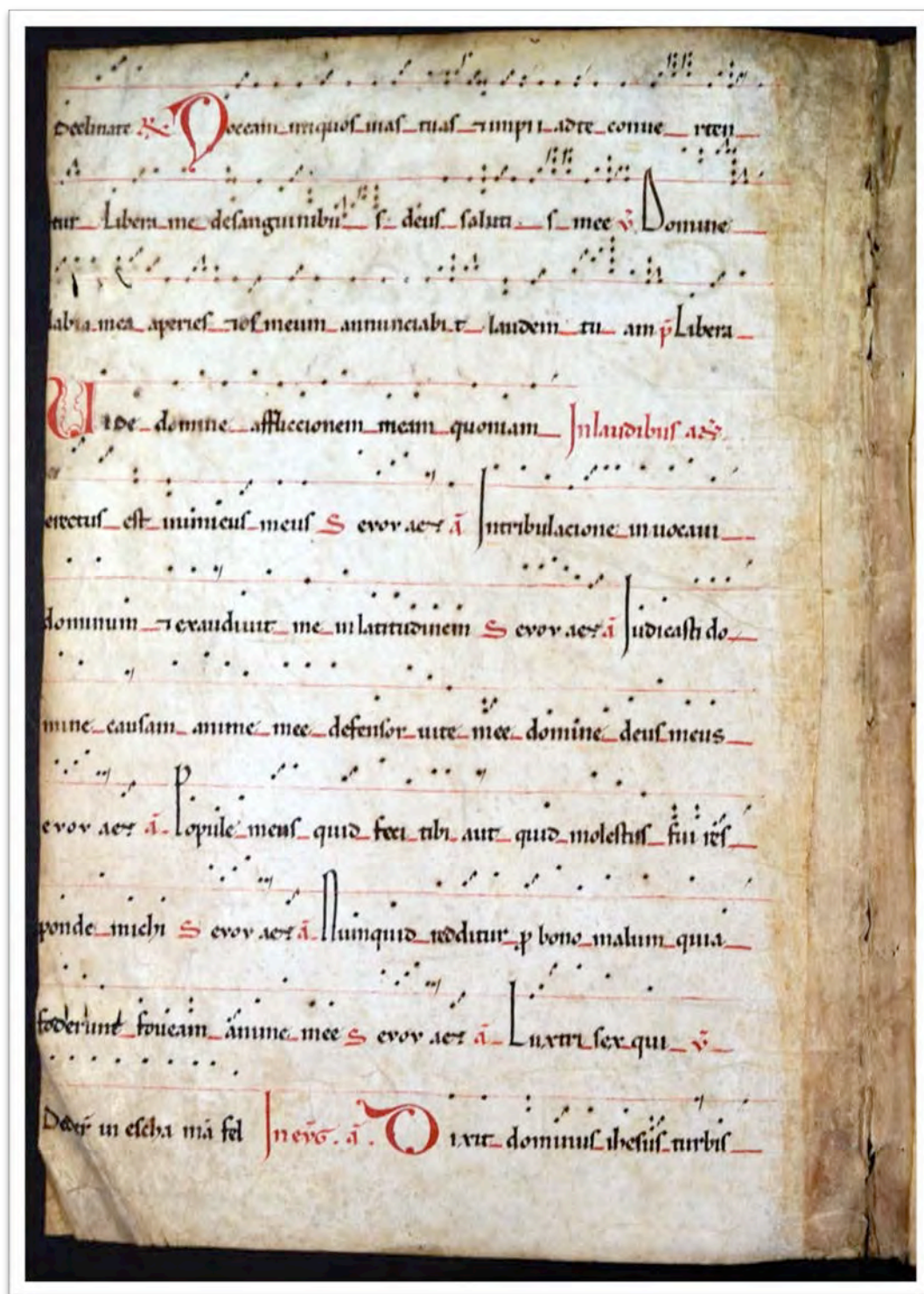

Fig. 46. ACL PM_cm_52. Fragment d'antifoner.

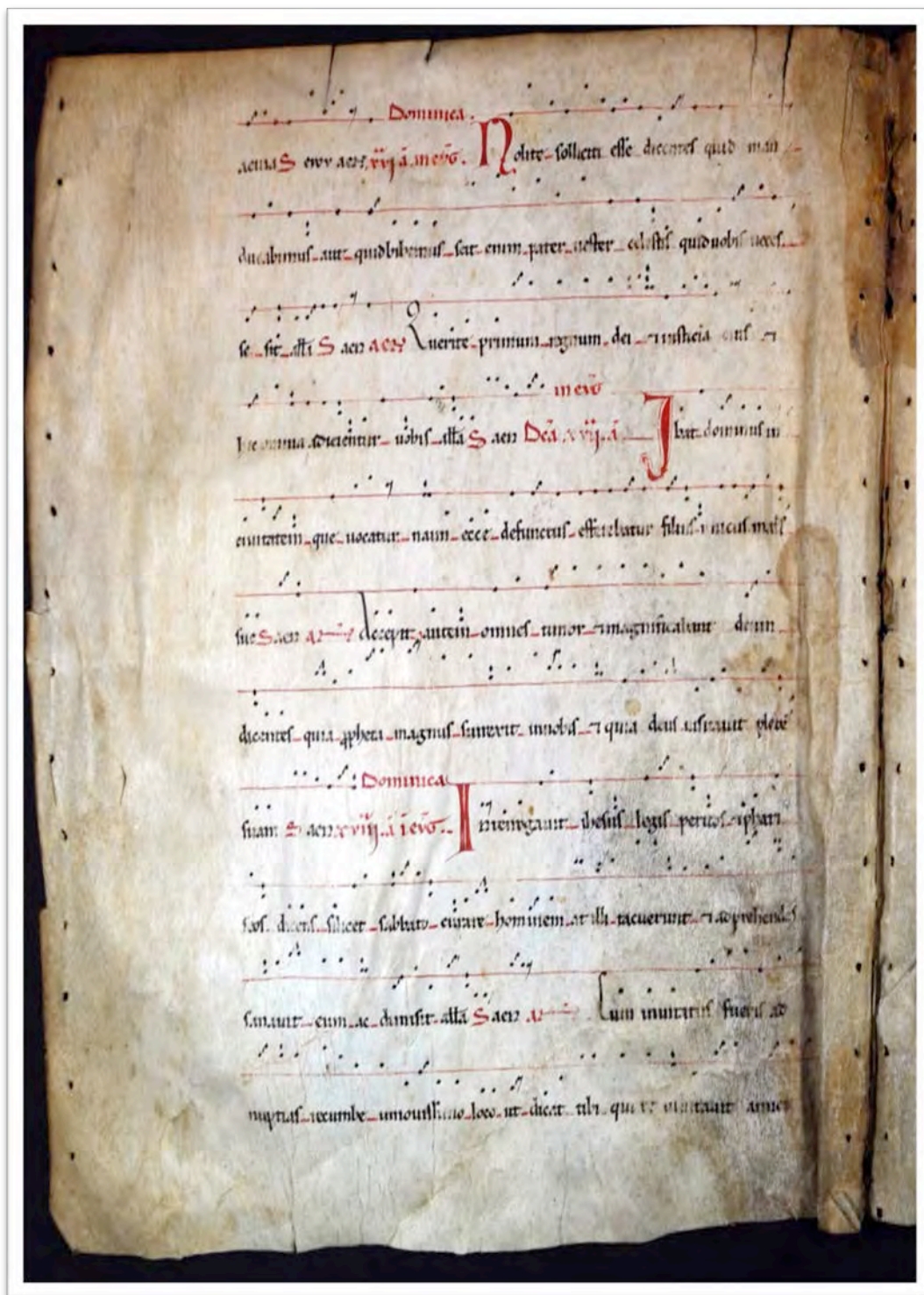

Fig. 47. ACL PM_cm_53. Fragment d'antifoner.

libere. so. nantem in o. s. meum. Domine. deus. rex. uniuerse. po.
testa. tis. conuertere. consilium. eorum. sup. e. os. Et. da. a. s.

Domine. rex. omnipotens. libera. nos. ppter. nomen. tuum. et. da. nobis.
locum. penitentie. S. aen. a. s. Dominator. domine. rex. uniuerse. creatur.
tie. exaudi. orationem. seruorum. tuo. rum. et. de. uera. tua. glorificet.
ad. uespere. a. s. S.

In. e. v. a. s. c. e. l. i. o. **M**aperiat. do.
minus. cor. uestrum. in. lege. sua. et. in. pceptis. suis. et. faciat. pacem. S. aen.

Ad. d. n. m. s. de. um. qui. i. p. se. fe. ci. ti. nos. vñ. S. aen.
Dei. i. m. s. s. i. s. c. e. c. o. b. r. i. s. m. a. c. h. a. b. e. o. r. u. m.
Maperiat. domini. usq. te. nobis. i. p. s. i. a. s. m. a. c. h. a. b. e. o. r. u. m.
cor. uestrum. in. lege. sua. et. in. pceptis. s. suis. et.
faciat. pacem. in. diebus. no. bis. et. Concedat. uo.

The manuscript page features Gregorian chant notation on four-line red staves. The text is written in a Gothic script, with large decorated initials in red and blue. A circular library stamp is visible in the upper right quadrant. The parchment shows signs of age, including staining and a large piece of tape at the bottom.

Fig. 48. ACL PM_cm_56. Fragment d'antifoner

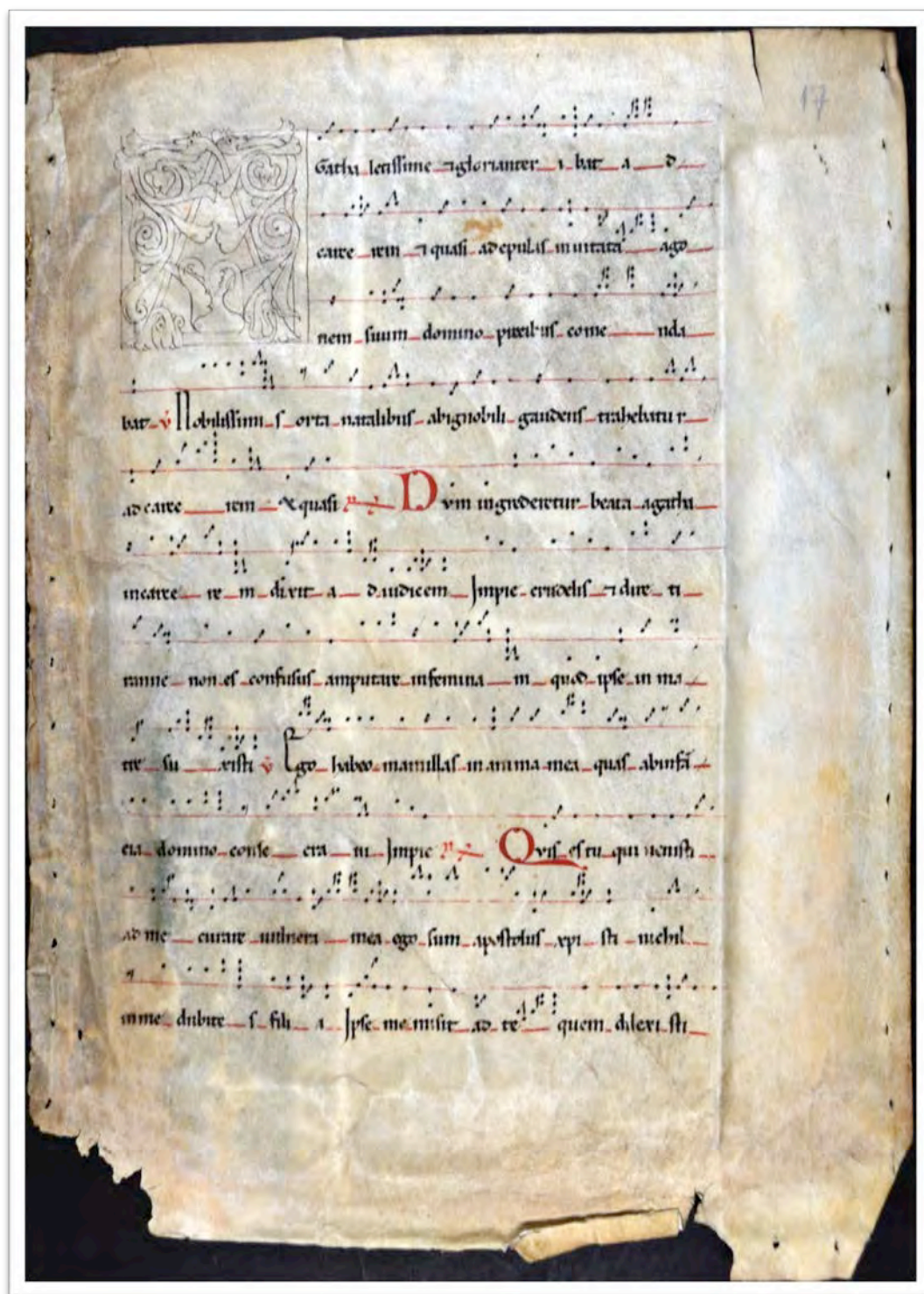

Fig. 49. ACL PM_cm_58. Fragment d'antifoner

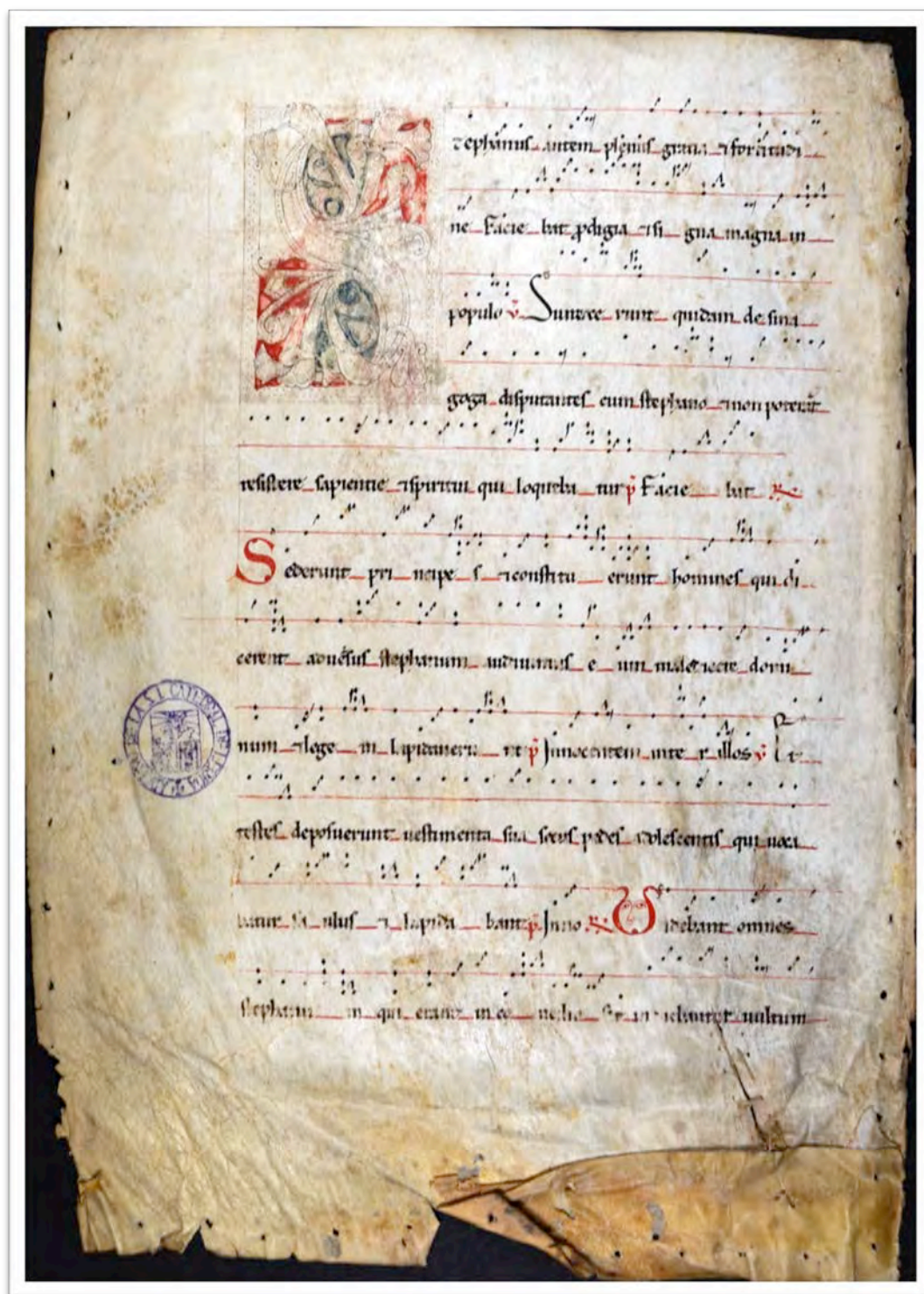

Fig. 50. ACL PM_cm_60. Fragment d'antifoner.

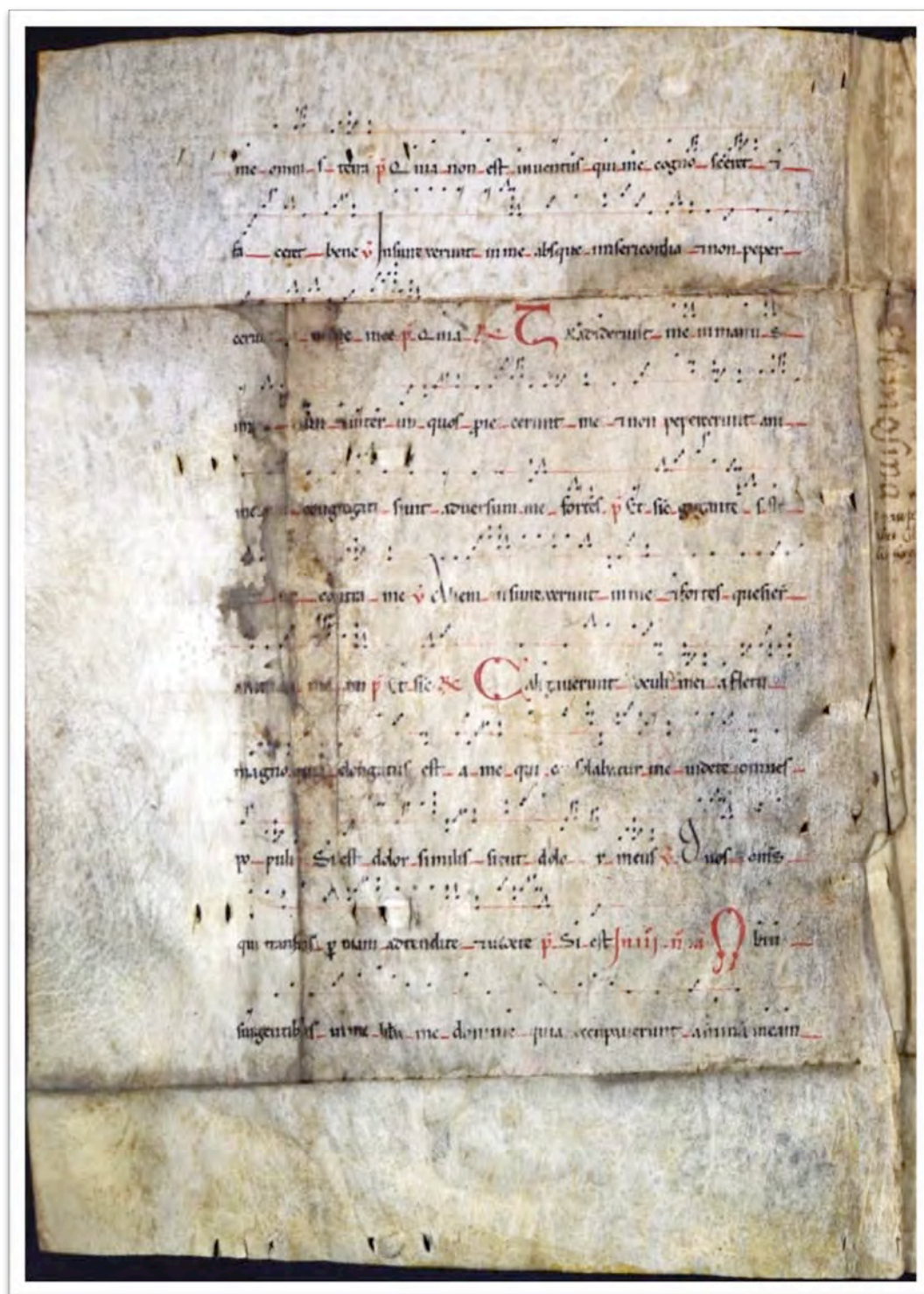

Fig. 51. ACL PM_cm_61. Fragment d'antifoner.

M. D. L. m.

Tertia patientia possidisti animam tuam lucia sponsa xpi. Adisti que in mū-
do sunt. et oras cum angelis sanguine propria inimicum subisti. **S**an-

Regem unguinum dominum. *Sup. vii.* **R. P. M. I. A.**

Sveia ungo quid ame pe- ti. f. quod ipsa poteris presta- re-
co- nitiu. o nam. amari tu e fidel. tua subuenat. ecce saluata es.

Puia iocundum de- o. inna uingim. te habita. culum pre- pa-
rasti. **S**icut pine. ciuit. carthaginiensi. sublimatur. a xpo. ita. et per te-
ciuitat. siracusana. de. com. bitur. p. a. uia. **R. H.** et est ungo prudens.

Sior. mea. lucia. a. ungo. deo. deuota. quid. ame. peri. f. quod. ipsa.
poteris. presta- re. co- nitiu. ma- ri. tu. e. v. er. te. lucia. ungo. ciuitat. sir-
cusana. de. com. bitur. p. a. uia. **T**er. a. m. t. i. i. e. l. l. v. i. a. e. r.

PERGAMINS MÚSICA: ACL_PM_cm61v

Fig. 52. ACL PM_cm_62. Fragment d'antifoner.

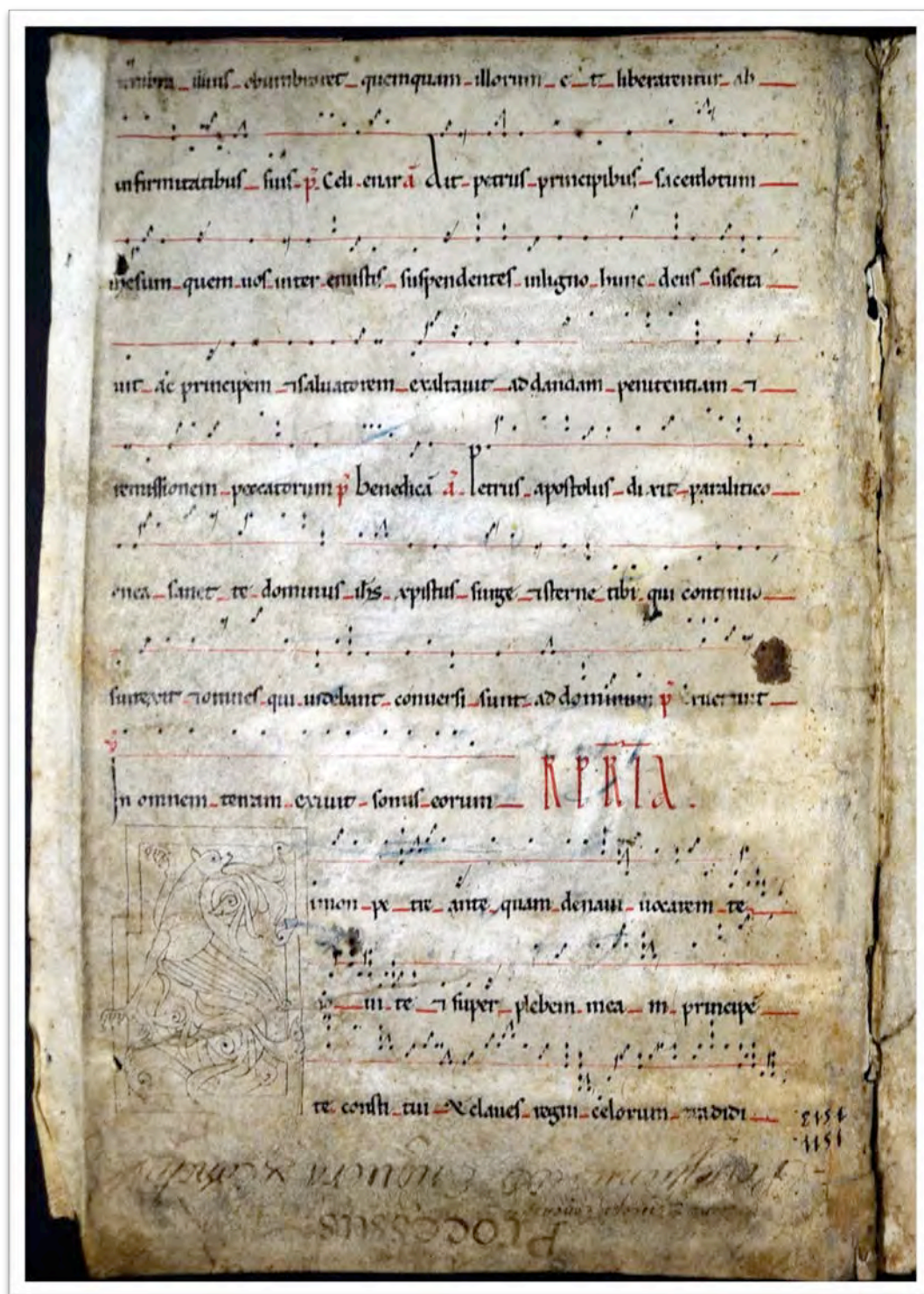

Fig. 53. ACL PM_cm_63. Fragment d'antifoner

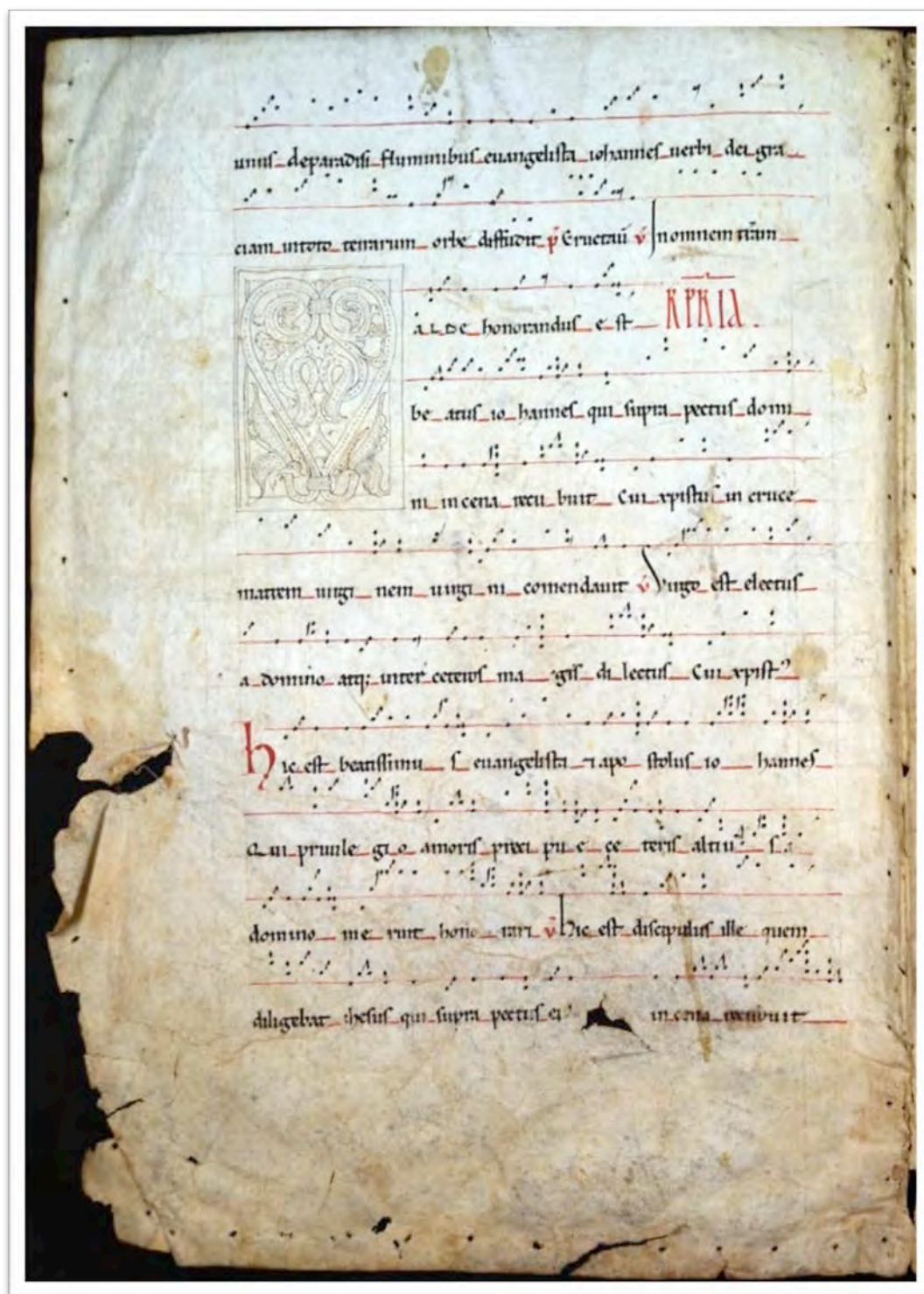

Fig. 54. ACL PM_cm_68. Fragment d'antifoner

Fig. 55. ACL PM_cm_69. Fragment d'antifoner

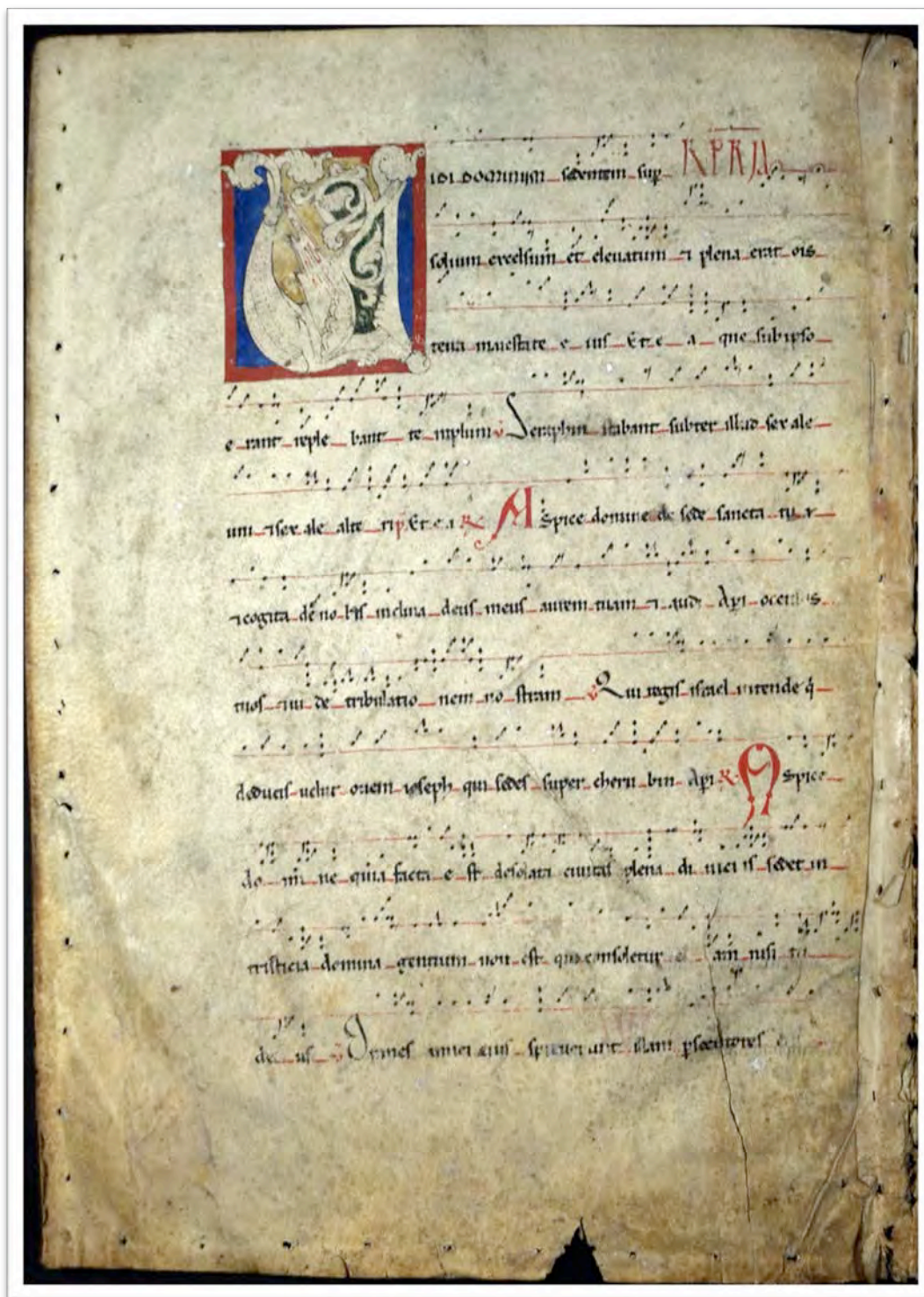

Fig. 56. ACL PM_cm_75. Fragment d'antifoner.

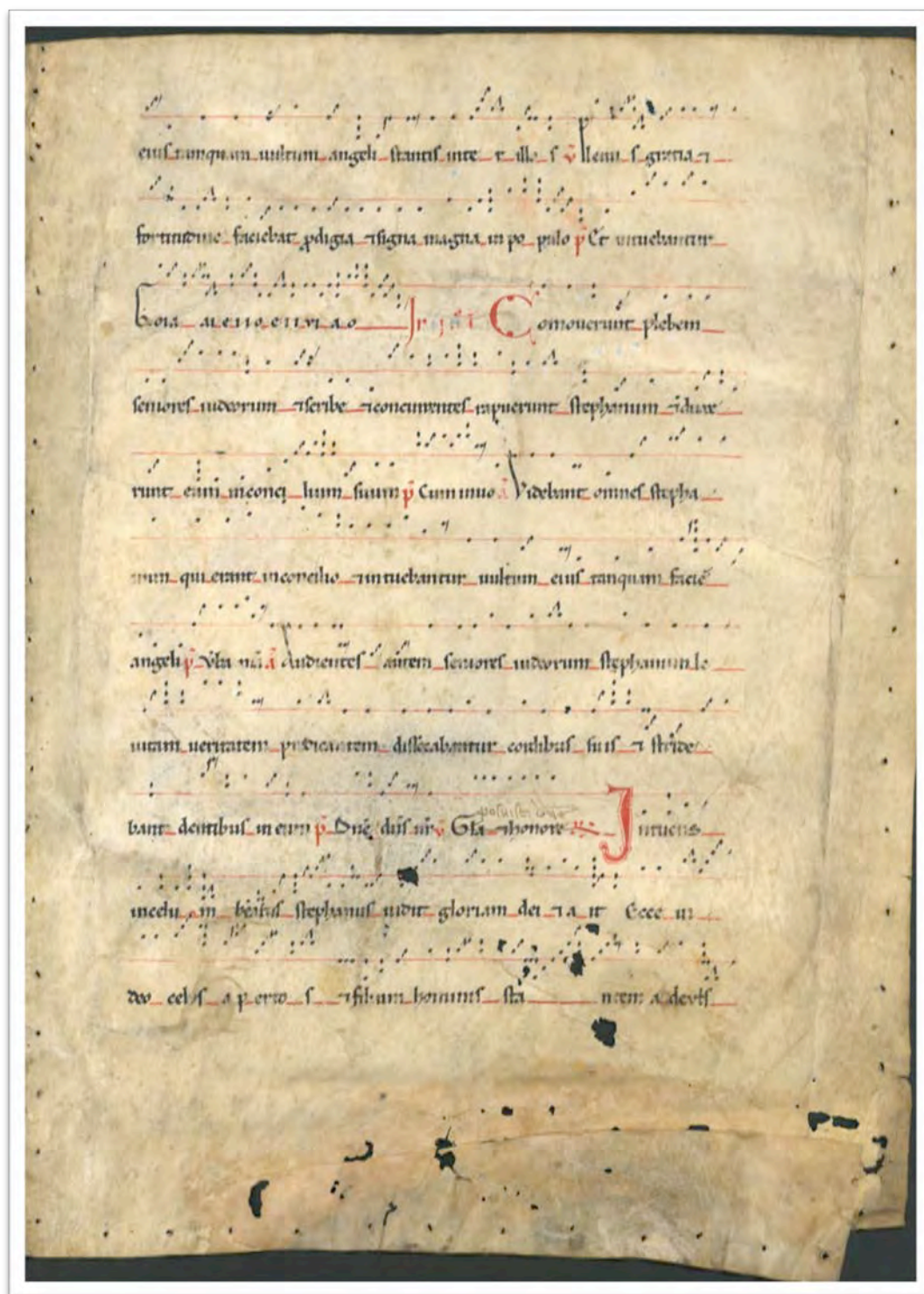
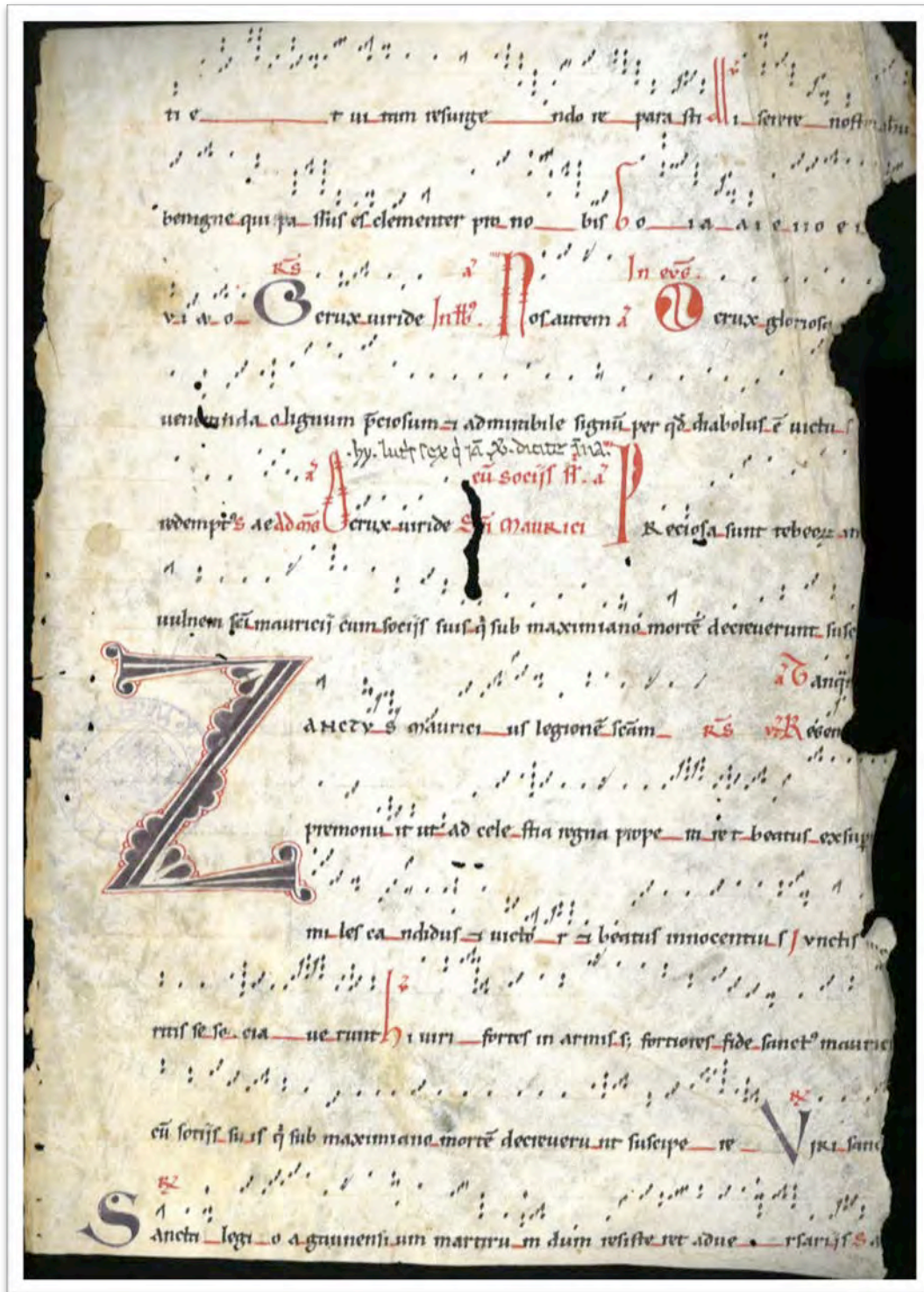

Fig. 58. ACL PM_cm_79. Fragment d'antifoner.

**Fragments conservats a l'Arxiu Parroquial de
Roda d'Isàvena**

Fig. 60. APRI 49/16. Fragment d'antifoner, anvers.

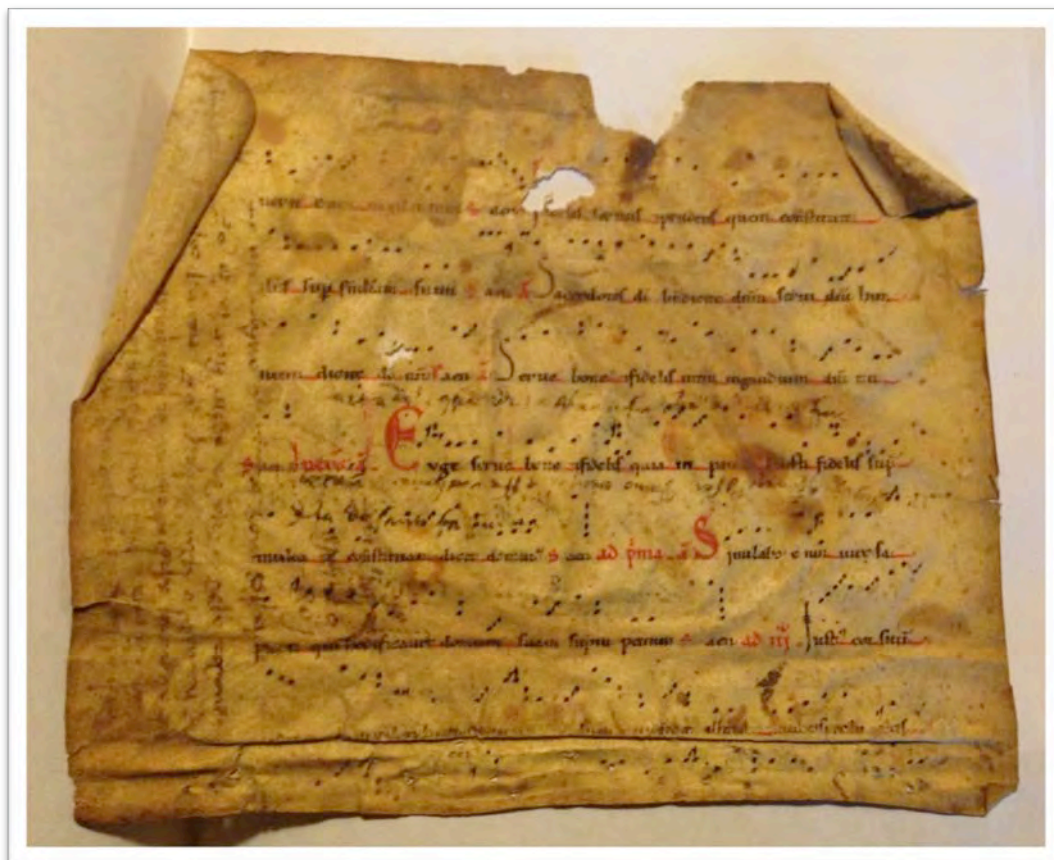

Fig. 62. APRI 49/21. Fragment de biblia, anvers

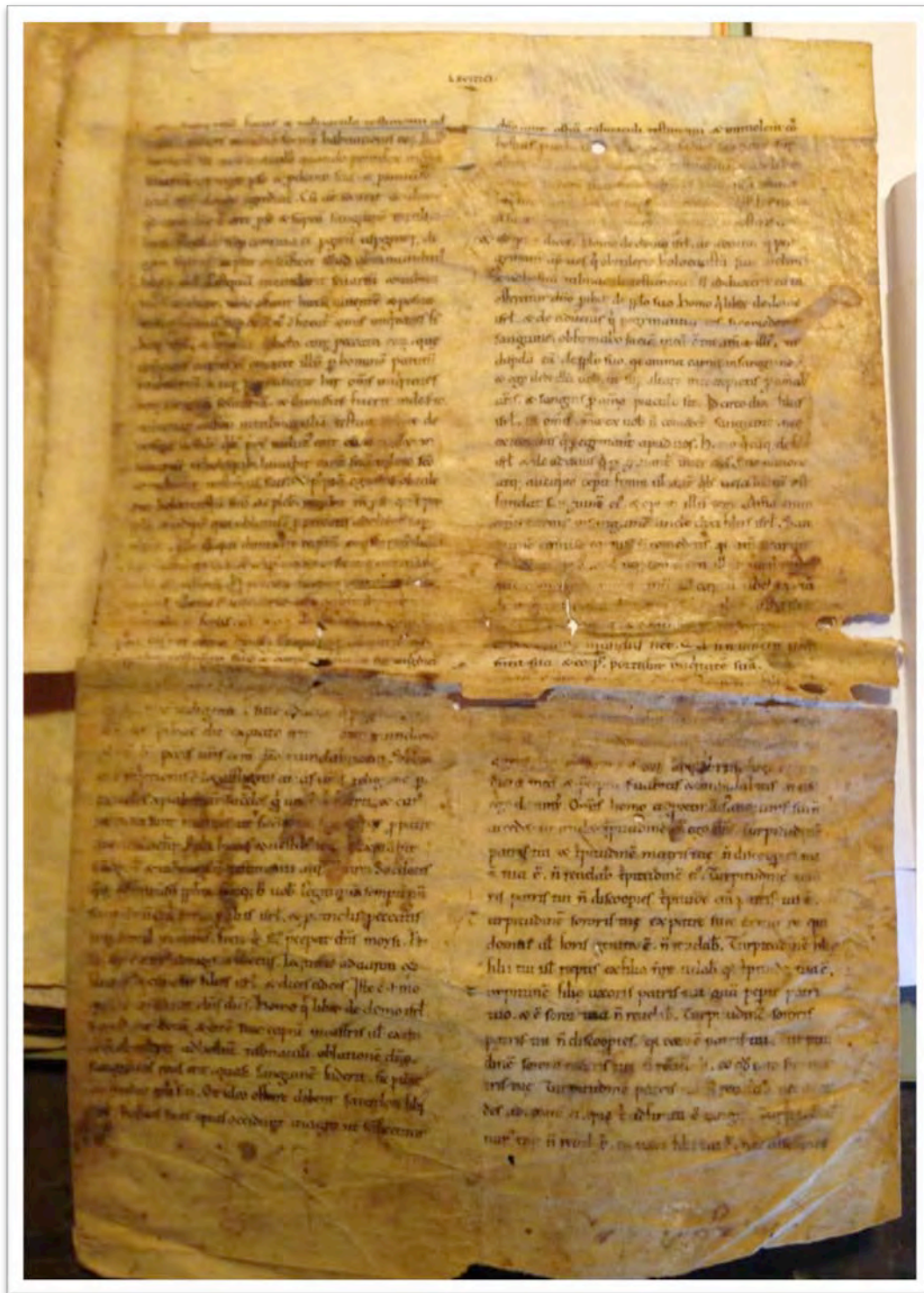

Fig. 63. APRI 49/21. Fragment de biblia, revers.

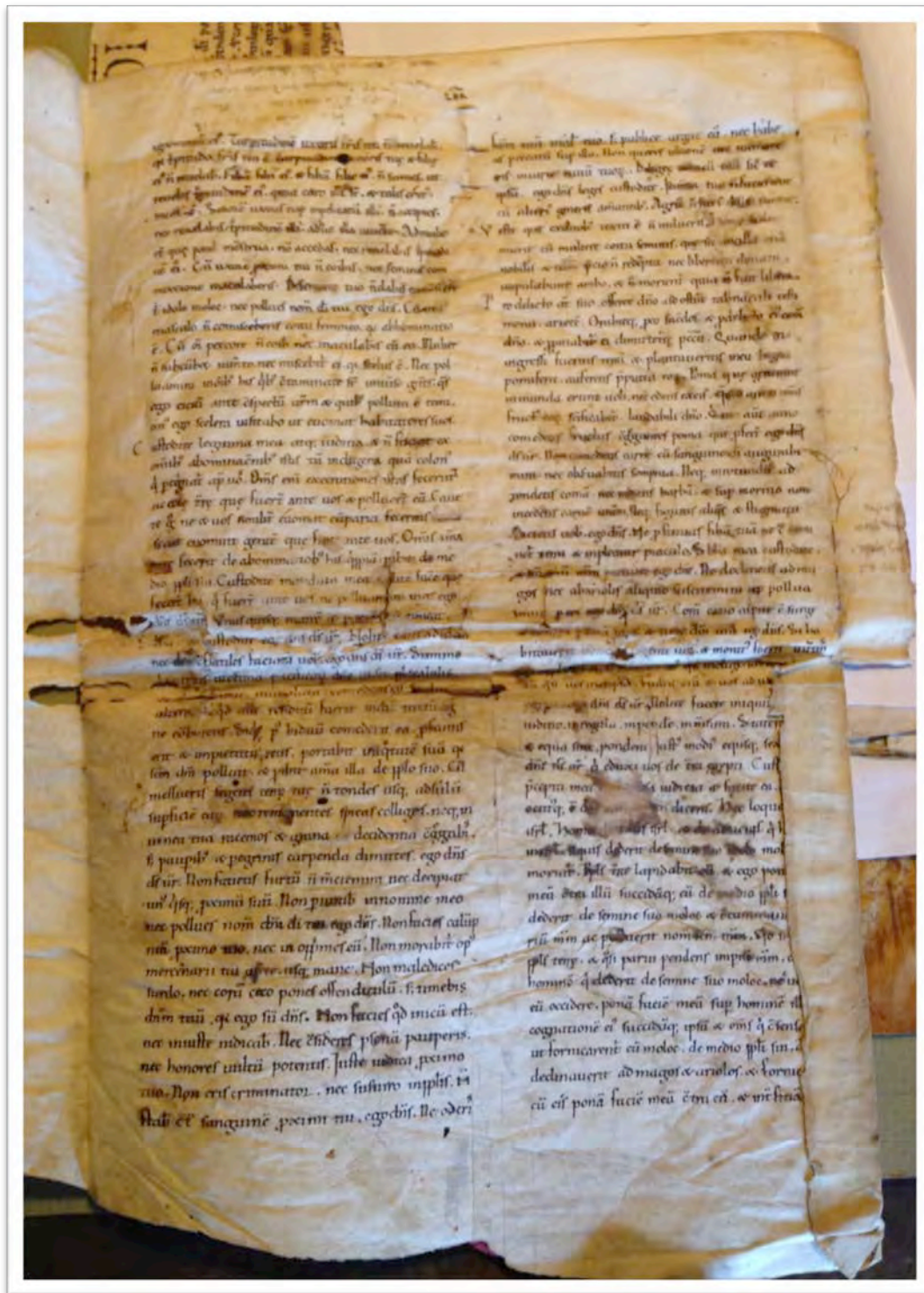

Fig. 64. APRI A-4. Fragment de leccionari, f.1.

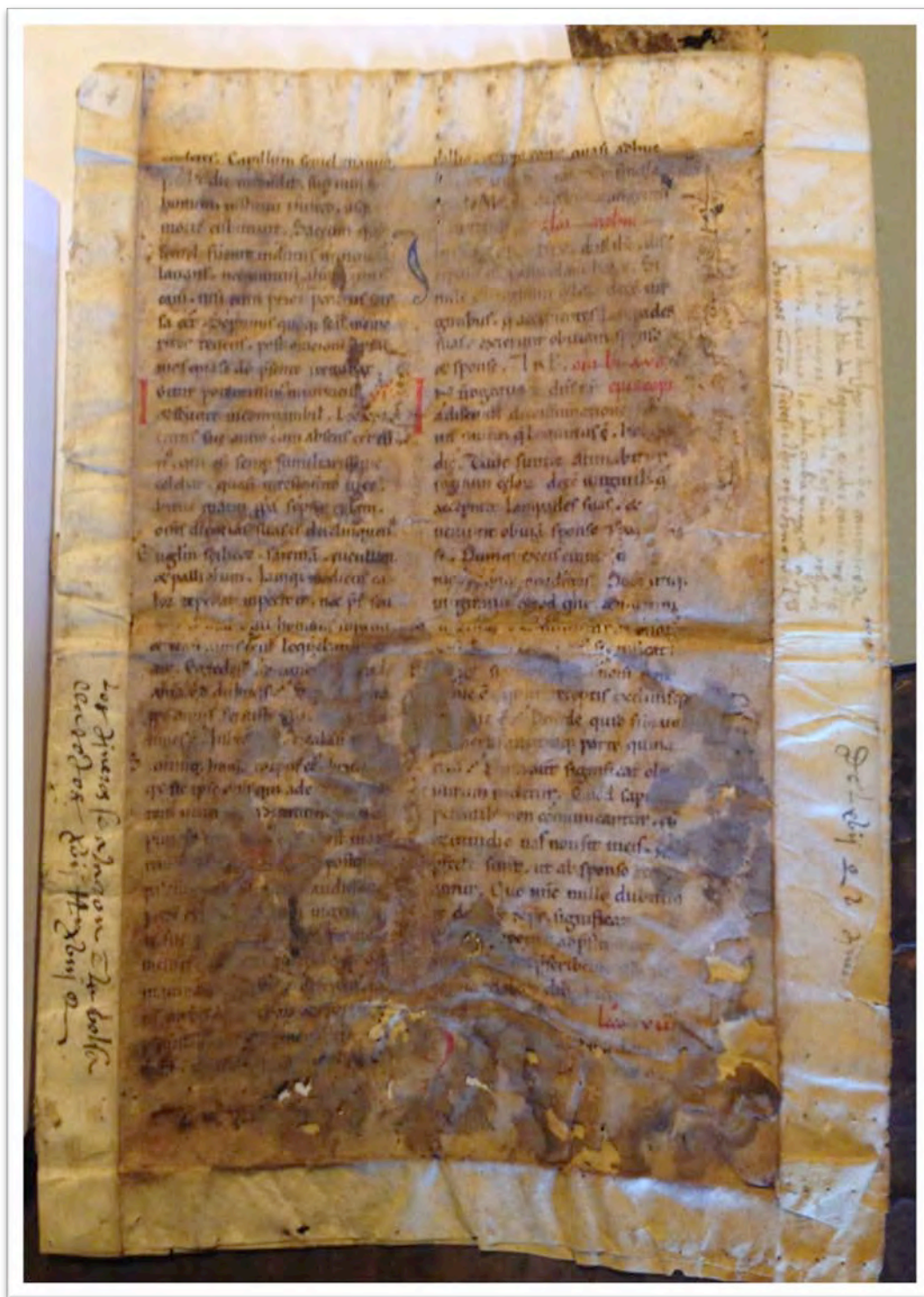

Fig. 66. APRI A-4. Fragment de leccionari, f.2.

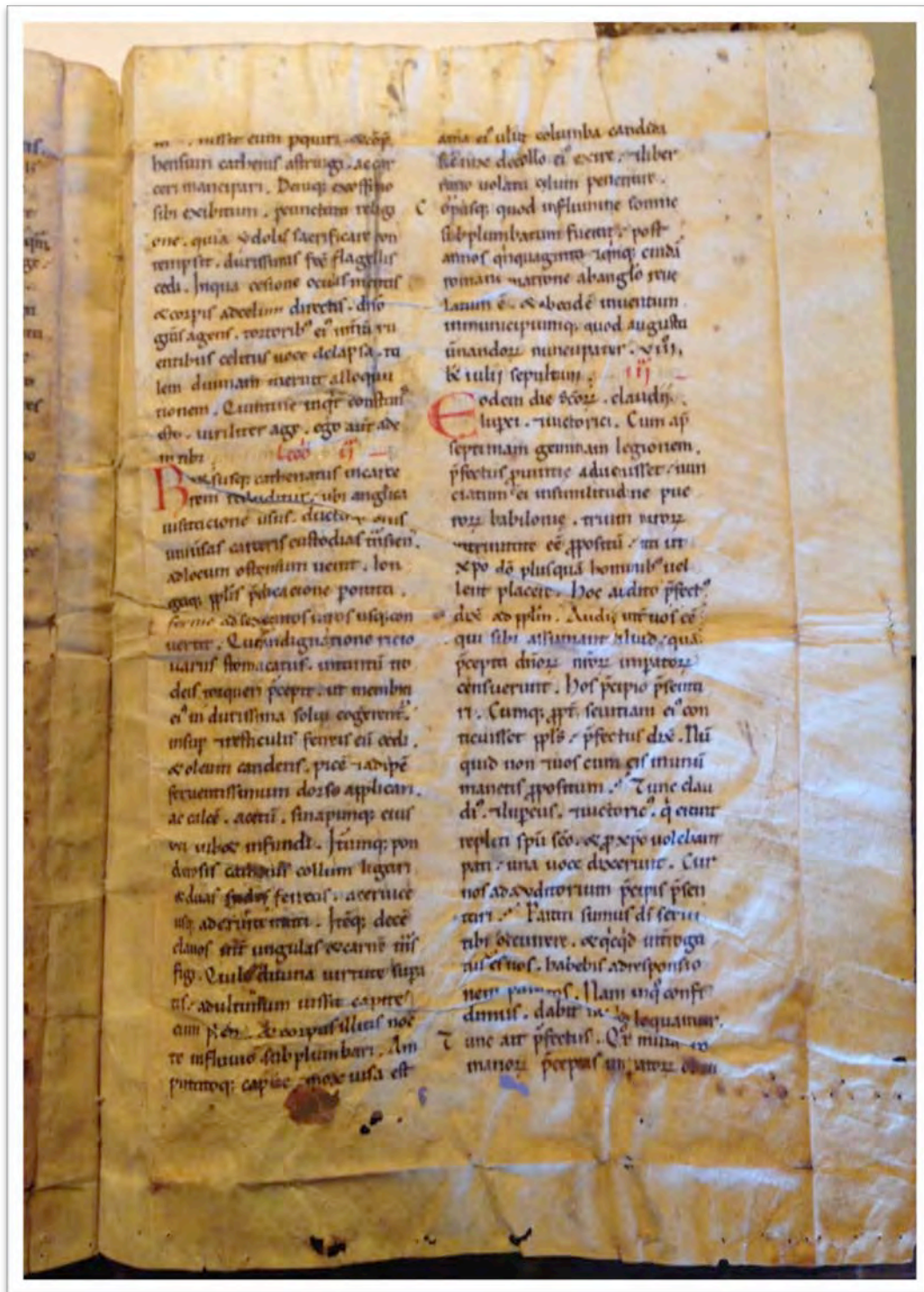

Fig. 67. APRI A-4. Fragment de leccionari, f.2v.

